

ATATÜRK DÖNEMİNDE YABANCI OKULLAR

(1923 - 1938)

AYT EN SEZER

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

**Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Atatürk İlkeleri
ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü İçin Öngördüğü**

DOKTORA TEZİ

olarak hazırlanmıştır.

36518

Ankara, 1994

36518

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İşbu çalışma jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Yusuf HALAÇOĞLU

Üye : Prof. Dr. Abdurrahman GAYCI

Üye : Prof. Dr. Abdulhalük GAYCI

ONAY

Yukarıdaki imzaların adigeçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

24/06/1994

Enstitü Müdürü Prof. Dr. Abdurrahman GAYCI

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖNSÖZ

Çalışmanın konusu "Atatürk Döneminde Yabancı Okullar"dır. Yabancı okullar konusu, Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan devraldığı önemli meselelerden biridir. Bu konu birçok bakımdan incelenebilir. Biz burada, yabancı okulları tarihî perspektif içinde ele alarak, onların Atatürk dönemindeki durumlarını çeşitli yönleriyle ortaya koymaya çalıştık.

Bugüne kadar yabancı okullar hakkında özellikle son yıllarda ciddi araştırmaların yapıldığı dikkati çekmektedir. Ancak, bu çalışmalar daha çok konunun Osmanlı boyutu ile ilgilidir. Çoğu bir asrı aşkın zamandan beri faaliyette bulunan bu kurumların Cumhuriyet dönemindeki durumlarına ilişkin yeterli düzeyde araştırmanın yapılmadığı görülmektedir.

Dolayısıyla, Atatürk dönemi millî eğitim ve kültür politikasının yabancı okullar üzerindeki tesirleri, bu politika karşısında sözkonusu okulların ve bağlı oldukları devletlerin tutumları, açıklığa kavuşturulması gereken konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, bu kurumların gerek millî eğitimimize gerekse toplumumuza sağladıkları katkılar da aydınlatılması gereken hususlar arasındadır.

Araştırma, girişten sonra beş ana bölümden meydana gelmektedir. Girişte, konunun tanımı, önemi ve sınırları ile araştırmanın yöntemi ve kaynakları belirtilmektedir. Yabancı okulların Osmanlı dönemindeki durumlarının kısaca ele alındığı Birinci Bölümden sonraki diğer bölümlerde konu, çeşitli açılardan mevcut bilgiler ışığında incelenmiştir.

Burada, Doktora tezi olarak seçilen bu çalışmayı hazırlarken sabır ve anlayışını esirgemeyen ve değerli tavsiyeleriyle yol gösteren Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Abdurrahman ÇAYCI'ya teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, konu ile ilgili bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim hocam Sayın Prof. Dr. M. Abdülhâluk ÇAY ile Prof. Dr. Yahya AKYÜZ'e de teşekkür ederim.

Yine çalışmalarımız esnasında yardımlarını esirgemeyen TBMM Kütüphanesi, Amerikan Kütüphanesi, Talim ve Terbiye Dairesi Arşivi ile MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi değerli personeline de teşekkür ederim.

Ankara, 1994

Ayten SEZER

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1
I. KONUNUN TANIMI, ÖNEMİ ve SINIRLANDIRILMASI.....	1
II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ ve PLÂNI.....	3
III. KONU İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ ARAŞTIRMALAR.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET'TEN ÖNCE YABANCI OKULLAR.....	9
I. YABANCI OKULLARIN AÇILMASINI ve ÇOĞALMASINI SAĞLAYAN GELİŞMELER.....	9
A. Azınlıklara Tanınan Haklar.....	9
B. Kapitülasyonlar.....	11
C. Misyonerlik Faaliyetleri.....	13
II. YABANCI OKULLARIN AZINLIKLARA YÖNELİK FAALİYETLERİ.....	16
III. YABANCI OKULLARLA İLGİLİ DÜZENLEMELER.....	17
IV. MİLLİ MÜCADELE'DE YABANCI OKULLARLA İLGİLİ GELİŞMELER.....	21
V. LOZAN'DA KONUNUN ÇÖZÜME BAĞLANMASI.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ MİLLİ EĞİTİM POLİTİKASI ve BU DÖNEMDE YABANCI OKULLARA GETİRİLEN DÜZENLEMELER.....	29
I. ATATÜRK DÖNEMİ MİLLİ EĞİTİM POLİTİKASININ TEMEL ÖZELLİKLERİ.....	29
II. YABANCI OKULLARI DENETİM ALTINA ALMA ÇALIŞMALARI.....	34
A. Kanun ile Getirilen Düzenlemeler.....	35
1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Uygulamaları.....	35
2. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu.....	39
3. Maarif-i Umumiye Kanunu Tasarısı.....	39
4. Maarif Teşkilâtına Dair Kanun.....	40
5. 23 Mart 1931 Tarih ve 1778 Sayılı Kanun.....	41
B. Talimatnameler.....	44
1. Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi.....	44
2. Yabancı Okullar Yönergesi.....	47
C. Tamimler.....	52
1. 1924 Yılında Yayınlanan Tamimler.....	52
2. 1925 Yılı Tamimi.....	53
3. 1926 Yılı Tamimi.....	54
4. Yabancı Okulların Denetlenmesine Yönelik Diğer Kararlar.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI OKULLARA GETİRİLEN DÜZENLEMELERİN UYGULANMASI.....	60
I. UYGULAMANIN AMAÇLARI.....	60

A. "Tam Bağımsızlık" İlkesinin Gereği Olarak.....	60
B. Lâikleşme Açısından.....	60
C. Türk Kültürü Açısından.....	65
D. Öğretim Birliğini Sağlama.....	74
E. Yabancı Okulların İdari Denetimi.....	77
II. UYGULAMALARA TEPKİLER.....	80
A. Devletlerarası İlişkilere Etkileri.....	80
B. Yabancı Okulların Kurallara Uymamaları.....	83
1. Yabancı Okulların Kapatılması.....	83
2. Bursa Olayı ve Tepkileri.....	84
C. Yabancı Okullardaki Görevlilerin Tutumları.....	90

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI OKULLARIN BULUNDUKLARI YERLER, ÖĞRENCİ ve ÖĞRETMEN DURUMLARI, MÜFREDAT PROGRAMLARI ve BÜTÇELERİ.....	92
I. AMERİKAN OKULLARI.....	92
A. İlk ve Orta Dereceli Okullar.....	98
1. Lâik Okullar.....	105
a. Robert Kolej (Robert College).....	105
b. İstanbul Kız Koleji (Constantinople College For Girls).....	113
2. "American Board" Okulları.....	116
a. Üsküdar Amerikan Kız Koleji (American Academy for Girls in Üsküdar).....	116
b. Göztepe Amerikan Kız Koleji (American Collegiate Institute in İzmir).....	120
c. İzmir Uluslararası Kolej (International College)....	123

d. Tarsus Amerikan Erkek Koleji (The Tarsus American School).....	124
II. FRANSIZ OKULLARI.....	129
A. İlk Dereceli Okullar.....	131
B. Orta Dereceli Okullar.....	135
1. Saint-Benoît Erkek Lisesi.....	138
2. Saint-Louis Ruhban Erkek Okulu.....	139
3. Saint-Michel Fransız Erkek Lisesi.....	140
4. Saint-Joseph Fransız Erkek Lisesi.....	141
5. Pangaltı Notre Dame De Sion Kız Lisesi.....	143
6. Kadıköy Notre Dame De Sion Kız Lisesi.....	144
III. İTALYAN OKULLARI.....	146
A. İlk Dereceli Okullar.....	147
B. Orta Dereceli Okullar.....	149
1. Beyoğlu İtalyan Kız Ortaokulu.....	149
2. Beyoğlu İtalyan Lisesi ve Ticaret Okulu.....	150
IV. İNGİLİZ OKULLARI.....	153
A. Beyoğlu İngiliz Kız Okulu (English High School for Girls)..	155
B. Nişantaşı İngiliz Erkek Okulu (English High School).....	155
V. ALMAN OKULLARI.....	156
A. Alman Lisesi ve Ticaret Okulu.....	158
B. Galata Sankt Georg Lisesi.....	160
VI. AVUSTURYA OKULLARI.....	164
VII. BULGAR OKULLARI.....	168
VIII.İRAN OKULU.....	173
IX. YUGOSLAV OKULU.....	175

BEŞİNCİ BÖLÜM

YABANCI OKULLARIN TÜRK TOPLUMUNA ETKİLERİ.....	176
I. DİNİ PROPAGANDA AÇISINDAN.....	176
II. KENDİ KÜLTÜRLERİNİ BENİMSETME VE YANDAŞ KAZANMA GİRİŞİMLERİ.....	183
III. TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNE KATKILARI.....	186
SONUÇ.....	190
BİBLİYOGRAFYA.....	194
BAZI OLAYLARIN KRONOLOJİSİ.....	210
EKLER.....	212

KISALTMALAR

- ABCFM : American Board Commissioners For Foreign Missions.
- A.B.D. : Amerika Birleşik Devletleri.
- a.g.e. : adı geçen eser
- a.g.m. : adı geçen makale
- AMAD : Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri, İst. 1939.
- Ank. : Ankara
- ASD : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri
- A.Ü.E.F.D. : Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
- A.Ü. S.B.F.D. : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.
- Bkz. : Bakınız
- bs. : baskı
- C. : Cilt
- CBMEBMEİSD : Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Millî Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1946.
- CDTA : Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi
- Çev. : Çeviren
- DTCF : Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi
- H.Ü. A.İ.İ.T.E. : Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
- İst. : İstanbul
- İ.Ü.H.F.M. : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası

M.E.B.	:	Millî Eğitim Bakanlığı
M.E.K.	:	Millî Eğitim ve Kültür
M.H.T.	:	Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi (1915)
M.U.N.	:	Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (1869)
NAUS	:	National Archives of the United States
ÖÖKA	:	Özel Öğretim Kurumları Arşivi
s.	:	sayfa
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.T.A.	:	Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi
TTDA	:	Talim ve Terbiye Dairesi Arşivi
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
TYMDHR	:	Türkiye'de Yabancı Müesseselerinin Durumu Hakkında Rapor (Ank. 1956)
v.b.	:	ve benzeri
v.d.	:	ve devamı
v.s.	:	ve saire
YMCA	:	Young Men's Christianity Assosiation
YWCA	:	Young Women's Christianity Assosiation

GİRİŞ

I. KONUNUN TANIMI, ÖNEMİ VE SINIRLANDIRILMASI

Bilindiği gibi, eğitim ve öğretim kurumlarının bir ülkenin geleceğini belirlemede rolü büyüktür. Bu kurumlar kişileri toplum içinde sürekli değişen hayata hazırlamada, ülkenin kalkınması veya geri kalmışlıktan kurtulmasında olduğu kadar; medeniyet ve kültürün nesilden nesile aktarılmasında da önemli rol oynarlar. Kısaca belirtmek gerekirse, bir toplumdaki siyasî, sosyal, kültürel ve ekonomik yapıdaki değişim ve gelişmede eğitimin etkisi tartışma götürmez bir gerçektir.

Bundan dolayıdır ki, eğitim ve öğretim kurumlarının bütün bu fonksiyonlarını gözönünde bulunduran yeni Türkiye Devleti'nin temsilcileri konuya çok önem vermişler ve bunu öncelikle halledilmesi gereken işler arasında görmüşlerdir.

Yıkılan Osmanlı Devleti'nin yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşmasında ve millî bir devlet haline gelmesinde; eğitim ve öğretim kurumlarının önemine inanan Mustafa Kemal Atatürk ve dönemin diğer ileri gelenleri, her alanda olduğu gibi, bu alanda da **millî, çağdaş** ve **lâik** esasları benimsediler. Ülkedeki bütün eğitim ve öğretim kurumları üzerinde gerçekleştirilen bu politika, ko-numuzu oluşturan yabancı okullar üzerinde de uygulandı. Bugün MEB'na bağlı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü içinde yer alan yabancı okullar kavramından kastedilen anlam şudur: "... Yabancı gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulmuş olan ve Millî Eğitim Ba-

kanlığı'nın denetim ve gözetimi altında faaliyet gösteren ..." Fransız, Alman, İtalyan, Amerikan vb... ülkelere ait ana, ilk, orta ve lise ile meslekî ve teknik okulları şeklinde öğretim yapan kurumlardır. (1)

Osmanlı döneminde ülkedeki gayrimüslim tebaa ile yabancı çocuklarının eğitimlerini sağlamak için çoğunluğu misyonerler ile bazı iş adamları tarafından açılmış bulunan bu kurumların büyük bir kısmı denetimsiz ve ruhsatsız olarak faaliyette bulunuyorlardı.

Azınlıklara yönelik çalışmalarıyla Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında önemli rol oynadıkları kabul edilen bu kurumların, olumsuz yönlerini gözönünde bulunduran Cumhuriyet yönetimi konuya titizlikle yaklaştı. Sözkonusu kurumlar üzerinde sıkı bir denetim uygulanarak Türkiye aleyhinde faaliyette bulunmaları engellenmeye çalışıldı. Türk millî eğitimi içinde yer almaları uygun görülen yabancı okulların istenilen esaslara uymaları şartıyla varlıklarını sürdürmelerine izin verildi. Konu, bu dönemde bir iç mesele olarak ele alındı ve yabancı devletlerin müdahalelerine mümkün olduğunca fırsat verilmeyerek istenilen amaca uygun çözümler getirilme yoluna gidildi. İşte bu araştırmada, Atatürk dönemi millî eğitim politikasının yabancı okullara uygulanması ve bu uygulamanın anılan kurumlar üzerindeki tesirleri ortaya konmaya çalışıldı.

Araştırma 1923-1938 tarihleri ile sınırlandırılmıştır. Böyle yapılmasının sebeplerinden biri 1923 öncesinin başka araştırmacılar tarafından incelenmiş olmasıdır. (*) Diğer bir sebep ise 1938 sonrasında izlenen yabancı okullar politikasında herhangi bir değişikliğe

1) **Dünden Bugüne Özel Öğretim Kurumları, Özel Okullar**, Haz. MEB Özel Öğretim Genel Müdürlüğü, MEB yay., Ank. 1991, s.11-12.

* Bkz. Konu ile İlgili Araştırmalar Bölümü.

rastlanmamasıdır; başka bir deyişle, Türkiye'deki yabancı okullara yönelik ilk, kesin ve köklü düzenlemelere bu dönemde gidilmiş olması böyle bir sınırlamada önemli rol oynamıştır.

Burada özellikle yabancıların açtığı **okullar** işlenmekte olup, yabancılara ait diğer kurumlar ile azınlık okulları çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ ve PLÂNI

Konu hazırlanırken birinci dereceden arşiv belgelerine dayanılması düşünülmüşse de, bazı arşivlerin tasnif edilmemiş olmasından dolayı bir dizi zorlukla karşılaşmıştır. Bunlara MEB Arşivi ile Cumhuriyet Arşivi örnek olarak gösterilebilir. Tasnifsizlik gerekçesiyle adı geçen arşivlerden yararlanmak mümkün olmadı. Bunların yanı sıra MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivi ile Talim ve Terbiye Dairesi Arşivi'nden yararlanılmıştır. Sözkonusu arşivlerde yer alan yabancı okullara ait dosyalar incelenmiştir. Dosya içinde bulunan belgeler düzensiz bir şekilde yer almasına rağmen titizlikle taranarak ilgili olanlar seçilmiştir.

Ankara'da bulunan Türk-Amerikan Derneği Kütüphanesi'ndeki National Archives of the United States arşivinin döneme ilişkin mikrofilmlerinden ve İstanbul'da bulunan American Board Kütüphanesi'nden temin edilebilen bazı batılı araştırmacıların çalışmalarından da yararlanılmıştır.

Yabancı okullar hakkında yayınlanan kanun, tamim ve talimatnamelerle ilgili bilgiler için Düstur, MEB Tebliğler Dergisine

bakılmıştır. Bu konuda meydana gelen gelişmeler için dönemin basını dikkate değer bilgileri içermektedir. Bu yüzden TBMM Kütüphanesi'nde mevcut süreli yayınların mikrofilmleriyle, Millî Kütüphane'den temin edilen gazete ve dergi koleksiyonları titizlikle taranmıştır. Bunlar arasında dönemin belli başlı gazeteleri olan **Hakimiyeti Milliye, Cumhuriyet, Milliyet, Akşam, Vatan, Vakit** ile **Hayat, Resimli Ay** gibi mecmualar önde gelmektedir.

Konu ile ilgili istatistikî bilgiler için Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü'nce yayınlanan Maarif İstatistikleri'ne bakılmış ve buradan elde edilen veriler yabancılar tarafından yapılmış eserlerdeki sayılarla karşılaştırılarak dikkatle değerlendirilmiştir.

Çalışmalar esnasında yabancı okulların arşivlerinden yararlanılmak istenmişse de incelenen döneme ait belgelerin olmadığı gerekçesiyle karşılaşılmış ve yalnızca okulların tarihçeleri hakkında bilgi alınabilmiştir. Bizzat gidilerek görüşülen okullar arasında Robert Kolej, Üsküdar Amerikan Kız Koleji, İzmir Göztepe Amerikan Koleji, Notre Dame De Sion Fransız Kız Koleji, İtalyan Lisesi ve ortaokulu sayılabilir.

Çalışma girişten sonra beş bölümden oluşmuştur. BİRİNCİ BÖLÜM'de; Osmanlı döneminde yabancı okulların açılmasını ve çoğalmasını sağlayan gelişmeler ile bu konuda yapılan düzenlemeler kısaca gözden geçirilerek ortaya konmaya çalışılmıştır. İKİNCİ BÖLÜM'de Atatürk Dönemi'nde yabancı okullara yönelik hukukî ve eğitime ilişkin düzenlemeler üzerinde durulmuş ve özellikle Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve bu kanunun uygulanması incelenmiştir. Aynı bölümde yabancı okullar hakkında yayınlanan tamim ve talimatnameler de ele alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM'de Atatürk döneminde yabancı okullara getirilen düzenlemelerin uygulanması ortaya konmaya çalışılmış olup; DÖRDÜNCÜ BÖLÜM'de ise bu dönemde faaliyette bulunan yabancı okullar çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Son olarak BEŞİNCİ BÖLÜM'de sözkonusu kurumların Türk toplumundaki yerleri ve Türk millî eğitimine sağladıkları katkı çeşitli olumsuzlukları ve yararlılıklarıyla ortaya konmaya çalışılmıştır.

III. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Yukarıda da belirtildiği gibi yabancı okullar konusunu hazırlarken büyük ölçüde arşiv belgelerine dayanmaya çalıştık. Bu arada aynı konuya ilişkin yapılmış bazı araştırmalar da önemlidir. Yalnız bunların çoğu Osmanlı dönemini ele alan eserlerdir. Bu eserlerden bir kısmı konuya misyonerlik ya da eğitim yönetimi açısından yaklaşarak hazırlanmıştır. Bir kısmında ise Atatürk dönemi yüzeysel olarak ele alınmıştır.

Yabancı okullara ilişkin son yıllarda yapılan araştırmalardan biri İlknur Polat Haydaroğulları'na aittir. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar"(2) konulu doktora tezinde araştırmacı, yabancı okulları azınlık okulları ile birlikte başlangıcından itibaren Lozan'a kadar incelemiştir. Burada, daha çok bu kurumların eğitim faaliyetlerinin arkasına gizlenen siyasî amaçları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu konuda yapılan bir diğer çalışma da M. Hidayet Vahapoğlu'nun hazırladığı "Özel Öğretim Ku-

2) Araştırma Kültür Bakanlığı tarafından Ankara 1990'da aynı isimle kitap olarak yayınlanmıştır.

rumlarının Türk Eğitim Sistemi İçindeki Yeri (Yönetimleri Açısından)" (3) konulu doktora tezidir. Vahapoğlu, Osmanlı'dan günümüze azınlık ve yabancı okullarını yönetimleri açısından incelemiştir. Ülkemizde yapılan bu iki araştırmadan başka Amerika Birleşik Devletleri'nde hazırlanan bir tez de konumuz açısından önemlidir. Hugh Grayson Johnson "The American Schools in the Republic of Turkey, 1923-1933: A Case Study of Missonary Problems in International Relations" (4) adlı araştırmasında T.C.'deki Amerikan okullarının on yıllık dönemini misyonerlik açısından incelemiştir.

Yabancı okullar hakkında yazılmış ayrıntılı bir çalışma Nurettin Polvan tarafından yapılmıştır. "**TÜRKİYE'DE YABANCI ÖĞRETİM**" (5) isimli kitabında yazar, Bizans'tan itibaren Latin ve Katolik okullarının Osmanlı dönemindeki durumlarını kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Osman Nuri Ergin de "**TÜRKİYE MAARİF TARİHİ**" (6) adlı kitabında, yabancı okullar hakkında genel bilgiler verdikten sonra İstanbul'daki Katolik ve Protestan okullarının Osmanlı dönemindeki faaliyetlerini ele almış, Cumhuriyet dönemine ise kısaca değinmiştir. Nahit Dinçer'in derleme niteliğindeki "**TÜRKİYE'DE ÖZEL OKULLAR**" (7) isimli kitabı ile eğitim tarihimizi ele alan eserler-

-
- 3) Tez, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından 1990 yılında Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları (Yönetimleri açısından) başlığı ile yayınlanmıştır.
- 4) Ph D, The American University 1975.
- 5) C.I, İst. 1952.
- 6) İst. 1977, c.1-2, s.769-785; C.3-4, s.1044-1046, 1479-1482; C.5, s.2082-2091.
- 7) İst. 1978.

de de yabancı okullar konusu birkaç sayfayı ya da paragrafı geçmeyecek şekilde ele alınmıştır (8).

Yabancı okullar konusuna misyonerlik boyutu ile bakan bazı çalışmalardan da söz etmek yerinde olacaktır. Bunların arasında Erol Kırşehirlioğlu'nun "**TÜRKİYE'DE MİSYONERLİK FAALİYETLERİ**" (9), Sâmîha Ayverdi'nin "**MİSYONERLİK KARŞISINDA TÜRKİYE**" (10) ve M. Halidi-Ömer Ferruh'un "**İSLÂM ÜLKELERİNDE MİSYONERLİK ve EMPERYALİZM**" (11) isimli eserleri önemli bir yer tutmaktadır. Konuyu bu açıdan ele alan son yıllarda yapılmış bir diğer araştırma ise Uygur Kocabaşoğlu'na aittir. Orijinal belgelere dayanılarak hazırlanmış "**Kendi Belgeleriyle ANADOLU'DAKİ AMERİKA, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları**" (12) isimli eser de konunun geçmişi hakkında oldukça kapsamlı bilgiler vermektedir.

Sözü edilen yerli araştırmaların yanısıra bazı yabancı çalışmalarda da konu benzer şekilde incelenmiştir. Bunlardan biri Joseph L. Grabill'in **PROTESTANT DIPLOMACY AND NEAR EAST, Missionary Influence on America Policy, 1810-1927** (13), isimli eseridir. Diğeri ise Frank Andrew Stone'un **ACADEMIES FOR ANATOLIA, 1830-1980** (14), adlı kitabıdır. Araştırmamızda yararlanılan eserlerin

-
- 8) Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Ank., 1989, s.197-198; 266-272, 305, 358-359; 415-418; Mustafa Ergün, Atatürk Devri Türk Eğitimi, Ank. 1982, s.19-20, 55-61, İlhan Başgöz - Howard Wilson, Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk, Ank. 1968, s.83-84.
- 9) İst. 1963.
- 10) İst. 1969.
- 11) Çev. Osman Şekerci, 3. bs., İst. 1968.
- 12) İst. 1989.
- 13) University of Minnesota, 1971.
- 14) University Press of America, 1984.

yanında pek çok sayıda yerli ve yabancı yayında yüzeysel de olsa konunun incelendiği görülmektedir.

Atatürk dönemi millî eğitim politikasının yabancı okullar üzerindeki tesirlerini daha iyi anlayabilmek için konunun geçmişine bakmakta yarar vardır. Bundan dolayıdır ki, Cumhuriyet'ten önce yabancı okulların açılış gayeleri ve faaliyetleri ile o dönemde bu konuda yapılan düzenlemeler kısaca gözden geçirildikten sonra esas konuya girilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. YABANCI OKULLARIN AÇILMASINI ve ÇOĞALMASINI SAĞLAYAN GELİŞMELER

A. Azınlıklara Tanınan Haklar:

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti farklı etnik köken ve dinî inanca sahip unsurları bünyesinde barındırıyordu. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiğinde üç farklı önemli topluluk ile karşılaşmıştır. Bunlar Ortodoks Kilisesi, Ermeni Gregoryan Kilisesi ve Yahudilerdi. Bunlara Osmanlı'da zımmî (dhimmîs) deniliyordu(1). Bu farklı topluluklar hiçbir şekilde etnik kökenleriyle anılmayıp, dinî ve mezhebî anlamda **millet** olarak nitelendiriliyorlardı. Bu yüzden Türk, Rum, Bulgar, Arap olarak değil; Müslüman, Katolik, Protestan, Gregoryan, Ortodoks ya da Yahudi olarak isimlendirilirdiler(2). Bu dinî topluluklar kendi dillerini konuşmakta, kendilerine ait dinî ve eğitim kurum-

-
- 1) Hugh Grayson Johnson, **a.g.e.**, s.78; Cevdet Küçük, "Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat", **T.C.T.A.**, C.4, s.1007; İslâm hukukunda müslüman olmayanlar zımmîler ve harbiler diye ikiye ayrılıyorlardı. Zımmîler müslüman olmayan "vatandaş", harbiler ise "yabancı"lardı. Yabancı kavramı 1892'de Devletler Hukuku Enstitüsünde Cenevre Toplantısında "Bir devlet ülkesinde bulunup o devlet vatandaşlığını halen iddiaya hakkı olmayan kimse" olarak tanımlanmıştır. Bkz. Vedat Raşit Seviğ, **Türkiye'nin Yabancılar Hukuku**, İst. 1981, s.15; Gülören Tekinalp, **Türk Yabancılar Hukuku**, İst. 1975, s.4, 6.
 - 2) Gülnihal Bozkurt, **Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)**, TTK yay, Ank. 1989, s.1.

ları ile kültürlerini korumakta serbesttiler. Böylece, yüzyıllarca birarada yaşamalarına imkân sağlanmıştı. Bu hoşgörünün en güzel örneği Fatih'in İstanbul'da yaşayan hıristiyanların can, mal emniyeti ile din ve ticaret serbestliğini tanımasıdır(3). Hemen bütün hıristiyanlara tanınan din ve vicdan hürriyeti, eğitim ve öğretim alanında da uygulandı. Çok dinli ve çok milletli devlet özelliğine sahip İmparatorlukta eğitim ve öğretim kurumları da farklıydı. Her tebaanın eğitim kurumu ile buralarda uygulanan program değişiklik gösteriyordu. Bu dönemde bir tarafta Türk ve müslüman tebaaya yönelik faaliyette bulunan sıbyan okulları ile medreseler gibi klâsik öğretim kurumlarıyla, 18. yüzyıldan itibaren açılan ve sayıları gittikçe artan modern eğitim kurumları(4); diğer tarafta ise Rum, Ermeni ve Yahudilere ait azınlık okulları faaliyetlerini sürdürüyorlardı.

Böyle bir ortamda azınlıklara tanınan bu serbestiyet ve haklardan yararlanan yabancılar da özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren sayıları hızla artan okullarını açtılar. Bu kurumlar, bağlı oldukları ülkelerin Osmanlı üzerindeki siyasî, kültürel, ticarî ve ekonomik nüfuzlarını arttırmanın yollarından biri olarak görülüyordu. Yabancı devletlerin emperyalist gayeleri açısından, geniş topraklara sahip jeo-

3) Fatih'in 1453'te hıristiyanlara tanıdığı haklar ve "Galata Ahitnamesi" denilen belge hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II. Cilt, 3. bs., TTK yay, Ank. 1975, s.6-8; Mahmut H. Şakiroğlu, "Fatih Sultan Mehmed'in Galatalılara Verdiği Fermanın Türkçe Metinleri", **DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, 1981-1982, C.14, Sayı: 25, s.211-225; İlknur Polat, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Açılan Amerikan Okulları Üzerine Bir İnceleme", **Belleten**, Sayı: 203, C.II, s.627-628; Polvan, **a.g.e.**, s.62.

4) 19. yüzyıldan itibaren sayıları artan modern eğitim kurumları rüşdiye, idadi, sultanî gibi ortaöğretim kurumları ile Tıbbiye (1827), Harbiye (1834) ve Darülfünun (1863) gibi yüksek okullardır.

politik ve jeostratejik yönden dünyanın önemli bölgesinde yer alan Osmanlı devleti bu alandaki faaliyetleri için uygun bir zemine sahipti. 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları ile azınlıklara tanınan haklardan (5) da yararlanan misyonerler okullarının sayılarını gittikçe arttırdılar. Yabancı okulların açılıp çoğalmasında, azınlıklara tanınan hakların yanısıra kapitülasyonlar ve misyonerlik faaliyetlerinin de etkisi gözardı edilemez.

B. Kapitülasyonlar:

Kapitülasyon, "bir ülkede oturan yabancılara devletlerarası anlaşmalarda sağlanmış imtiyazlar"ı ifade eder. Yabancılara verilen bu özel haklar ya da lütuf, bir ihsan, bir bağış olarak hükümdar tarafınan bir ferman veya irade ile yahut devletlerarası anlaşmalarla iki taraflı yükümlülükler olarak ortaya çıkmıştır. Genel anlamda Osmanlı İmparatorluğu toprakları üzerinde sürekli veya geçici olarak yaşamakta bulunan yabancı devlet vatandaşlarından, özellikle müslüman olmayanlara bağışlanmış imtiyazlara ve bunlara ilişkin izin ve hakların tümüne demektir. Kapitülasyonlar, Osmanlı devletinin güçlü olduğu dönemlerde 1535'ten itibaren değişik tarihlerde Avrupa devletleri tebaası için bir lütuf olarak tek taraflı verilen imtiyazlardı (6). Bu imtiyazlar giderek devletin duraklama ve gerileme devirlerinde

-
- 5) Fermanların metni için bkz. Suna Kili, Şeref Gözübüyük, Türk Anayasa Metinleri, Ank. 1989, s.
- 6) Fahri Çoker, "Kapitülasyonlar ve Lozan" **IX. TT. Kongresi**, Ank. 21-25 Eylül 1981. Kongreye Sunulan Bildiriler III. Cilt, Ank. 1989, s.1664; Osman Nebioğlu, **Bir İmparatorluğun Çöküşü ve Kapitülasyonlar**, Türkiye İş Bankası yay. Ank. 1986, s.1 vd. 1535'ten sonra sırasıyla 1569, 1581, 1597, 1604 tarihli kapitülasyonlar verilmiştir. Bkz. Necdet Yurdakul, **Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar**, İst. 1981; Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları**, Cilt I, Ank. 1953, s.9-15.

(1673, 1740 vb.) bir hak gibi ileri sürülerek "imtiyazat-ı ecnebiye" durumuna getirildi. Önceleri Fransızlara tanınan bu haklar diğer Avrupa ülkelerine de yaygınlaştırıldı (7). Yabancılara tanıdığı ekonomik üstünlük yanında, kapitülasyonların Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hızlandıran bir diğer yönü ise Osmanlı içişlerine karışma fırsatını doğurmasıdır. Bunun en açık örneği yabancılardan ülkedeki hıristiyan azınlıklarla ilgilenerek onlardan yararlanmaya çalışmalarıdır. Fransızlar katoliklerin, Ruslar ortodoksların, İngiliz ve Amerikalılar ise protestanların koruyuculuğunu üstlenerek İmparatorlukta yaşayan Ermeni, kürt, Arap vb. unsurlarla ilgilenmiş ve görünürde onların haklarını arama bahanesiyle okul, hastane, dispanser, yetimhane ... gibi kurumlarını da açmayı ihmal etmemişlerdi.

Kapitülasyonlarda eğitimle ilgili açık ve kesin herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen (8), iktisadî amaçlarla tanınan bu imtiyazlar, sonradan dinî, siyasî ve sosyal bir anlam kazanarak eğitim ve öğretim alanında da rahatça kullanılagelmiştir. Kapitülasyonların sağladığı bu imkanlardan en çok yararlananlar arasında kendi ifadeleriyle ömürlerini, "dinsiz" dünyayı hıristiyanlatırma işine adanmış misyonerler önde gelmektedir.

7) Mustafa Halidî - Ömer Ferruh, **Misyonerler, Eğitim ve Siyaset**, İst. 1991, s.118; Kapitülasyonlar başlangıçta Osmanlı padişahı değıştikçe yenilenen geçici ticaret anlaşması iken 1740'dan sonra daimî kılınmıştır.

8) Kapitülasyonlar hakkında dipnot 6'da yer alan eserler yanında şu kitaba da bakılabilir. R. Ekrem Koçu, **Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar**, İst. 1934. Ayrıca bkz. Yahya Akyüz, "Cevdet Paşa'nın Özel Öğretim ve Tanzimat Eğitimine İlişkin Layihası", **A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı: 3, Ocak 1992'den ayırabasm, Ankara 1992, s.90.

C. Misyonerlik Faaliyetleri:

Misyonerler, 16. yüzyıldan itibaren hıristiyan inancını vaaz etmek ve ayinleri yönetmek yetkileriyle donatılmış olarak çevreye gönderilen insanlardı (9). Bunlar kendi din ve mezheplerini farklı inançlara sahip insanlara benimsetmek amacıyla dünyaya yayılmışlardı. Kendi dinlerini, kültürlerini ve dillerini yayma gayelerini (10), gerçekleştirmek için çeşitli yolları denediler. Bu amaçla okul açma, matbaa kurma, hastahane açma ... gibi kurumları araç olarak kullandılar (11). Osmanlı topraklarında açılan yabancı okulların çoğu misyonerlere aittir. İlk açılan yabancı okullar Katolik okullarıdır (12). 16. yüzyılın sonlarından itibaren Fransa himayesindeki Katolikliğin çeşitli tarikatlarına mensup misyonerler, Osmanlı idaresinde bulunan Latin çocuklarına dinî terbiye vermek amacıyla İstanbul'a geldiler (13). Katoliklerin açtığı bu okulları protestan okulları takip etti. 1856 Islahat Fermanı ile sağlanan vicdan hürriyeti prensibi çerçevesinde mezhep değiştirme serbestiyetinden de yararlanan protestan misyonerler eğitimi, protestanlaştırma programının bir parçası ve aracı olarak gördüklerinden çeşitli seviyelerdeki okullarının sayılarını arttırdılar

9) Bu iş için din adamlarının çevreye gönderilmesine ise "Misyon" denilmektedir. Bkz. Kocabaşoğlu, a.g.e., s.14; "Misyonerlik" maddesi **Ana Britannica**, C.16, s.144; Misyonerlerin çalışma metotları için bkz. Enver Baytan, **Hıristiyan Misyonerleri Nasıl Çalışıyor**, İst. 1965.

10) Sâmîha Ayverdi, a.g.e., s.127.

11) Kocabaşoğlu, a.g.e., s.15; Osman Cilacı, **Hıristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik Faaliyetleri**, Ank. 1990, s.20.

12) Polvan, a.g.e., s.78; Nahit Dinçer, **Yabancı Özel Okullar**, İst. 1978, s.17.

13) İlk gelenler Cezvit (Jésuit - Cizvit) lerdir. Bunları Fransiskanlar, Dominiken, Frerler ... rahip ve rahibeleri takip etmişlerdi. Katolik misyonerlerin faaliyet alanları için bkz. Vahapoğlu, a.g.e., s.20; Ergin, a.g.e., C.1-2, s.769-777.

(14). Bu okulların en önemlileri Amerikan misyonelerince açıldı. Bu işi üstlenen en etkili ve güçlü kuruluş ise 1810 yılında Boston'da kurulan "American Board of Commissioners for Foreign Missions" (ABCFM) isimli misyoner teşkilâtı idi (15). Bu örgütün ilk misyonerleri Pleny Fisk ile Levi Parsons 1820 Ocağında İzmir'e gelerek ilk misyonu kurdular. Bunu diğerleri takip etti ve İstanbul (1831), Trabzon (1835), Erzurum (1839), Antep (1847), Sivas (1851), Adana (1852), Merzifon (1852), Diyarbakır (1853), Kayseri (Talas-1854) ve Harput'taki (1855) misyonlar açıldı (16). American Board olarak anılan bu örgüt yanında Osmanlı topraklarında faaliyette bulunan ABD'nin dinî kurumları arasında American Bible Society, The Near East Relief teşkilâtı ile Y.M.C.A. ve Y.W.C.A. kuruluşları da önemli yer tutuyordu (17).

-
- 14) E. Z. Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.8, 2. bs., Ankara, 1983, s.128-129.
- 15) Kocabaşoğlu, **a.g.e.**, s.16-17; Orhan F. Köprülü, "Tarihte Türk - Amerikan Münasebetleri; **Bellekten**, C.LI, Ağustos 1987, Sayı: 200, Ank., 1987, s.936; George E. White, **Adventuring With Anatolia College**, Grinnel, 1940, s.7 vd.; Board'un hedefleri için bkz. Johnson, **a.g.e.**, s.35.
- 16) Nasım Sausa, **The Capitulatory Régime of Turkey**, Baltimore 1933, s.140-141; Mustafa Balcıoğlu - İsrail Kurtcephe, "Harput Misyoner MerkezininBelgelerine Göre Türkiye'de Amerikalı Misyonerlerin Faaliyetleri", **Türk Kültürü**, Sayı: 340, Ağustos 1991, s.42-46.
- 17) Bu teşkilatlardan The Near East Relief'in Ege Bölgesiyle ilgilendiği ve 9 Eylül 1922'ye kadar 200 Milyon Dolar harcadığı belirtilmektedir. Bkz. Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İst. 1981, Hürriyet yay., s.73; YMCA (Young Women's Christian Association - Hıristiyan Genç Erkekler Cemiyeti); Y.W.C.A. (Young Women's Christian Association - Hıristiyan Genç Kadınlar Cemiyeti) hk. bkz. Kırşehirlioğlu, **a.g.e.**, s.74-75; Ergin, **a.g.e.**, C.1-2, s.812-813; Kazım Karabekir, **Cihan Harbine Neden Girdik, Nasıl Girdik Nasıl İdare Ettik**, C.II, İst. 1937, s.122; Aynı yazar, "Misyonerlerin Faaliyetleri", **Yeni Sabah**, 11-12 Kanunusani (Ocak) 1939.

Fransa ve Amerika'nın yanısıra İngiltere, Almanya ve İtalya'ya mensup misyonerlerin de okullarını açtıkları görüldü. Bunları 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Rusya, Avusturya-Macaristan ile İran'lıların açtıkları okullar takip etti (18).

Dinî amaç gölgesinde ülkelerine siyasî ve kültürel menfaat sağlamayı hedefleyen misyonerler, bu hedeflerine ulaşmak için araç olarak gördükleri okul açma ve eğitim işlerine destek olması için çoğu dini muhtevalı olan çeşitli konularda eserlerin basıldığı matbaalarını da kurmayı ihmal etmediler. Okullarda okutulan pek çok dini eser çeşitli dillerde bu matbaalarda basılıyordu (19).

Kısaca özetlemek gerekirse, Osmanlı Devleti'nde yabancı okulların açılmasını ve çoğalmasını sağlayan gelişmeler arasında ülkede yaşayan farklı dini ve etnik kökene mensup insanlara tanıdığı haklar ve hoşgörü ile yabancı devletlere verdiği kapitülasyonlar ve bu ülkelerin misyonerlik gayeleri önemli rol oynamıştır. Gerek azınlıkların durumu gerekse kapitülasyonların sağladığı haklardan en iyi yararlananlar arasında misyonerler ve bazı iş adamları gayelerine ulaşmanın yollarından biri olarak gördükleri eğitim ve öğretim alanındaki faaliyetlerini gittikçe yoğunlaştırmışlardır.

18) Akyüz, a.g.e., s.266.

19) Misyonerler İlk Matbaayı 1822'de Malta'da kurdular, daha sonra 1833'de İzmir'e oradan da 1853'te İstanbul'a taşındılar ve binlerce dinî ve din dışı yayını çoğunluğu Ermenice ve Rumca olarak çeşitli dillerde bastılar. Matbaa çalışmaları hakkında bkz. Kocabaşoğlu, "Osmanlı İmparatorluğunda XIX. yüzyılda Amerikan Matbaaları ve Yayımcılığı" **"MURAT SARICA ARMAĞANI**, İst. 1988, Ayrı bası, s.267-285.

II. YABANCI OKULLARIN AZINLIKLARA YÖNELİK FAALİYETLERİ

Yabancı okulların büyük bir kısmı azınlıkların yoğun olarak buldukları bölgelerde açılmıştı. Bu sayede azınlıkların kültürleri korunarak, millî şuurlarının uyandırılması sağlanmıştı. Eğitim kurumları yanında, sözkonusu topluluklara insanî açıdan yaklaşılarak onlar için sağlık, çocuk bakımevleri ... gibi kurumlar açılarak kolayca etkilenmeye çalışılıyorlardı. Bu topluluklar içinde özellikle Ermeniler üzerinde Amerikalıların etkileri ve yardımları açıkça ortaya çıkmıştır (20). Ermeniler için ilkokul seviyesindeki ilk okul, Amerikalı misyoneler tarafından 1834 yılında İstanbul Beyoğlu'nda, yüksekokul seviyesindeki okul ise 1878 yılında Harput'ta kurulan Osmanlıların "Fırat Koleji" dedikleri "Armenian Kolej" di (21). Ermenilerden başka Bulgar, Rum ve hristiyan Araplar ile Yahudiler üzerinde de etkili olan misyonerler; bazı Kürt topluluklarını hristiyanlaştırma gayretinde bulunmuşlardı. 1840'larda Hakkari'ye gelen misyonerler burada açtıkları

20) Amerikalı Misyonerlerin Ermenilere yönelik faaliyetleri için bkz. Bilâl Şimşir, "Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine", **Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumuna İlişkileri Sempozyumu**, (8-12 Ekim 1984 Erzurum) Ank. 1985, s.79-124; Ercümen Kuran, "A.B.D.'de Türk Aleyhtarını Ermeni Propagandası", **Uluslararası Terörizm ve Gençlik Sempozyumu**, Sivas 1985'den ayrı basım, s.55-59; Seçil Akgün, "Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesindeki Rolü", **Atatürk Yolu**, Mayıs 1988, yıl: 1, Sayı: 1, s.1-12; Karal, **a.g.e.**, s.128-129; Esat Uras, **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, 2. bs., İst. 1987, s. C.; J. C. Hurewitz, "Türk Amerikan İlişkileri ve Atatürk", **Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk**, İst. 1983, s.494.

21) İlknur Polat, **a.g.m.**, s.627-652; Orhan Kılıç, "XIX. yüzyılda Harput'ta Misyoner Faaliyetleri", **Fırat Üniversitesi Dergisi**, 1989, s.129; A. Nimet Kurat, **Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)**, Ank. 1959, s.50-51.

yatılı bir okulla bölgedeki Nasturilerle de ilgilenmişler ve onları devlete karşı vergi vermeme konusunda kışkırtmışlardı (22).

Bundan dolayıdır ki, Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı dönemlerde azınlıkların Osmanlı'ya karşı ayaklanmalarında ve onların devletten ayrılarak birer bağımsız devlet olmalarında sözü edilen misyoner okullarının payı büyüktür. Nitekim, 1829'da Yunanistan'ın 1908'de Bulgaristan'ın ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Arap topraklarının Osmanlı'dan kopmasında bu kurumların önemli rol oynadıkları bilinmektedir.

III. YABANCI OKULLARLA İLGİLİ DÜZENLEMELER

Yabancıların Türkiye'de okul açmaları devletin özel iznine bağlı olmayıp (23), ancak fermanlarla mümkün olabiliyordu (24). Büyük bir kısmı ruhsatsız ve denetimsiz olarak faaliyette bulunan yabancı okullara karşı, Osmanlı döneminde bazı düzenlemelerin getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu konudaki ilk düzenleme Tanzimat döneminde 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile getirilmiştir. Nizamname'de "Mekatib-i hususiye" olarak nitelenen yabancı okullar" ... tebaay-ı ecnebiyeden olan efrat ve eşhastan biri canibinden ücretli veya ücretsiz olarak ihdas ve tesis olunan mekteplerdir ..." diye tanımlanarak bu kurumların uymaları gereken esaslar belirlendi. Ni-

22) M. Abdülhâlûk Çay, *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, Ank. 1993, s.342, 346-347, 449-462, 480.

23) Hıfzı Timur, "Türkiye'de Bulunan Yabancıların Okuma ve Okutma Bakımından Durumu", *İ.Ü.H.F.M.*, C.XI, Sayı: 1-2, İst. 1945, s.276.

24) Cemil Koçak, "Tanzimat'tan Sonra Özel ve Yabancı Okullar", *T.C.T.A.*, İst. 1985, C.II, s.488.

zamname'nin 129. maddesinde yer alan bu esaslara göre; bu kurumların ruhsat almaları, devlete karşı zararlı ders okutmamaları için ders programları ile kitaplarının tasdik edilmesi ve bunları uygulamayan okulların faaliyetlerinin durdurulması gerekiyordu (25). Buna benzer uygulamalar II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde de devam etmiştir. Yabancı okulların zararlı faaliyetlerine engel olma, onları denetleme amacıyla bazı çalışmalarda bulunulmuş ve ruhsatsız olanların kapatılmasına çalışılmıştır (26). Bu amaçla 6 Mayıs 1886'da gayrimüslim ve yabancı okullarının teftişi ve programları ile kitaplarının incelenmesi için, Maarif Nezareti'nde "Mekâtib-i Ecnebiye ve Gayrimüslime Müfettişliği" Dairesi oluşturulmuştur (27). 1888 yılında hükümetten izin almadan denetimsiz faaliyetlerini sürdüren misyoner okulları kapatılmışsa da, 1900'lere kadar bir fermana bağlı veya fermanı olmayan olarak faaliyette bulunan yabancı okullar, 1901 tarihli bir anlaşma ile tanınmışlar ve tamir ile genişletilmeleri ve yenilerinin

-
- 25) Nizamname metni için bkz. **Düster**, I. Tertip, C.2, s.204; Mahmut Cevat, **Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilât ve İcraatı**, İst. 1338, s.493; Faik Reşit Unat, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Ank. 1964, s.28.
- 26) N. Sevinç, **Ajan Okulları**, 2. bs., İst. 1974, s.33-34; Hurewitz, **a.g.m.**, 494; M. Halidi - Ö. Ferruh, **İslâm Ülkelerinde Misyonerlik**, s.149; II. Abdülhamid döneminde yabancı okulların faaliyetleri ve yabancı okullara karşı alınan tedbirler konusunda geniş bilgi için bkz. Atilla Çetin, "Maarif Nazırı Ahmet Zühtü Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yabancı Okullar Hakkındaki Raporu", **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 10-11'den ayrı basım, İst. 1983, s.189-219; Y. Akyüz, "Abdülhamid Devrinde Protestan Okulları ile ilgili Orijinal İki Belge", **A.Ü.E.F. Dergisi**, C.3, No: 1-4, 1970, s.121-128; Karal, **a.g.e.**, s.389, 414; Sultan Abdülhamit, **Siyasî Hatıratım**, İst. 1984, 4. bs. Dergah yay. s.189.
- 27) Unat, **a.g.e.**, s.28, 148; Koçak, **a.g.m.**, s.488; Kodaman, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, İst. 1980, s.67.

yapılmasına izin verilmişti (28). Fransız kurumlarının tanındığı bu anlaşmadan "en ziyade müsaadeye mazhar millet" kuralı gereği, kapitülasyonlardan yararlanan diğer devletler de faydalanmışlardı (29).

Meşrutiyet döneminde sayıları gittikçe artan yabancı okullara karşı Birinci Dünya Savaşı'nın çıktığı yıl önemli kararlar alınabildi. Bu kararlardan biri 23 Şubat 1330 (1914)'da çıkarılan "Memalik-i Osmaniyyede Ecnebilerin Hukuk ve Vezaifine Dair Muvakkat Kanun"dur. Bununla sözkonusu tarihten önce gerek gerçek gerekse tüzel kişilerce kurulmuş okullara "müktesep" hak tanınmıştır. Aynı yıl çıkarılan "İmtiyazat-ı Ecnebiyenin İlgaı Üzerine Ecanip Hakkında İcra Olunacak muameleye Dair Talimatname" ile yabancı okullar sıkı bir denetime tabi tutuluyordu (30). Savaşın patlak vermesi üzerine Osmanlı Hükümeti 1 Ekim 1914 tarihinden itibaren kapitülasyonların kaldırıldığını açıkladı (31). Yabancı ülkeler kapitülasyonların tek taraflı olarak kaldırılmasına tepki göstermişlerse de, başta İngiltere, Fransa ve İtalya ile Rusya'nın İstanbul'daki kurumlarına el konulmuş (32), müttefiklere ait kurumlara karşı ise dokunulmayarak daha dikkatli davranılmıştır.

-
- 28) A. Gündüz Ökçün, "Yabancıların Türkiye'de Okutma Hürriyeti", A.Ü. S.B.F. Dergisi, C.XIV, No:2-3, Temmuz 1959, s.142.
- 29) **TYMDHR**, s.5; Bu anlaşmaya benzer bir anlaşma 1913'te yine Fransızlarla yapılmış ve yabancı okullar meselesi sözkonusu edilmişse de I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine uygulanamamıştır. Timur, **a.g.m.**, s.277-278; 1913 Andlaşması ile tanınan Fransız okullarının listesi için bkz. Ergin, **a.g.e.**, s.773-775.
- 30) Kocabaşoğlu, "Amerikan Okulları", **T.C.T.A.**, s.499; Talimatname hükümleri için bkz. Ökçün, **a.g.m.**, s.144-146.
- 31) Düstur, II. Tertip, C.6, s.1273; Çoker, **a.g.m.**, s.1663 vd.
- 32) Ergin, **a.g.e.**, C.3-4, s.1479-1480; Y. Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.3, Kısım 3; Ank. 1983, 2. bs., s.474-475.

Bu dönemde yabancı okullar konusunda atılan en önemli adım 20 Ağustos 1331 (1915) tarihli "Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi"nin yayınlanmasıdır (33). Cumhuriyet döneminde de uzun süre yürürlükte kalan bu talimatname ile yabancı okullar tamamen bir disiplin altına alınmaya çalışılmış ve yabancıların yeniden okul açmaları bazı esaslara bağlanmıştır (34).

Ne var ki, savaşın etkisiyle yabancı okulların hemen hepsi kapandığından, bu alınan kararlar istenildiği gibi uygulanamadı (35). Fakat Osmanlı Devleti'nin savaştan yenik çıkması üzerine kapanan pek çok okul Mütareke (30 Ekim 1918) ile yeniden açılarak faaliyetlerine devam etmeye başladılar.

Böylece, Osmanlı dönemindeki olumsuz durumları ile dikkati çeken yabancı okullar konusu, Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde de Türkiye Devleti'nin gündemini oluşturmaya devam edecektir.

Özetlemek gerekirse, Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim tebaasına tanıdığı serbestiyet ve hoşgörü ile kapitülasyonların sağladığı haklardan yararlanarak misyonerler tarafından açılan yabancı okulların 19. yy.dan itibaren sayıları gittikçe artmıştı. Katolik ve protestan misyonerlerince kurulan bu okulların çoğu ruhsatsız ve denetimsiz

-
- 33) **Milli Eğitimle İlgili Kanunlar**, C.2, Ankara, 1960, s.275; Halil Aytakin, **İttihat ve Terakki Döneminde Eğitim Yönetimi**, Ank. 1991, s.153-154; **Mekatibi Hususiye Talimatnamesi**, İst. 1339; Koçak, a.g.m., s.490.
- 34) Savaş döneminde uygulanamayan bu talimatname hakkında ayrıntılı bilgi - burada konuyu fazla uzatmamak için - II. Bölümde verilecektir.
- 35) Savaş sırasında kapanan okullar için bkz. Uğural Barlas, **Gaziantep Tıp Fakültesi Tarihi ve Azınlık Okulları**, Karabük 1971, s.45-52; İshak Sunguroğlu, **Harput Yollarında**, C.II, İst. 1959, s.92,97; Kırşehirlioğlu, a.g.e., s.37.

olarak faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Devletin zayıflamasıyla birlikte Osmanlı aleyhindeki faaliyetlerini arttıran bu kurumlar zamanla ülkedeki azınlıkların kültürlerinin korunarak Osmanlı'ya karşı ayaklandırılması ve bağlı oldukları ülkelerin Osmanlı Devleti üzerinde siyasî, kültürel, ticarî ve ekonomik nüfuz sağlama yollarından biri olarak kullanıla geldi. Hıristiyanların haklarını koruma bahanesiyle Osmanlı içişlerine karışma fırsatını da kendilerinde gören yabancı devletler bu kurumlar için önemli yatırımlarda bulunuyorlardı. Emperyalist gayeleri için bağlı oldukları ülkelere kullanılan yabancı okullara karşı bu dönemde bazı düzenlemeler getirildiyse de, kapitülasyonların yürürlükte olması ve ülkenin kozmopolitik yapısı itibariyle tam bir başarı elde edilemedi. Bu olumsuz yönleri yanında yabancı dil bilgisini verme ve batılı eğitim sistemini Osmanlı'ya getirmeleri açısından katkıları gözardı edilemeyen bu kurumlara ilişkin kesin denetimin ancak Cumhuriyet döneminde getirilerek uygulandığı görülmektedir.

IV. MİLLÎ MÜCADELE'DE YABANCI OKULLARLA İLGİLİ GELİŞMELER

Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında katılan Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Mütarekesi ile savaştan yenik olarak çıkmıştır. Anlaşmanın hemen arkasından Mütareke hükümlerini tatbik koyulan İtilâf Devletleri ülkenin çeşitli bölgelerini işgale başlamışlardı. Bütün bu gelişmeler karşısında teşkilatlanmış Türk milleti "Millî Mücadele" hareketini başlattı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Kuvayı Milliye birlikleri oluşturularak gösterilen tepkiler, Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa'nın önderliğinde Amasya Tamimi'nin (21-22 Haziran 1919) yayınlanması,

Erzurum (23 Temmuz - 7 Ağustos 1919) ve Sivas Kongreleri (4-11 Eylül 1919)'nin toplanması ve 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da TBMM Hükümeti'nin kurulmasıyla organize duruma geldi.

'Millî Mücadele Dönemi' olarak adlandırılan bu zamanda, bir yandan işgale uğrayan Anadolu toprakları istilacı güçlerin elinden kurtarılmaya çalışılırken, diğer yandan "millî", "bağımsız" ve "çağdaş" bir Türk Devleti'nin oluşturulması yolunda adımların atıldığı görülmektedir. "Millî hakimiyet" prensibini benimseyen TBMM Hükümeti hemen her alanda "millî" bir politika takip etti. Özellikle eğitim konusunda titizlikle uygulanan bu politikanın yabancı okullara da yansıtıldığı dikkati çekmektedir. Mütareke ile yeniden açılan yabancı okullardan bir kısmı eski alışkanlıklarını sürdürerek olağanüstü günlerin yaşandığı bu dönemde de problem olmaya devam ettiler. Bir kısım yabancı okulun ülkedeki azınlıklara ve bazı işgalci güçlere destek verdikleri gözlemlendi. Bu durumları dönemin ileri gelenleri tarafından dikkatle incelenmiş ve gerekli tedbirler alınmıştır. Amerikan okullarından Merzifon'daki Anadolu Koleji (Anatolia College) ile Antep'teki Merkezî Türkiye Koleji (Central Turkey College) olumsuz faaliyetleri ile önde gelmektedir. Bunlardan Merzifon'daki Amerikan Koleji 1886 yılında kurulmuş ve o dönemde Ermeniler lehinde çalışmaları görülmüştü. Dünya Savaşı sırasında 1916 yılında İttihat ve Terakki Hükümeti'nce askerî hastane olarak kullanılmak istenmesi üzerine kapanmıştı (36). Ancak, 1919 Ekim'inde yeniden faaliyete geçen Kolejin Millî Mücadele döneminde de Pontus Rumlarına destek verdiği görüldü. Bu hususta Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'ta şöyle demektedir (37) : "Mütarekeden sonra, bütün Rumların Yunanlılık âmal-

36) Kocabaşoğlu, a.g.e., s.193-198.

37) Kemal Atatürk, Nutuk, C.II, 1920-1927, 10. bs., İst. 1970, s.626.

i milliyesiyle her tarafta şımardığı gibi Etniki Hetairia Cemiyeti propagandacıları ve Merzifon Amerikan Müessesatı tarafından manen yetiştirilen ve ecnebi hükümetlerin silahlarıyla maddeten takviye ve teşci edilen, bu havalideki Rum kütlesi de müstakil bir Pontus Hükümeti teşkil etmek emeline düştü ..."

Gerek bu zararlı faaliyetleri gerekse bu sırada 12 Şubat 1921 tarihinde okulun Müslüman - Türk öğretmenlerinden Zeki Ketanî'nin öldürülmesi ile dikkatleri üzerine çeken Kolej, 16 Şubat 1921'de arandı. Aramalarda Kolej'in Rumların hesabına çalıştığı belgelerle ortaya çıktığı için kapatıldı (38). Konu ile ilgili basında yer alan bir yazıda, okulda yapılan aramada Pontus teşkilâtının pek çok belgesinin ele geçirildiği belirtilerek, bu okulun bir "fesat ocağı" olduğu ifade ediliyordu (39).

Merzifon Amerikan Koleji'nden başka Antep ve Maraş'taki Amerikan kolejlerinde de benzer olumsuz faaliyetler görüldü (40) : Konu ile ilgili olarak dönemin Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Miralay İsmet Bey (İnönü)'in 1920 yılında TBMM'de yaptığı konuşmada "Ayıntap civarında Amerikan mektepleri kolejleri vardır (Lanet olsun sesleri). Bu Amerikan Kolejleri, Fransızların bugün üssülharekesidir.

38) **Türk İstiklâl Harbi, C.VI, İstiklâl Harbinde İç Ayaklanmalar**, Gn. Kur. Baş. Harp Tar. Dairesi yay, Ank. 1974, s.282-283; Nuri Yazıcı, **Millî Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontuşçu Faaliyetler (1918-1922)**, Ank. 1989, s.40-42; Selahattin Salıhık, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etniki Eteryay**, İst. 1968, s.44, Akyüz, **Türk Eğitim...**, s.358-359; Anadolu'daki Faaliyetine son verilen okul Selanik'e taşınarak çalışmalarına orada devam etti. Bkz. Stone, **Academies for ...**, s.217-218; aynı yazar, **Communities ...**, s.8.

39) "Mektep Değil Fesat Ocağı", **Anadolu'da Yenigün**, 28 Mart 1921'den Kocabaşoğlu, **a.g.e.**, s.188.

40) Başgöz-Wilson, **a.g.e.**, s.84.

Bizim canımızı yakmak için ve ahalimizi öldürmek için Amerikan mekteplerini üssülhareke ittihaz ediyorlar. Taarruz ederler ve oraya top yerleştirirler, ambar olarak kullanırlar. Hasılı mektep değil, memleketimizin içinde bir kale olarak inşa olunmuş zannolunur." (41) diyerek okulların olumsuz faaliyetlerine dikkati çekmiştir. Millî mücadele'de Fransız işgal kuvvetleri komutanlığı (42) olarak kullanılan bu Kolejin faaliyetine 1924 yılında son verildi.

Görüldüğü üzere, yabancı okullara karşı olumsuz faaliyetlerinden dolayı kararlı davranan TBMM Hükümeti'nin bu dönemde daha önce istenildiği gibi uygulanamayan, 1915 tarihli Mekatib-i Hususiye Talimatnamesini yürürlükte tuttuğu dikkatleri çekmektedir. Bunun en açık örneği Amerika'nın yeniden okul açma konusunda TBMM'den istediği izin, Talimatnamenin 4. maddesinin hatırlatılarak reddedilmesidir (43). Böylece, 1920 Ağustos'unda imzalanan Sevr Antlaşması ile

41) TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, İçtima: 1, C.4, 2. bs., 1942, s.296.

42) "Yabancı Özel Okullar", ÖĞÜT, Yıl: 2, Sayı: 20, Haziran 1987, s.15; Ayrıca bkz. Kolonol Abadi, *Türk Verdünü Gaziantep*, Gaziantep 1959.

43) Konu ile ilgili olarak 30 Temmuz 1338 (1922) tarih ve 1718 sayılı Bakanlar Kurulu kararında: "... Elyevm mer'i olan Mekatib-i Hususiye talimatnamesinin 4 üncü maddesi ...[Yabancı hakiki şahısların] ... mektep açacakları mahallerde devleti metbuaları tebaasından mektebe ihtiyaç gösterecek raddede nüfusun bulunmasını (şart koşmuştur). Mektep açılmak istenen mahallerde Amerikan tebaası mevcut olmamasına binaen hiçbirisine ruhsat verilmemekte olduğu ve binaenaleyh [4 ncü] maddenin tatbikine devam olunup olunmayacağı Maarif Vekâleti I tarafından savunulmuş bulunmaktadır. İcra Vekilleri Heyeti'nin 30 Temmuz 1338 tarihli içtimasında... (1) Mekatibi ecnebiye hakkında mebhüs talimatname ahkâmının muhafazası, (2) Muavenet heyetleri tarafından açılan darüleytamlardaki tedrisat Mekatibi Hususiye Talimatnamesine tevfikân Türk tebaası namına ruhsatname zaptı; (3) Fransızlarla olan İtilâf mucibince harpten evvel mevcuk mektepleri hakkında kavanimize riayet ettikçe müsaadede bulunulması ve fakat yeniden mektep açmalarına ruhsat verilmemesi takarrür etmiştir...", **Tebliğler Dergisi**, 18 Ağustos 1941, C.3, Sayı: 133, s.219-220; NAUS, Amiral Bristol'un 31 Ekim 1922 tarihli raporu - microcopy No: 353, Roll No: 50; Cemal Şanlı, "Türkiye'de Yabancı Dini ve İlmî, Hayri Kurumların Hukukî Durumu ve Gayrimenkul İktisapları", *Hıfzı Timur'un Anısına Armağan*, İst. 1979, s.868-869; Ökçün, a.g.m., s.149.

geçersiz kılınmasına rağmen (44), Talimatname'nin yürürlükte olduğu vurgulanmıştı.

Herşeye karşılık bu dönemde TBMM Hükümeti'nin yabancı okullar konusundaki tutumu peşin hükümlü değildir (45). Nitekim, 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa ile imzalanan Ankara İtilâfnamesi'nde yabancı okullar meselesi sözkonusu olmuş ve anlaşmaya ekli mektupla bu okulların varlığı, Türkiye'nin menfaatlerine ters düşmemek şartıyla kabul edilmiştir (46).

Lozan'a örnek teşkil edecek olan bu anlaşmadan da anlaşılacağı üzere Millî Mücadele Dönemi, Cumhuriyet Türkiye'sinde takip edilecek olan millî eğitim politikası ile yabancı okullara bakış açısını belirleyen önemli bir dönem konumundadır.

44) TBMM'nin kabul etmediği bu anlaşmanın 149. maddesine göre; "... Hükümeti Osmaniye tarafından imtiyazat ve muafiyatı mezkurenin ilgasını tahdit veya tadilini mutazammın sadır olan bütün kararnameler, kanunlar, nizamnameler ve taimlar keenlemyekun addolunacaktır..."; Nihat Erim, a.g.e., s.575-576.

45) Bu arada bazı Amerikan kolejlerinin yardımlarından da sözedilebilir. Mazhar Müfid Kansu'nun naklettiğine göre, M. Kemal ve arkadaşları Sivas'tan Ankara'ya gelirken Sivas'taki Amerikan Kolejinden benzin ve lastik temin ettikleri, ayrıca Kayseri'deki Amerikan Kolejinden de kamyon aldıkları ifade edilmiştir. Bkz. Mazhar Müfid Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C.II, Ank. 1968, s.483-485, 491.

46) Yusuf Kemal'den Fransız Temsilci Mösyü Henri Franklin - Bouillon'a yazılan 20 Ekim 1921 (1337) tarihli mektupta, "İki Hükümet arasında bugün imza edilen İtilâfnameyi mütemmim olarak Fransız müessesatı tedsriye ve sıhhiyesiyle müessesatı hayriyesinin hiçbir bahane ile ve hiçbir halde Türkiye'nin menafiine ve Türk kanunlarına mugayir bir güna propagan-daya veya bir fiile girişmeyecekleri mukarrer olmak şartıyla Türkiye'de mevcut olmakta devam edeceklerini zatı asilanelerine beyan etmekle kesbi fahreylerim." denilmektedir. Bkz. **Düştur**, 3. Tertip, 2. Cilt, s.166; İsmail Soy-sal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)**, C.I, Ank. 1983, s.58.

V. LOZAN'DA KONUNUN ÇÖZÜME BAĞLANMASI

Millî Mücadelenin başarıyla sonuçlanması üzerine toplanan Lozan Konferansı görüşmeleri esnasında tartışılan konulardan biri de Türkiye'deki yabancı okullar meselesi idi. 20 Kasım 1922 tarihinde başlayan Konferansın 4 Şubat 1923 tarihine kadar süren birinci bölümünde bu konuda anlaşmaya varılamadı. Zira, İtilâf Devletleri Türkiye'de bulunan yabancı okul ve kurumları ile ilgili olarak bazı isteklerde bulundular. Bunlar, Mütareke döneminde açılmış olanlar da dahil olmak üzere, mevcut bütün kurumlarının tasdik edilmesi; eski imtiyaz ve muafiyetlerin tanınması; diğer devletlere de aynı imtiyazların verilmesi ... idi.

Türkiye, bu kurumların ülke ilerlemesindeki manevi katkısını kabul etmekle beraber, ülke aleyhine zararlı fikirler telkin etmelerini veya dinî propaganda yapmalarını istememektedir. 23 Nisan'da başlayan ikinci görüşmelerde konu tekrar tartışmaya açıldı (47). Türk murahhas heyeti yabancı okullar konusundaki hassasiyetini ve kararlı tutumunu sürdürdü; ilgili devletlerin gümrük muafiyeti istekleri de kapitülasyonların kaldırılmasından dolayı kabul edilmedi. Görüşmeler sırasında Fransızlar eskiden elde ettikleri imkânları kaybetmemek ve okullarının sayılarını arttırmak için uğraşıtlarsa da, bu istekleri reddedildi (48).

47) Lozan'daki tartışmalar için bkz. **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Lozan (1922-1923)**, Dışişleri Bak. Yay., Ank. 1973, s.86-89; Seha L. Meray, **Lozan Barış Konferansı Tutanakları, Belgeler**, Takım II, C.I, Ank. 1972, s.115-131; Cemil Bilsel, **Lozan**, C.II, İst. 1933, s.144-154; Gündüz Ökçün, **a.g.e.**, s.51-53; Timur, **a.g.m.**, s.279-287.

48) N.A.U.S., Microcopy No: 353, Roll No: 50, (867.42/ 8 Şubat 1923 tarihli memorandum).

Uzun görüşmeler sonunda yabancılara ait Türkiye'deki kurumların varlığı ancak dinî telkinlerde bulunmamaları ve devletin genel kanunlarına uymaları şartlarıyla, Andlaşmanın imzalanmasından sonra İsmet (İnönü) Paşa tarafından Fransız, İngiliz ve İtalyan temsilcilerine ayrı ayrı gönderilen mektuplarla tanındı. 24 Temmuz 1923 tarihli bu mektuplarda şöyle deniliyordu (49) :

"Ekselâns,

Lozan'da bugünkü tarihle imza olunan İkamet Mukavelesine atfen ve mezkûr Mukaveleye raptedilecek olan Beyanamenin mektuplarla tebdili hakkında Birinci Komitenin 19 Mayıs 1923 tarihli celsesinde müttehaz kararına tevfikân Türkiye'de 30 teşrinievvel 1914 tarihinden mukaddem mevcudiyeti musaddak ve Fransaya [İngiltereye, İtalyaya] mensup müessesatı mezhebiye tedrisiye, sıhhiye ve hayriyenin mevcudiyetini tanıyacağını ve bugün imza edilen Muahedeyi Sulhiye tarihinde Türkiye'de fiilen mevcut sair Fransız [İngiliz, İtalyan] müessesatı mümasilesinin vaziyetlerini nizama tevfik etmek üzere hayırhahane tetkik edeceğini Hükümetim namına beyan ile kesbi şeref eylerim.

Her nevi mükellefiyatı maliye noktai nazarından balâdaki müessesat, Türk müessesatı mümasilesiyle müsavi muameleye mazhar edilecek ve işbu müessesat hakkında cari olan nizamı âmme ahkâmıyla kavanin ve nizamata tabi olacaklardır ..."

Bu mektuplara göre Türk hükümeti İngiliz, Fransız ve İtalyan kurumlarının 30 Ekim 1914'ten evvelki Türkiye'deki varlıklarını tanıyordu. Ancak bu mektupların geçerlilik süresi "İkamet ve Adlî Salâhiyet mukavelenamesinin" 20 inci maddesine göre yedi yıldır (50)

49) **Düstur**, 3. tertip, C.5, s.290-291, 294-295, 298-299; Soysal, **a.g.e.**, s.222-226.

50) Lozan İkamet Mukavelesi 20. maddesi: "İşbu mukavelename tarih-i mer'iyetinden itibaren yedi sene müddet için akdedilmiştir". Bkz. Hıfzı Timur, **a.g.m.**, s.286; ayrıca bkz. TYMDHR, s.23.

ve 13 Ağustos 1931 tarihinde sona ermektedir (51). Fakat, bu tarihten sonra da Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı okullara dokunulmamış ve kanuna aykırı, kapatılmalarını gerektirecek herhangi bir durumları görülmedikçe çalışmalarına izin verilmiştir (52). Bir başka deyişle, sözkonusu kurumların müktesep haklarına dokunulmamış, ancak Türk İç Hukukunun tâbi bir mesele halini almıştır.

Kısaca özetlemek gerekirse, Cumhuriyet döneminde varlıklarının devamı Lozan mektupları ile tanınan, adı geçen ülkelerin kurumlarının yanında, bundan, fiilî durumlarından dolayı diğer ülkelerin kurumları da yararlanmışlardır. Amerika ile Lozan'da varılan 6 Ağustos 1923 tarihli anlaşmayla A.B.D'ye ait kurumların varlığı ayrıca tanındı.

51) Gündüz Ökçün, *a.g.m.*, s.157-158.

52) TYMDHR, s.23.

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ MİLLÎ EĞİTİM POLİTİKASI ve BU DÖNEMDE YABANCI OKULLARA YÖNELİK HUKUKÎ ve EĞİTİME İLİŞKİN DÜZENLEMELER

I. ATATÜRK DÖNEMİ MİLLÎ EĞİTİM POLİTİKASININ TEMEL ÖZELLİKLERİ

Millî Mücadele hareketinin zaferle sonuçlanması üzerine imzalanmış Lozan Andlaşması ile yeni Türkiye Devleti'nin siyasî ve hukukî varlığı tanındı. Bundan sonra, kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde Türk toplumunu "millî", "lâik" ve "çağdaş" bir yapıya kavuşturmak için köklü inkılâp hareketlerine hız verildiği görüldü. Özünde "medenîleşmek" ve "garphlaşmak" bulunan bu hareketlerin gayesi, toplumu "muasır medeniyet seviyesine yükseltmek"ti (1). 1930'lara kadar süren bu dönemde öncelikle inkılâpları önleyecek her türlü engel ortadan kaldırılmaya çalışıldı. "Hakimiyet-i Milliyeye" dayanan yeni Türkiye Devleti'nin bütün politikaları "millî" idi. İstenilen hedefe ulaşmada eğitimin oynadığı büyük role inanan Mustafa Kemal Atatürk ve dönemin diğer ileri gelenleri konuya gereken önemi

1) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurrahman Çaycı, "Atatürk'ün Medeniyet Anlayışı ve Batı Medeniyeti", **Atatürk Üniversitesi 50. Yıl Armağanı**, Sayı: 2, (Ayrı baskı) s.13-23; Ayrıca bkz. Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi, Makaleler 4**, İletişim Yay., İst. 1991, s.19-20; Atatürk Dönemi Millî Eğitim Politikası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ayten Sezer, **Atatürk Dönemi Millî Eğitim Politikası**, (İlk ve Ortaöğretim), H.Ü. A.İ.İ.T.E. Ank. 1985, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

vermişlerdi. Daha Millî Mücadele'nin sürdüğü günlerde ülkenin eğitim ve öğretim meselelerini tartışmak üzere 1921 yılı Temmuzunda Ankara'da "Maarif Kongresi" toplandı. Kongrenin açılışında bir konuşma yapan Mustafa Kemal Paşa (2) :

"Bugün Ankara, Millî Türkiye'nin Millî Maarifini kuracak ... Asırların mahmül olduğu derin bir ihmâl-i idarinin bünye-i devlette vücuda getirdiği yaraları tedavi için masruf olacak hizmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolunda ibraz etmemiz lazımdır..." diyerek eğitimin önemini vurgulayarak 'millîliği' üzerinde durmuştur.

Yine 1 Mart 1922 tarihinde Meclis'in Üçüncü Toplanma Yılıni Açarken yaptığı konuşmada da aynı konuya dikkatleri çeken Atatürk (3) : "Hükümetin en feyizli ve en mühim vazifesi Maarif umurudur. Bu umurda muvaffak olabilmek için öyle bir program takip etmeye mecburuz ki o program milletimizin bugünkü haliyle, içtimai hayatî ihtiyacıyla, muhitin şeraitiyle ve asrın icabetiyle tamamen mütenasip ve mütevâfık olsun" diyerek takip edilecek politikayı belirlemeye çalışmıştır. Aynı günkü konuşmasının devamında ise: "... bizim takibeceğimiz maarif siyasetinin temeli evvelâ mevcut cehli izale etmektir ... bu fikrimi bir kaç kelime ile tavzih etmek için diyebilirim ki alelittlak umum köylüye okumak yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıttacak kadar coğrafi, tarihî, dinî ve ahlâkî malûmat vermek ve âmalî erbaayı öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir."

2) ASD, C.2, Ank. 1952, s.16; AMAD, İst. 1939, s.3; CBMEBMEİSD, C.1, Ank. 1946, s.3.

3) ASD, C.I, s.223; AMAD, s.6-7; CBMEBMEİSD, C.I, s.5-6; Vasfi Bingöl, Atatürk'ün Millî Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları, 2. bs., Ank. 1979, s.11.

dedikten sonra "... Efendiler yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve herşeyden evvel Türkiye'nin istiklâlîne, kendi benliğine an'anâtı milliyesine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir..." (4) sözleri ile yeni yetişecek nesle verilecek eğimin esaslarını ortaya koymuştur.

Aynı konuda Büyük Zaferden sonra 1922 yılında Bursa'da öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada da (5) : "... Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esaslı olarak şunları öğreteceğiz: Milletine, Türkiye Devletine, Türkiye Büyük Millet Meclisine, düşman olanlarla mücadele esbâp ve vesaitiyle mücehhez olmayan milletler için hakkı bekâ yoktur ..." diyen M. Kemal Atatürk verilecek eğitimin hedeflerini çizmiştir.

Eğitimin millîliği kadar lâik olması da önem taşımıştır. 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat (Öğretimin Birleştirilmesi) Kanunu ile eğitimin lâikleşmesine çalışılmış olup, akla ve bilime ağırlık verilmiştir. Bu durumu 1924 yılında Samsun'da öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmasında M. Kemal (Atatürk) şöyle belirtmiştir (6) : "Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için muvaffakiyet için en hakikî mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir..."

Dönemin millî eğitim politikasını çok açık bir şekilde özetlemesinden dolayı devrin Maarif Vekili Mustafa Necati'nin 1927

4) ASD, C.I, s.224; AMAD, s.7; Nejdet Sançar, "Atatürk'ün Fikir Cephesi" **Türk Yurdu**, Sayı: 318, (1965), s.1-2.

5) ASD, C.2, s.45.

6) ASD, C.2, s.197; AMAD, s.19; **Hakimiyeti Milliye**, 25 Eylül 1924.

yılında TBMM'de yaptığı konuşması aşağıya aynen alınmıştır (7) :

"Dünkü Maarif dünyevî değildi. Millî değildi, bittabi demokratik de değildi. Bugünkü maarif dünyevîdir. Yani tefekkürü daraltan ve vicdan hürriyetini kıran her türlü tesirlerden uzaktır. Bugünkü maarif moderndir. Yani terbiyenin esaslarında ve usûl ve tarzlarında tamamen ilmî esaslar hâkimdir. Bugünkü maarif millîdir, yani gençleri bütün yaşayan müesseselere emel ve mefkurelere, velhasıl Türk Cemiyetine intibak vermek hedefini takibeder ...".

1930'lardan sonra kültür meseleleriyle uğraşan Atatürk "kültürün millîleşmesi" için çalıştı. "Millî dil" ve "millî tarih" araştırmalarına ağırlık verilerek "millî şuur"un uyandırılması sağlandı. Bu amaçla 1928 yılında Latin harflerinin kabulüyle gerçekleştirilen Harf inkılâbından sonra, en önemli gelişme, 15 Nisan 1931 tarihinde "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" ile 12 Temmuz 1932 tarihinde "Türk Dili Tetkik Cemiyeti"nin kurulmasıdır (8).

Bütün bu gelişmelerin kökeninde, Cumhuriyetten önce başlayıp onunla birlikte devam eden "batılılaşma" ve "milliyetçilik" politikaları yatmaktadır (9).

Yine bu dönemde 1928'de kabul edilen yeni Türk harflerini, yaşı 15 ile 45 arasında olan kadın erkek okula gitmemişlerle, biraz okuyabi-

7) CBMEBMEİSD, C.I, s.403.

8) Bu gelişmeler için şu eserlere bakılabilir: A. İnan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Ank. 1977, s.136-203; Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi**, (1918-1938), Ank. 1983, s.373-514; Ercümen Kuran, **Atatürkçülük Üzerine Denemeler**, Ank. 1981, s.61; Erol Güngör, "Cumhuriyet Devrinde Türkiye'nin Kültür Politikası", **MEK**, Sayı: 8 (1980), s.13-14.

9) Erol Güngör, **Dünden Bugünden**, Ank. 1982, s.97.

len ve eski yazıyı öğrenen tüm vatandaşlara öğretmek için eğitim seferberliği başlatıldı ve bu maksatla "Millet Mektepleri" açıldı. Ayrıca köylülere okuma yazma öğretmek onları aydınlatmak için "Halk Okuma Odaları" açıldı. 1932'de Halk Evleri kuruldu. Buralarda Cumhuriyet ilkeleri ile CHP'nin görüşleri yayıldı. Dil, edebiyat, tarih, güzel sanatlar, spor vb. alanlarda faaliyetlerde bulunuldu (10). Eğitimin yaygın, hayatta işe yarar ve fırsat eşitliğine dayalı olarak verildiği bu dönemde, 1926'dan itibaren ortaöğretimde karma eğitime geçildi(11). Kız ve erkekler için eğitim ve öğretimde eşitliği getiren bu uygulama yanında, ilköğretim zorunlu ve ücretsiz hale getirilerek temel eğitimin yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır.

Özetle, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından yazılmış Tarih IV'de Cumhuriyet'in eğitim siyaseti şöyle belirlenmişti (12) :

"Cumhuriyetimizin maarif ve terbiyede güttüğü gayenin ana esasları: 1. Milliyetçi, halkçı, inkılâpçı, lâik Cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek;

2. İlk tahsili fiilen umumîleştirmek

3. Yeni nesilleri bütün tahsil derecelerinde umumiyetle amelî ve bilhassa iktisadî hayatta âmil ve muvaffak kılacak bilgilerle teçhiz etmek;".

Yukarıda ana hatlarıyla verilmeye çalışılan Atatürk dönemi millî eğitim politikasının, her karar ve uygulamada esas alındığını

10) Akyüz, **Türk Eğitim....**, s.452.

11) Liselerde Karma Eğitime 1934-35'te geçilebilmiştir. Tek lisesi olan yerlerdeki 19. lisede karma eğitime geçilmiştir. Bkz. H.A. Yücel, **Türkiye'de Ortaöğretim**, İst., 1938, s.49.

12) **Tarih IV: Türkiye Cumhuriyeti**, İst. 1931, s.260-261.

görmek mümkündür. Ülkedeki bütün okullara bu politikaya uygun kurallar getirilecektir. Araştırmanın bundan sonraki bölümlerinde bu husus üzerinde durulacaktır.

II. YABANCI OKULLARI DENETİM ALTINA ALMA ÇABALARI

Yabancı okulların düzenlenmesi konusundaki ilk çalışmaların Osmanlı döneminde başladığı görülmektedir. Bunlar 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, 1876 Kanun-u Esasîsi ve 1915 Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi ile getirilen düzenlemelerdi. Ancak, bu düzenlemelerin uygulanmasında istenilen başarı elde edilememişti. Zira, Osmanlı toplumu kozmopolit bir yapıya sahipti ve kapitülasyonlar yürürlükteydi. Bundan dolayıdır ki, hem farklı etnik kökene ve dinî inanca sahip unsurların bulunması hem de kapitülasyon rejiminin kaldırılmaması bu kurumlara müdahaleyi zorlaştırıyordu. Oysa, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde hem kapitülasyonlar kaldırılmış hem de daha homojen bir Türk toplumu meydana gelmişti. İşte, bu yüzden Lozan'da belli şartlarla faaliyetlerine izin verilen yabancı okulların denetlenmesi amacıyla bu dönemde köklü tedbirlerin alındığı görülmektedir. Bunlar gerek çıkarılan kanunlarla gerekse yayınlanan tamim ve talimatnamelerle getirilen düzenlemelerdir. Herşeyden önce Atatürk Dönemi millî eğitim politikasının özünü oluşturan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve sonuçlarını incelemekte yarar vardır.

A. KANUN İLE GETİRİLEN DÜZENLEMELER

1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Uygulamaları:

Atatürk döneminde eğitim ve öğretim alanında gerçekleştirilen en önemli değişiklik, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" (Öğretimin Birleştirilmesi) ile oldu (13). Bu kanun ile ülkedeki farklı isimler altında faaliyet gösteren bütün eğitim ve öğretim kurumlarının denetim altına alınması söz konusuydu. Buna göre, "Madde 1: Türkiye dahilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.", "Madde 2: Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususî vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir..." (14) denilerek bütün okulların Maarif Vekâletine bağlandığı belirtilmiştir. Böylece Osmanlı döneminden beri süregelen ikilik ortadan kaldırılmış oluyordu. Ayrıca bu kanun ile medeseler kapatılmış ve eğitimde lâikliğe doğru gidilmiştir (15). Eğitimde milliliğin esas alındığı bu dönemde eğitim ülkenin kalkınmasının ana unsurlarından biri olarak görülmüş ve nesillerin yeni devletin prensipleri doğrultusunda yetiştirilmesi için çaba sarfedilmiştir. Bu konuda 1924 yılında Samsun'da öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmasında M. Kemal

13) Kanun hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İhsan Sungu, "Tevhid-i Tedrisat", *Bellekten*, Sayı: 7-8 (1938), s.397-431; Seçil Akgün, "Tevhid-i Tedrisat", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İst. 1983, s.37-48; Andreas M. Kazamias, *Education and the Quest For Modernity in Turkey*, London 1966, s.117-118.

14) Kanunun tüm metni için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, C.7, İçtima: 1, Devre: 2, 5-26-27; *Düster*, 3. Tertip, C.5, s.667; *Maarifle İlgili Kanunlar*, İst. 1940, s.14-15.

15) Nuri Kodamanoğlu, *Türkiye'de Eğitim (1923-1960)*, 2. bs., Ank. 1964, s.37; Ersoy Taşdemirci, "Atatürk Döneminde Lâiklik", *DTCF Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi*, Ank. 1982, s.205-207.

(Atatürk) şöyle demiştir (16) : "Terbiyedir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, âli bir heyet-i içtimaiye halinde yaşatır ya milleti esaret ve sefaletle terkeder ... yeni Türk Cumhuriyetinin yeni nesle vereceği terbiyenin millî terbiye olduğunu kat'iyetle ifade ettikten sonra diğerleri üzerinde tevakkuf etmiyeceğim ..." Aynı tarihte TBMM'de yaptığı bir konuşmasında da : (17) "Türkiye'nin terbiye ve Maarif siyasetini her derecesinde, tam bir vüruh ve hiç bir tereddüde mahal vermeyen sara-hat ile ifade etmek ve tatbik etmek lâzımdır. Bu siyaset, her manasıyla millî bir mahiyette irae olunabilir..." diyen M. Kemal (Atatürk)'ün aynı konuya dikkatleri çektiği görülmektedir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun getirdiği diğer önemli bir değişiklik eğitimde lâikleşmenin benimsenmesidir. Bu durum ilerki tarihlerde 1926'dan sonra müfredat programlarına da yansdı. Bu amaçla, 1927 yılında din dersleri okul programlarından çıkarılarak (18), seçmeli ders haline getirildi. Bu dersler 1930 yılında şehir, 1931-32 ders yılından itibaren ortaokul, 1939 yılında da köy ilkokul programlarından çıkarıldı (19).

Görüldüğü üzere, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile işe önce kendi okullarından başlayan yeni Türkiye Devleti, takip ettiği bu millî ve lâik eğitim politikasını çoğu misyonerler tarafından dinî gayelerle açılan yabancı okullar üzerinde de uygulamaya başladı. Zira, kanun ile getirilen lâiklik ve millilik prensipleri ile yabancı okulların öğretim faaliyet-

16) ASD, C.2, s.200.

17) ASD, C.1, s.317; AMAD, s.14-15; Kemal Aytaç, G.M. Kemal Atatürk'ün Eğitim Politikası Üzerine Konuşmaları, Ank. 1984, s.5-6.

18) Tekeli, "Osm. İmp. Cum...." T.C.T.A., s.660, Necdet Sakaoğlu, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İst. 1992, s.25; H. Ali Yücel, a.g.e., s.28.

19) Gotthard Jösche, Yeni Türkiye'de İslâmlık, Terc: Hayrullah Örs, Ank. 1972, s.82, vd.; Bülent Daver, Türkiye Cumhuriyeti'nde Lâiklik, Ank. 1955.

leri arasında büyük bir çelişki vardı. İşte, bu çelişkiyi ortadan kaldırmak amacıyla yabancı okulların uymaları istenen kurallar uygulamaya konuldu (20).

Bu kurallar özetle şöyleydi:

- Yabancı okullarda, mabetler dışında dersane ve salonlarda bulunan dinî semboller; salıp, heykel, dinî tasvirler vs. kaldırılacaktır.

- Müslümanların ve başka mezhepten öğrencilerin okullardaki dinî ayinlere katılmaları yasaktır. Bunun için sık sık denetlemeler yapılacak ve suçlular cezalandırılacaktır.

Başlangıçta pek çok yabancı okulun bu kurallara riayet etmedikleri görüldü. Bu yüzden sözkonusu kararları uygulamayan pek çok kurum kapatıldı. Bunlar arasında İstanbul'daki bazı Fransız ve İtalyan okulları, dinî sembollerini kaldırmadıklarından dolayı faaliyetlerine son verilen okullar olarak önde gelmektedir (21).

20) "Ecnebi Mektepler İçin Mühim Bir Tamim", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 5 Şubat 1924; "Türkiye'de Katolik Propagandası", **İKDAM**, 11, 18, 23 Nisan 1924; "Papaz Mektepleri", **İKDAM**, 9, 20 Nisan 1924; İlhan Başgöz - Howard Wilson, **a.g.e.**, s.83-84; Muzaffer Gökman, **50 Yılın Tutanağı, 1923-1973**, İst. 1973, s.15; Mustafa Ergün, **a.g.e.**, s.56; "Papaz Mektepleri", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 21 Mayıs 1924.

21) "Papaz Mektepleri Bugün Kamilen Kapatılmış Olacaktır", **TANİN**, 10 nisan 1924; "Mektepler Birer Birer Kapanıyor", **İKDAM**, 10 Nisan 1924; "Ruhban Mektepleri Dün Kapatılmıştır", **VATAN**, 8 Nisan 1924; "Turks Close Foreign Schools", **New York Times**, April 8 1924, p.2, col. 4; "Schools in Turkey Close", **New York Times**, April 10, 1924, p.8, col. 1'den nakleden, Johnson, **a.g.e.**, s.120.

Sadece 1924 yılının Nisan ayında İstanbul'da 40'a yakın Fransız okulu ile 4 İtalyan okulu bu sebeplerle kapatılmıştır. (22) Okulların kapanmasına gerek okul idarecileri gerekse bağlı oldukları devletler tarafından büyük tepkiler gösterildi. Okul idarecilerinden bazı papazların kendilerince mukaddes olan salip ve benzeri sembollerin kaldırılmıyacağı; bunun bir itikat ve prensip meselesi olduğu; Hz. İsa'nın gökte olup yere indirilemeyeceği ... şeklindeki tepkileri sonucu haçları indirmemekte ısrarlı davrandıkları gözlenmiştir (23).

Bu arada Fransa ve İtalya gibi ülkeler okullarının yeniden açılması için girişimlerde bulundular (24). Fransa'nın yabancı okullar konusundaki notasına verilen karşılıkta, lâik bir Cumhuriyet'te dinî okulların ya lâik bir tarzda öğretim yapması ya da kapılarını kapamaları bildirilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yabancı okullar siyaseti şöyle ifade edilmiştir (25) :

-
- 22) Bu tarihte İstanbul'da 36 Katolik okulunda 12000'e yakın öğrencinin okuduğu ve bunların 2500'e yakınının müslüman olduğu ifade edilir. Kapatılan okulların isimleri ve konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. "Ruhban mekteplerinin Seddi Meselesi", **VATAN**, 9 Nisan 1924; "Papaz Mektepleri Birer Birer Kapanıyor", **İKDAM**, 10 Nisan 1924; "Ruhban Mektepleri", **TANİN**, 11 Nisan 1924; "Fransız Ruhban Mekteplerinin Seddi Hakkında Tahkikatımız", **TANİN**, 9 Nisan 1924; "Ruhban Mektepleri Dün Kapatılmıştır", **VATAN**, 8 Nisan 1924; "Bir Fransız Mektebi", **MİLLİYET**, 13 Mayıs 1927; "Mektep Kapatıldı", **MİLLİYET**, 18 Mayıs 1927.
- 23) "Papaz Mektepleri", **VATAN**, 16 Mayıs 1924; "Papaz Mektepleri...", **TANİN**, 10 Nisan 1924; "Ruhban Mektepleri...", **VATAN**, 8 Nisan 1924.
- 24) "Mektepler Meselesinin Müzakeresine Başlandı", **VATAN**, 14 Mayıs 1924; "Türk Vatanı ve Fransız Mektepleri", **Hakimiyeti Milliye**, 5 Şubat 1924; "Papaz Mektepleri" **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 21 Mayıs 1924; "Fransız Mektepleri", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 1 Eylül 1924; "Fransız Mektepleri" **TANİN**, 29 Nisan 1924; "Ruhban Mekteplerinin Seddi Meselesi", **VATAN**, 9 Nisan 1924.
- 25) "Fransa Papaz Mekteplerini Müdafaa Edemez", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 26 Mart 1924.

- Okulların mezhep yönünden tarafsız olması ve derslerde millî hislere yer verilmesi ...

- Türkiye'de medreselerin kaldırılması üzerine Türk okullarına uygulanan bu durumdan hıristiyan okullarının istisna edilemeyecekleri ...

- Konunun bir iç mesele olduğu, bu yüzden yabancı hükümetlerin protestolarının dikkate alınmayacağı ... vurgulanmıştır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yabancı okullara getirilen sıkı kontrol, Hükümet'in yayınladığı bazı tamim ve talimatnamelerle okullara duyurularak sağlanmaya çalışıldı. Cumhuriyet'in yabancı okullar politikası bundan sonra yayınlanan bazı kanun ve kararlarda açıkça ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu:

Cumhuriyet'in ilânından sonra gerçekleştirilen köklü inkılâp hareketleri arasında yeni Devletin ilk Anayasası olan 20 Nisan 1924 tarihli "Teşkilât-ı Esasiye Kanunu" önemli bir yer tutar. Kanun'un 80. maddesinde yer alan "Hükümetin nezaret ve murakabesi altında kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir..." (26) hükmü ile devletin eğitim ve öğretim kurumları üzerindeki denetimi açıkça belirtilmiştir.

3. Maarif-i Umumiye Kanunu Tasarısı:

Millî eğitimle ilgili çalışmalar Cumhuriyet'in ilânından önce başlamış ve bu dönemde de yoğun bir şekilde devam etmiş, millî eğitim

26) **Düster**, 3. tertip, C.5, s.576 vd; Suna Kili, Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasa Mehtinleri**, Ank. 1985, Türkiye İş Bankası yay., s.126; M. Rauf İnan, "Anayasalarımızda ve Anayasalarda Eğitim", **VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, C.3, Ank. 1983, s.21-36.

meselerini ilmî bir görüşle incelemek gayesiyle toplantılar yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında 1924 yılında hazırlanan bir kanun tasarısı önemli yere sahiptir. Maarif Vekili Vasıf (Çınar) Bey'in zamanında hazırlanan "Maarif-i Umumiye Kanunu" tasarısında yabancı okulları kapsayan şu hükümler yer alıyordu (27) :

"Madde 1: Türkiye'de mevcut resmî ve hususî bilumum terbiye müesseselerinin emr idaresi veya nezaret ve murakabesi Maarif Vekâleti'ne mevdûadır ...

Madde 17: On üç yaşına kadar Türk tabiiyetindeki çocukların Türkiye dahilindeki ecnebi mekteplere devamı memnuâdır ...

Madde 36: Ecnebi cemiyet, şirket ve fertler yeniden mektep açamazlar...."

Ele alındığı tarihte yalnızca tasarı şeklinde kalan bu kanun ile bütün okulların MEB tarafından idaresi ve denetlenmesi sağlanırken; İlkokul çağındaki Türk çocuklarının yabancı okullara gitmeleri ve yabancıların yeniden okul açmaları yasaklanıyordu. Tasarının 17. maddesinde yer alan "On üç yaşına kadar Türk tabiiyetindeki çocukların Türkiye dahilindeki ecnebi mekteplere devamı yasaktır" şeklindeki karar, ancak 1931 tarihinde çıkarılan kanunla sağlanacaktır.

4. Maarif Teşkilâtına Dair Kanun:

Türkiye'de eğitim ve öğretimin düzenlenmesi için çeşitli çalışmalar yapılmıyordu. Bunlar arasında, ilki 1923 Temmuz'unda düzenlenen "Heyet-i İlmiye" toplantıları önde gelir. İkincisi 1924 Nisan'ında, üçüncüsü de Aralık 1925 - Ocak 1926 tarihlerinde

27) "Maarif-i Umumiye Kanunu'nun Son Şekli", TANİN, 19 Teşrinievvel 1924; Ergün, a.g.e., s.40-41.

gerçekleştirilen bu ilmî toplantılarda, eğitim ve öğretim konuları tartışılmış ve bazı temel ilkelerin benimsenmesi sağlanmıştır (28). 1926'da toplanan üçüncü "Heyet-i İlmiye"de yapılan işler arasında en önemli yeri Bakanlık teşkilâtına dair kanun tasarısının hazırlanması oluşturur. 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı "Maarif Teşkilâtına Dair Kanun"un üçüncü ve dördüncü maddeleri konumuz açısından önem taşımaktadır. Buna göre, üçüncü maddede "Maarif Vekâleti veya diğer bir Vekâlet tarafından açılmış veya lüzumuna göre açılacak mekteplerle bilumum hususî mekteplerin derecelerinin tayini Maarif Vekâletine aittir ...

Dördüncü madde: Türkiye'de hiç bir mektep Maarif Vekâletinin ruhsat ve muvafakati olmaksızın açılmaz ..." (29) denilerek Millî Eğitim Bakanlığı'nın ruhsat ve izni olmadan hiçbir okulun açılmayacağı bir kere daha vurgulanmış ve ülkedeki bütün okulların derecelerinin tayini de MEB'na verilmiştir. Yeni Türkiye Devleti'nin eğitim ve öğretim sisteminin temellerinin atıldığı bu kanun ile ayrıca Maarif Vekâleti bünyesinde bir "Dil Heyeti" ve "Talim ve Terbiye Dairesi" kurulmuş ve okulların müfredat programları yeni sisteme uygun olarak yeniden hazırlanmaya çalışılmıştır.

5 - 23 Mart 1931 Tarih ve 1778 Sayılı Kanun:

Atatürk döneminde uygulanan millî eğitim ve kültür politikasının temelinde, öncelikle cehaletin ortadan kaldırılması fikri yatar. 1920'lerde ülkede okuma-yazma bilenlerin oranı ancak %10'u buluyor-

28) Heyet-i İlmîyeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akyüz, **Türk Eğitim ...**, s.446-448; Reşat Özalp - Aydoğan Ataunal, "Millî Eğitimde Kongreler ve Şurular", CDE, İst. 1983, s.109-115.

29) 22 Mart 1926 tarih ve 789 Numaralı "Maarif Teşkilatına Dair Kanun", s.1-2.

du. Bu konuda M. Kemal (Atatürk) 1922 yılında Meclis'te yaptığı konuşmasında şöyle demiştir (30) : "... Bizim takibedeceğimiz maarif siyasetinin temeli evvelâ mevcut cehli izale etmektir ...". Bunun için özellikle ilköğretime ağırlık verilerek 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanun'unda eğitimin her düzeyde parasız olduğu açıklanmış ve ilköğretim mecburiyeti tekrarlanmıştır (31). Maarif Vekâleti'nin hazırladığı 1929 İlkemektepler Talimatnamesi (32) ve 1931 CHP Programında (33) ilköğretimin önemi vurgulanarak yetişecek çocukların cumhuriyetçi, milliyetçi ve lâik olmaları; "millî cemiyete ve Türk Cumhuriyeti'ne ruhen ve bedenen en faydalı" bir şekilde eğitilmeleri isteniyordu.

Bundan dolayıdır ki, Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı okullara giden Türk çocuklarını -bu kurumlarda verilen eğitimden duyulan endişe karşısında- istenilen esaslar çerçevesinde yetiştirmek için bazı tedbirler alındı. Yetişecek nesilleri yabancı okullardaki yabancı kültürün tesirlerinden korumak ve onlara küçük yaşta millî bir ruh ve fikir eğitimi vermek amacıyla Türk çocuklarının yabancı ilkokullara gitmelerini yasaklayan bir kanun çıkarıldı (34).

23 Mart 1931 tarih ve 1778 sayılı Kanun'a göre (35),

30) ASD, C.1, s.223.

31) 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 87. maddesi, "İptidai tahsil bütün Türkler için mecburî ve devlet mekteplerinde meccanîdir" demektedir. Bkz. Kili, Gözübüyük, a.g.e., s.128.

32) İlkemektepler Talimatnamesi, İst. 1929, s.9.

33) CHP Programı, Ank. 1931, s.9-10.

34) Nejat Göyünç, "Türkiye'de Eğitim", Türk Dünyası El Kitabı, Ank. 1976, s.1048-1049.

35) Düstur, 3. tertip, C.12, s.236; TBMM Zabıt Ceridesi, 38. İnikat, c.26, Devre: 3, İçtima: 4, Ank. 1931, s.89; TBMM Kavanin Mecmuası, Devre: 3, İçtima: 4, c.9, Ank. 1931, s.102; Kudrettin Oğuzalıcı, Meriyetteki Osmanlı Mevzuatı, İst. 1953, s.252.

"Madde 1 : Türkiye'de ilk tahsillerini yapmak üzere mektebe girecek Türk vatandaşı çocuklar bundan böyle, bu tahsilleri için ancak Türk mekteplerine girebilirler." denilmektedir. Böyle bir kanun çıkarılmasında, çocuk eğitime verilen önem ve Türkleştirme politikasının bir parçası olarak ilkokuldan itibaren çocuklarını milliyetçilik bilinciyle yetiştirilmesi görüşünün etkili olduğu da ileri sürülür (36). Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra çok sayıda yabancı ilkokul, öğrencisizlik yüzünden kapanmak zorunda kaldı.(*).

Yabancı okulların hukukî durumlarının düzenlenmesi için kanun çıkarılması fikri, 1961 Anayasası'nın 21. maddesinde yer alan "... Özel okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir...." (37) hükmü gereğince 1965 yılında gerçekleşmiştir (38).

36) N.A.U.S., Roll No: 12, 867.42/79, (25 Nisan 1931, G. Howland Shaw'un raporundan).

37) Kili-Gözübüyük, a.g.e., s.177.

38) Atatürk döneminden sonra yabancı okulların hukukî durumlarının düzenlenmesinin kanunla sağlanması bu konuda atılan önemli bir adımdır. Bu kanundan önce anılan kurumların durumları talimatnamelerle düzenleniyordu. 1965 tarih ve 625 sayılı kanunun 5. maddesinde: "Yabancı uyruklu gerçek veya tüzel kişiler, kendi adlarına veya Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek veya tüzel kişiler adına her ne suretle olursa olsun Türkiye'de yeniden özel öğretim kurumu açamazlar... Madde 6: Yabancılar tarafından açılmış özel öğretim kurumları kurucularının veya yetkililerinin arzusu ile Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilebilir..." denilmektedir. Bkz. **Düster**, 5. tertip, c.4, 3. kitap, Ank. 1965, s.2847-2848; **Resmî Gazete**, 18 Haziran 1965, sayı: 12026, Kanun No: 625, Kabul Tarihi: 8 Haziran 1965.

* Bu kanundan en çok zararı Fransız ve İtalyan okullarının gördüğü söylenebilir. Zira, bu tarihlerde Fransa'nın 34 ilkokul'unda 4275 Türk öğrencinin okuduğu, 17 İtalyan İlkokulunda da 1000'e yakın Türk öğrencinin bulunduğu kaydedilir. Bkz. N.A.U.S., Howland Shaw'un 6 Nisan 1931 tarihli raporu, Enclosure No: 1, Despatch No: 1248, Roll No: 12/867.42/79.

B. TALİMATNAMELER

1. Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi:

I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırdığını açıklayan Osmanlı Hükümeti, bu durumdan yararlanarak yabancı okulları denetim altına alacak girişimlerde bulundu. 1915 yılında yayınlanan "Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi" bu amaca yönelikti. Önemli kararları içeren Talimatname o dönemde savaş ortamında istenildiği gibi uygulanamadı. Zira, pek çok okul kapanmıştı. Ne var ki, Mütareke ile durum değişmiş ve sözkonusu kurumlar yeniden faaliyete geçmişti. Ancak, bu Talimatname gerek Millî Mücadele döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde uzun süre kullanıldı. Daha 1922 yılında dönemin Maarif Vekili Safa (Özler) Bey'in gazetelere verdiği demeçte (39); yabancı okulların geçmişteki olumsuzluklarının unutulduğunu, onların Türk kanunlarına ve yabancı okullar hakkında getirilen esaslara uymaları gerektiğini, bu okullardan istenilen şeyin, Türkçenin, Türk tarih ve coğrafyasının okunması olduğunu belirtmesi, talimatname hükümleri ile paralellik göstermektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, yine bu dönemde Amerika'nın yeniden okul açma istekleri 1922 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Talimatnamenin 4. maddesine göre reddedilmiş, böylece Talimatname'nin yürürlükte olduğu ortaya konmuştur.

Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde uzun süre yürürlükte kalan bu Talimatnamenin önemli bazı maddeleri aşağıya aynen alınmıştır (40).

39) "Mülkümüzdeki Ecebi Mektepleri", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 21 Teşrinisani 1922.

40) Talimatnamenin tam metni için bkz. **Tebliğler Dergisi**, 11-18 Ağustos 1941, C.3, Sayı: 132-133, s.214-215, 217-219.

"Madde 1. Mekatibi Hususiye, masarifi efrat tarafından ve hükümetçe tanınmış Türkiyeli cemaat ve cemiyet ve şirketler canibinden temin olunarak açılan mekteplerdir

Madde 2. Ecnebi cemaat, cemiyet ve şirketlerin kendi namlarına veya muvazaa tarikile mektep açmaları memnûdur.

Madde 3. Hükümetçe tanınmış Türkiyeli cemaatler tarafından açılan mektepler o cemaate mensup nüfusun sakin buldukları mahalle veya karyeler dahilinde olmakla beraber vüs'at ve tarzı inşaları ihtiyaçtan fazla olmamak ve gürültüleri mevcut sair mekâtip ile diğer cemaat maabiinden işitilmeyecek derecede uzak bulunmak şarttır.

Madde 4. Tebaa-i ecnebiyeden olan efrat mektep açabilmek için mektep açacakları mahallerde devleti metbuaları tebaasından mektebe ihtiyaç gösterecek raddede nüfus mevcut olmak ve o devletlerin memalikinde Türk tebaasının mektep açmasına müsaade usulü cari bulunmak meşrut olarak ve mektep açmasına müsaade usulü cari bulunmak meşrut olarak ve mektep binaları dahi üçüncü maddede münderiç kuyuda tâbi bulunacaktır ... (*)

Madde 5. Ana mekteplerinden maada zükûr ve inas muhtelit mekâtibi leyliye açılmaz ...

Madde 6. Lisanı resmînin gayri lisanla icrayı tedrisat olunan mekâtib-i hususiyede Türkçenin ve Türkiye Tarih ve Coğrafyasının Türkçe olarak Türk muallimler tarafından talim ve tedrisi mecburidir.

Türkçe, sunufu iptidaiyede haftada 4 saatten ve sunufu taliye ve âliyede 2 saatten dîn olmayacaktır (**).

* Bu madde 1935 tarihli "Yabancı Okular Yönergesinin 17. maddesine göre "Yabancılar yeniden okul açamazlar" hükmü ile değişmiştir.

** Ders saatleri ile ilgili düzenlemeler Cumhuriyet döneminde değişiklikler göstermektedir. Bkz. Okullar ve programları.

Madde 7. Her mektebin bir müdür veya müdiresi olacak ...

Madde 8. Türkiyeli efrat ve cemaat, cemiyet ve şirketler tarafından açılan mekâtib-i hususiyede Maarif Vekâletinden ruhsat istihsal olunmadıkça ecnebi müdür ve müdire, muallim ve muallime ile muavin ve muavine istihdam olunamaz.

Madde 9. Mektep binaları metaneti lâzimeyi haiz ve kavaidi hıfzıssıhhaya muvafık ve talebenin ahlâk ve sıhhatlerini ihlâl edebilecek mahallere lâakal yüz metre uzak olması lâzımdır.

Madde 10. Mekâtibi hususiyede kâin buldukları mahallerin en büyük mülkiye memurları ve maarif müdür ve müfettişleriyle sıhhiye müfettişlerinin nezaret ve teftişine tâbidir. İptidaî derecesinde bulunanlar, bunlardan başka Tedrisatı İptidaiye Kanununda gösterilen sair memurin ile mecalisin azası tarafından dahi teftiş olunur ..." Toplam 46 madde ve 8 bölümden oluşan bu talimatnamenin ilk bölümünü meydana getiren ve genel hükümler başlığı altında verilen yukarıdaki on maddeden başka, ikinci bölümde "Tesis ve Küşat Şeraiti" başlığı ile (Madde 11-21) yabancı okulların ruhsatları, binaları ile ilgili kurallar yer almaktadır. "Mektep binaları" (Madde 22-23) başlıklı üçüncü bölümden sonra gelen dördüncü bölümde "Heyeti İdare ve Talimiyenin Evsafi" (madde 24-28) başlığı altında, yabancı özel okullarda görev yapacak şahıslarda aranacak özellikler sayılmaktadır. Madde 25'te "Mekâtibi iptidaiyei hususiye müdür ve müdire, muallim ve muallimelerinin mekâtibi tâliyeden veya darümuallimin ve darümuallimatı iptidaiyeden mezun veya tedrisatı iptidaiye meclislerinden birinden ehliyetnameli olmaları şarttır ..." aynı maddenin (c) kısmında "Türk lisanı ve Türkiye tarihi Türk muallimleri tarafından gösterileceğinden işbu muallimlerin intihap ve tayini Maarif

İdarelerine aittir" şartı getiriliyordu. "Madde 26. Tedrisatı taliye mekâtibi ile darümuallimin ve darümuallimatı iptidaiye müdür ve müdire, muallim ve muallime, muavin ve muavineleri darümuallimin ve darümuallimatı âliyeden veya darülfünûn şubâtından veya sair mekâtibi âliyeden mezun olmak şarttır. Tebaai ecnebiyeden olanların aynı derece ders görmüş olduklarına dair Türkiye Şehbenderhanelerinden musaddak tahsil şehadetnamesi veya ehliyetname irae eylemeleri iktiza eyler ..."

"Talebinin Şeraiti Kabulü-İmtihanlar, Şehadetname ve Tasdiknameler" (Madde 29-34) başlıklı beşinci bölümden sonraki "Teftişat"ın anlatıldığı altıncı bölümde, bütün özel okulların her bakımdan her an teftiş edilebileceği anlatılır (Madde 35-36). "Mücâzat" adlı Yedinci bölümde cezayı gerektirecek hususlar belirtilir (Madde 37-39). "Me-vaddı Şetta" başlıklı Sekizinci bölümde de (39-45. maddeler) talimatnameye aykırı hareket edecek okulların karşılaşılabilecekleri durumlar ortaya konmuştur.

Özetle, bu talimatnameye göre yabancıların okul açmaları yasaktır (Madde 2). Yalnızca yabancı hakiki şahısların okul açmayı gerektirecek kadar nüfus bulunması halinde karşılıklılık esasına uygun olarak okul açabilecekleri vurgulanmıştır (madde 4). Türkçe, Türk tarih ve coğrafyası Türkçe olarak Türk öğretmenler tarafından okutulacaktır (Madde 6). Ruhsat alınması, istendiği zaman denetlenmesi, öğrencilerin mensup olmadıkları dinin kurallarını uygulamaya zorlanmamaları (madde 8, 35-36, 37-39) istenmektedir.

2. Yabancı Okullar Yönergesi:

1915 tarihli Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi'nden sonra Atatürk döneminde yabancı okulların düzenlenmesine ilişkin diğer bir

çalışma 1935 yılında yayınlanan "Yabancı Okullar Yönergesi"dir. Yönerge'de Türkçe ile Türkçe kültür dersleri yani, tarih coğrafya, yurt bilgisi ve sosyoloji derslerinin nasıl okutulacağı, öğretmen kurullarına Türk öğretmenlerin de girmeleri, tatil günleri ve okutulacak kitapların tâbi olacağı esaslar bölümler halinde ele alınmıştır. Yabancı okullar hakkında getirilen önemli kararları içermesi bakımından Yönergenin hükümleri aşağıya aynen alınmıştır (41) :

Yönergenin ilk bölümü yabancı okullardaki Türkçe dersleri hakkındadır.

"Madde 1. Yabancı okullarda yabancı tabiiyetinde bulunan talebeden, Türkçe derslerini başından muntazam takip etmemiş olanlara Türkçenin kur halinde öğretilmesine izin verilmiştir. Bu kurlara Türkçeyi öğrenmeğe muhtaç olan her sınıf talebesi alınır.

Madde 2. Bu kurların müfredat programını ve kitapları hazırlamak üzere İstanbul'da yabancı okullarda ders vermiş olan öğretmenlerden bir komisyon toplanacaktır.

Madde 3. Yabancı talebeye okutulacak Türkçe okuma kitapları Bakanlıkça okullar için bastırılan okuma kitaplarının aynıdır.

Madde 4. Yabancı okullarda yabancı talebe için açılacak Türkçe kurlar, yalnız okul talebesine münhasırdır. Her okulda açılacak Türkçe kurların sayısı, programı ve öğreneği okulun derecesine göre ikinci maddedeki komisyonca saptanacaktır.

Madde 5. Türkçe dersleri ve kurları; Türk olan öğretmenler tarafından verilir.

41) **Tebliğler Dergisi**, 22 Eylül 1941, Cilt: 4, Sayı: 140, s.26-27; **Özel Okullar Mevzuatı**, İst. 1954, s.16-19.

II. Yabancı Okullarda Tarih Dersleri

Madde 6. Yabancı okullarda yabancı talebeye Türkçe olarak Türk öğretmenleri tarafından okutulacak tarih dersleri, Türkçede üçüncü kura çıkmış olan talebeye gösterilmeye başlanacaktır.

Madde 7. Yabancı ilkokullarda Türkçeden üçüncü kura çıkmış olan talebe tarih derslerini ilkokullara mahsus Türkçe tarih kitaplarından göreceklendir.

Madde 8. Yabancı ortaokullarda veya liselerde Türkçeden üçüncü kura çıkmış olan yabancı talebe derslerini ortaokullara mahsus Türkçe tarih kitaplarından göreceklendir.

Madde 9. Yabancı okullarda bulunan yabancı talebenin yalnız **ulusal tarihlerini** kendi dillerinde yazılmış tarih kitaplarından okumalarına izin verilmiştir. Ancak bu tarih kitapları Bakanlıkça usulü dairesinde incelenerek kabul olunduktan sonra o okullarda okutulabilir.

III. Yabancı Okullarda Sosyoloji ve Yurtbilgisi Dersleri

Madde 10. Lise derecesinde bulunan okulların son iki sınıfındaki yabancı talebeye de sosyoloji dersleri Türkçe olarak Türk öğretmenleri tarafından okutulacaktır.

Madde 11. Yurtbilgisi derslerinin yabancı okullarda yabancı talebeye Türkçe okutulması okul idaresinin ihtiyarına bırakılmıştır.

Madde 12. Yabancı okullarda yabancı talebeye sosyoloji dersini ulusal dillerinde ayrıca göstermek isteyen okullara izin verilmiştir. Ancak okutacakları kitaplar, yine Bakanlıkça usulü dairesinde incelenerek kabul olunduktan sonra okutulabilir.

IV. Yabancı Okullarda Coğrafya Dersleri

Madde 13. Yabancı okullarda yabancı talebeye Türk coğrafyası Türkçe olarak Türk öğretmenler tarafından okutulacaktır.

Madde 14. Bu okullarda yabancı talebeye genel coğrafyanın, ulusal dillerinde gösterilmesine izin verilmiştir. Ancak okutacakları coğrafya kitapları Bakanlıkça usulü dairesinde incelenerek kabul olunduktan sonra okutulabilir.

V. Yabancı Okullarda Türk Öğretmenlerinin Okulun Öğretmen ve İnzibat Kurullarına Girmeleri

Madde 15. Yabancı okullarda Türkçe olarak verilen dersleri okutan Türk öğretmenler, okulun öğretmen kurulunda Türk kültürü ile Türkçe verilen derslerle ilgili meseleler hakkında fikirlerini söylemek üzere hem bu kurulun toplantılarında hem de yine aynı sebeple okulun inzibat kurulunda bulunacaklardır.

VI. Yabancı Okullarda Tatil Günleri

Madde 16. Ders yılı içinde yabancı okullar, resmî okullar gibi yalnız kanun ve talimatnamede saptanmış resmî tatil günlerinde tatil yaparlar. Yabancı okulların öğreneklerinde saptayacakları başka tatil günleri, yalnız yabancı talebeye mahsustur. Türk vatandaşı olan talebe bu gibi günlerde gene okula gelerek Türk öğretmenlerinden kültür derslerini alacaklardır. Ekalliyet vatandaşları için tanınmış dinî ayın günlerinde ilgili talebeye izin verilir.

VII. Yabancı Okullarda Teşkilât

Madde 17. Hiç bir yabancı okul yeniden şube açamaz.

Madde 18. Yabancı okullarda yeniden ihzari sınıflar açılmaz.

Madde 19. Yabancı okullarda Bakanlığa kaydedtirdikleri sınıflar sayısı arttırılamaz.

VIII. Yabancı Okullarda Okutulacak Kitapların Tetkiki

Madde 20. Yabancı okullarda Türkçe dille yazılmamış bütün kitaplar, Bakanlığın özel komisyonu tarafından tetkik ettirilecek, okutulmaması gereken bahisler hattâ cümleler saptanırsa kitaplardan çıkartılacaktır. Okul ida-

resi kitabı bu değiştirilmiş şekilde okutmağa mecburdur. İçindeki yazıların çoğunluğu okutulamaz halde olan kitapların okutulmasını hattâ okula girmelerini Bakanlık meneder".

Görüldüğü gibi, Yönerge'de de Türkçeye ve Türkçe kültür derslerinin yabancı okullarda okutulmasına dikkat edilmiş ve 1915 Talimatnamesine göre bu husus daha sıkı tutulmuştur. Yine burada yabancı okulların ilave şube açamayacakları, sınıf sayısını arttıramayacakları ve yeni ihzari (hazırlık) sınıfı açamayacakları belirtilmiştir.

Yalnız Yönergenin 17. maddesinde yer alan "Hiçbir yabancı okul yeniden şube açamaz" hükmü daha sonra yayınlanan bir genelge ile yumuşatılmıştır. Bu konuda Özel Okullar Direktörlüğü'nün 24/V/1938 tarih ve 9/660 sayılı tamiminde şöyle denilmektedir (42) : "2684 sayılı ve 7/XI/1935 tarihli yönergenin 17 nci maddesinin tatbikinde bazı tereddütler husule geldiği cereyan eden muhabereleden anlaşılmıştır. Bu maddede tasrih edilen (hiç bir ecnebi mektebin yeniden şube açmaması) keyfiyeti meselâ bir lisenin yeniden ticaret şubesi açmaması veya bir ticaret okulunun lise haline konulmaması demektir ki bu, talebesi fazla olan bir sınıfın ikiye ayrılmasına mani değildir." Böylece burada geçen "şube"den, kol veya branş şeklinde öğrencisi fazla olan bir sınıfın ikiye ayrılmasına engel olmadığı görüşünün anlaşılması gerektiği ifade ediliyor.

42) Tebliğler Dergisi, Sayı: 140, s.27; Özel Okullar Mevzuatı, s.20.

C. TAMİMLER

1. 1924 Yılında Yayınlanan Tamimler

Cumhuriyet'in ilânını müteakip yeni Türkiye Devleti yabancı okulların zararlı faaliyetlerine engel olma, Cumhuriyet prensiplerine uygun öğretim yapmalarını sağlama yolunda ciddi tedbirler aldı. Bu amaçla 1924 Ocağında Maarif Vekâleti tarafından yabancı okulların binaları içindeki dinî alâmet ve işaretlerin kaldırılması için bir tamim yayınlandı (43). Kabul edilen lâik esasların uygulanmasına yönelik olan bu girişim bazı yabancı okullarca yerine getirilmedi. Zira, bir kısım yabancı okulun dinî ayin ve ibadete fazla zaman ayırdığı, ayırdetmeksizin bütün öğrencileri dinî ayin ve ibadete katılmaya zorladığı ve ayrıca dersane, salon ile bahçelere dinî tasvirler yerleştirildiği yolundaki ihbarlar ileri sürülüyordu. Bunun üzerine Vekâlet yeni bir tamim daha yayınladı (44). Burada okul ile kilisenin ayrı yerler olduğu, okullardaki dinî propagandanın hoş görülemeyeceği, bu kurallara uymayan okulların derhal kapatılacağı bildirilerek şu hususlara uymaları istendi:

- Yabancı okullar dinî öğretim ve özel ibadet yerinde ibadet yaptırabilirler. Ancak, mabetlerin dışında heykel, tasvir ve haç bulundurmamak yasaktır.

- Müslümanların ve başka mezhepten öğrencilerin okullardaki dinî âyinlere katılmaları yasaktır. Bunun için sık sık denetlemeler yapılacak ve suçlular cezalandırılacaktır.

43) M. Gökman, a.g.e., s.15; Ergün, a.g.e., s.56.

44) "Ecnebi Mektepleri İçin Mühim Bir Tamim", HAKİMİYETİ MİLLİYE, 5 Şubat 1924; Başgöz - Wilson, a.g.e., s.83; Ergün, aynı yer.

2. 1925 Yılı Tamimi

Yabancı okulların denetlenmesi ile ilgili çalışmalar 1925 yılında da devam etti. Aynı yılın Eylül ayında 3965 sayılı bir tamim daha yayınlandı. Bu tamimde şu emirler yerliyordu (45) :

Hiçbir okulda Türk ve Türk Devleti aleyhine, derslerde veya ders dışında bir ifade kullanılmayacaktır.

Türklerin bugününü ve dününü kötüleyen Türk ve Türk Devleti aleyhine yazılmış kitap bulunmayacaktır.

Türk tarihi ve coğrafyasına ilişkin en ufak bir yanlış, ders kitaplarında, duvar panolarında bulunmayacaktır.

Türk toprakları hiçbir ülkenin parçası olarak gösterilmeyecektir.

Ders kitaplarında hiçbir devletin propagandası bulunmayacaktır.

Bütün yabancı okullarda haftada beş saat Türk dili, Türk tarih ve coğrafyası okutulacaktır.

Türk dili, Türk tarih ve coğrafyası öğretmenleri Türk olacak ve Millî Eğitim Bakanlığı'nca seçilecektir.

Okullarda her türlü dinwhi propagandanın yapılması yasaktır.

Okullarda dinî sembol bulundurulmayacaktır.

Millî Mücadele döneminden itibaren defalarca benzer noktalara dikkat çekilmesine rağmen yapılan teftişlerde hâlâ Hükümetin istediği kurallara uyulmaması tekrar tekrar yeni tamimlerin yayınlanmasını zorunlu kılmıştır.

45) Vahapoğlu, a.g.e., s.153.

3. 1926 Yılı Tamimi

1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün eğitim ve öğretim kurumlarının denetimi Millî Eğitim Bakanlığı'na verilmişti. Bu konudaki denetimlerini sıklaştıran Bakanlık, yabancı okullarda meydana gelen bazı olumsuzlukları giderebilmek için yeni tamimler düzenledi. Bu amaçla, 1926 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'nın Maarif Müdürlüklerine gönderdiği bir tamimle, yabancı okulların uymaları gereken kurallar bir kere daha vurgulandı. Önemli kararları içermesi açısından bu tamim aşağıya aynen verilmiştir. Tamimin yabancı okulları ilgilendiren önemli hükümleri şunlardır (46) :

1. Yabancı okulların ruhsatnameleri iyice araştırılmadan yenilenmeyecektir. Şimdi mevcut ruhsatnamelerle ve Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi hükümlerine göre çalışabilirler ve bu şartları tecavüzlerine kesinlikle engel olmalısınız.

2. Bütün yabancı okullar Türk öğretmenleri (Türkçe ve Türk tarih ve coğrafyası) Vekâlet tarafından tayin edilecektir' ... Tayin edilecek öğretmenlerin öz Türk olmaları ve millî duygularla mütehassis bulunmaları lazımdır.

3. Bazı yabancı okulların ders araç ve gereçleri ile kayıt işleri sıra ve yazı tahtası gibi zarurî eşyaları bile yoktur. Denetleme sonucunda bunları şimdiye kadar tamamlamamış olan okulların öğretimine izin verilmeyecek ve derhal Vekâlete bildirilerek Vekâletten emir istenecektir.

46) Tamimin metni için bkz. Ergin, a.g.e., C.5, s.2086-2088; ayrıca bkz. VAKİT, "Ecnebi Mektepler", 9 Şubat 1926; Okan, a.g.e., s.7-8; "Ecnebi Mektepler", HAKİMİYETİ MİLLİYE, 9 Şubat 1926.

4. Bazı yabancı okulların az ücret veren fakir öğrenciyi süfli (bayağı) hizmetlerde kullandıkları haber alınmış ve bunun şiddetle yasaklanması emrolunmuştur.

5. Yabancı okullarda kayıtların Türkçe tutulması gerekmektedir. Ancak buna uyulmadığı görülmüştür. Kayıtlar Türkçe tutulmazsa okulların kapatılmak üzere Bakanlığa bildirilmesi gereklidir.

6. Yabancı okulların bazılarında Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi görülmemekte ve verildiği halde bile bile gösterilmemektedir. Kendilerine makbuz karşılığı verilmesi ve her teftişte bu talimatnamenin aranması icabeder. Talimatname hükümlerini bilmemek hiçbir zaman mazeret teşkil edemeyeceği bildirilmelidir.

7. Yabancı okullarda Türkçe ve Türk tarihi ve coğrafyasından başka okul idaresinin izni ile ders okutan Türk öğretmenlerinin de durumlarının incelenmesi M.E.B.'na aittir. Bu öğretmenlere kimlikleri araştırıldıktan sonra izin verilir.

8. Bütün yabancı okulların en mutenâ bir yerine Türkiye Cumhurbaşkanınının 80x66 ebadında olmak üzere bir fotoğrafı asılacaktır.

9. Okullarda temizlik (nezafet) ve intizam hususu dikkatle takip olunmalıdır.

10. Bazı yabancı okullarının kiliselerine dışardan bazı şahısların ibadet amacıyla girdikleri haber alınmıştır. Bunun derhal yasaklanması tekrarı halinde Bakanlığa bildirilmelidir.

11. Bazı okulların genelgenin aksine kitaplar arasında dinî propaganda yapmak için Azize resimleri görülmüştür. Bunların derhal kaldırılması gereklidir. Kiliseden başka yerde salıp takamazlar. Emrin aksine harekette bulunan müdür ve öğretmenlerin görevlerine derhal son verilecektir.

12. Yabancı okulların tali (orta) kısımlarını genel müfettişler, Maarif Müdür ve memurları teftiş ederler. Yabancı ilkokullarını ilköğretim müfettişleri, Genel müfettişlikten alacakları program gereğince teftiş edecekler ve raporlarını genellikle Millî Eğitim Müdürlüğüne verilmek üzere iki nüsha olarak düzenleyeceklerdir.

13. Maarif idarelerinin dikkatsizlikleri yüzünden evvelce kapatılmış olan yabancı okullarının gizli olarak öğretime devam ettikleri esefle haber alınmıştır. Bu gibi gizli öğretimde bulunan okullar haber alındığı takdirde oranın Maarif Müdür ve memurları meslekten katiyyen ihraç edilmek suretiyle cezalandırılacaklardır.

Tamimin 14. ve 15. maddeleri azınlık okulları ile ilgili hükümleri içine almaktadır. 16. maddesinde ise, tamimin ciddiyetle uygulanması istenir.

Görüldüğü gibi bu tamimde 1915 tarihli M.H.T.'nin yürürlükte olduğu vurgulanıyordu. Yabancı okullar üzerinde önemli bir denetlemeyi getiren bu tamimde, özellikle üzerinde durulan husus Türk dili, tarihi ve coğrafyasının yerleştirilerek bu kurumlarda millî kültürün ağırlık kazanmasına çalışılmasıydı. Ayrıca eskiden beri süregelen misyonerlik faaliyetlerinin bir uzantısı olarak sözkonusu kurumlardaki dinî etkinin azaltılması da amaçlanmaktaydı.

4. Yabancı Okulların Denetlenmesine Yönelik Diğer Kararlar

Yabancı okulları her yönüyle denetleyebilmek için, bu dönemde eskiden geçerli olan bütün uygulamalar ortadan kaldırıldı. Bunlar arasında, yabancı okullarda okuyan son sınıf öğrencilerinin Elçilik binalarında imtihan edilmemeleri hususu dikkate değerdir. Maarif Vekâleti özellikle İstanbul'daki bazı Fransız okullarına devam eden öğrencilerin son sınıf imtihanlarına Elçilik binalarında girdiklerini

haber almıştır. Bunun üzerine usûl 1926 yılından itibaren yasaklanır (47). Böylece Fransız okullarından mezun olacak öğrenci yine kendi okullarında imtihan edilecek ve imtihanlarda Maarif müfettişleri de bulunacaktır. Yalnız yurtdışında öğrenim görececek öğrenciler Elçiliklerde imtihan olabileceklerdir.

Yabancı okullar için getirilen diğer bir düzenleme ise, bu okullarda uygulanacak tatil günleri meselesidir. Hükümetin belirlediği resmî tatil günlerinde, yabancı okullarda görevli Türk öğretmenlerle Türk öğrenciler resmî okullarda olduğu gibi tatil yapacaklardır. Ancak mevlüd kandili gibi dinî bir günde yabancı okullar tatil edilmeyeceklerdir (48).

Bu husus, 1935 tarihli "Yabancı Okullar Yönergesi"nin 16. maddesinde de ele alınmış olup, burada; yabancı okulların resmî okullar gibi saptanan resmî tatil günlerinde tatil yapabilecekleri ve fakat kendi öğreneklerinde belirlenmiş başka tatil günleri, yalnız yabancı öğrencilere mahsus olduğu açıklanıyor. Türk vatandaşı olan öğrenci bu gibi günlerde gene okula gelerek Türk öğretmenlerinden kültür derslerini alacaklardır (49).

Milli Talim ve Terbiye Heyeti tarafından alınan 5.8.1931 tarih ve 116 nolu karara göre, yabancı okul mezunlarının tabi tutulacakları mezuniyet imtihanları hakkında şöyle denilmektedir (50).

"Lise derecesindeki yabancı okulların mezuniyet imtihanları kendi mekteplerinde yapılmasına devam edecektir. Bu okulların vere-

47) "Ecnebi Mektepleri", **AKŞAM**, 5 Mart 1926.

48) "Bayramda Ecnebi Mekteplerinde Tatil", **MİLLİYET**, 8 Nisan 1926.

49) **Özel Okullar Mevzuatı**, s.18.

50) **MTTH Kararları**, C.1, 1933, s.260-262.

cekleri mezuniyet şahadetnameleri askerlik ve memuriyet gibi hususlarda geçerlidir. Ancak Türk yüksek mekteplerinde tahsil etmek isteyen yabancı okul mezunlarının Vekâletin tayin edeceği resmî bir lisede ve resmî mektep talebesi ile birlikte mezuniyet imtihanı vermeleri lazımdır... isterlerse bu imtihanı yüksek okullarda iken de verebilirler. Geçici öğrenci olarak imtihan verince asil öğrenci olurlar..."

Milli Talim ve Terbiye Dairesi tarafından alınan 6.5.1933 tarih ve 44 sayılı karar gereğince de aynı husus tekrarlanarak, "1. Lise derecesindeki yabancı okulların lise bakalorya imtihanları resmi liselerde veya Darülfünûn'da yapılacak"tır (51) denilmektedir.

Yine, bu dönemde alınan bir karara göre lise derecesindeki yabancı okullardan şahadetname alanlar doğrudan diplomalarıyla Darülfünûn'a girmeleri mümkün olmayıp, resmî bir lisede bakalorya imtihanını vermeleri gerekmektedir (52).

Türkiye'deki yabancı okullara devam eden öğrencilerin sınıf geçme ve okulu bitirme yoklamaları da bir esasa bağlandı. Milli Talim ve Terbiye Dairesi tarafından 11.4.1935 tarih ve 74 sayılı kararına göre (53); ilk, orta ve lise derecesindeki yabancı okullara devam eden öğrencilerin sınıf geçme ve okulu bitirme yoklamalarının kendi okullarında ve derslerin okunduğu dillerde yapılması ve bu yoklamaları denetlemek üzere Vekâlet tarafından mümeyyizler gönderilmesi uygun görülür.

51) TTD Arşivi, M.T.T.M. Kararları, 1933, C.1, s.110-111.

52) "Tükiye'de Tedrisat Seviyesi Birleştiriliyor", MİLLİYET, 2 Mart 1932; F. Rıfki, "Sever-Sevmez", HAKİMİYETİ MİLLİYE, 12 Mart 1932.

53) TTD Arşivi.

Kısaca özetlemek gerekirse, TBMM Hükümeti'nin kurulduğu 1920 yıllarından itibaren yürütülen millî eğitim politikasının bir sonucu olarak yabancı okullar üzerinde tam bir denetim sağlanmaya çalışılmış ve onların lâik eğitim prensipleri doğrultusunda Türk okullarıyla paralellik gösterecek programları uygulamaları için ciddi kararlar alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI OKULLARA GETİRİLEN DÜZENLEMELERİN UYGULANMASI

I. UYGULAMANIN AMAÇLARI VE YÜRÜTÜLMESİ

A. "Tam Bağımsızlık" İlkesinin Gereği Olarak:

Millî Mücadele hareketinin başarıyla sonuçlanmasından sonra yeni Türkiye Devleti'nin Lozan'da en fazla üzerinde durduğu konular, kapitülasyonların kesin olarak kaldırılması ve "Misak-ı Millî" ile belirlenen sınırlarımızı koruyabilmektir.

Bunlardan, Lozan Andlaşması ile kapitülasyonların kaldırılması, Türkiye Cumhuriyeti'nin **tam bağımsızlık** yolunda attığı önemli adımlardan biriydi. İşte, bu ilkenin Türkiye Devleti tarafından millî eğitim alanında tam bir serbestlikle kullanılması ve buna aykırı her türlü kurum ve faaliyetin engellenmesi sözkonusudur.

B. Lâiklik Açısından

29 Ekim 1923'de Cumhuriyetin ilânından sonra M. Kemal, Türk toplumunu çağdaşlaştırmak, "ümme" durumundan, batılı anlamda "millet" haline getirebilmek için köklü inkılâp hareketlerine girişti.

Bu hareketlerin özünde lâikleşme yatıyordu. "Türk inkılâbının temel taşı"(1) olarak nitelendirilen lâiklik, çıkarılan bir dizi kanunla

1) Turhan Feyzioğlu, "Türk İnkılâbının Temel Taşı: Lâiklik", **Atatürk Yolu**, Ed: Turhan Feyzioğlu, Ank. 1987, s.171-230.

sağlanmaya çalışıldı. 3 Mart 1924'de kabul edilen kanunlarla Halifelik (2) ile Şer'îye ve Evkâf Vekâleti kaldırıldı. Aynı gün kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimde birliğe ve lâikliğe doğru gidildi. 8 Nisan 1924'de Şer'îye Mahkemelerinin kaldırılması(3) ile devam eden bu hareketler, -din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını sağlamaya yönelikti- ve 1925'de "Şapka Kanunu"(4), "Tekke, Zaviye ve Türbeleri"(5) kapatan kanunlarla devam etti.

Aile hukukunda kadın ve erkek eşitliğini getiren 1926 tarihli Medeni Kanun ile(6) hukukun lâikleştirilmesi sağlandı. Bu konuda atılan önemli adımlardan biri, 10 Nisan 1928'de 1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nda yer alan "Türkiye Devleti'nin dini İslâm'dır" hükmü ile TBMM'nin görev ve yetkilerinden söz eden "ahkâm-ı şer'îyenin tenfizi" (şer'î hükümlerin yerine getirilmesi) ibaresi ve yeminlerde geçen "val-lahi" kelimesinin çıkarılmasıdır(7). Yine aynı yılın Kasım ayında Arap harfleri yerine Latin harflerinin kabul edildiği "Harf İnkılâbı"(8), bu alanda yapılan çalışmalara örneklerdir.

-
- 2) "Hilâfetin ilgasına ve hanedân-ı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki haricine çıkarılmasına dair kanun", **TBMM Zabıt Ceridesi**, C.7, İçtima: 1, s.26-78; **Düstur**, 3. Tertip, C.5, s.668-669; Kili-Gözübüyük, **a.g.e.**, s.106.
 - 3) **Düstur**, 3. Tertip, C.5, s.794.
 - 4) **Düstur**, 3. Tertip, C.7, s.107.
 - 5) **Düstur**, 3. Tertip, C.7, s.113; bu dönemdeki inkılâp hareketleri için ayrıca şu eserlere bakılabilir: N. Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, 1978, s.511-545; Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev: Metin Kırath, 2. bs. Ank. 1984, s.270-273; 397-436; Stanford J. SHAW - E. Kural SHAW, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, 2. cilt. İst. 1983, s.456-459.
 - 6) **Düstur**, 3. Tertip, C.7, s.237-298.
 - 7) Bu konudaki gelişmeler için bkz. Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, İst. 1967, s.42-58; Lewis, **a.g.e.**, 275-278.
 - 8) "Türk Harflerinin kabul ve tatbiki hakkında kanun", Bkz. **Düstur**, 3. Tertip, C.10, 5-3-6; **TBMM Zabıt Ceridesi**, C.5, İnikad: 1, Devre: 3, 1928, s.9 vd.; ayrıca bkz. Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Ank. 1981, s.225-230.

1931'de CHP programına alınan lâiklik prensibi ile "dinin vicdan işi" olduğu belirtilmiştir(9). 5 Şubat 1937'de Anayasa'ya giren lâiklik ilkesi, böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin değişmez temel ilkelere rinden biri olarak Anayasa'da yerini almıştır(10).

Devletin ve toplumun bütün kurum ve kuruluşlarıyla lâikleşmesi doğrultusunda atılan bu adımların tümü eğitim ve öğretim alanında da kendini gösterdi. Tevhid-i Tedrisat'la başlayan eğitimdeki lâikleşme hareketi zamanla okul programlarına yansdı. Özgür düşünebilme, akıl ve bilimi hakim kılma düşüncesinin bir sonucu olarak 1927'den itibaren din dersleri aşamalı olarak okul programlarından çıkarıldı(11). 1928 tarihli Harf İnkılabından sonra 1929'da Arapça ve Farsça dersleri okul programlarından kaldırıldı(12).

Atatürk döneminde takip edilen bu lâik eğitim politikası pek çoğu dinî amaçlarla misyonerlerce kurulan yabancı okullar üzerinde de uygulandı. Onların hıristiyanlık propagandası yapmalarına engel olmak maksadıyla çalışmalarda bulunuldu. 1924'de öğretimin birleştirilmesinden sonra yabancı okullara gönderilen genelgelerle dinî eğitim yapmaları yasaklandı(13). Kuruluş amaçlarına ters gelen bu uy-

9) **CHP Programı**, İst. 1931, s.25-32.

10) **Düster**, 3. Tertip, C.18, s.307; aynı ilke, 1961 Anayasası'nın 19. maddesinde "dinin vicdan işi" olduğu şeklinde, 14 Haziran 1973 tarih ve 1739 sayılı "Milli Eğitim Temel Kanunu"nda ise "eğitimde lâiklik esastır" hükmü şeklinde yer almıştır.

11) Bu konudaki gelişmeler için bkz. Jöschke, **a.g.e.**, s.82; Bülent Daver, **a.g.e.**, s.133.

12) Eleanor Bisbee, *The New Turks: Pioneers of the Republic, 1929-1950*, Philadelphia, 1951, s.28, Jöschke, **a.g.e.**, s.31.

13) Başgöz - Wilson, **a.g.e.**, s.82-84.

gulamalar bir takım misyoner okulunda yerine getirilmedi. Bunun üzerine denetlemelerini arttıran Milli Eğitim Bakanlığı değişik tarihlerde yayınladığı genelgelerle yabancı okullardaki bu tür uygulamalara son verirken, mabetler dışında dini semboller bulunmasını yasakladı ve kuralları yerine getirmeyen yabancı okulların faaliyetlerine son verildi(14).

Sonuç olarak denilebilir ki, 1923'ten sonra Cumhuriyet'in ilânı ile başlayan çağdaşlaşma hareketinin özünde, bu alandaki çalışmalarını engelleyecek her türlü kurum ve anlayışın değiştirilmesine yönelik lâikleşme çabası göze çarpar. Devletin, hukukun ve eğitimin çağdaşlaşması için şart olan lâikleşme süreci bu dönemde siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda gerçekleştirilen inkılâpların da temel ilkesi durumundadır. Hemen bütün demeç ve konuşmalarında aynı husus üzerinde duran M. Kemal, din işlerinin devletten ayrılmasını, dinin siyasete alet edilmemesini ve aynı zamanda dinin hurafelerden temizlenmesini istemiş, ayrıca eğitimi de dini makamların etkisinden kurtararak devletin denetimi altına almıştır. Böylece "fikri hür vicdanı hür, irfanı hür" nesillerin(15) yetişmesini sağlayacak eğitim politikası takip edilmiştir. medreselerin kapatılmasıyla Türk okullarında uygulanan lâiklik ilkesi, Katolik ve Protestan okulları olarak da bilinen Lozan'da varlıkları Türk kanunlarına uymak şartıyla kabul edilen yabancı okullar üzerinde de uygulandı.

14) Başgöz - Wilson, a.g.e., s.84; ayrıca bkz. Joseph S. Szyliowicz, **Education and Modernization in the Middle East**, Cornell University Press 1973, s.202; A. Scipio Lynn, **My Thirty Years in Turkey**, New Hampshire, 1955, s.213.

15) 25.VII.1924'de M. Kemal'in Muallimler Birliği Kongresi Üyelerine yaptığı konuşmasından bkz. ASD, C.2, s.174.

Bu konuda Yunus Nadi'de şöyle demektedir(16):

"... Kendi mekteplerimizde lâiklik esaslarını dikkatle tatbik ederken bittabi ecnebilerin din propagandaları yapmalarına müsamaha etmeliğimiz imkânı yoktur. Meselenin bu noktası mektep meselesi değil, lâiklik düsturunun herhangi bir ihlâle uğratılıp uğratılmaması meselesi olur...". Lâikliğin tatbiki hususunda titiz davranan Türk Hükümeti'nin kesinlikle hoşgörü göstermediği gözden uzak tutulmaması gereken noktalar arasındadır. Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Arşivinde İstanbul Özel Saint Benoît Fransız Lisesi'ne ait dosyadan alınan bir belgeye göre, Hükümetin lâiklik politikası şu şekilde özetlenmektedir(17):

Türkiye Cumhuriyeti'nin, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu gereğince lâik bir Devlet olduğu, bu ilkenin resmî ve özel Türk okullarında hassasiyetle uygulandığı ifade edildikten sonra yabancı okullarda okuyan Türk çocuklarının da aynı esaslar dahilinde yetiştirilmeleri gereklidir denilir.

Bundan dolayı bu çocukların

- a) Okul içindeki her türlü dinî mahallere alınmamaları,
- b) Dinî nitelikli törenlere iştirak ettirilmemeleri,
- c) Dinî akidelerin telkini mahiyetinde olan moral derslerine alınmamaları, bu konulara ait konferanslarda bulundurulmaları lâzımdır, denilir.

Aynı kurallar bütün yabancı okullar için geçerlidir.

16) Yunus Nadi, "Türkiye'de Ecnebi Mektepleri", CUMHURİYET, 5 Şubat 1933.

17) ÖÖK Arşivi, İstanbul Özel Saint Benoit Fransız Lisesi Dosyası (420-4 Nolu), MEB Özel Okullar Direktörlüğü'nün Saint Benoit Fransız Erkek Lisesi'ne gönderdiği 29.III.1939 tarihli yazıdan bkz. Ek: 18.

C. Türk Kültürü Açısından

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve inkılâpların gerçekleştiricisi olan M. Kemal Atatürk'ün en çok üzerinde durduğu konulardan biri de kültürdü. "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür"(18) diyen Atatürk 1930'lardan sonra millî kültür meseleleriyle ilgilenmiş; "millî dil" ve "millî tarih" araştırmalarına ağırlık vererek "millî şuur" oluşturmaya çalışmıştır.

Eğitimin, millî birlik ve bütünlüğü sağlamada olduğu kadar, millî kültürün gelişmesinde de önemli rol oynadığına inanan Atatürk kültürü şöyle tanımlamaktadır(19):

"Kültür, okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mâna çıkarmak, uyanık davranmak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir... Kültür, tabiatın yüksek verimleriyle mesut olmaktır..."

Eğitim ve kültür konuları ile daha Millî Mücadele döneminde ilgilenen M. Kemal 1921 yılı Temmuz'unda Ankara'da toplanan "Maarif Kongresi"nin açılışında yaptığı konuşmasında(20):

"Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihi tedenniyatında en mühim bir âmil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsafi fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlere, şarktan ve garptan gelen bilcümle tesirlerden

18) A. Afetinan, **M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım**, Ank. 1981, s.43.

19) A. Afetinan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, 4. bs., Türkiye İş Bankası yay., Ank. 1984, s.272; ayrıca bkz. Utkan Kocatürk, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, 3. bs., Turhan Kitabevi, 1984, s.112.

20) **ASD**, C.2, s.16-17.

uzak, seciyei milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum..." diyerek takip edilecek millî eğitim programının hedeflerini belirlemiştir.

Millî kültürün geliştirilmesi için çalışan M. Kemal bu konuda "Millî kültürümüzü, çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız..."(21) diyerek yapılan inkılâpların gayesini ortaya koymuştur. Aynı hususu 30.8.1925'te Kastamonu'da yaptığı bir konuşmasında şöyle açıklamıştır(22): "... Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, bütün mana ve eşkâliyle medenî bir heyeti içtimaiye haline isal etmektir..."

Yeni Türkiye devleti Türk milletine dayanan "Millî bir devlet"ti. Bu yüzdendir ki, yüksek bir kültüre sahip olan toplumlar medenî dünyada lâıyk oldukları yeri bulacaktır. Bunun bilincinde olan Atatürk kültür ile medeniyeti birbirinden ayırmamaktadır. O'na göre, "... medeniyeti harstan ayırmak güçtür ve lüzumsuzdur"(23). Yine bir yerde "Kültür dediğimiz zaman (bir insan cemiyetinin, devlet hayatında, fikir hayatında, iktisat hayatında yapabilecekleri şeylerin muhassalasını kastediyoruz ki, medeniyet de bundan başka birşey değildir..." (24) sözleri ile aynı konuya değinmiştir.

"Memleketler muhtelifdir. Fakat medeniyet birdir" diyen M. Kemal "Memleketimizi asrîleştirmek istiyoruz. Bütün mesaimiz

21) 29.X.1933'te Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Nutku'ndan bkz. **ASD**, C.2, s.272; Atatürk'ün Kültür anlayışı için ayrıca bkz. Müjgan Cunbur, **Atatürk ve Millî Kültür**, Ank. 1981, Kültür Bakanlığı yay.

22) **ASD**, C.2, s.217.

23) A. Afetinan, **Atatürk Hakkında...**, s.278.

24) E. Ziya Karal, **Atatürk'ten Düşünceler**, İst. 1986, s.49.

Türkiye'de asrî binaenaleyh garplı bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de garbe teveccüh etmemiş millet hangisidir?"(25) sözleri ile askerî başarıların batılı emperyalist güçlere karşı kazanılmasına rağmen, batıya yönelinir ve çağdaş medeniyet olarak ulaşmak için çaba sarfedilir.

Fakat, bu çağdaşlaşma hareketi öze yönelik olarak gerçekleştirilecektir. Bu yüzden Atatürk Türk milletinin kendi değerlerinin geliştirilmesi için çalışır. Bu görüşlerini 20.3.1923'te Konya'da gençlerle yaptığı konuşmasında şöyle ifade eder(26): "Dünyanın bize hürmet göstermesini istiyorsak evvelâ bizim kendi benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hissene, fikren, fiilen bütün efal ve harekâtımızla gösterelim, bilelim ki millî benliğini bulmayan milletler başka milletlerin şikâridir".

Görüldüğü gibi, Atatürk'ün bazı sözlerinden alıntılarla anlatılmaya çalışılan Cumhuriyet'in kültür politikası; çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak için herşeyden önce Türk kültürünün geliştirilmesine dayanmaktadır. Görüşlerini uygulamaya koyan M. Kemal Atatürk "Milli kültürün ana unsurlarından olan "dil" ve "tarih" konusunda bilimsel çalışmalar yapılması gayesiyle girişimlerde bulundu. Bu amaçla 1931 yılında "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti", 1932'de "Türk Dili Tetkik Cemiyeti", 1936'da da eğitim kurumu olarak Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini kurmuştur(27). Türk tarihi ve

25) Karal, *Atatürk'ten...*, s.53.

26) *ASD*, C.2, s.143.

27) A. Afetinan, *Atatürk Hakkında...*, s.191; Atatürk'ün dil konusundaki görüşleri için bkz. Zeynep Korkmaz, "Atatürk ve Milli Dil Anlayışı", *Atatürk'ün Milliyetçilik ve Devletçilik Anlayışı*, Ank. 1982, s.113-123.

Türkçenin derinliğine araştırılmasını, Türk kültürünün bütün belgeleriyle ortaya çıkarılmasını isteyen Atatürk, özleşmek için batılı anlamda millet olmanın gerekliliği üzerinde durmuştur. O'na göre millet "Dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasî ve içtimaî heyet"tir(28). Bu yüzden milletin oluşumunda dilin, kültürün ve ideal (ülkü) in yeri büyüktür. Bütün bunların öğretileceği, gelecek nesillere aktarılacağı yerlerden biri de eğitim ve öğretim kurumlarıdır. Çünkü eğitimin fonksiyonları arasında sosyal ve kültürel olması da vardır. Milli Eğitim Bakanlığını aynı zamanda bir Kültür Bakanlığı şeklinde düşünen Atatürk(29), eğitim kurumlarının millî kültür değerlerinin geliştirilip, öğretileceği yerler olarak Türkiye'nin çağdaşlaşmasındaki rolünü çok iyi değerlendirmiştir.

Bundan dolayıdır ki, ülkedeki bütün yabancı okullarda Türkçenin, Türk tarih ve coğrafyasının özellikle öğretilmesine çalışılmıştır.

Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi'nin (M.H.T) 6. maddesinde yeralan hükme göre "Lisanı resminin gayri lisanla icrayı tedrisat olunan mekâtibi hususiyede Türkçenin ve Türkiye Tarih ve Coğrafyasının Türkçe olarak Türk muallimler tarafından talim ve tedrisi mecburîdir..."(30).

Gerek yabancı okullar politikası konusunda yürürlükte olan bu 1915 Talimatnamesine göre, gerekse yeni Türkiye Devleti'nin "Millî

28) Kuran, a.g.e., s.6; A. Afetinan, **Medeni Bilgiler...**, s.18.

29) Atatürk 1936'da "Maarif Vekâletinin" resmî ünvanının "Kültür Bakanlığı" olarak kullanılmasını istemiştir. Bkz. A. Afetinan, **Atatürk Hakkında...**, s.271.

30) **Tebliğler Dergisi**, 11 Ağustos 1941, C.3, Sayı: 132, s.214.

Kültür" politikası gereğince ülkedeki eğitim ve öğretim kurumlarında yetişecek gençlere Cumhuriyet prensiplerine uygun olarak Türk dilinin ve kültürünün öğretilmesi mecburiyeti getirilir. Bu konuda yabancı okullara gönderilen tamimlerle bilgiler verilir. Yapılan denetlemelerde kurallara uymayan okullar kapatılır.

Türk Hükümeti, yabancı okullarda okuyan Türk ve müslüman öğrencileri yabancı kültürlerin tesirlerinden koruyabilmek, kendi millî değerlerini ve dillerini öğretmek maksadıyla önlemler alır. Ülkedeki bütün yabancı okullarla ilgilenen İlköğretim Genel Müdürlüğü teftişlerde bu hususu özellikle vurgular. Dönemin İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı (Uzunçarşılı) Bey'in İstanbul'daki yabancı okulları denetlemeleri esnasında söylediği şu sözler işin önemini ortaya koymaktadır. İsmail Hakkı Bey, yabancı okullardaki öğrencilerin herşeyden önce Türkçeyi öğrenmeleri ve Türklüğü kavramaları gerektiğini belirttikten sonra bir yabancı öğrencinin de Türkçe konuşup, Türkçe yazmasını ve Türkçe okumasını ister(31).

Türkçeye verilen önemi gösteren bir diğer uygulama ise, 1926-27 ders yılından itibaren Türkçe derslerin aynen yabancı dersler gibi esas ders olacağı ve öğrencinin Türkçeden iyi not alamadığı takdirde sınıfta kalacağı yolunda alınan karardır(32).

31) "Ecnebi Mekteplerini Teftiş", **AKŞAM**, 12 Şubat 1926.

32) "Mektepler Hakkında İttihaz Olunan Yeni Mukarrerat", **AKŞAM**, 23 Nisan 1926; Türkçe Kültür derslerinin sınav notları tam numara beştir. Her bir dersten üç ve yukarı not alan öğrenci başarılı sayılacak. Yalnız birinden üçten aşağı not alırsa bütünlemeye, iki ve daha çok dersten daha aşağı not alırsa sınıfta kalacaklardır. Bkz. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Kurulu'nun 21.10.1934 tarih ve 239 sayılı "Ecnebi Mekteplerinin Türkçe, Tarih - Coğrafya ve Yurtbilgisi imtihan notları hakkında" yazısı - TTD Arşivi, **Kültür Kurulu Kararları**, 1934, 2. cilt, s.250-251.

Türkçe kültür dersleri olarak nitelendirilen Türkçe, Türk Tarih ve Coğrafyası ile yurtbilgisi derslerini okutacak öğretmenlerin "Öz Türk" olmaları da gerekmektedir. Yine bu öğretmenlerin öğrenim durumları dikkat edilmesi, üzerinde durulması gereken hususlar arasındadır. Zira, bu dersleri verecek hocaların bilgili ehil kişiler olması derslerin amacına ulaşması bakımından önemlidir. Bu yüzden ki, M.H.T.nin 26. maddesinde de öngörüldüğü üzere; ortadereceli yabancı okullarda görev yapacak Türkçe hocalarının Darülfünûn'un bir şubesinden veya yüksekokul (Mekâtib-i Aliye)'dan mezun olmaları şarttır. İlk dereceli okullarda görevli öğretmenlerinde liseden mezun olmaları ve ellerinde hocalık ehliyetnameleri (belgesi) bulunmalıdır(33). Eğer yapılan teftişlerde bu şartlara uymayan öğretmenler bulunursa bu öğretmenlerin mağdur olmamaları için yıl sonunda sınava tâbi tutulacaklardır. Başarılı olanlar görevine devam edecekler, diğerlerinin görevlerine son verilecektir(34). Tatilde yapılacak sınavlara girecek yüksekokul ve lise mezunu öğretmenler yalnız meslek derslerinden sınav olacaklardır. Bu dersler: Usul-u Tedris, Tatbikat-ı Tedrisiye, Ruhûyat, Kimya-ı Ziraî, Hıfzısıhha-ı Mekatib.

Diğer öğretmenler ise, tatilde açılan kurslara tâbi tutulup öğretmenokulu (darümuallimin) derslerinden sınav olacaklardır(35).

33) "Ecnebi Mekteplerini Teftiş", **AKŞAM**, 12 Şubat 1926; MEB, Milli Talim ve Terbiye Dairesince kabul edilen 13.9.1934 tarih ve 213 sayılı "Ecnebi ve ekal-liyet Mekteplerindeki Türkçe, Tarih, Coğrafya ve Yurtbilgisi Muallimlerinin tayin tebdil ve tasfiyeleri hakkında"ki yazısı ile sözkonusu derslere girecek Türk öğretmenlerin resmi ilkokullarda görev yapacak yetki ve yeteneğe sahip olmaları gerekir. Öğretmen okulu mezunları tercih edilecektir. Bkz. TTD Arşivi, **Kültür Kurulu Kararları**, 1934, 2. cilt, s.212-213.

34) Aynı yer.

35) **Milliyet**, 8 Nisan 1926 ("Bayramda Ecnebi Mekteplerde Tatil!"; NAUS, Robert P. Skinner'in 18 Kasım 1935 tarihli "Intruction in the Turkish Language ant History" başlıklı raporu, Roll: 12, 867.42/131.

Yabancı okullarda Türkçe, Türk tarihi ve coğrafyası ile yurtbilgisi dersleri Türkçe olarak öğretiliyordu. Ancak, 1931-32 ders yılından itibaren yabancı okullarda okuyan Türk vatandaşı çocuklara genel tarih ve genel coğrafya derslerinin Türkçe okutulması mecburiyeti getirilir. 1932-33 ders yılından itibaren de yabancı okullardaki yabancı uyruklu öğrenciler de Türkçe dersler yanında genel tarih derslerini de Türkçe olarak okumalarına karar verilmiştir(36).

Bu durum Türkçenin yabancı okullarda giderek daha yaygınlaştığını göstermektedir. Bu konuda Falih Rıfki bir yazısında şöyle der(37): "Türk ve ecnebi biz her mektepten Türk toprağının çocuklarını istiyoruz. Türk veya ecnebi her mektep en başta, Türk çocuğuna bu toprağın aşkını, bu toprağa bağlanmış, onun için fedakarlık etmek bütün rüyalarını ve idealini yalnız o toprak için kurmak terbiyesini verecektir... Biz çocuklarımızın etini de kemiğini de kafasını da kalbini de nasıl bizden veriyorsak, gene bizim olarak ve bizden daha fazla Türkleşmiş, daha iyi Türkleşme ve daha sağlam Türkleşmiş olarak geri istiyoruz."

1 Kasım 1934'te TBMM'nin Dördüncü Dönem Dördüncü Toplanma yılını açarken yaptığı konuşmasında Atatürk(38) "Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini, doğru temelleri üstüne kurmak; Öz Türk diline, değeri olan genişliği vermek için candan çalışılmakta olduğunu söylemeliyim..." diyerek ömrünün sonlarına doğru bile bu konuda

36) MEB 27 Şubat 1932 tarihli 257/5 nolu bildirisini, N.A.U.S., Roll: 12, Mart 1932, "Türkçe Tedrisat", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 2 Mart 1932.

37) Falih Rıfki, "İşin Ruhunu", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 7 Mart 1932.

38) **ASD**, C.1, s.363.

gösterdiği hassasiyeti ortaya koymaktadır. Bu sözlerden hareketle yabancı okullarda okutulan kitapların ciddi bir denetime tâbi tutulduğunu görüyoruz. MEB yabancı okullarda okutulacak kitaplar hakkında önemli kararlar aldı. Kitapların incelenmesi için Bakanlık'ta bir heyet oluşturuldu. Heyetin aldığı karara göre(39):

- Okutulacak hiçbir kitapta Türk milletinin bugününe ve geçmişine ait hiçbir vak'a ve hiçbir hadiseden, Türkiye'ye ait örf ve kanunlardan hareketli alaycı bir dille - ufak bir kelime şeklinde bile olsa - bahsedilmeyecektir.

- Kitaplarda Türkiye coğrafyasına ve Türk tarihine ve hayatına ait yanlış bilgi bulunmayacaktır.

- Bu kitaplarda bugünkü Türkiye'ye ait hayali resimler olmaması, resim ve levhaların bugünkü gerçeğe uygun bulunması gereklidir.

- Bu kitaplarda Türkiye toprağı üzerinde Türkiye'den başka milletlerin hayali iddialarını ifade ve ima eyleyecek bir tek kelime bulunmayacaktır.

- Türkiye haritalarında Lozan Barış Andlaşmasının belirlediğı vatan kısımlarını sıhhatle gösterecektir. Bu kısma yabancı bir milliyeti ima eden ne bir renk ne bir kelime bulunmayacaktır.

- Kitaplarda bir milletin propagandasını ima edecek ayrıntı bulunamaz.... Başka dinlerdeki çocuklara herhangi bir dini telkin eylemek, onu sevdirmek, onu güzel göstermek mahiyetinde kitaplar okuturulamaz.

39) "Ecnebi Mekteplerinde Nasıl Kitaplar Okutulacak?" **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 21 Mayıs 1926. "Foreign Schools in Turkey", **The Manchester Guardian**, 8 Haziran, 1926, s.8.

1926-27 ders yılından itibaren yabancı okullar kitaplarını bu esaslar çerçevesinde belirleyeceklerdir. 1930'lu yıllardan sonra - alınan yeni bir karara göre - yabancı okullarda okutulacak tarih kitapları, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından telif edilen ve MEB tarafından yayınlanan kitaplar olacaktır. Türkçe okutulacak bu kitapların istenirse MEB tasdikli olarak kendi dillerine çevrilerek yardımcı kitaplar olarak verilebileceği de belirtilir(40).

Kısaca özetlemek gerekirse, yabancı okulların Cumhuriyet'ten önceki faaliyetleri pek olumlu değildir. Zira, yabancı okuldaki bir müdüre göre(41), bu okullarda Türkçe öğretim iyi değildir. Pek çok yabancı okulda bu dersler ihtiyarîdir. Kitaplar batı Avrupa'dakilerin tercümeleridir. Coğrafya dersinde ait oldukları ülkenin coğrafyasından bahsedilip, ayrıca Türk çocuklarına dinî tesir ve telkinler yapılırdı.

Yine, kapitülasyonlardan dolayı Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı) bu okulları denetleyemezdi. Bundan dolayı sözkonusu okullar istediği programı takip eder, istediği kitabı okuturdu(42).

Bu durumları gözönünde bulunduran Cumhuriyet Hükümeti, kapitülasyonların kaldırılması ve milli, bağımsız, çağdaş bir devlet kurulmasından sonra eğitim ve öğretim alanında da anılan prensipler doğrultusunda - öğrencilerinin büyük çoğunluğunu Türk vatandaşı çocukların oluşturduğu - yabancı okullarda öğretim yapılmasını sağladı. Bu kurumlarda okuyan gençleri yabancı akımların tesirlerin-

40) "Türkçe Tedrisat" **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 2 Mart 1932.

41) Richard Preuser, İstanbul Alman Mektebi Müdürü, "Yabancı Mekteplerde Türkçe Öğretimi", **Muallimler Mecmuası**, Sayı: 46; 1926, s.1920-1921.

42) Ergin, **a.g.e.**, C.3-4, s.1044.

den kurtarmak, milli benliklerini kazandırmak gayesiyle Türk diline ve kültürüne ağırlık verildi.

D. Öğretimde Birliği Sağlama

Batı karşısında askerî yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti'nde, 18. yy. başlarından itibaren yenileşme hareketlerine başlandı. Önceleri orduda başlayan ıslahat, diğer alanlara da yayıldı. Osmanlı'nın son iki yüz yılında gerçekleştirilen bu hareket, eskinin yanında yeniyi getirdiği için toplumda bir ikilik meydana geldi. Özellikle eğitim alanında dinî ağırlıklı eğitim veren klâsik öğretim kurumları olan medreseler yanında, batılı anlamda modern eğitim kurumlarının açılması eğitimdeki ikiliğe en açık örnektir(43). Ayrıca, azınlık okulları ile yabancı okulların faaliyetleri de gözönüne alınırsa bu durum üçlü hatta dörtlü eğitimi meydana getiriyordu. Bu kurumların herbiri ayrı yerlerden yönetiliyor ve istenilen denetim sağlanamıyordu. Bu ise toplumda; farklı kültürlerde, gayrimillî eğitimle yetişen insanları meydana getiriyordu. Kısaca medrese-mektep ikiliği olarak özetlenen bu durumun ortadan kaldırılması ancak Cumhuriyet'le gerçekleşebilecektir. "Millî Devlet" ilkesini benimseyen yeni Türkiye Devleti temsilcileri eğitimde de milliliği" esas aldılar. Millî Mücadele'den sonra M. Kemal'in yaptığı konuşmalarında sıklıkla üzerinde durduğu konu, öğretimin birleştirilmesidir.

43) Bir tarafta sıbyan okulları ile medreseler, diğer tarafta ise rüşdiye, idadi, sultanî gibi ortaöğretim kurumları ile Tıbbiye Harbiye ve Darülfünun gibi modern yüksekokullarda yetişen nesiller farklı eğitimle birbirlerini yok sayarak eğitiliyorlardı. Osmanlı yenileşme hareketleri hakkında ayrıntılı bilgi için şu eserlere bakılabilir; T.Z. Tunaya, **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, İst. 1960; E. Kuran "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri", **Türk Dünyası El Kitabı**, Ank. 1976, s.1003-1013; Lewis, a.g.e., Shaw, a.g.e.

Bu konuda 31.1.1923'te İzmir'de Halk ile yaptığı konuşmasında (44).

"Medreseler ne olacak, evkaf ne olacak, dediğiniz zaman derhal bir mukavemete maruz kalırsınız. Bu mukavetemi yapanların ne hak ve selâhiyetle yaptıklarını sormak lâzımdır. Bizim dinimiz en makul ve en tabii bir dindir ... Her fert dinini, diyanetini, imanını öğrenmek için bir yere muhtacdır. Orası da mekteptir "dedikten sonra "Milletimizin, memleketimizin darülrifanları bir olmalıdır. Bütün memleket evlâdı kadın ve erkek aynı surette oradan çıkmalıdır" diyen Atatürk medrese-mektep ayrılığının yanlışlığına değinerek öğretim birliğinin lüzumuna işaret etmiştir.

Yine, 1 Mart 1923'te TBMM'nin Dördüncü Toplanma yılını açarken yaptığı konuşmada(45): "Efendiler, evlâdı memleketin müştereken ve mütesaviyen iktisaba mecbur oldukları ulûm ve fûnûn vardır. Âli meslek ve ihtisas erbabının tefrik olunabileceği derecatı tahsile kadar, terbiye ve tedriste vahdet, heyeti içtimaiyemizin terakki ve tealisi noktai nazarından çok mühimdir. Bu sebeple Şer'iyeye Vekâletiyeye Maarif Vekâletinin bu hususta tevhibi fikir ve mesai eylemesi temenniye şayandır..." diyen Atatürk henüz Lozan Barış Andlaşması imzalanmadan ve Cumhuriyet ilân edilmeden eğitim birliğinin toplumun gelişmesindeki önemine değinmiştir. Aynı hususa TBMM seçimleri için hazırlanan 8 nisan 1923 tarihli Dokuz Umde olarak bilinen programda da yer verilmiş ve şöyle denilmiştir(46):

44) ASD, C.2, s.89.

45) ASD, C.1, s.289-290; CBMEBMEİSD, C.1, s.12-14.

46) Öğretimin birliği konusu 5. umdenin 8. maddesinde yer almıştır. Bkz. Tunçay, a.g.e., s.355; ayrıca bkz. Ergin, a.g.e., C.5, s.1736; A. Afetinan, Türkiye Cumhuriyeti ve, s.179.

"Tahsil-i iptidaide tedrisatın tevhibi ve bilûmum mekteplerimizin ihtiyacatımıza ve asrî esasata tevfigi ve muallim ve müderrislerimizin terfih ve iktidarı temin edilecektir...."

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünden iki gün önce 1 Mart 1924'de TBMM'de İkinci Dönem Birinci Toplanma Yılına Açarken yaptığı konuşmada(47) "Milletin arayışında tesbit olunan terbiye ve tedrisatın tevhibi umdesinin bilâ ifatei an tatbiki lüzumunu müşahade ediyoruz..." diyen Atatürk öğretim birliğinin bir an önce sağlanması gerektiğini belirtmiştir. 3 Mart 1924'te Şer'îye ve Evkâf Vekaleti'nin kaldırılmasından sonra aynı gün kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün eğitim ve öğretim kurumları MEB'na bağlandı (48). Böylece, T.C. sınırları içindeki okullar, programları, plânları vb. yönleriyle Millî eğitim sistemi içinde Devlet'in Bakanlığı'na bağlandı ve Tanzimat'tan beri (1839) süregelen ikilik ortadan kalktı. Azınlık ve yabancı okulları da MEB bağlanarak öğretim birliği sağlandı. Bu yasa öylesine köklü bir değişimi getirir ki, ilk etapta askerî okulları da MEB'na katar, ancak 1925'te Harp Okulu ve diğer askerî okullar ayrılarak Millî Savunma Bakanlığı'na bırakılmıştır.

Özetle, öğretimin birleştirilmesi ile yeni yetişecek gençlere "millî kültür" vermek, onları devletin denetiminden uzak kurumlardaki farklı kültürlerin etkisinden kurtarmak, devletine, millî değerlerine bağlı olarak yetiştirmek amaçlanmıştır.

47) ASD, C.1, s.317; AMAD, s.15.

48) Daha önce medrese vb. kurumlar Meşihat ve Şer'îye ve Evkâf Vekaleti'ne, modern kurumlar Maarif Nezareti'ne, Azınlık Kurumları Patrikhane'ye, yabancı okullar da Sefarethane ile ülkelerine bağlı idiler.

E. Yabancı Okulların İdarî Denetimi

Osmanlı döneminde kapitülasyonlar rejiminden yararlanan yabancı okulların büyük kısmı ruhsatsız ve denetimsiz olarak faaliyette bulunuyorlardı.

Lozan Barış Andlaşması ile kapitülasyonları kaldıran yeni Türkiye Devleti'nin temsilcileri yabancı okulları denetim altına almaya çalıştılar. Bunun için 1915 tarihli M.H.T. yürürlüğe kondu. Talimatname'ye göre yabancı okullar tam bir disiplin altına alınıyorlardı. Burada, yabancı okulların ruhsat almaları şartı getiriliyordu (Madde: 11). Türk dili ve Türkiye tarihi ile coğrafyası Türk öğretmenler tarafından Türkçe olarak okutulacaktı. Bu öğretmenlerin seçilmesi ve tayini Maarif idareleri tarafından yapılacaktı (Madde: 25-c). Yine, yabancı okullardan verilen mezuniyet belgeleri mahallî Maarif idarelerine tasdik ettirilmediği takdirde resmî geçerliliği olmayacaktı (Madde: 34).

Bunların yanısıra Talimatnamenin Altıncı Bölümünde yabancı okullardaki denetlemelerin hangi hususlarda olacağı şu şekilde belirtilmiştir:

"Madde 35- Bil'umum mekâtibi hususiye, mektebin ruhsatlı olup olmadığını, muallimlerin şهادetname veya ehliyetnameyi haiz ve tedrisatın evvelce mektep müdürleri tarafından maarif idarelerine tevdi olunan mektep program ve kitaplarına muvafık bulunup bulunmadığı, künye ve sicil defatiri tutulup tutulmadığı, aşı ilmühaberleri mevcut olup olmadığı, dersane, yatakhane ve taamhanelerde, mektebin müştemilâtı sairesinde kavaidi hıfzısihhaya riayet edilip edilmediği ve anasırı muhtelif beyanında, tefrika ve nifakı müeddi ve edyana ve adâb ve ahlâkı umumiyeye mugayir tedrisat ve telkinât vukua getirilip getirilmediği hususlarına ait olmak üzere teftiş olunur.

Madde 36- TeftiŖe memur olanlar teftiŖ için her zaman mekteplere girebilirler...."(49)

Görüldüğü gibi, yabancı okulların denetiminde herŖeyden önce ruhsata bakılıyor ve öğretmenlerin belgelerinin olup olmadığına dikkat ediliyordu. Okulların kitap ve programlarının MEB'nin isteğine uygunluğu, defterlerinin tutulması, dersane vb. okul binalarının elverişliliği... teftiŖ edilen hususlar arasındadır. Ayrılkçı hareketler ile genel ahlâka aykırı öğretim yapılamayacaktı. Daha da önemlisi yabancı okulları denetlemek üzere görevlilerin istedikleri zaman okullara girebilecekleridir.

1915 Talimatnamesi'ne nazaran daha sıkı kuralları getiren 1935 tarihli "Yabancı Okullar Yönergesi"nde yabancıların yeniden okul açmaları, okullarını genişletmeleri kesinlikle yasaklanırken; okul yönetimi konusunda da bazı düzenlemeler getirilmektedir. Buna göre, Yönerge'nin 15. maddesinde "yabancı okullarda Türkçe olarak verilen dersleri okutan Türk öğretmenler, okulun öğretmen kurulunda Türk Kültürü ile ve Türkçe verilen derslerle ilgili meseleler hakkında fikirlerini söylemek üzere hem bu kurulun toplantılarında hem de yine aynı sebeple okulun inzibat kurulunda bulunacaklardır"(50) hükmü ile Türk öğretmenlerin öğretmenler kurullarına ve disiplin kurullarına katılmaları zorunluluğu getirilir.

49) **Tebliğler Dergisi**, C.3, Sayı: 133, s.219.

50) **Özel Okullar Mevzuatı**, s.18; Bu madde Talim ve Terbiye Kurulu'nun 10.VI.1946 tarih ve 304 sayılı kararı ile Ŗu Ŗekilde deęiŖtirilmiŖtir. "Madde 15- Yabancı okullarda toplanacak her öğretmen kuruluna, okulun bütün öğretmenleri ile beraber, Türkçe dil ve kültür dersleri öğretmenlerinin de katılmaları mecburidir.

Yabancı okullarda, yabancı müdürün yanında bir Türk müdür başyardımcısı bulunmakta ve okullara gelen giden her yazı Türk idareci tarafından da görülerek imzalanmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yabancı okullarla İlköğretim Genel Müdürlüğü ilgileniyordu(51). Denetlemeleri ise Maarif Müdürleri yapıyordu(52).

Böylece, Cumhuriyet dönemi millî ve lâik eğitim politikasının bir sonucu olarak, faaliyette bulunan yabancı okullar her yönüyle denetlenerek Türk Hükümeti'nin belirlediği kurallara uymaları sağlanıyor, uymayanlar ise kapatılıyordu.

Yabancı okullarının disiplin kurulları; biri başkan, dördü üye olmak üzere beş kişiden kurulur. Bu kurula Türk Müdür yardımcısı başkanlık eder. Üyelerden ikisi Türkçe dil ve kültür dersleri, ikisi de öbür derslerin öğretmenleri arasından olmak üzere, her ders yılı başında öğretmenler kurulu tarafından gizli oyla seçilirler." **Özel Okullar Mevzuatı....**, s.21.

51) "Ecnebi Mekteplerini Teftiş" **AKŞAM**, 12 Şubat 1926. 1935 yılından itibaren özel öğretim kurumları 2287 sayılı "Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı Vazifeleri" Kanunu'nu değiştiren 10.6.1935 tarih ve 2773 sayılı Kanunla kurumun adı "Özel Okullar Direktörlüğü" olarak belirlenmiştir.

9.6.1937 tarihinde 3225 sayılı Kanunla ve 15.6.1941 tarihinde 4926 sayılı Kanunla aynı isim devam etmiş; 22.9.1941 tarihinde 4113 sayılı Kanunla "Hususî Öğretim Müdürlüğü", 19.5.1960 tarih ve 12175 sayılı Bakanlık Mucibi ile "Özel Okullar Genel Müdürlüğü"; 8.6.1965 tarih ve 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü" adı altında teşkilatlanan kurum 1989'dan beri aynı isim altında çalışmalarını sürdürmektedir (1982'de Özel Öğretim Kurumları Daire Başkanlığı" haline getirilmiştir. Bkz. **Dünden Bugüne Özel Öğretim Kurumları**, s.7.)

52) 1926 Mart'ında alınan bir karar gereğince yabancı okullarını Maarif Müdürleri ve yerine göre ilköğretim müfettişleri ile Maarif Genel Müfettişleri denetleyebiliyorlardı. Bkz. "Ecnebi Mektepler Hakkında Mukarrerat" **AKŞAM**, 6 Mart 1926.

II. UYGULAMALARA TEPKİLER

A. Devletlerarası İlişkilere Etkileri

Osmanlı döneminden Cumhuriyet'e miras kalan yabancı okullar konusu devletlerarası ilişkiler açısından zaman zaman sorun teşkil ediyordu. Zira, eski alışkanlıklarını sürdürmek isteyen yabancı devletler, kapitülasyonlar rejiminin uygulandığı dönemlerdeki gibi çalışmak isteyip Türk Hükümeti'nin denetleme ve düzenlemelerine tepki göstermişlerdir. Ne var ki, yeni Türkiye Devleti öğrencilerinin çoğunluğu Türklerden meydana gelen yabancı okulları Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda eğitim yapmaları şartıyla varlıklarını sürdürmelerine izin vermişti. Dolayısıyla kapitülasyonların kaldırılması ve millî bağımsız bir devlet konumuna gelmesi ile artık yabancı okullar konusu bir iç mesele durumuna gelmiştir. Bu yüzden ki, lâikleştirme politikası gereği yabancı okullarda dinî propagandanın yasaklanması, dinî sembollerin ibadet yerleri dışında kaldırılması ... istekleri karşısında bazı Fransız ve İtalyan okulları kurallara uymadıkları için kapatılmıştı. Bunun üzerine Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk dış politikasında yabancı okullar önemli bir sorun oldu. Başta A.B.D., Fransa, İngiltere ve İtalya olmak üzere ilgili devletlerin tepkilerine yolaçan bu sorun karşısında taviz verilmedi(53).

Lozan Konferansı'na bir gözlemci heyetle katılan A.B.D., bu heyetten kapitülasyonların korunması ve Amerikan din ve eğitim kurumlarına çalışma bağımsızlığının tanınması konuları üzerinde dur-

53) **Tarih IV. TTTC**, yay. İst. 1934, s.260, kapatılan papas okullarına itiraz eden Fransa'nın müdahalesi reddedildi. Bkz. Fahir Armaoğlu **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ank. 1983, s.324; "Fransa Papas Mekteplerini Müdafaa Edemez" **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 26 Mart 1924.

masını istemişti(54). Türkiye'nin Lozan Barış Andlaşması'nı 24 Temmuz 1923'te imzalamasından sonra, iki devlet arasında 1917'de kesilen ilişkileri yeniden kurmak amacıyla 6 Ağustos 1923'te Lozan'da imzalanan andlaşma ile, Türkiye'deki Amerikan Kültürel ve dinî kurumları tanınırken; A.B.D. temsilcileri de yeni Türkiye Devleti'nin sınırlarını ve kapitülasyonların kaldırılmasını kabul etmişlerdi(55).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ileri gelenleri Amerikan kurumlarına karşı sıcak bakıyorlardı. Nitekim, Lozan'da İsmet (İnönü) Paşa daha sonra Amerika'nın ilk Türkiye Büyükelçisi tayin edilecek olan Joseph C. Grew'e yazdığı mektubunda bu tavrını ortaya koyar(56). Amerikalıların endişesi ise yüzyıllık yatırımlarının boşa gitmemesidir. Bu anlaşmadan sonra 1927 yılında diplomatik ilişkiler yeniden kuruldu ve Joseph Grew Amerika'nın Ankara Büyükelçiliği'ne, Muhtar Bey de Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği'ne atandılar. İkili ilişkilerin kurulmasıyla Grew, resmî olmayan ilişkilerle savaş sırasında kapanan Amerikan okullarının açılması için çalıştıysa da başarılı olamadı(57).

54) Ülman, **a.g.e.**, s.10.

55) Bu anlaşmayı, Ermeni meselesini ortadan kaldırması ve kapitülasyonların kaldırılmasına yer verdiği için Amerikan Senatosu 18 Ocak 1927'de kabul etmeyecektir. Bkz. Köprülü, **a.g.m.**, s.944.

56) Bkz. Ek: 19-20. Mears, Amerikan okullarına duyulan bir güvene örnek olarak İsmet Paşa'nın kardeşini (1923-24'te) Robert Kolej'e öğrenci olarak gönderdiğini gösterir. **Modern Turkey**, s.118-119; Aynı konu 13 Temmuz 1933'te İstanbul'dan Washington'a G. Howland SHAW tarafından yazılan "Annual Conference of the American Board of Commissioners for Foreign Missions and Policy of American Educational Institutions in Turkey" konulu raporunda da ifade edilir. Bkz. N.A.U.S., Roll No: 12.

57) Hurewitz, **a.g.m.**, s.510; Grew'in çalışmaları için şu eserine bakılabilir. Joseph C. Grew, *Turbulent Era, A Diplomatic Record of Forty Years*, Boston 1952.

Türk Hükümeti'nin izlediği lâik ve Milli eğitim politikasının bütün okullar üzerinde uygulanması Amerikan okullarını da etkiledi. Bu sırada Bursa Amerikan Koleji'nde meydana gelen bir olay Amerikan okullarının geleceği konusunda endişeler doğurdu. Türk-Amerikan ilişkilerinde rol oynayan bir diğer gelişme Amerikan okullarına - ve bütün diğer yabancı okullara - getirilen bazı vergiler konusudur(58). 1930'larda gelen bu vergiler Amerika'nın tepkisine yolaçar. Ekonomik kriz içinde bulunan Amerika bu vergileri fazla bulmuş ve Türk-Amerikan ilişkilerinin zarar göreceğinden söz edilmiştir(59). Yapılan görüşmeler sonunda bina, kazanç vergisi ... adı altındaki vergiler MEB 1938 Haziran'ında aldığı bir kararla "halkın eğitimine hizmet verdiklerinden dolayı" Amerikan okullarının vergiden muaf olmaları sağlandı(60).

Görüldüğü üzere, yabancı devletler kendi kültürlerini yerleştirmek için araç olarak gördükleri Türkiye'deki okullarının, istedikleri gibi faaliyette bulunmalarına engel olan uygulamalara karşı tepki göstermişler ve Türkiye ile olan ilişkilerini olumsuz yönde etkileyeceği doğrultusunda görüşler ileri sürmüşlerdir. Böylece konuyu uluslararası ilişkilerde gerginlik noktalarına çekmeye çalışmışlar, ancak Türk Hükümeti kendi menfaatlerine ters düşmeyecek şekilde konuya çözümler getirme yoluna gitmiştir.

58) Trask, a.g.e., s.158-160.

59) Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü **Cumhuriyet Arşivi**, 23.3.1938 tarih ve 2-371 nolu T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Kurulu'nun yazısı. Yine bu konudaki yazışmalar için; Cumhuriyet Arşivi M/5503 nolu dosya; 4/3366 nolu evrak; Bkz. Ek: 15, 15-1-2-3; Ek: 16, 16-1,2,3,4,5.

60) Bkz. Ek: 16; Trask, a.g.e., s.160; Necmettin Tozlu, **Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar**, Ank. 1991, s.319-320.

B. Yabancı Okulların Kurallara Uymamaları

1. Yabancı Okulların Kapatılması

Yeni Türkiye Devleti'nin takip ettiği milli eğitim politikası çerçevesinde yabancı okullar için getirdiği birtakım düzenlemelerin bazı yabancı okullarda uygulanmadığı görülmüyordu. Herşeyden önce eski alışkanlıklarını terketmek istemeyen yabancı okullar bu kurallara tepki gösteriyorlardı. Bunlar daha önce de belirtildiği gibi Türkçeye ve Türk kültür derslerine önem verilmesi, dinî propagandanın yapılmaması, Türk öğrencilerin din derslerine ve dinî ayinlere katılmamaları, dinî sembollerin dersanelerden kaldırılması, yalnızca mabetlerde bulunabileceği... şeklindeki kurallardı. Oysa, pekçok okulda bu kurallara riayet edilmiyordu. Bu yüzden 1924 Nisan'ında yapılan denetlemeler sonunda Türk Hükümeti'nin getirdiği düzenlemelere uymayan Fransız ve İtalyan okulları kapatılmıştı.

Yine, okullardan gelen bazı şikayetlerde şu hususlar ileri sürülüyordu.

Fransızlara ait Saint Michel Lisesinde yapılan teftişte:

1. Beden terbiyesi derslerinde Fransız Bayrakları ile hareketler yaptırıldığı,
2. Öğrencilerin kültür derslerinde geri kaldığı,
3. Türk öğretmenlere yeterli derecede saygı gösterilmediği şeklinde şikayetler bildirilmişti(61).

61) ÖÖK Arşivi, 420-4, İstanbul Özel Saint Michel Fransız Lisesi dosyasından; Kültür Bakanlığı Müfettişi'nin Bakanlığa yazdığı 4.5.1938 tarih ve 118 sayılı yazıdan.

Yine, Beyoğlu'ndaki İngiliz Kız Okulu (High School for Girls) Hükümetin emirlerine uymadığı ve MEB'nin tayin ettiği öğretmeni kabul etmediği gerekçesiyle 1926'da kapatıldı(62).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında meydana gelen bu tür olumsuzluklar, yabancı okulların kurallara uymaları ile düzeltilmeye çalışılmıştır.

Adını vermediği bir yabancı liseye ilişkin gözlemlerini anlatan Yusuf Ziya, bu meşhur bir yabancı lisesinde edebiyat nazariyeleri okutulan dokuzuncu sınıfta Türkçenin çok zayıf olduğunu, okulun müdür odasında, sınıflarında kendi devlet adamlarının resimleri göze çarparken Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusuna ait bir hatıraya rastlanmadığını ve sınıf duvarlarında bir Türkiye haritasının bulunmadığını ve bir papaz resminin olduğunu ... belirtmektedir(63).

Görüldüğü gibi hâlâ bazı yabancı okulların Türk Hükümeti'nin getirdiği kurallara uymadığı ve yapılan denetlemelerle bu durumların ortadan kaldırılmaya çalışıldığı dikkati çekmektedir.

2. Bursa Olayı ve Tepkileri

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgeye gelen misyonerler tarafından açılan Bursa Amerikan Koleji Cumhuriyet döneminde de faaliyetini sürdüren okullar arasındaydı. Bir misyoner kaynağına göre okulda 1923 yılında 38'i Türk toplam 47 öğrenci vardı. Bu sayı 1924

62) "İngiliz Mektebi Seddedildi", **VAKİT**, 6 Mart 1926; daha önce uyarılmasına rağmen Hükümetin emirlerine uymayan Saint Pulcherie Fransız okulu da kapatılmıştır. Bkz. "Bir Fransız Mektebi" **MİLLİYET**, 13 Mayıs 1927; "Mektep Kapatıldı", **MİLLİYET**, 18 Mayıs 1927.

63) Yusuf Ziya, "Ecnebi Mekteplerinde Türkçe", **CUMHURİYET**, 21 Şubat 1933.

yılında 120'ye çıktı. Bu öğrencilerin biri hariç diğerleri Türk'tü. 1926'ya gelindiğinde 195'e çıkan toplam öğrenci sayısı 1927'de tekrar 120'ye indi(64).

Öğrencilerinin hemen hepsinin Türk olduğu görülen okulda meydana gelen bir olay diğer yabancı okullar gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bu konuda getirdiği kurallara uyulmadığının bir örneğiydi. 1928 yılı başında meydana gelen bu olaya göre, okulda dinî telkinatta bulunulduğu ve protestanlık ilkelerinin kabulü için öğrencilerin zorlandığı görüşü ağır basıyordu. Zira, birkaç müslüman Türk kızının din değiştirdikleri görüşü ortaya çıkmıştı. Müdürelüğünü Amerikalı Miss Jilson'un yaptığı okulda, Madelet, Nemika ve Seniha Kamran isimli kızların "tanassur" ettikleri belirtiliyordu. Bu kızların hiris-tiyanlığa ilgilerinin arttığı, İncil'i okuyup öğretmenleri Lucille Day, Edith Sanderson ve müdüre Jeannie L. Jilson ile konuyu tartıştıkları ve düşüncelerini tuttukları günlüklere yazdıkları ileri sürülüyordu. Bu günlüklerin ele geçmesi üzerine sözkonusu kızların henüz reşit olmadıkları tesbit edildikten sonra Maarif Vekaleti'nin emriyle dinî propaganda yapıldığı gerekçesiyle okul kapatıldı(65). Uzun süren mahkeme sonucunda suçlu görülen öğretmenlere 3'er gün hapis ve 3'er lira para cezası verildi. Olayın duyulması üzerine ailelerin kızlarını

64) *The Missionary Herald*, s.155.

65) "Mektep Sed Edildi" **VAKİT**, 31 Kanunusani 1928; "Bursa'daki Amerikan Mektebi Sed Edildi", **MİLLİYET**, 31 Ocak 1928; **CUMHURİYET**, 31 Ocak 1928; **İKDAM**, 31 Ocak 1928; 6 Mart 1928; "Bursa Koleji Nasıl Sed Edildi?", **CUMHURİYET**, 1 Şubat 1928; Kırşehirlioğlu, **a.g.e.**, s.41-44; Trask, **The United States...**, s.151-153; aynı yazar "Unnamed Christianity in Turkey During the Atatürk Era" *The Muslim World*, Vol: LV, January 1965, No: 1, Part I, s.72-73.

okuldan aldıkları görüldü(66). Türk Hükümeti'nin yabancı okullar konusundaki tutumunu yeniden gözden geçirmesine yolaçan bu olay büyük tepkilere yolaçtı. Aileler çocuklarını okuldan alarak tepkilerini gösterirken, olaya adı karışan kızlar ise böyle bir durumun olmadığını ileri sürüyorlardı(67).

Bursa olayının, özellikle dönemin basınında büyük tepkilere yolaçtığı görülmektedir. Basında konunun önemsiz olamayacağı, Türkiye'nin irfan hayatına katkıda bulunmak maksadıyla faaliyetlerini sürdürmeleri istenen bu kurumların kendilerine gösterilen güveni sarsdıkları... şeklinde görüşler ağırlık taşıyordu. Hükümetin her türlü dinî propagandayı yasaklamasına rağmen bazı yabancı okullarda bu konuda yayınlanan tamim ve talimatnamelere uyulmadığı ortaya çıkmıştı(68).

Olay tarihinde 150'ye yakın - hemen hepsinin Türk olduğu - öğrencisi bulunan okulda öğrencilere isteklerinin yerine gelmesi için "Hz. İsa'ya dua edilirse emellerin yerine geleceğine" dair telkinlerde bulunulduğu ileri sürülüyordu(69). Bir gazetede yer alan "Mektep Değil

66) "Bursa'daki Tanassur Hadisesi Anlaşıldı", **MİLLİYET**, 27 Ocak 1928; "Bursa Amerikan Kolejindeki Tanassur Hadisesi", **MİLLİYET**, 26, 27, 28, 29 Ocak 1928.

67) "Tanassur Etmedim!" **VAKİT**, 29 Kanunusani 1928.

68) Bursa'daki bu olay üzerine basında yer alan haberlerden bazıları şunlardır: "Bursa'da Tanassur Hadisesi", **VAKİT**, 31 Kanunusani (Ocak) 1928; "Tıp Fakültesi Misyonerlik Faaliyetlerine karşı Tezahüratta Bulunuyor" **VAKİT**, 6 Şubat 1928; ayrıca bkz. Henry Eliha Allen, **The Turkish Transformation**, Chicago, The University of Chicago Press, 1935, s.150-162.

69) "Tanassur Hadisesi" **CUMHURİYET**, 26-27 Kanunusani 1928; Bursa kolejindeki olaylar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Uçar; Amerikalı Misyonerlerinin Türkiye'deki Faaliyetleri, (1818-1930) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1988, s.242-293

Mefsedet Ocağı" başlıklı yazıda özetle şu görüşlere yer veriliyordu. Burada yılbaşında birçok Türk kızına protestan ayinlerine mahsus elbise yaptırıldığı ve protestan akidelerini kabul etmeyen öğrencilere ahlâk ve hareket adı altında notlar verildiği, hatta mezun edilmediklerinin sözkonusu olduğu belirtiliyordu(70).

Yine Hayat Mecmuasında çıkan bir yazıda Mehmed Emin "... Bence tanassur hadisesi sadece bir mektep, bir terbiye vak'asıdır. Ecnebi mektebi tamamen gayritabiî bir terbiye muhitidir. Başlıca varidat menbağı dini tesisler olan bu mekteplerin hedefi imkân mertebesinde talebenin ruhunda mensup olduğu din ve millet muhabbetini tevlid etmektir..."(71) diyerek yabancı okulların amaçlarını bu vesileyle ortaya koymuştur.

Aynı dergide yeralan bir diğer değerlendirme ise şöyledir: "... Tahlilimize evvelâ en Türk şehrimiz olan Bursa'da niçin bir "Amerikan" mektebi bulunduğundan başlamamız muvafık olur. Evet neden Bursa'da bir Amerikan ailesi bile yokken bir Amerikan mektebi var? Ne için Adana ve İzmir'de, Kayseri'de ilh... Amerikan Mektepleri var? Niçin İstanbul'da kızılı erkekli Amerikan, Fransız, İtalyan, İngiliz, Alman, Avusturya ilh... mektepleri var? Malumdur ki, mektebin vazifesi terbiye vermek, terbiyenin ufulesi de genç nesle mensup olduğu cemiyetin müşterek fikirlerini, hislerini, emellerini, mefkurelerini

70) "Mektep Değil Mefsedet Ocağı" **CUMHURİYET**, 26 Kanunusani 1928; aynı gazetede bu konuya ilişkin haberler şunlardır: "Tanassur Hadisesi" 25 Kanunusani 1928; "Bursa'daki Hadise" 24 Ocak 1928; "Bursa'da Mislerin Muhakemesine Devam Edildi" 6 Mart 1928; "Bursa'daki Mislerin Muhakemesine Başlandı" 14 Şubat 1928.

71) Mehmed Emin, "Tanassur Hadisesi Hars Buhranı Neticesi midir?" **HAYAT**, Sayı: 64, 16 Şubat 1928, C.3, s.221-223.

aşılacaktır... Ecnebi mektebinin manası ecnebi kültürüdür: Ecnebi lisanı, ecnebi millî mefkûresi ve ecnebî dini... bu kültürün uknûmlarıdır..."(72). Yine aynı dergide bu olay üzerine "...Ülkenin bir hars buhranı" geçirdiği belirtilerek münevverler eleştirilmiştir(73). Bazı yazarlar da olaya temkinli yaklaşarak böyle bir olaya ihtimal vermezler(74).

Konuya ilişkin olarak bir yabancı araştırmacı ise şöyle demektedir: Okul savaş yıllarında açık kalmış, gelişmiştir. Atatürk'ün Bursa'ya yaptığı bir ziyaret esnasında Bayan Miss Annie, T. Allen ile lisenin problemleri hakkında görüştüğü belirtildikten sonra 1927'de annesi Ermeni babası Türk olan bir öğrencinin dinî bunalım geçirdiğini, duygu ve düşüncelerini bir hatıra defterine yazıp, problemini de öğretmenlerinden ikisine açtığını belirtir(75).

Türk basınındaki yoğun tepkiler Amerikan elçisi Grew tarafından haklı bulunmakla beraber, Amerika aleyhindeki tutumdan endişelendiği de görülmektedir. Grew Türkiye Cumhuriyeti'nin yabancı okullarda görülen istenmeyen olaylar karşısında tepkilerini "mutaassıp milliyetçiliğin şahlanması" şeklinde yorumlar ve yumuşak

72) "Tanassur Hadisesi" **HAYAT**, 2 Şubat 1928, Sayı: 62, C. 3, Say: 1-3; Bursa olayı konusunda şu yazılara da bakılabilir. Mustafa Şekib "Tanassur Hadisesi Dolayısıyla Sormaz mıyız?" **HAYAT**, c. 3, Sayı: 63, 9 Şubat 1928, s.5-6.

73) İbrahim Alaaddin, "Türk Maarif Cemiyeti", **HAYAT**, C.3, Sayı: 67, 8 Mart 1928, s.6; Köprülüzade Mehmet Fuad, "Tanassur Hadisesi ve Hars Buhranı", **HAYAT**, Sayı: 63, C.3, 9 Şubat 1928, s.201-202; Bir başka gazetede de aynı konu üzerinde durulur. Bkz. "Tanassur Hadisesi ve Hars Buhranı" **CUMHURİYET**, 15 Şubat 1928.

74) Ahmet Cevdet, "Bursa'da Vak'a", **İKDAM**, 22 Şubat 1928.

75) Stone, **Academies...**, s.276; aynı yazar, **Communities...**, s.11-12.

davranılması gerektiğini ifade ederek, Bursa'daki okulun kapanması bütün öteki yabancı okullarını kapatmaya doğru atılmış ileri bir adım olarak değerlendirir(76).

Grew, ayrıca Bursa'daki olayın "... Türk hükümetinin güvenini sarstığını ve Türk otoritelerinin tepkilerine haklı olarak içerlememek gerektiğini..." vurgulamış ve ABD Dışişleri Bakanlığı'ndaki bir arkadaşına da şöyle yazmıştır: "Okul hadisesi kötü, çok kötü. Fakat böyle olacağı belliydi ve oldu..." Dinî bağlantılarının yönü bulunmamasına rağmen Grew Robert Kolej ve İstanbul Kız Koleji üzerinde yapacağı tepkiden de korkuyordu ve Dışişleri Bakanı Kellog'a "Bu müesseselerin diğer tüm Amerikan eğitim müesseselerinin üzerinde bu olayın yapacağı asıl etkiden üzüntü duyduklarını rapor etmişti(77).

Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan bu önemli olay üzerine kapatılan Bursa'daki kolejlerinin yerine Türk-Amerikan toplumlarındaki gerginliği azaltmak amacıyla bir başka Amerikan okulunun açılması için çaba sarfeden Amerikalı yetkililer, bunda başarılı olarak 1928'de Talas'daki erkek okulunu tekrar açtırmışlardır(78).

Ancak bu izin, eğitimin Türkleştirilmesi şartına bağlıydı ve Türkçe derslerin Türkler tarafından öğretilmesi yanında okullarda yabancı bir okul müdürünün yanında yardımcı olarak bir Türk müdür bulunacaktı. Misyonda bu şartları kabul ediyordu(79).

76) Joseph C. Grew, *Atatürk ve İnönü (Bir Amerikan Elçisinin Hatıraları)*, Çev. Muzaffer Aşkın, İst. 1966, s.77, 88.

77) Trask, *a.g.e.*, s.153-154.

78) Johnson, *a.g.e.*, s.222-224; (Okul 1916'da I. Dünya Savaşı esnasında kapanmıştı.)

79) Johnson, *a.g.e.*, s.108.

Sonuç olarak denilebilir ki, iddialar ne olursa olsun, bu olay bazı yabancı okullardaki hıristiyanlık etkilerinin olduğunu gösteriyordu. Türk Hükümeti, bu olay üzerine tepki göstermiş ve bu konuda bazı köklü kararları da almıştır. Bunların en önemlisi dinî propagandanın kesinlikle yasak olması ve Türkçe kültür derslerine ağırlık verilmesidir(80).

C. Yabancı Okullardaki Görevlilerin Tutumları

Cumhuriyet öncesindeki denetimsiz çalışmaların engellenmeye başlanması üzerine, bu kurumlarda görevli bazı misyonerlerin tutumları değişti. Zira, bu kişiler kurumlarının denetlenmesinden, program ve kitaplarının kontrolünden ... kısaca hemen her konuda dönemin Maarif Vekâletinden izin alma zorunluluğundan rahatsızlık duyuyorlardı. Özellikle okullardaki dini propagandanın yasaklanmış olması üzerine, varoluş gerekçelerine aykırı olduğu düşüncesiyle kurallara uyup-uymama konusunda endişeye düştüler. Bir kısım misyoner dinî sembolleri okulların dersane ve koridorlarından çıkarmamakta kararlı davrandılar.

Böylece, misyonerlerin bir kısmı lâikleşmiş okullarda eğitime devam etmezken, büyük çoğunluğu kalmaya karar verdi(81).

Robert Koleji müdürlerinden Dr. Caleb F. Gates, yeni Türkiye'ye uyum sağlayamıyor ve sağlamak istemiyordu... Gates'in müdürlüğü boyunca hıristiyan kişiliğini koruduğu görülüyordu(82).

80) Szyliowicz, a.g.e., s.202.

81) Putney, a.g.e., s.4.

82) Admiral Mark L. Bristol, Letter to Frank B. Kellogg (National archives Record Group 59), 367.1164/87, Constantinople, June 18, 1925'den aktaran Johnson, a.g.e., s.89-90.

Amerikan okul ve kolejlerindeki bazı eğitimciler yeni rejimin el-verdiği ölçüde kapitülasyonlardan kalan haklarını korumaya çalışıyorlardı. Dr. Alexander MacLachlan gibi bazı eğitimciler ise kapitülasyonların eskiden verdiği haklara önem vermeyip, kapitülasyonların kaldırılmasıyla sağlanan doğrudan ve kişisel ilişkilerden memnunluk duyuyorlardı(83). Böylece, kimi misyoner lâik eğitim yapmayı bütünüyle amaçlarına aykırı görürken, kimisi de misyonerliğin önde gelen amacının insanların dinini değil, yaşam biçimini değiştirmek olduğunu ileri sürüyorlardı(84). Türk Hükümeti'nin yabancı okullara getirdiği düzenlemelere uyarak faaliyetini sürdüren yabancı okullardaki yönetici ve öğretmen konumundaki bazı misyonerlerin anti-lâik tutumlarına izin verilmemiş olup, bu durumları tesbit edilenlerin görev yapmalarına engel olunmuştur.

-
- 83) "Dr. MacLachlan on the Treaty", **The Missionary Herald** (July, 1924), p.297'den naklen Johnson, **a.g.e.**, s.91. (Alexander MacLachlan, İzmir uluslararası Kolej'in başkanlığını yapmış, 1925'de emekli olmuştur; bkz. Johnson, **a.g.e.**, s.315.)
- 84) Akgün, "Türkiye'de Cumhuriyet Öncesi Amerikan Eğitim kurumları", **V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi**, Tebliğler, İst. 21-25 Ağustos 1989, Ank. 1990, s.599.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI OKULLARIN BULUNDUKLARI YERLER, ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMEN DURUMLARI, MÜFREDAT PROGRAMLARI VE BÜTÇELERİ

I. AMERİKAN OKULLARI

Osmanlı döneminde kurulan protestan okullarının çoğu Amerikalılara aittir. 19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı ülkesine gelmeye başlayan Amerikan misyonerleri kurdukları "misyon"lar yanında; ilk, orta ve yüksek seviyede okullar da açmışlardır. Bu okulların büyük bir kısmı 1810 yılında Boston'da kurulan ve kısaca American Board olarak anılan "American Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM)" isimli teşkilât tarafından kuruldu. Kurucuları misyoner olmakla birlikte Board'a bağlı olmayan bağımsız diğer Amerikan okulları ise Robert Kolej ile Arnavutköy Kız Koleji idi.

Önceleri İzmir ve İstanbul gibi kıyı şehirlerine gelen Amerikalı misyonerler daha sonra, evangelistik gayelerle iç bölgelere doğru yayıldılar. Daha çok yahudi ve müslüman olmayan azınlıkların yaşadıkları bölgelerde faaliyetlerini yoğunlaştıran misyonerler Osmanlı topraklarını dört misyon bölgesine ayırdılar (1). Avrupa, Batı,

1) Kocabaşoğlu, a.g.e., s.95; aynı yazar, "Doğu Sorunu Çerçevesinde Amerikan Misyoner Faaliyetleri", **Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)**, H.Ü.A.İ.İ.T.E., Ank. 1992, s.68.

Doğu ve Merkezî Türkiye Misyonları. Bunlardan Avrupa Türkiyesi Misyonu; Filibe, Selânik ve Manastır'ı içine alıyordu ve bölgedeki Bulgarların bilinçlendirilmesi için çalışıyordu.

Batı Türkiye Misyonu; İstanbul, İzmit, Bursa, Merzifon, Kayseri ve Trabzon yörelerini;

Merkezi (Orta) Türkiye Misyonu; Torosların güneyinden Fırat nehri vadisine kadar olan bölgeyi (özellikle Maraş ve Antep illerine ağırlık veriliyordu).

Doğu Türkiye Misyonu ise; Harput, Erzurum, Van, Mardin ve Bitlis'ten başlıca Rus ve İran sınırına kadar olan bütün Doğu Anadolu topraklarını içine alıyordu ve bu son üç misyon Ermeniler lehinde çalışmalarda bulunuyordu (2). 1830 tarihli Türk-Amerikan Ticaret Antlaşmasınının 1. ve 4. maddelerine göre "en ziyade müsaadeye mazhar devlet" kaydı ile Osmanlı ülkesinde bulunan Amerikan vatandaşlarına kapitülasyonlardan faydalanma hakkını (3) elde eden Amerikan misyonerleri eğitim, İncil'i yayma, iyilikseverlik, sosyal, tıbbî ve kültürel faaliyetlerle (4) Osmanlı topraklarını adeta bir baştan bir başa işgal etmişlerdi. Kudüs, Suriye ve Beyrut gibi şehirlerde de faaliyet gösteren misyonerler, amaçlarına ulaşmak için araç olarak kullandıkları eğitim ve öğretim kurumları olan okullarının sayılarını gittikçe arttırdılar.

2) Şimşir, a.g.m., s.92-93; Yirminci yüzyılın başında Doğu, Batı ve Merkezi Türkiye Misyonlarında bulunan 337 okulda yaklaşık 20.000 öğrenci okuyordu. Bu okulların %42'si Batı'da, %30'u Merkezi Türkiye'de, %26'sı da Doğu Türkiye Misyonunda idi. Bkz. Stone, **Academies...**, s.72.

3) Haluk Ülman, **Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939-1947)**, Ank. 1961, s.4.

4) N. Sauso, a.g.e., s.140-141.

Öyle ki, Birinci Dünya Savaşına gelindiğinde A.B.D.; Osmanlı topraklarında 9 hastane, 426 okul ve 25.000 öğrenciye sahipti (5). Bundan dolayıdır ki, savaşın çıkması üzerine Osmanlı Hükümeti'nin kapitülasyonları kaldırması kararına itiraz eden ülkelerden biri de Amerika idi (6). Savaş esnasında iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kopmasına rağmen misyoner kurumlarına karışılmamış ve İstanbul, İzmir, Beyrut gibi şehirlerdeki kolejler savaş boyunca açık kalmıştır (7). Bununla beraber gerek savaşın getirdiği sıkıntılar gerekse azınlık nüfusunda meydana gelen azalma yüzünden, öğrenci sayısı düşen bazı okulların kapandığı, bazılarının ise barınak olarak kullanıldığı görülmüştür (8).

Milli Mücadele hareketinin başarıya ulaşmasından sonra toplanan Lozan Konferansına ABD müşahit heyetle katılmıştı. Bu gözlemci heyetin garantiye kavuşturulmasını istediği noktalar arasında;

-
- 5) Leland James Gordon, **American Relations With Turkey, 1830-1930**, Philadelphia, University of Pennsylvania Press 1932, s.221-222; Trask, **a.g.e.**, s.9-10; 1914'de Amerikan misyoner okullarının sayıları ve isimleri için bkz. Kocabaşoğlu, "Amerikan Okulları", **TCTA**, C.2, s.496; Okulların en önemlileri Suriye Protestan Koleji, Robert Kolej, Harput'ta Fırat Koleji, Antep ve Maraş'ta Merkezî Türkiye Kolejleri, Merzifon'da Anadolu Koleji... dir. Grabill, **a.g.e.**, s.15, 17.
 - 6) Kapitülasyonların kaldırılmasından sonra Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Türk Hükümeti'nin Amerikalılar veya kurumlarına karşı düşmanca bir niyetinin olmadığı konusunda Elçi Morgenthau'yu temin ettiği belirtilir. Bkz. Gordon, **a.g.e.**, s.198.
 - 7) Hurewitz, **a.g.m.**, s.496.
 - 8) Bu okullardan Erzurum, Van, Trabzon ve Haçin'dekiler bir daha açılmamak üzere kapanırken, bir kısmı savaş sonunda yeniden açılmıştır. E. Putney, **A Brief History of Amerikan Board Schools in Turkey**, İst. 1964, s.3-4; Stone, **Communities...**, s.8.

kapitülasyonların ve Amerikan Misyoner ve eğitim faaliyetlerinin çalışma bağımsızlığını korumak üzere muhafazasının sağlanması da vardı (9). Amerikalılar, Türk Murahhas heyetinden çalışmalarının serbestçe devamı için yazılı garanti istiyorlardı. Bu amaçla İsmet (İnönü) Paşa'nın; Yeni Türkiye Devleti'nin A.B.D'ye ait eğitim ve insanîyetperver kurumlarına karşı, anlaşma garantisi olmaksızın bile Türkiye'de rahatsız edilmeyeceklerine dair Amerikan heyetine teminatla bulunduğu ifade ediliyordu (10).

24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşmasının esaslarına uygun olarak 6 Ağustos 1923 tarihinde yapılan bir anlaşma ile Türkiye'deki Amerikan kültürel ve dinî kurumları yeni Türkiye Devleti tarafından tanındı (11). İsmet Paşa ile Joseph C. Grew'in imzaladıkları bu anlaşmadan dört yıl sonra Amerikan Temsilcisi Amiral Mark L. Bristol ile Türk Hariciye Vekili Tevfik Rüştü (Aras) arasında 17 Şubat 1927 tarihinde geçici bir anlaşma daha imzalandı. Buna göre, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler yeniden kuruluyordu (12). Böylece 1917'de kesilen diplomatik ilişkiler on yıllık aradan sonra yeniden kuruldu. Bu dönemde Amerikan Büyükelçisi Grew'in, daha önce çeşitli sebeplerle kapanan okullarını yeniden açmak için girişimlerde bulunduğu dikkati çekmektedir. Grew, bu amacını gerçekleştirebilmek

9) Mehmet Can, *Ortadoğu'da Amerikan Politikası*, İstanbul, 1993, s.155.

10) Johnson, *a.g.e.*, s.51. Metin için bkz. ekler. 19

11) Bu anlaşma ile ABD, Türkiye'nin sınırlarını ve kapitülasyonların kaldırılmasını kabul ediyordu. Ülman, *a.g.e.*, s.10; Hurewitz, *a.g.m.*, s.504-505; Joseph C. Grew, *Turbulent Era*, s.587-605; *The Treaty With Trukey*, New York 1926, s.73.

12) Söz konusu anlaşmaya göre karşılıklı elçi teatisi yapılmış ve ABD'nin ilk Ankara Büyükelçisi Joseph C. Grew, Türkiye'nin Washington Büyükeçisi ise Muhtar Bey olmuştur.

için 1927 Kasımında Tefvik Rüştü Bey'le yaptığı bir görüşmede yardım istedi. Rüştü Bey, Amerikan okullarının bütünüyle açılmasının mümkün olmadığını, fakat bazılarının faaliyetine izin verilebileceğini sandığını ifade etti (13). Bu dönemdeki çabalar sonunda bazı okullar açılmışsa da pek çok Amerikan okulu bir daha açılmadı (14).

Lozan'da kapitülasyonların kaldırılması üzerine, yüzyılın birikmiş çabasını terketmek istemeyen American Board, Türkiye'deki faaliyetlerini sürdürmeye karar verdi (15).

Bu dönemde Board'a bağlı 8 ilk ve orta seviyede okul ile İzmir'de yüksek okul seviyesindeki uluslararası Kolej (International College) faaliyetini sürdürüyordu. Board'a bağlı olmayan diğer Amerikan okulları Robert Kolej ile İstanbul Kız Koleji (Arnavutköy Kız Koleji) de öğrenimini sürdüren okullar arasındaydı.

Burada, Cumhuriyet döneminde faaliyette bulunan Amerikan okulları, değişik yönleriyle incelenmeye çalışılacaktır.

Ele alınan 1923-38 tarihleri arasında faaliyette bulunan Amerikan okullarının sayıları yıllara göre değişiklikler göstermektedir. Zira, bu süre zarfında bazı okullar kapanırken, bazıları yeniden açılmıştır.

13) Grew'in faaliyetleri için bkz. Ercümen Kuran, "Büyükelçi Joseph C. Grew'in Faaliyeti (1927-1932)" *Yeni Forum*, 1 Nisan 1984, C.V, Sayı: 110.

14) Roger R. TRASK, "Unnamed Christianity..." *The Muslim World*, April 1965, s.101; James L. Barton, *Story of Near East Relief (1915-1930). An Interpretation*, New York, The MacMillan Company, 1930, s.60-61; *The Treaty With Turkey...*, s.33-34; Antep, Maraş, Harput ve Merzifondaki kolejler bir daha açılmazken, Talas, Tarsus, tekrar açılan okullar arasındadır.

15) John A. De Novo, *a.g.e.*, s.255; Akgün, "Türkiye'de Cumhuriyet...", s.599.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında sayıları 11 olarak görülen Amerikan okulları, 1938 yılına gelindiğinde 6'ya düşmüştür (16).

1923-38 yıllarında faaliyette bulunan Amerikan okulları şunlardır:

- İst. Robert Kolej
- İst. Arnavutköy Kız Koleji
- İst. Gedikpaşa Karma Okulu
- İst. Üsküdar Amerikan Kız Koleji
- İzmir Göztepe Amerikan Kız Koleji
- İzmir Uluslararası Kolej
- Tarsus Amerikan Erkek Koleji
- Talas Amerikan Erkek Okulu
- Adana Kız Okulu
- Merzifon Kız Hayat Okulu
- Bursa Amerikan Kız Koleji.

Bu okullardan ilk ikisi hariç diğerleri American Board okullarıdır. Bunlardan Gedikpaşa, Adana ve Merzifon Kız Hayat Okulu 1930'lardaki buhran yıllarında gerek ekonomik sıkıntılar gerekse öğrenci azlığı yüzünden kapandılar (17). İzmir'deki Uluslararası Kolej de 1934 yılında aynı gerekçelerle kapandı. (1927-32 yılları arasında Amerikan okullarının durumu Tablo 1'de gösterilmiştir)(18)

-
- 16) Yıllara göre faaliyette bulunan Amerikan okullarının öğrenci ve öğretmen sayıları için bkz. Tablo 1.
- 17) Lynda Blake, **Possible New Ventures For Board Schools in Turkey**, İst. 1964, s.1-2.
- 18) **MAARİF 1923-1932 İstatistikleri**, No: 26, s.66-67.

Tablo 1: Amerikan Okulları Toplam Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları(1927-32) *

Yıllar	OKUL SAYISI			Toplam Öğret.S.	ÖĞRENCİ SAYILARI			MEZUNLAR		
	Orta	Lise	Toplam		İlk	Orta	Lise	İlk	Orta	Lise
1927-28	—	—	8	225	1012	654	378	132	—	—
1928-29	—	—	10	230	1227	627	351	124	150	—
1929-30	—	—	10	258	1227	605	413	164	158	—
1930-31	3	8	11	283	501	1345	541	17	195	113
1931-32	3	8	11	280	370	1092	528	44	154	117

*) Maarif 1923-32 İstatistikleri, s.66-67.

Tablo 1'de de görüldüğü üzere burada okullar toplam olarak gösterilmiştir. Buna göre 1927-32 arasındaki beş yıllık dönemde Amerikan okullarının ilk kısımlarındaki öğrenci sayısı 2/3 oranında azalırken, orta ve lise kısımlarında %100'e yakın bir artış meydana gelmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi Osmanlılar döneminde azınlıklara yönelik faaliyette bulunan Amerikan okullarının öğrencilerinin büyük bir çoğunluğu Ermeni ve Rumlardan meydana geliyordu. Fakat Cumhuriyet dönemine gelindiğinde bu öğrencilerin yerini Türk müslüman öğrenciler almaya başladılar. Şöyle ki, 1923 yılında Board okullarındaki toplam 736 öğrencinin 236'sı Türk iken, 1927 yılında 1257 öğrencinin 919'u Türk öğrencidir. Böylece 1923 yılında %32 olan Türk öğrenci sayısı 1927 yılında %73'e çıkmıştır (19).

Cumhuriyet döneminde faaliyette bulunan Amerikan okullarının çoğu ortaöğretim seviyesindeydi. Bu okullardan Gedikpaşa, Merzifon ve Adana Kız ortaokul, diğerleri lisedir.

A. İlk ve Orta Dereceli Okullar

a. Gedikpaşa Okulu:

Osmanlı döneminde açılan Gedikpaşa karma okulu, Board tarafından finanse edilen en faydalı misyoner okulu olarak nitelendirilirdi. Öğrencilerinin çoğunluğu Ermeni kız ve erkekleriydi (20). Millî Mücadele yıllarında da faaliyetini sürdüren Gedikpaşa okulunda 1923 yılında toplam 224 öğrencinin sadece 54'ü Türk'tü. Misyonerlerin yayın

19) *The Missionary Herald*, Vol: CXXIII, April 1927, No: 4, s.155. Ayrıca bkz. Tablo 2.

20) A. Scipio Lynn, *My Thirty Years in Turkey*, New Hampshire 1955, s.124.

Tablo 2: American Board Okullarındaki Toplam Öğrenci Sayıları (1923-27) *

Okullar	Yıllar	1923	1924	1925	1926	1927
Tarsus Erkek		139	73	25	69	80
Türk Öğrenci Sayısı		94	67	23	61	75
İzmir Kız		—	81	128	93	51
Türk Öğrenci Sayısı		—	78	118	82	44
Adan Kız		112	129	145	130	154
Türk Öğrenci Sayısı		20	48	41	87	125
Üsküdar Kız		184	260	287	228	181
Türk Öğrenci Sayısı		3	3	21	40	65
Gedikpaşa Karma		224	221	220	240	224
Türk Öğrenci Sayısı		54	59	64	90	98
İzmir International Kolej		30	137	237	270	268
Türk Öğrenci Sayısı		27	120	214	240	260
Bursa Kız		47	120	138	195	120
Türk Öğrenci Sayısı		38	119	132	142	119
Göztepe Constantinople (Boys')		—	—	—	—	144
Türk Öğrenci Sayısı		—	—	—	—	108
Merzifon		—	—	—	30	35
Türk Öğrenci Sayısı		—	—	—	17	25
GENEL TOPLAM (9)		736	1021	1180	1255	1257
Türk Öğrenci		236	494	613	759	919
Türk Öğrenci Oranı (%)		32	48	51	60	73

*) The Missionary Herald, Vol: CXXIII, April 1927, No: 4, S.155.

organı olan Missionary Herald'dan alınan bu bilgilere göre aynı oran 1927 yılına gelindiğinde aynı öğrenci sayısının 98'i Türk idi. Yani, Türk öğrenci sayısı %24'ten %43'e çıkmıştır (21). 1932-33 ders yılında okulda 78'i erkek, 111'i kız olmak üzere toplam 189 öğrenci öğrenim görüyordu. Aynı yıl 6'sı erkek 16'sı kadın toplam 22 öğretmen görev yapmıştır. Bu öğretmenlerin 2'si Darülfünun 2'si Yüksek Muallim, 10'u diğer yüksek okullardan 5'i yabancı üniversite, 2'si de öğretmen okulu mezunu olup, 1'i ehliyetnamelidir (22). Maarif istatistiklerinde Türk öğrenci sayısı ayrıca verilmeyip toplam öğrenci sayısı verildiğinden bu durumu ayırmak zordur. Bundan dolayı resmi istatistiklerden okullardaki öğrencilerin etnik durumları öğrenilememektedir. 1930'lardaki dünya ekonomik buhranı yüzünden 1933 yılında kapanan Gedikpaşa okulunun bütçesinin yarısını öğrencilerden alınan ücret, kalanını da dışarıdan gelen yardımlar oluşturmaktadır (23).

b. Adana Kız Okulu:

Cumhuriyet döneminde faaliyetini sürdüren bir diğer Amerikan okulu Adana Kız okuludur. Missionary Herald'a göre bu okulda 1923 yılında toplam 112 öğrencinin yalnızca 20'si Türk'tür. Bu sayı 1927 yılına gelindiğinde 154 öğrencinin 125'i Türk öğrenci şeklinde değişme göstermiştir. Böylece okuldaki Türk öğrenci sayısı %17'den %81'e çıkmıştır (24). Ne var ki, bu okul da Gedikpaşa gibi gerek ekonomik

21) Tablo 2'ye bakınız.

22) 1932-33 İstatistiki bilgiler için bkz. Tablo 3 (1932-33 İstatistikleri İst. 1934, s.190-191, 195.)

23) Bakınız Tablo 4 (Maarif 1932-33 İstatistiği, s.199).

24) Bkz. Tablo 2, Johnson, a.g.e., s.330.

buhranın etkileri gerekse binalarının eskiliği gibi gerekçelerle 1938 yılında kapanmıştır (25):

Tablo 3: Amerikan Ortaokulları, öğrenci ve öğretmen sayıları (1932-33)*

Okulların İsimleri	Öğrenci Sayıları			Öğretmen Sayıları
	İlk Sın.	Orta Sın.	G. Toplam	
Merzifon Kız	—	43	43	9
İst. Gedikpaşa Karma	101	88	189	22
Kayseri Talas Erkek	—	41	41	8
Toplam (3)	101	172	273	39

Tablo 4: Amerikan Ortaokulları Bütçeleri (1932-33)*

	Öğrenciden Alınan Üc.(L)		Memur ve Öğrt. Maaşları (L)
	Toplam (L)		
Merzifon Kız	4306	12888	8520
İst. Gedikpaşa Karma	16434	30290	24808
Kayseri Talas Erkek	3072	17824	10014
Toplam (3)	23814	61002	43342

*) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.190-191, 195, 199.

c. Merzifon Kız Hayat Okulu:

Atatürk döneminde eğitim ve öğretim faaliyetini sürdüren bir diğer Amerikan okulu, Pontusçu Rumlara destek olmasından dolayı; Milli Mücadele döneminde 1921 yılında kapanan Anadolu Koleji Kampüsünde 8 Ocak 1924 tarihinde kurulan Merzifon Amerikan Kız Hayat Okulu (American Girls' School of Life) dur (26). Açıldığında

25) Stone, *Academies For...*, s.282; Lynda Blake, *a.g.e.*, s.1-2.

26) Stone, *Communities...*, s.17; aynı yazar, *Academies For...*, s.271.

temel eğitim veren okul, 1929 sonrasında ilkokul sonrası öğrencileri de kabul eden dört sınıflı bir ortaokul durumuna geldi. Ortaokulun hedefi "bölgedeki kız öğrencileri **homemakers** (yuva kurucu) olarak bir kariyere hazırlamaktı. Normal kültür derslerine ilave olarak kızları iyi bir ev hanımı olarak yetiştirmek gayesiyle onları ev kadınlığı becerilerinde, çocuk bakımında, basit hastabakıcılık işlerinde, el işlerinde ve daktilo yazmada eğitiyorlardı. Daha sonra İngilizce ve daha gelişmiş ev ekonomisi dersleri de ilave edildi (27).

1936 yılında bu okulda okutulan dersler şunlardı (28) :

Hazırlık

Türkçe (6 saat)

İngilizce Dil Dersleri, (I. sümestre 19 saat)

(II. sümestre 18 saat)

Teknik öğretim (3 saat)

Bahçecilik (2. sümestre 1 saat)

Beden Terbiyesi ve Spor (2 saat)

Birinci Sınıf

Türkçe (5 saat)

Coğrafya (2 saat)

İngilizce (9 saat)

Riyaziye (5 saat)

Dikiş (3 saat)

Dokumacılık (2 saat)

İkinci Sınıf

Türkçe (2 saat)

Tarih (3 saat)

Coğrafya (2 saat)

İngilizce (10 saat)

Genel Bilgiler (3 saat)

Tercüme (1 saat)

27) Stone, a.g.e., aynı yer.

28) Kültür Kurulu'nca kabul edilen "11.9.1936 tarih ve 63 sayılı Merzifon Amerikan Okulunun Müfredat Programı". Bkz. Kültür Kurulu, **Özel Okullara Ait Karar Defteri (1935-36)**, C.I, s.276-282.

Basmacılık (1 sömt.)
 Resim (2. sömt. 2 saat)
 Beden Terbiyesi ve Spor (2 saat)

Üçüncü Sınıf

Türkçe (2 saat)
 Tarih (2 saat)
 Coğrafya (2 saat)
 Yurtbilgisi (2 saat)
 İngilizce (5 saat)
 Fransızca (3 saat)
 Riyaziye (2 saat)
 Biyoloji (2 saat)
 Genel Bilgiler (3 saat)
 Tercüme (1 saat)
 Hastabakçılık (2 saat)
 Ev İdaresi (1 söm.)
 Yemek Pişirme (2. söm. 2 saat)
 Beden Terbiyesi ve Spor (2 saat)

Yemek Pişirme (1 sömt.)
 Biçki Dikiş (2 söm. 3 saat)
 Beden Terbiyesi ve Spor (2 saat)

Dördüncü Sınıf

Tarih (3 saat)
 Yurtbilgisi (2 saat)
 İngilizce (5 saat)
 Fransızca (4 saat)
 Biyoloji (2 saat)
 Riyaziye (2 saat)
 Çocuk Bakımı (3 saat)
 Tercüme (1 saat)
 Daktilografi (2 saat)
 Dikiş Biçki (2 saat)
 Yemek Pişirmek (2 saat)
 Tavukçuluk (1 söm.)
 Bahçecilik (2 söm. 1 saat)
 Beden Terbiyesi ve Spor (1 saat)

Okulda gösterilen Türkçe, tarih, coğrafya ve yurtbilgisi derslerinde resmî ortaokulların programı uygulanmaktaydı ve İngilizce dışında ikinci yabancı dil Fransızcadı.

Öğretime 8 öğrenci ile başlayan okulda kısa zamanda bu sayı 36'ya yükseldi, daha sonra bu sayının okul kayıtlarına göre ortalama 50 öğrenci civarında sabit kaldığı belirtilmektedir (29). Missionary Herald'a göre, 1927 yılında toplam 35 öğrencinin 25'i Türk'tür (30). 1932-33

29) Stone, *Communities...*, s.17.

30) Bkz. Tablo 2.

ders yılında öğrenci sayısı 43'e çıkan okulda, aynı yıl 9 kadın öğretmen görevliydi (31). Okulun gelirlerini öğrenci ücretleri ile dışarıdan gelen yardımlar oluşturuyordu. 1932-33 yıllarında toplam bütçesi 12.888 lira olup, bunun 4.306 lirası öğrenciden alınıyordu. Gelirin 8.520 lirası öğretim elemanlarına maaş olarak ödeniyordu (32).

Okul, öğrenci azlığı ve ekonomik buhran yüzünden 1938 yılında kapandı (33).

d. Talas Amerikan Okulu

Teknik ve meslekî eğitim vermek amacıyla 1928 güzünde yeniden açılan Board okullarından biri de Kayseri - Talas Erkek okuludur (34). Tarsus Amerikan Koleji öğrenci hazırlayan okul ortaokul seviyesindeydi.

Tablo 3'te de görüldüğü gibi, 1932-33 ders yılında 27'si gündüzlü, 14'ü yatılı olmak üzere toplam 41 öğrencinin öğrenim gördüğü okulda aynı yıl 8 öğretmen görevliydi. Bir öğretmene yaklaşık 5 öğrencinin düştüğü okulda şu dersler okutuluyordu (35) :

Hazırlıkta : Türkçe (4 saat), İngilizce (18 saat), Aritmetik (3 saat), Marangozluk ve Atelye (4 saat), Beden Eğitimi ve Spor (2 saat), Müzik (1 saat)

31) Tablo 3'e bakınız.

32) Bkz. Tablo 4.

33) Stone, *Academies For..*, s.282.

34) Okul 1916'da kapanmıştı. Bkz. Johnson, *a.g.e.*, s.224, 326.

35) Araştırmalarımız esnasında okulun Atatürk döneminde uyguladığı müfredat programına rastlayamadık. Ancak, bir fikir vermesi açısından "25.XII.1942 tarih ve 26 sayılı" Kurul Kararı ile kabul edilen programını vermeyi uygun gördük. Bkz. TTD Arşivi, *Karar Defteri, 1942*, Parantez içindeki rakamlar haftalık ders saatini göstermektedir.

Birinci Sınıf : Türkçe (6), Tarih (2), Coğrafya (2), İngilizce (8), Fransızca (5 saat), Tabii Bilimler (3 saat), Aritmetik ve Geometri (4 saat), Beden Eğitimi ve Spor (2 saat), Müzik (1 saat).

İkinci Sınıf : Türkçe (5 saat), Tarih (2 saat), Coğrafya (2 saat), Yurtbilgisi (2 saat), İngilizce (4 saat), Fransızca (5 saat), Fen Bilgisi (4 saat), Cebir (4 saat), Askerliğe Hazırlık (2 saat), Beden Eğitimi (2 saat), Müzik (1 saat).

Üçüncü Sınıf : Türkçe (4 saat), Tarih (3 saat), Coğrafya (2 saat), Yurtbilgisi (2 saat), İngilizce (4 saat), Fransızca (5 saat), Fen Bilgisi (Fizik, Kimya, Biyoloji, Jeoloji, Kozmografya (5 saat)), Düzlem Geometri (4 saat), Askerliğe Hazırlık (2 saat), Beden Eğitimi (2 saat), Müzik (1 saat).

Tablo 4'te görüldüğü üzere 1932-33 yıllarında okulun 17.824 (lira) olan toplam bütçesinin 3.072 (lira)sı öğrenciden ücret olarak alınıyordu. Toplam gelirin 1/6'sı olan bu rakamın dışında kalan gelirleri cemaatin yardımı ile diğer yardımlar oluşturmaktadır.

Okulun içeri bölgede yer alması yöreye çok kar yağması ve derslerin sınırlı olması okulda görev yapacak öğretmen ve idarecinin bulunmasını zorlaştıran sebepler arasında gösteriliyordu. Bu yüzden istemeyerek de olsa okul Tarsus'daki okulun orta bölümüyle birleşerek 1966 yılında faaliyetine son vermiştir (36).

Yukarıda sözü edilen ortaokul seviyesindeki Amerikan okullarının yanında, etkileri açısından Türk eğitim tarihinde önemli bir yere sahip olan lise seviyesinde okullar da vardı. Bu okullarda 1932-33

36) Stone, *Communities...*, s.16.

yılları itibariyle Tablo 5 ve 6 da da görüldüğü üzere toplam 1400'e yakın öğrenci öğrenim görüyordu. Öğrencilerinin 2/3'ü erkek olan okullarda aynı dönemde toplam 204 öğretmen görevliydi. Bu okullardan en etkili ve en önemlisi Robert Kolej'di.

1. Lâik Okullar

a. Robert Kolej (Robert College)

Amerikalıların açtığı en önemli protestan okuludur. 1863 yılında İstanbul'un Bebek semtinde Cyrus Hamlin (37) adlı bir misyoner tarafından açılmıştır. Kolej adını finansını üstlenen New York'lu tacir Mr. Christopher Rinlender Robert'ten almıştır. İlk açıldığında okulun öğretim kadrosunun öğrenci sayısından fazla olduğu belirtilir (38). Gelirinin büyük bir kısmı protestanlığı yayan Amerikalı cemiyet ve heyetler tarafından temin edilmesine ve öğretim kadrosu ile idarecileri arasında misyonerlerin de bulunmasına rağmen Kolej Board ve benzeri herhangi bir misyoner teşkilâtına bağlı değildi. Açıldığı yıllarda, öğretim dili İngilizce olmasına rağmen 15'e yakın eski ve yeni dil de öğretiliyordu. Önceleri dil ve ticarî bilim öğretimine ağırlık verilirken 1912 yılından itibaren Mühendislik öğretimine de başlandı (39).

37) Cyrus Hamlin hakkında bkz. "Cyrus Hamlin", *Encyclopedia Americana*, 1963, XIII- s.664; Hamlin'in döneme ilişkin hatıraları için bkz. *My Life and Times*, Boston and Chicago, 1893.

38) Grabill, *a.g.e.*, s.23.

39) Grabill, *a.g.e.*, s.24; May N. Fincancı, *The Story of Robert College Old and New, 1863-1982*, İst. 1983, s.31-32; Kocaboğlu, "Osmanlı İmparatorluğunda XIX. yüzyılda Amerikan Yüksek Okulları", *Bahri Savcı'ya Armağan'dan* ayrı baskı, 1988, s.308; Robert Kolej hakkında ayrıca şu esere de bakılabilir. Ergin, *a.g.e.*, C.1-2, s.783-785.

Kolej'de Mühendislik Okulu (inşaat, Makina, Elektrik, Kimya), İş İdaresi Okulu (iş İdaresi ve İktisat) ile Fen ve Yabancı Diller (Fizik, Kimya, Matematik, Tabii Bilimler, Yabancı Diller) Okulu olmak üzere üç bölüm vardı (40).

Kuruluşundan 1940'lara kadar Kolej'de şu kişiler görev yaptı (41):

Dr. Cyrus Hamlin (1863-1877)

George Washburn (1878-1903)

Caleb F. Gates (1903-1932)

Paul Monroe (1932-1935)

Walter L. Wright (1935-1944)....

Cumhuriyet'ten önce öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunu Ermeni, Bulgar, Rum, Yahudi ve Türklerin oluşturduğu Kolej'in, Bulgaristan'ın bağımsızlığını sağlayan kadroların yetişmesinde de önemli rol oynadığı bilinmektedir (42).

40) Polat, a.g.e., s.134, **Özel Okullar Rehberi...**, s.140-143.

41) Kolej 1932 yılında Arnavutköy Kız Koleji ile idari bakımdan birleşmiş ve Paul Monroe her iki okulunda müdürü olmuştur. Okul bu tarihten sonra İstanbul Amerikan Koleji adıyla anıldı. Recep Ülke, **Amerikan Kolejinin Tarihçesi Kız ve Erkek Kısımları**, İstanbul, 1956, s.10, 22; Fincancı, a.g.e., s.85.

42) Şimşir, a.g.m., s.96; Mears, a.g.e., s.119; Tozlu, s.160, 220; Keith Maurice Greenwood, **Robert College: The American Founders**. The Johns Hopkins University (Ph. D) 1965, s.101-104; Okuldan 1871'de mezun olan 6 öğrenciden 5'inin, yine 1863-1903 arası dönemde mezun olan öğrencilerin çoğunluğunu Bulgar öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir. Bkz. Kocabaşoğlu, "Doğu Sorunu", s.72; Bu dönemde kolejde yalnız bir tek Türk öğrenci vardır. Hüseyin Pektaş isminde. Bkz. Karal, a.g.e., C.8, s.414; Ahmet Merdivenci, "Robert Koleji'nin Türkiye'deki ilk Elli Yıllık Öğretim Faaliyetleri", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Kasım 1987, Sayı: 11, s.23-26.

Okulun 1912 yılında açılan Mühendislik kısmı 1915 yılından 1934'e kadar 185 mezun vermiştir. Mezunların etnik kökenleri aşağıdaki gibidir (43) :

46 Türk, 39 Ermeni, 32 Rum, 7 Yahudi, 4 İngiliz, 1 Amerikalı, 1 İsviçreli, 3 Arnavut, 25 Rus, 2 Fransız, 11 Yunan, 10 Iraklı, 4 Bulgar. Bu 185 mezundan 30'u tahsillerini Amerika'da sürdürmüş olup, bunlardan 20'si Türk, 3'ü Ermeni, 6'sı Rum, biri de Yahudi'dir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında açık kalan okul Türk hükümetinin belirlediği kurallara uymayı kabul ederek Cumhuriyet döneminde de faaliyetine devam etti. Getirilen yeni düzenleme ile okulun ilk Türk Müdür Yardımcısı 1903 mezunu Hüseyin Pektaş oldu (44).

Meşrutiyet'ten önce okuldaki Türk öğrenci sayısı %3 ya da 5 civarında iken 1913'te %15'lere ulaştı (45). Cumhuriyet dönemi Maarif istatistiklerinde öğrencilerin etnik kökenleri belirtilmediği için bu yıllardaki Türk ve yabancı öğrenci oranı bilinmemektedir. Fakat Cumhuriyet döneminde azınlıkların büyük bir kısmının ülkeyi terketmesinden dolayı bu oranın Türk öğrenciler lehine geliştiği söylenebilir.

Okulun 100. ncü kuruluş yıldönümü olan 1963 yılına kadar Robert Kolej'de, 21 değişik kökenden öğrencinin öğrenim gördüğü; bunlar arasında Türk, Bulgar, Yunanlı, Ermeni, Amerikalı, İngiliz vs. önde geldiği, okulun çıkardığı, Who is Who? adlı yayında ifade edilmektedir. Aynı yayında, bu bir asırlık süre zarfında Kolej'in Mühendislik kısmından 1222 öğrencinin Akademi kısmından da 958 öğrencinin

43) Vahapoğlu, a.g.e., s.177.

44) Fincancı, a.g.e., s.25.

45) Davison; a.g.m., s.1035, 1037.

mezun olduğu ilave edilmektedir. Ayrıca ilk Bulgar mezunlarından 5'inin Bulgaristan'da başbakanlık görevinde bulunduğu ve I. Dünya Savaşı öncesi Bulgar Kabinelerinden herbirinde en az bir Robert Kolej-
linin yer aldığı da belirtilmektedir (46) :

Tablo 5'de de görüldüğü üzere 1932-33 ders yılında Kolejde 351'i gündüzlü, 245'i yatılı olmak üzere toplam 596 öğrenci vardı. Aynı yıl okulda 79'u erkek 4'ü kadın toplam 83 öğretmen görevliydi ve bu öğretmenlerin %50'den fazlası yabancı üniversite mezunuydu (47). (1932-33 yıllarında Amerikan Kolejlerindeki öğrenci sayıları Tablo 5'de gösterilmiştir)(48)

Osmanlı döneminde denetimden uzak, istediği programı uygulayan okul Atatürk döneminde yabancı okullara yönelik sıkı denetim sonucunda programını yeniden düzenledi. Buna göre İstanbul Amerikan Koleji adı altında 1936 yılında okulda şu dersler okutuluyordu (49).

Hazırlık Sınıflarında; Orta Hazırlık I : Türkçe (5 saat), Tarih (1 saat), Coğrafya (1 saat), İngilizce (15 saat), Riyaziye (5 saat), Musiki (1 saat), Resim (1 saat), Marangozluk (erkek kısmı için 1 saat), Yazı (2 saat), Jimnastik (2 saat).

Orta Hazırlık II : Orta hazırlık I'deki derslere ilave olarak bu sınıfta yurtbilgisi, Fen bilgisi dersi ilave edilmiş, Resim dersi kaldırılmıştır.

46) **Who is Who RC-ACG**, s.21.

47) Bkz. Tablo 6.

48) **Maarif 1932-33 İstatistikleri**, s.212-213.

49) 1932 yılında idari bakımdan Robert Kolej, Arnavutköy Kız Koleji ile birleşmiştir. Bu program her iki okulun ortak programıdır. **TTD Arşivi**, 341.42/203 nolu İstanbul Amerikan Kolejleri Dosyası.

Tablo 5: Amerikan Kolejerindeki Toplam Öğrenci Sayıları (1932-33) *

Okullar	GENEL TOPLAM										MEZUN OLANLAR		
	İlk Kısım	Hazırlık	Orta K.	Lise K.	Gündüz	Yatılı	Toplam	İlk	Orta	Lise			
İst.Arnautköy Kız.K	—	69	108	99	182	94	276	—	27	33			
İst.Robert Kol.Erkek	—	68	250	351	351	245	596	—	73	59			
İst.Üsküdar Kız Kol.	14	21	85	52	108	64	172	14	20	15			
İzm.Göztepe Kız Kol.	39	—	51	25	108	7	115	—	16	5			
İzm.Kızılcıllı Er.Kl.	—	—	133	63	113	83	196	—	20	15			
Tarsus Erkek Koleji	—	—	25	25	14	36	50	—	9	8			
Toplam (6)	53	158	652	615	876	529	1405	14	165	135			

*) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.212-213.

Lise hazırlıkta da Fen bilgisi, Resim, Marangozluk, yazı hariç diğer dersler yer almaktadır.

Üç sınıflı olan orta kısımda şu dersler veriliyordu: Türkçe (5 saat), Tarih (2 saat), Coğrafya (2 saat), Yurtbilgisi (1, 1,2), İngilizce (8 saat), Fransızca veya Almanca (4 saat), Riyaziyat (5 saat), Fen bilgisi (3 saat), Biyoloji (3 saat), Musiki (2,1,1), Jimnastik (2 saat), Musiki, Resim, Marangozluk (erkek bölümde) ve Yazı.

Lise Kısımında: Bu kısım 4 sınıflıdır. Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurtbilgisi, Sosyoloji (Kültür dersleri), İngilizce, Fransızca, Almanca Tercüme, Riyaziye, Fizik, Biyoloji, Kimya, Fizyoloji ve hıfzıssıhha, Ruhiyat, Mantık, Askerlik, Beden Terbiyesi.

Programda yer alan bütün derslerin öğrencilerin tamamı tarafından alınması gerekiyordu. Ancak Edebiyat ve Fen bölümü öğrencilerinin zorunlu olarak almaları gereken farklı dersler de vardı. Buna göre Edebiyat öğrencileri, İngilizceyi, Fransızca'yı veya Almanca'yı ve Felsefeyi; Fen öğrencileri ise, Yüksek Riyaziye, Tefazulî Hesap, Fizik, Uzvî Kimya, Jeoloji derslerini mecburen almak durumundaydılar. Her iki bölüm için seçmeli bazı dersler ise şunlardı: Edebiyat öğrencileri seçmeli olarak Türk Edebiyatı, Hitabet, İngiliz Edebiyatı, Munzam ecnebi lisanı edebiyatı, Klasik Edebiyat, Mukayeseli Avrupa Edebiyatı, Terbiye, Sanat Tarihi, Musikî Duyumu, Sosyal ve İktisadi Meseleler, Ticaret Bilgisi, Muhasebe, Mali Riyaziye, İktisat, Türkçe Ticarî Muhabere, İngilizce Ticarî Muhabere, Piyasa, İstatistik, Sigorta, Ticaret Hukuku, Finans, Harici Ticaret, Para ve Banka, İstenografi ve Daktilografi.

Fen Bölümü öğrencileri de şu dersleri seçebilirlerdi: Tefazulî Muadeleler, Mihanik, Kimya-Kemmî Tahlil, Nebatat, Hayvanat, Jeolo-

1
Sınıfları.

ji, Histoloji, Mukayeseli Anatomi, Bakteriyoloji, Embriyoloji, Sosyal ve İktisadi Meselelerdi.

Görüldüğü üzere Kolejin programı oldukça zengin ve pratik hayatta işe yarayacak bilgileri içermektedir. Türkçe kültür dersleri dışında okulda öğretim dili İngilizce olup, Fransızca ve Almanca ek yabancı diller olarak verilmektedir.

Boğaz'ın en güzel yerinde kurulan Kolej, 118 dönümlük bir arazide kuruludur. Bu alanda 11 okul binası, bir hastane, bir kalorifer dairesi ve öğretmenlerin ikametine ayrılmış 17 ev mevcuttur (50).

Bu derece geniş bir alana yayılan tam donanımlı Kolejin daha önce açıldığını gördüğümüz Mühendislik bölümü 1930'lardan sonra Teknik okul haline getirildi (51). Teknikum kısmı, Yol ve İnşaat Mühendisliği, Elektrik Mühendisliği ve Makina Mühendisliği bölümlerini ihtiva etmektedir. 1933-34 ders yılı itibariyle Hazırlık ve Birinci sınıfın dersleri bütün bölümlerde ortak olup, şu derslerden oluşuyordu: Kimya, Riyaziye, Makine Resmi, İngilizce ve Demircilik. Bu derslerin bir kısmı teorik (takrir), bir kısmı Laboratuvardı. Yazın dört hafta olarak Modelcilik dersi de vardı.

Birinci Sınıfta okutulan dersler ise; Tefazulî Hesap, Fizik, Kimya, İngilizce, Hendese-i Tersimiye, Tesviyecilik, Tatbiki Mihanik, Arazi Mesahası. Bu sınıf sonunda da yaz dersleri adıyla 4 haftalık Arazi Mesahası dersi bulunuyordu.

Ökme .

50) Ülke, a.g.e., s.16.

51) TTD Arşivi Kurul Kararları, C.I, 1933, s.132, "27.5.1933 tarih ve 106 nolu" karar ile Robert Kolej'deki Mühendislik Bölümü Teknikum haline çevrildi.

Yol ve İnşaat Mühendisliğinde 2. sınıfta; Tefazulî Muadeleler, Mihanik, Demiryolu Kavisleri, Topografya, Grafik Statik, İngilizce, Hararet Makineleri, Elektrik, Elektrik Laboratuvarı ve Makina Laboratuvarı'dır. Ayrıca Hidrolik, Demir İnşaatı, Demiryolu güzergahı tayini, Malzeme Laboratuvarı ile Jeoloji dersleri de veriliyordu.

3. Sınıfta: Usul-u Defteri, Demir İnşaat, Beton, Su Mühendisliği, Yollar, Ahşap Çatı İnşaatı, Demiryolu güzergahı tayini; İktisat, Beton Proje ve Hesapları, Köprü Proje ve hesapları, Mühendislik Nizamatı, Temeller, Kanalizasyon, Su Tevzii, Kargir İnşaat.

Elektrik Mühendisliğinin 2. sınıfında: Tefazuli Muadeleler (denklem) Mihanik, Elektrik, Elektrik Laboratuvarı, Makina Hesapları ve Projesi, Demir İnşaat.

3. Sınıfta : Su Mühendisliği, Kuvvet Makineleri, Cereyani Mûtemadi Makineleri, Elektrik İstihsalı, Usulû Defteri (Muhasebe), Makine Laboratuvarı, Elektrik Laboratuvarı, Şehir Elektrik Tevzii ve Tenviratu, Elektrik Tatbikatı, Elektrik Tenvirat Projesi, Elektrik Nakil ve Tevzii, Kuvvet Makinaları, İktisat, Telsiz Telgraf.

Makina Mühendisliği bölümünde okutulan dersler şunlardı: Tefazulî Muadeleler, Mihanik, Malzeme Laboratuvarı, Mekanizma, Termodinamik, İngilizce, Elektrik ... Makina Laboratuvarı, Makina hesapları ve projesi, Hidrolik, Demir İnşaat, Buhar Kazanları, Kuvvet makineleri, Teknoloji, Isıtma ve havalandırma, Elektrik Laboratuvarı, Usulu defteri, Lokomotifler, Meslek dersleri, Tez, İktisat, Soğutma Makineleri, Ayrıca Su Mühendisliği, Gaz Makineleri, Mensucat Makineleri, Su kuvveti makineleri ve Metalografi isimli meslek dersleri de yer almaktadır.

Her bölüm için ayrı ayrı çok kapsamlı programlar uygulayan Kolej, yeni Türkiye Devleti'nin teknik alandaki ihtiyacı olan elemanların yetişmesine önemli katkı sağlayacak bir müfredat takip ediyordu ve Cumhuriyet yöneticilerin ülkedeki Amerikan eğitim faaliyetlerinden beklentilerine de cevap verebilecek bir duruma getirilmeye çalışılmıştı. 1923-38 tarihleri arasında Kolej'in mezunlarının büyük bir kısmı mühendislik mesleğini seçmiş olmalarına rağmen mezunlar arasında hukukçu, bankacı, doktor, gazeteci, diplomat, ekonomist, mimar, maliyeci-muhasebeci, öğretmen, sanayici-işadamı ve yüksek öğretim üyeliği gibi meslekleri seçenler de vardı (52). Yeni Türkiye Devleti özellikle Mühendislik bölümüne büyük önem vermiş, hatta buradan teknik danışmanlık hizmeti de istemiştir (53).

Tablo 7'de de görüldüğü gibi okulun toplam bütçesi 1932-33 yıllarında 711.780 (lira) dır. Bunun %25'i öğrenciden alınırken %75'i dışarıdan gelen yardımlardır. 1937-38 yıllarına gelindiğinde bu rakam 220.513 (lira) ya düşmüştür ki, bu rakam okulun bütçesinde 2/3 oranında bir azalmayı göstermektedir (54). Savaş yıllarının getirdiği sıkıntılar sonucunda 1927'de NECA'ya katılan okul, dünya ekonomik krizi ile bazı malî problemlerle karşılaştı. Bu yüzden daha önce 1920 lerin başlarında öğrenci sayısı yaklaşık 600 olarak (55) verilirken 1934-35 yıllarında 433'e düşerek 1/3 oranında bir azalma göstermiştir (56).

52) Robert Kolej mezunlarının meslekleri ile isimleri için eklere bakınız. Ek-6-1,

53) Hurewitz, a.g.m., s.510.

54) Maarif 1937-38 İstatistiği, s.234.

55) de Novo, a.g.e., s.26.

56) Fİncancı, a.g.e., s.28; Robert Kolej'in binaları 1971'de Boğaziçi Üniversitesine devredildikten sonra Robert Kolej ile Arnavutköy Kız Kolej birleştirilerek okul, Özel İstanbul Amerikan Robert Lisesi adını aldı.

Tablo 6: Amerikan Kolejlerindeki Öğretmen Sayıları (1932-33)*

Okulların İsimleri	Erkek	Kadın	Toplam
İst. Arnavutköy Ame. Kız Koleji	13	30	43
İst. Robert Kolej	79	4	83
İst. Üsküdar Ame. Kız Lisesi	5	17	22
İzmir Göztepe Ame. Kız Lisesi	3	14	17
İzmir Kızılçullu Ame. Erkek	25	6	31
Tarsus Amerikan Erkek	7	1	8
Toplam (6)	132	72	204

Tablo 7: Amerikan Kolejlerinin Bütçeleri (1932-33)* (Lira)

Okulların İsimleri	Öğren. Al.	Toplam	Mem. ve Öğrt.
	Ücret		Maaşları
İst. Arnavutköy Ame. Kız Koleji	79476	223048	89023
İst. Robert Kolej	180100	711780	273811
İst. Üsküdar Ame. Kız Lisesi	31987	51740	22119
İzmir Göztepe Ame. Kız Lisesi	8096	21600	16966
İzmir Kızılçullu Ame. Erkek	36766	44539	55651
Tarsus Amerikan Erkek	3000	12400	8000
Toplam (6)	339425	1065107	465570

*) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.216, 219.

b. İstanbul Kız Koleji (Constantinople College For Girls)

İstanbul'da açılan ilk Amerikan kız okulu olarak kabul edilen okul, 1871 yılında Yenikapı'da "Home School" olarak öğretime başlamış ve 1876'da Üsküdar'da Ermeni mahallesi olarak bilinen yerdeki bir binaya taşınmıştı. 1890 yılında Kız Ruşdiyesinden Amerikan Kız Koleji (Constantinople College For Girls) haline gelen okul, 1914

yılında Arnavutköy'e taşınarak faaliyetini burada devam ettirdi. Mezunları arasında Halide Edip Adıvar'ın da bulunduğu okula müslüman Türk kızlarının da rağbet ettiği görülür. Daha çok hıristiyan azınlıkların devam ettiği okulda dersler önce Ermenice iken, daha sonra İngilizce verilmeye başlandı (57).

1920 yılında okula bir Tıp Fakültesi ilave edilmiş, ancak 1924 yılında bu bölüm Türk Hükümeti tarafından kapatılmıştır (58).

Robert Kolej gibi Amerikan Kız Koleji de 1927 yılında Near East College Assosiation'a (NECA) katılmış ve 1932 yılında da idari bakımdan Robert Kolej'le birleşmiştir. Böylece tek müdür idaresine geçen okul İstanbul Amerikan Koleji (Kız Kısmı) şeklinde anıldı. 1932'deki Paul Monroe (1932-35) idaresine kadar okulda Mary Mills Patrick (1890-1924), Katheryn Newel Adams (1924-31) ve Marion Talbot (1931-32) isimli şahıslar görev yaptılar (59).

-
- 57) Kolej hakkında geniş bilgi için bkz. Kocabaşoğlu, a.g.e., s.203-204; Ülke, a.g.e., s.4-5.
- 58) Ergin, a.g.e., C. 1-2, s.785. Kapandığı yıl okulda 6 öğrenci bulunuyordu. bunlar Türk, Bulgar ve Rumlardandı. Bkz. "Amerikan Koleji Tıp Fakültesi Sed Edildi" **TANİN**, 16 Nisan 1924; **The Daily Telegraph**, 21 Nisan 1924, s.6.
- 59) Ülke, a.g.e., s.10; Fincancı, a.g.e., s.27; İstanbul Amerikan Koleji Kız ve Erkek kısımlarının 1936 yılına ait talimatnamede: Okulun lise derecesinde olduğu, öğretimin Türkçe ve İngilizce olarak yapıldığı ve Fransızca ve Almanca'dan birinin de mecburî olduğu ifade edilmektedir. İstanbul Amerikan Koleji orta ve lise kısımlarının ve erkek kısmı ayrıca mühendis kısmını ihtiva etmektedir. Orta kısım üç, lise dört aslı sınıftan, mühendis kısmı ise bir hazırlık ile üç aslı sınıftan müteşekkildir. Orta hazırlık I, II ve lise hazırlık olmak üzere 3 hazırlık sınıfı var. Lise kısmı Fen ve Edebiyat şubelerine, mühendis kısmı da Elektrik, Makina ve Nafia şubelerine ayrılır. Bkz. "29.6.1936 tarih 57 sayılı yazı" TTD Arşivi.

Boston Amerikan Kadınlar Cemiyeti tarafından açılan okul, Robert Kolej gibi herhangi bir misyoner teşkilâtına bağlı olmayıp bağımsız Amerikan kolejiydi ve ortaöğretim seviyesindeydi. Tablo 6'da da görüldüğü gibi 1932-33 yıllarında okulda toplam 276 öğrenci öğrenim görüyordu. Bunların 182'si gündüzlü, 94'ü yatılıydı. Aynı yıl 13'ü erkek 30'u kadın toplam 43 öğretmen görevliydi. Öğretmenlerin yarıya yakını yabancı üniversite mezunuydu.

Hazırlık, orta ve lise kısımlarından meydana gelen okulun müfredat programı 1930'lardan sonra Robert Kolej'in programı ile hemen hemen aynıdır. Yalnız burada erkeklerin aldığı bazı derslerin yerini kızlar için verilen dersler almıştır. Bu derslerden biri olan ve erkekler için verilen marangozluk dersi bu okulda yoktur. Buna göre, Orta kısımda Maarif Vekâleti'nin belirlediği resmî ortaokullar müfredatına göre okutulan Türkçe, tarih, coğrafya, yurtbilgisi gibi kültür derslerinden başka okulda şu dersler veriliyordu: İngilizce, Mükâleme, Tercüme (İngilizceden Türkçeye), Fransızca (seçmeli), Fen Bilgisi, Riyaziye (1. sınıfta Hesap, 2. sınıfta Cebir, 3. sınıfta Mendese olarak okutuluyor), Musiki, Resim ve Beden Terbiyesi dersleri.

Okulun lise kısmında ise, Türkçe kültür derslerine ilave olarak İngilizce, Fransızca veya Almanca, Riyaziye, Tabiiye, İctimaîyat ve İktisadîyat, Beden, Musikî, Kimya, Fizyoloji, Arziyat, Hikmet, Ruhîyat ve Ahlâk, Mantık, Kozmografya, Felsefe (60).

Bu derslerden Kimya, Tabiiye, Fizyoloji, Arziyat, Kozmografya ve Hikmet resmî liselerin Fen Bilgisi programına uygundur.

60) İstanbul Amerikan Koleji Kız Kısımının 1936 yılına ait ayrıntılı programı için bkz. Robert Kolej'in programı (s.68-69.) 5.108-109.

1923-38 yılları arasında Amerikan Kız Koleji mezunlarının başta öğretmenlik olmak üzere, Arkeolog, Bankacı, Doktor, Ev kadını, Sanatçı, Pazarlamacı, Yükseköğretim Üyeliği vb. mesleklere yöneldikleri dikkati çekmektedir (61).

Okulun gelirlerini öğrenciden alınan ücret ile dışarıdan gelen yardımlar oluşturuyordu. Buna göre, Tablo 7'ye bakıldığında 1932-33 ders yılında okulun toplam bütçesi 223.048 liradır. Bu paranın yaklaşık 1/3, yani 79.476 lirası öğrenciden, kalanı ise dışardan gelen yardımlardı. Toplam gelirin 89.023 lirası memur ve öğretmen maaşlarına giderken, kalanı diğer masraflara ayrılıyordu.

1937-38 yıllarına gelindiğinde okulun bütçesi (57.175 lirası öğrenciden alınan ücretlerin oluşturduğu) toplam 143.024 liraya düştü. Bu durum okulun içine düştüğü malî sıkıntıyı göstermektedir (62).

2. "American Board" Okulları

a. Üsküdar Amerikan Kız Koleji

(American Academy for Girls in Üsküdar)

1870 yılında İstanbul'da açılan Üsküdar Amerikan Kız Koleji, American Board'un Cumhuriyet Türkiye'sinde de faaliyetine devam eden okullarından biridir (63).

Misyonerlerin yayın organı Missionary Herald'a göre okulda, 1923 yılında toplam 184 öğrenci vardı. Bu öğrencilerden yalnız 3'ü Türk'tü. 1925 yılında 287 öğrencinin 21'i, 1927'de ise 181 öğrencinin 65'i

61) Mezunların İsimleri ve Meslekleri için bkz. Ek: 6-ii.

62) Bkz. 1937-38 İstatistikleri, No: 145, İst. 1939, s.234.

63) Özel Okullar Rehberi, s.169-170.

Türk'tür (64). Görüldüğü gibi, toplam öğrenci sayısındaki iniş çıkışlara rağmen okuldaki Türk öğrenci sayısı giderek artmıştı. Maarif istatistiklerine göre 1932-33 ders yılında okulda 108'i gündüzlü, 64'ü yatılı toplam 172 öğrenci bulunuyordu. Bu öğrencilerin 14'ü ilk kısımda, 21'i hazırlıkta, 85'i orta, 52'si lise kısmındaydı. Aynı yıl okulun ilk kısmından 14, ortadan 20, liseden 19 öğrenci mezun olmuştur (65). Okulda 17'si kadın toplam 122 öğretmen görevliydi ve bu öğretmenlerin 1/3'ü yabancı üniversite mezunuydu (66).

Zamanın Kültür Kurulu'nun "30.12.1933 tarih ve 285 sayılı" yazısına göre (67) 1934-35 ders yılından itibaren okulun 6., 7. ve 8. sınıflarından oluşan ilk devresi ortaokula; 10. sınıftan itibaren Kolej, ticaret ve ev idaresi kısımlarına ayrılan ikinci devresinin kolej kısmı liseye; ev idaresi ve ticaret kısımları da birinci derecede orta ihtisas mektebi derecesine denk idi. Buna göre 1934-35 ders yılından itibaren uygulanacak okulun müfredat programı şöyleydi:

Altıncı Sınıf (Orta 1) : Eski programa göre haftada 5 saat olan Türkçe dersi (6) saate çıkarılmıştı. Coğrafya ve Tarih dersleri ikişer saatte kalmış; daha önce 4 saat olan İngilizce dersi haftada 7 saate çıkarılmış; 2 saat verilen İngilizce bilvasıta dersi bu yeni programda kaldırılmış; 4 saatlik Tabii İlimler, ile 2 saatlik Dikiş ve Biçki dersleri ilave edilmiş, ayrıca eski programdaki Fransızca (ihtiyari 3), Riyaziyat (5), İlmî Ahlâk (2), Müsiki (1), Beden Terbiyesi (1), Kitab-ı Mukaddes (ihtiyari 1) dersleri aynen devam etmişti.

64) *The Missionary Herald*, s.155. (Tablo 2)

65) Bkz. Tablo 5.

66) Bkz. (Tablo 6)

67) "Üsküdar Amerikan Kız Lisesinin tadil edilen müfredat programı hakkında" yazı. Bkz. *TTD Arşivi Kültür Kurulu, 1933, C.1, s.665 ve devamı.*

Yedinci Sınıfta (Orta 2) Türkçe (5), Tarih (2), Coğrafya (2), Yurtbilgisi (1 saatten 2 saate çıkarılmış), İngilizce (4 saatten 6 saate), İngilizce bilvasıta (2 kaldırılmış), Fransızca - ihtiyarı (3), Riyaziyat (4), 4 saatlik Tabii İlimler ilave edilmiş, 33-34 ders yılından itibaren 2 saatlik Dikiş-Biçki kaldırılmış, 34-35 ders yılından itibaren ise 3 saatlik Tabahat dersi konmuştur. İلمي Ahlâk (2 saaten 1 saate indirilmiş), Beden (1) ve Kitabı Mukaddes - ihtiyarı (1) aynen kalmıştı.

8. Sınıfta (Orta 3) : Türkçe 5 saatten 4'e, Coğrafya 1 saatten 2'ye, Tarih dersi aynen kalmış (3 saat olarak), Yurtbilgisi 1 saatten 2 saate çıkmış, İngilizce 4 saatten 5 saate çıkmış, 1 saat Tercüme dersi ilave edilmişti. Fransızca (3), Riyaziye (4) saatti. 1933-34'ten itibaren 2 saatlik Tabii İlimler 1935-36'dan itibaren de 3 saatlik Tabahat dersi kaldırılmış, 3 saatlik Hayatiyat dersi ilave edilmiştir. Ayrıca Nebatat (1), Beden (1), Kitab-ı Mukaddes (1) aynen devam etmiştir.

9. Sınıfta (Lise 1) : Türkçe (5), Tarih (2), Coğrafya (2), Yurtbilgisi (1) aynen devam etmiş; İngilizce (2) kaldırılmış; 1 saatlik Cebir konmuş; Fransızca - ihtiyarı (3), Hendese (3), Fizyoloji 2 saatten 1'e inerken, Fizik ve içtimaiyat 2'şer saatten 3 saate çıkmıştır.

Hazırlık sınıfında ise Türkçe (4), İngilizce (25), Hesap (3) saat olarak devam etmişti.

10 ncu Sınıf (Kolej Kısmı): Türkçe (5), Tarih (2), Coğrafya (2), Yurtbilgisi (1), İngilizce (3), Fransızca (3), Cebir (1, 2), Hendese (2), Yeni pograma Arziyat (1), Ruhifat (2) ilave edilmiş; Hayatiyat (2, 1), Kimya (4), İçtimaiyat (2, 1), Beden (1), Kitab-ı Mukaddes (1);

10 ncu Sınıf (Ticaret Kısmı): ilk altı ders aynen kolej kısmındaki gibidir. İlave olarak Ruhiyat (2), İçtimaiyat (2, 1), İstenografi (5), Daktilografi (4), Ticari Hesap (2), Beden (1), Kitab-ı Mukaddes;

10. Sınıf (Ev İdaresi - İdare-i Beytiye): Yine ilk altı ders yukarıdaki bölümlerdeki ile aynıdır. Bu kısımda ayrıca Kimya (4), Ruhیات (—, 2), İçtimaiyat (2, 1), Dikiş ve Biçki (2), Tabahat (2), Ev İdaresi (2), El Sanatları (1), Beden (1), Din Dersi (1) okutulmuştu.

Onbirinci Sınıfta Kolej, Ticarî Kısım ve Ev İdaresi Kısımlarının hepsinde ortak olarak Türkçe (5), Tarih (3), Coğrafya (1), Yurtbilgisi (1), İngilizce (3), Tercüme (—, 1), Fransızca (3) saat olarak verilmekteydi. Bu derslerden başka Kolej kısmının bu sınıfında, Müsellesat (2), Arziyat (—, 1), Fizik (3), Kimya (—, 2), İlmî Heyet (2), Felsefe (—, 2), Beden (1), Kitab-ı Mukaddes (1).

Ticarî Kısımda; Felsefe (2), Stenoğrafi (5), Daktilografi (4), Defter Tutmak (3).

Ev idaresinde ise; Kimya (—, 2), Felsefe (—, 2), Dikiş-Biçki (2), Tabahat (3), Çocuk Bakımı ve Gıda İlmî (2). Bütün sınıflarda yer alan Kitabı Mukaddes dersi seçmeli olup, bu derse Türk vatandaşların alınması yasaktı.

Üsküdar Amerikan Kız Lisesinin Orta Kısımında ise 1936 yılında şu dersler veriliyordu (68): Türkçe (6, 5, 4), Tarih (2, 2, 3), Coğrafya (2, 2, 2), Yurtbilgisi (—, 2, 2), Askerlik (—, 1, 1), İngilizce (7, 7, 6), Tercüme (—, —, 1), Fransızca (3, 3, 3), Matematik (5, 4, 4), Biyoloji (—, —, 3), Nebatat (—, —, 1), Fen Bilgisi (3, 4, —), Ev İdaresi (—, —, 2), Yemek Pişirme (—, 2, —), Ahlak Bilgisi (2, 1, —), Biçki - Dikiş (2, —, —), Din Dersi ihtiyari (1, 1, 1), Beden Terbiyesi (1, 1, 1), Musiki (1, 1, 1).

68) TTD Arşivi, 341.42/203 nolu Amerikan Board Okulları Dosyasından, Derslerin yanında parantez içinde yer alan rakamlar sırasıyla 1. 2. ve 3. sınıflardaki ders saatlerini göstermektedir.

Yukarıda her sınıfta yer alan Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurtbilgisi dersleri resmî müfredat programına göre okutuluyordu.

1932-33 yıllarında okulun toplam bütçesi 51.740 liraydı. Bunun 31.987 lirası öğrenciden, kalanı dış yardımlardan temin edilmektedir. Bütçenin yarıya yakını öğretim elemanlarına ödeniyordu. 1937-38 yılına gelindiğinde öğrenciden alınan ücret aynı iken, dış yardımlar azalmış ve toplam bütçe 36.419 liraya düşmüştü (69).

Okul halen faaliyetini sürdürmektedir.

b. Göztepe Amerikan Kız Koleji

(American Collegiate Institute in İzmir)

Amerikan Board'a bağlı misyonerler ilk kez 1820 yılında İzmir'e ayak basarak burada misyonlarını kurdular. Yine bölgede 1833 yılında bir matbaa açan misyonerler; 1878 yılında Miss Maria West'in önderliğinde Basmane'de bir de okul açtılar. Bu okul ilk açıldığında ana okulu, ilk okul ve iki yıllık öğretmenlik eğitimini kapsıyordu. 1922'deki yangından sonra Göztepe'ye taşınan okul, 1923'te tekrar faaliyetine başladı (70).

Cumhuriyet döneminde de faaliyetini sürdüren okul hazırlık, orta ve lise kısımlarından ibarettir. Hazırlık sınıfı normal çocuklara bir, dil kabiliyeti zayıf ya da yaşları küçük çocuklara iki yıldır.

69) 1932-33 İstatistiği için bkz. Tablo 7. 1937-38 İstatistiği için ise, *Maarif 1937-38 istatistiği...*, s.234.

70) Okulun tarihçesi hakkında bkz. *Özel İzmir Amerikan Lisesi Veli ve Öğrenci El Kitabı*, 1989-90, s.4; Okul, "4.1.1937 tarih ve 2/2 sayılı yazı ile (MEBTTD Özel Okullar Müdürlüğü yazısı) resmî liselere denk kabul edilmiştir. Bkz. ÖÖKK Arşivi: Okulun dosyası.

1936 yılında okulda şu dersler veriliyordu (71):

Hazırlıkta: Dil (Türkçe) (3), Hesap (6), Hendese (2), Fenbilgisi (4), İngilizce (13), Beden (2), Resim ve Elişi (1), Dikiş (2).

Orta Okulda: Dil (6, 5, 4), Tarih (2, 2, 3), Coğrafya (2, 2, 3), Yurtbilgisi (—, 2, 2); Hesap (2, 1, —), Cebir (2, 2, —), Hendese (—, —, 4), Fenbilgisi (—, 3, —), Sıhhat Bilgisi (2, —, —), Ev İdaresi (2, —, 3), Biyoloji (—, —, 3), Hayvanî - Nebatî Teşrih (—, —, 2), İngilizce (11, 9, 6), Fransızca (3, 3, 4), Beden (2, 2, 1), Resim ve Elişi (1, 1, 1), Musiki (—, 1, —), Dikiş (1, —, —), Müdavâtı iptidaiye (—, 1, —).

Lise kısmında: Türkçe (5, 5, 5), Tarih (2, 2, 3), Coğrafya (2, 2, 1), Sosyoloji (—, 1, 2), Cebir (3, 1, —), Hendese (—, 2, —), Kozmoğrafya (—, —, 1), Fizyoloji (2, —, —), Fizik (3, —, 4), Kimya (3, 3, —), Jeoloji (—, 1, —), Psikoloji (—, 4, —), Felsefe (—, —, 6), İngilizce (6, 5, 5), Fransızca (3, 3, 3), Beden Terbiyesi (1, 1, 1).

Yukarıda belirtilen derslerden kültür dersleri olarak nitelendirilen Türkçe, Tarih, Coğrafya ve Yurtbilgisi dersleri Türkçe olarak verilmekte olup, resmî okullarınki ile aynı program ve kitaplar takip edilmektedir. Bu tarihte psikoloji, çocuk psikolojisi, ekonomi, güzel sanatlar, resim ve elişi, musiki derslerinin resmî liselerdeki programda bulunmadığı belirtiliyor.

Yukarıda belirtilen programa ilişkin 1939 yılında yapılan bir değişiklikle Orta 2 nci sınıftan itibaren askerlik dersi ilave edildi. Sosyo-

71) TTD Arşivi, 1935-36 Kültür Kurulu, C.1, s.319, vd.; Ayrıca bkz. Okula ait Dosya.

loji dersi ise İngilizce dersler arasından çıkarılıp Türkçe Kültür dersleri grubuna konularak resmi liselerdeki ders kitapları kabul edildi (72).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında okulun öğrenci sayısı 100'ün altındadır. 1924 yılında toplam 81 öğrencinin 78'i Türk'tür. Bu sayı 1925'de 128'e çıkarak 1/3 oranında artmıştır. Bu öğrencilerin 118'i Türk'tü. 1927'de ise 51'e düşerek önemli oranda bir azalma oldu (73). 1932-33 yıllarında 108'i gündüzlü 7'si yatılı toplam 115 kız öğrencinin öğrenim gördüğü okulda, 14'ü kadın 3'ü erkek toplam 17 öğretmen bulunuyordu. Resmî Maarif istatistiklerinde öğrencilerin milliyeti belirtilmediği için bu konuda herhangi bir bilgi vermek güçleşmektedir. Bir öğretmene 6 öğrencinin düştüğü okulda öğretmenlerin çoğunluğu yabancı üniversite mezunuydu (74). Aynı yıllarda okulun toplam bütçesi 21.600 liradır. Bunun 8.096 lirası öğrenciden alınan ücretti. Kalanı ise bağışlardı. 1937-38 yıllarına gelindiğinde 20.803 lira olan toplam gelirin 14.472 lirası öğrenciden alınıyordu.

Buna göre, beş yıllık sürede toplam bütçede büyük bir değişim olmazken öğrenciden alınan ücret iki katına çıkmış, dışarıdan gelen yardım ise 3/4 oranında azalmıştır (75).

Okul öğretimine halen devam etmektedir.

72) Ayrıntılı bilgi için bkz. "6.10.1939 tarih ve 125 sayılı" Kültür Kurulu Kararı ve "15.10.1936 tarih ve 1377 sayılı" yazılar. TTDA İlgili dosyadan 341-42/203 nolu dosyadan.

73) *The Missionary Herald...*, s.155. Ayrıca tablo 2'ye bakınız.

74) *Maarif 1932-33 İstatistiği*, s.212-213, 216; ayrıca bkz. Tablo 5 ve 6.

75) *Maarif 1932-33 İstatistiği*, s.219 (Tablo 7) ve *Maarif 1937-38 İstatistiği*, 234.

loji dersi ise İngilizce dersler arasından çıkarılıp Türkçe Kültür dersleri grubuna konularak resmi liselerdeki ders kitapları kabul edildi (72).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında okulun öğrenci sayısı 100'ün altındadır. 1924 yılında toplam 81 öğrencinin 78'i Türk'tür. Bu sayı 1925'de 128'e çıkarak 1/3 oranında artmıştır. Bu öğrencilerin 118'i Türk'tü. 1927'de ise 51'e düşerek önemli oranda bir azalma oldu (73). 1932-33 yıllarında 108'i gündüzlü 7'si yatılı toplam 115 kız öğrencinin öğrenim gördüğü okulda, 14'ü kadın 3'ü erkek toplam 17 öğretmen bulunuyordu. Resmî Maarif istatistiklerinde öğrencilerin milliyeti belirtilmediği için bu konuda herhangi bir bilgi vermek güçleşmektedir. Bir öğretmene 6 öğrencinin düştüğü okulda öğretmenlerin çoğunluğu yabancı üniversite mezunuydu (74). Aynı yıllarda okulun toplam bütçesi 21.600 liradır. Bunun 8.096 lirası öğrenciden alınan ücretti. Kalanı ise bağışlardı. 1937-38 yıllarına gelindiğinde 20.803 lira olan toplam gelirin 14.472 lirası öğrenciden alınıyordu.

Buna göre, beş yıllık sürede toplam bütçede büyük bir değişim olmazken öğrenciden alınan ücret iki katına çıkmış, dışarıdan gelen yardım ise 3/4 oranında azalmıştır (75).

Okul öğretimine halen devam etmektedir.

72) Ayrıntılı bilgi için bkz. "6.10.1939 tarih ve 125 sayılı" Kültür Kurulu Kararı ve "15.10.1936 tarih ve 1377 sayılı" yazılar. TTDA İlgili dosyadan 341-42/203 nolu dosyadan.

73) *The Missionary Herald...*, s.155. Ayrıca tablo 2'ye bakınız.

74) *Maarif 1932-33 İstatistiği*, s.212-213, 216; ayrıca bkz. Tablo 5 ve 6.

75) *Maarif 1932-33 İstatistiği*, s.219 (Tablo 7) ve *Maarif 1937-38 İstatistiği*, 234.

lam gelirin 36-766 lirası öğrenciden alınıyordu. Aynı yıl okulun giderlerinin gelirinden fazla olduğu dikkati çekmektedir. Tablo 7'de de görüldüğü üzere okulun yaklaşık 44.000 lira olan gelirine karşılık 100.000 lira gideri vardır. Giderin büyük bir kısmı öğretim elemanlarına ödenmektedir.

Gerek Türk Hükümetinin yabancı okullar karşısındaki kararlı tutumu, gerekse 1929'dan itibaren baş gösteren ekonomik buhran ile mali açıdan sıkıntıya düşen okul, 31 Ağustos 1934 tarihinde kapanmak zorunda kaldı (79).

d. Tarsus Amerikan Erkek Koleji (The Tarsus American School)

Aziz Paulos'un (St. Paul) doğduğu yer olarak rivayet olunan Tarsus'ta bir okul açılması fikri, New York'lu zengin bir işadamı olan Albay Elliot F. Shepard tarafından ortaya atılmış ve Presloyterign Board of missions isimli misyoner teşkilatınca da desteklenince 22 Kasım 1888 tarihinde 3 öğretmen ve 17 öğrenci ile okul öğrenime başlamıştır (80). Başına öğreniminin bir kısmını Türkiye'deki Amerikan okullarında yapmış olan Harutyun S. Cenanyan adında bir Ermeni vaizin getirildiği okul, 1903 yılında American Board'un kontrolüne geçti. Öğretim süresinin 8 veya 10 yıl olduğu kabul edilen kolejde, 1914,15 yıllarında 260 öğrencinin bulunduğu ve bu öğrencilerin

79) Stone, *Academies For...*, s.255; Hurewitz, *a.g.m.*, s.510; Johnson, *a.g.e.*, s.330; Okul 1934'de kapandığında American Board'la ilgisi kalmayıp The Near East College Association (NECA)'a bağlıydı; Trask, *The United States Response...*, s.163.

80) Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s.200-203; Alan Bartholomew, *A History of Tarsus American School, 1888-1988*, İst. 1988, s.11; Stone, *Academies...*, s.208.

lam gelirin 36-766 lirası öğrenciden alınıyordu. Aynı yıl okulun giderlerinin gelirinden fazla olduğu dikkati çekmektedir. Tablo 7'de de görüldüğü üzere okulun yaklaşık 44.000 lira olan gelirine karşılık 100.000 lira gideri vardır. Giderin büyük bir kısmı öğretim elemanlarına ödenmektedir.

Gerek Türk Hükümetinin yabancı okullar karşısındaki kararlı tutumu, gerekse 1929'dan itibaren baş gösteren ekonomik buhran ile mali açıdan sıkıntıya düşen okul, 31 Ağustos 1934 tarihinde kapanmak zorunda kaldı (79).

d. Tarsus Amerikan Erkek Koleji (The Tarsus American School)

Aziz Paulos'un (St. Paul) doğduğu yer olarak rivayet olunan Tarsus'ta bir okul açılması fikri, New York'lu zengin bir işadamı olan Albay Elliot F. Shepard tarafından ortaya atılmış ve Presloyterign Board of missions isimli misyoner teşkilatınca da desteklenince 22 Kasım 1888 tarihinde 3 öğretmen ve 17 öğrenci ile okul öğrenime başlamıştır (80). Başına öğreniminin bir kısmını Türkiye'deki Amerikan okullarında yapmış olan Harutyun S. Cenanyan adında bir Ermeni vaizin getirildiği okul, 1903 yılında American Board'un kontrolüne geçti. Öğretim süresinin 8 veya 10 yıl olduğu kabul edilen kolejde, 1914,15 yıllarında 260 öğrencinin bulunduğu ve bu öğrencilerin

79) Stone, *Academies For...*, s.255; Hurewitz, *a.g.m.*, s.510; Johnson, *a.g.e.*, s.330; Okul 1934'de kapandığında American Board'la ilgisi kalmayıp The Near East College Association (NECA)'a bağlıydı; Trask, *The United States Response...*, s.163.

80) Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s.200-203; Alan Bartholomew, *A History of Tarsus American School, 1888-1988*, İst. 1988, s.11; Stone, *Academies...*, s.208.

%13'ünün Müslüman, kalanının hıristiyan olduğu ifade edilmektedir (81). 1923 yılına gelindiğinde okulun öğrenci sayısı 139 olarak gösterilir. Bunların 94'ü Türk'tür. Bu sayı 1924'te 73'e düşmüş ve okul, aynı yıl hıristiyanlık propagandası yaptığı gerekçesiyle Türk makamları tarafından kapatılmıştır. Ancak, yapılan girişimlerle ertesi yıl yeniden açılmıştır (82).

Bu arada öğrenci sayısı oldukça azalarak 25'e düşmüştür. 2/3 oranındaki bu düşüş 1927'ye gelindiğinde tekrar artmış ve toplam öğrenci sayısı 80'e ulaşmıştır. Bunların 75'inin Türk olduğu belirtilir (83). 1932-33 istatistiğine göre öğrenci sayısı 14'ü gündüzlü, 36'sı yatılı olmak üzere 50'ye düşmüş ve aynı yıl okuldan 9'u orta, 8'i lise kısmından olmak üzere 17 öğrenci mezun olmuştur. 7'si erkek toplam 8 öğretmenin görev yaptığı okulda öğretmenlerinin yarısı yabancı üniversite mezunuydu.

1938 yılında okulda şu dersler okutuluyordu (84): Hazırlıkta: Türkçe, lisan ve edebiyat (3), İngilizce, Lisan ve edebiyat (18), Aritmetik, Marangozluk (4), Beden Eğitimi (3).

Orta Kısımda: Türkçe, Lisan, Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Yurtbilgisi, İngilizce, Fransızca, Hıfzıssıhha, Aritmetik ve Geometri, Fen Bilgisi, Cebir, Askerliğe Hazırlık, Kozmografya, Beden, Musiki.

-
- 81) Bartholomew, a.g.e., s.22, 75; Kocabaşoğlu, Stone'a dayanarak aynı yıl öğrenci sayısını 163 olarak vermektedir. Bkz. a.g.e., s.202.
- 82) Bartholomew, a.g.e., s.28; Stone, *Academies For...*, s.279; aynı yazar *Communities...*, s.9.
- 83) *The Missionary Herald*, s.155.
- 84) TTD Arşivi, M.V. Kültür Kurulu Özel Okullara Ait Karar Defteri, 1937-38, C.1, s.421.

Lise kısmında ise; Türkçe, Tarih, Coğrafya, İngilizce, Fransızca, Biyoloji (Botanik, Zooloji, Fizyoloji), Cebir ve Trigonometri, Defter Usulu, Daktilografi, Askerliğe Hazırlık, Fizik, Uzay Geometri, Sosyoloji, Felsefe, Lojik, Kimya, Kozmografya, Ekonomi ve Beden.

Görüldüğü gibi oldukça yüklü bir programı olan okulda, Türkçe kültür dersleri yanında, ağırlıklı İngilizce ve yabancı dil olarak Fransızca yer almaktadır. Erkeklerle mahsus olan okulda, öğrencilere beceri kazandıracak bazı meslek dersleri de önemlidir.

1932-33 ders yılında toplam geliri 12.400 lira olan okulda, bu gelirin 9680 lirası dışarıdan gelen yardım iken öğrenciden yalnızca 3000 lirası alınmıştır. Gelirinin 2/3 ü öğretim elemanlarının maaş ve ücretlerine gitmektedir.

Board okulu olarak bilinen Tarsus Koleji'nin idaresi, daha sonra Üsküdar ve Göztepe Kolejleri gibi "Near East Mission of the United Church For World Ministries" isimli teşkilâta geçmiştir (85) ve halen resmî okullara denk olarak faaliyetini sürdürmektedir.

Yukarıda kısa tarihçeleri, buldukları yerler, öğrenci ve öğretmen sayıları ve programı ile bütçeleri açısından ele aldığımız Amerikan okullarından başka, yine bu devlet tarafından açılan bir diğer okul ise Amiral Bristol Hastanesi Ebe Hemşire Okulu'dur. Okul Milli Mücadele döneminde 1920 Ağustosunda Amiral Bristol Hastanesi İdare Heyeti tarafından kuruldu. 2.5 yıllık olarak açılan okul 1929 Eylül'ünde 3 yıla çıkmış olup, 15-25 yaşları arasındaki ortaokul mezunu Türk vatandaşları arasından seçilen öğrenciler alınıyordu.

85) Anna G. Edmonds, *Opinion Survey of Co-education and the American Board Schools in Turkey*, November 1980, s.2.

1920'den 1957'ye kadar Özel Dershane olarak çalışan okul, 1957'de 4 yıllık programla Hemşire Sağlık Kolejinde denk, parasız yatılı bir okul durumuna gelmiştir (86).

Milli Mücadele döneminde açılan diğer bir Amerikan okulu da İstanbulda 1920'de kurulan Dil okuluydu. Misyon başkanı Fred Field Goodsell'in eşi Bayan Goodsell'in de bir süre müdirelik yaptığı okulun görünen amacı, dil öğretmektir. Üniversite öğrencilerinin hoca olarak değerlendirildiği okul, fazla gelişemedi. Zira, 1924'de kayıtlı öğrenci sayısı sadece 10'du. Bu sayı 1927-28'de 12'ye çıktı ve bu öğrencilere Türkçe, Arapça, Türkçe Psikoloji, Türk Dini Tarihi, Türkiye'deki protestanlık ... konularında dersler verildi. Ancak gerek ekonomik buhran gerekse görevli sayısındaki yetersizlik sebebiyle okul 1932 ilkbaharında kapatıldı (87).

Savaş sonrasında 1922 yılında İstanbulda açılan bir diğer okul Din okuludur. Bölge ülkelerden gelecek genç insanlar için merkez oluşturma amacını güden okul, hıristiyanlığın bütün mezheplerine mensup kişilere açıktı. Ancak, Türkiye'de fazla güç kazanamadı ve 1925'de İstanbul'dan Atina'ya taşındı (88).

Dershane niteliğindeki bu okullardan başka, 1875'de İzmit yakınında kurulup, 1921'de Marmara Denizi kıyısında Erenköy'e taşınan Bithynia Lisesi (high school) de Atatürk Dönemi Türkiye'sinde bir süre faaliyetini sürdürdü. Hakkında fazla bilgi bulamadığımız bu okulun öğrencilerinin büyük bir kısmı Rum ve Ermeniydi. Cumhuriyet

86) Okulun tarihçesi için bkz. ÖÖK Arşivi, Amerikan Okulları Dosyası; **Özel Okullar Rehberi**, s.131.

87) Bkz. Johnson, **a.g.e.**, s.31-33.

88) Johnson, **a.g.e.**, s.34.

döneminde çoğunluk müslümanlara geçmişse de fazla etkili olamayan okul 1931'de kapandı (89).

Kısaca özetlemek gerekirse, 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Osmanlı ülkesine gelmeye başlayan Amerikalı misyonerler, protestanlığı yaymada araç olarak gördükleri eğitim ve öğretim kurumları olan okullarını açmışlardır.

Bundan amaç, hem hıristiyanlığı yaymak hem de başta Ermeni ve Rum gibi hıristiyan azınlıkları etkileyerek onları Osmanlı'dan koparmak ve ülkelerinin siyasî emelleri için kullanmaktır.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra kıyı şehirlerden iç bölgelere yayılan misyonerler —görünürde insanî amaçları da ön plana çıkartarak— bölge insanlarına eğitim ve sağlıkta yardımcı olmak için "misyon"larını kurmuşlar ve okullarının sayılarını arttırmışlardı. Bu alanda önemli yatırımlar yapan A.B.D. elde ettiği imkânları kaybetmemek için, Cumhuriyet Türkiye'sinde de eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmeyi istedi. Kapanan okullarını tekrar açtırmak için diplomatik çabalar gösteren Amerika'nın ilk yıllardaki okul sayısı 8-10 civarındaydı. 1927-28'de bu okullarda toplam 2044 öğrenci ile 225 öğretmen vardı. Toplam gelirleri ise (371.652 lirası öğrenciden alınıyor) 796.556 liraydı. 1931-32'de ise 11 Amerikan okulunda 1990 öğrenci ile 280 öğretmen vardı. Bütçesi ise 1.760.281 liraya çıkmıştı. Bu gelirlerin 475.401 lirasının öğrenciden alındığı düşünülürse dışardan gelen yardımlar toplam gelirin 2/3'ünden fazladır. 1932-33'te ise 1678 öğrenci ile 243 öğretmen vardı. Bütçeleri ise toplam 1.126.109 liraydı. Bunun 363.239 lirası öğrenci ücretleriydi. 1937-38 yıllarında da 2'si ortaokul

89) Stone, *Communities...*, s.9; aynı yazar, *Academies...*, s.282, 353.

(Merzifon, Talas) 5'i lise olmak üzere (Robert Kolej, İstanbul Kız Koleji, Göztepe, Üsküdar ve Tarsus Amerikan Kolejleri) 7 Amerikan okulu kalmıştır. Bu tarihlerde Amerikan kolejlerinin toplam gelirleri 439.045 liradır. Bunun 194.705 lirası öğreni ücretleriydi. Görülmektedir ki, A.B.D. Türkiye'deki okullarına oldukça yüklü miktarda malî yardımlarda bulunuyordu. 1930'lardaki ekonomik buhrandan etkilenecek bazı okulları kapatmalarına rağmen önemli bazı okullarının faaliyetini sürdürmeleri sağlanmıştır.

Yeni Türkiye Devleti'nin millî ve lâik eğitim politikası sonucunda, denetim altına alınan bu okulların; 1923 sonrasında Türkiye'nin batıya yönelik, lâikliği vurgulayan, çağdaş eğitim politikası ile uyum içinde olmaya çalışarak faaliyetini sürdürdüğü ifade edilebilir.

II. FRANSIZ OKULLARI

Osmanlı döneminde açılan Fransız okullarının tarihi oldukça eskilere dayanır. Katolik okulları olarak bilinen bu okulların ilk açılışları 16. yüzyılın sonlarına rastlar. Çeşitli tarikatlara mensup rahip ve rahibeler tarafından açılan okullar genelde açan dinî kuruluşların adıyla da anılırlar (90).

Türkiye'deki kültürel nüfuzunu, gönderdiği uzman, öğretmen ve rahibeler kanalıyla kazanan (91) Fransızların 1839 yılına gelin-

90) Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", C.D.T.A., c.3, s.653; Tarikatların belli başlıları Frerler, Çazaristler, Notre Dame de Sion Rahibeleri, Kapuçin, Cizvit, Fransisken ve Dominikenlerdir. Geniş bilgi için bkz. Polvan, a.g.e., s.116-229.

91) Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919-1922*, 2. bs., Ank. 1988, s.62.

diğinde sadece İstanbul'da 21'i erkek 19'u kız olmak üzere toplam 40 okulunun olduğu; bu okullarda 4011'i yerli Hıristiyan, 1860'ı yabancı öğrenci olmak üzere toplam 5871 öğrencinin okuduğu tahmin ediliyor (92) ve okul sayısının 1914'de ülke çapında 500'e ulaştığı ifade ediliyordu (93). Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ile kaldırılan kapitülasyonlardan en çok zararı Fransız okulları gördü. Ne var ki, Mütareke ile eski durumlarına kavuşan Fransız okullarının varlığı, 20 Ekim 1921 tarihli Ankara İtilâfnamesi (94) ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması'na (95) ekli mektuplarla tanındı. Söz konusu anlaşmalarla Fransız okullarının mevcudiyeti, Türkiye'nin menfaatlerine ters düşmemek, ilgili yasa ve yönetmeliklere uymak şartıyla kabul ediliyordu. Ancak, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Fransız okullarının istenilen kurallara uymadıkları görüldü. Bu yüzden kurallara uymayan okulların kapatılması üzerine yüzyılın başlarında 500 sayısı ile ifade edilen Fransız okullarının sayısı oldukça azaldı.

Nitekim, pek çok Fransız okulu dersanelerinden dinî sembollerini kaldırmadığı için kapatılmıştır (96). Bu tarihlerde sadece İstanbul'da 13.000 öğrencinin okuduğu, 36 Fransız okulunun varlığından sözediliyordu (97).

-
- 92) Okan, a.g.e., s.1; 1839 yılında Fransız Latin Hıristiyan okullarının listesi için bkz. Ergin, C.1-2, s.773-774.
- 93) Mears, **Modern Turkey**, s.135; bu tarihlerde sadece İstanbul ve civarında 53 Fransız okulunun olduğu tahmin edilmektedir.
- 94) İtilâfname'ye ekli mektup için bkz. Birinci Bölüm IV'de dipnot 46. s.25.
- 95) Andlaşma'ya ekli mektup metni için bkz. Birinci Bölüm V'de s.27.
- 96) "Mektepler Birer Birer Kapanıyor", **İKDAM**, 10 Nisan 1924; Robert Mantran, "Les Ecoles Françaises En Turquie (1925-1931)", **Turcica**, I. Paris 1981, s.180.
- 97) **The Times**, 10 Nisan 1924, p.9; aynı tarihli Tanin gazetesinde İstanbul'daki Fransız okulu sayısı 40, öğrenci sayısı da 12.500 olarak verilmektedir. Bkz. "Papaz Mektepleri Bugün Kamilen Kapanmış Olacaktır" 1927-32 tarihleri arasında Fransız okulları için bkz. Tablo 1.

Tablo 1: Fransız Okulları (1927-32) *

Yıllar	OKUL SAYISI						Toplam Öğret.S.	Toplam	ÖĞRENCİ SAYILARI				MEZUNLAR		
	Ana	İlk	Orta	Lise	Toplam	Ana			İlk	Orta	Lise	İlk	Orta	Lise	
1927-28	—	—	—	—	36	—	441	—	5311	1905	602	—	238	—	—
1928-29	—	—	—	—	41	—	499	320	5786	965	398	—	359	118	—
1929-30	—	—	—	—	41	—	476	274	6140	1164	398	—	436	103	—
1930-31	1	24	8	6	39	—	519	198	6235	1317	344	—	274	186	53
1931-32	1	25	7	6	39	—	523	167	5207	1256	343	—	264	138	59

*) Maarif 1923-32 İstatistikleri, s.66-67.

Kısaca, gerek Türk Hükümeti'nin hıristiyanlık propagandasına karşı duyarlı davranması ve aldığı tedbirler ile yabancı okulları denetlemesi, gerekse daha önceleri öğrencilerinin çoğunluğunu Rum ve Ermeniler oluştururken, Lozan sonrası bu azınlık nüfusunda meydana gelen azalma ile Fransız okullarındaki öğrencisayılarının düşüşü bu okulları olumsuz yönde etkiledi. Sonuçta İstanbul ve İzmir dışındaki pekçok okulun faaliyetleri sona erdi.

A. İlk Dereceli Okullar

Cumhuriyet'in ilk yıllarında çalışmalarına devam eden Fransız okullarının büyük kısmı ilkokul seviyesindeydi .

1932-1933 yıllarında faaliyette bulunan Fransız ilkokulları şunlardır (98) :

- İstanbul - Bebek Saint Joseph Muhtelit (karma)
- İstanbul - Beyoğlu St. Jean Baptiste Fransız Erkek Okulu
- İstanbul - Beyoğlu St. Jeanne d' Arc Karma Fr. Okulu
- İstanbul - Büyükkada Saint Antoine Karma Okulu
- İstanbul - Fenerbahçe St. Iréne Karma Okulu
- İstanbul - Feriköy Notre Dame de Lourdes Kız Okulu
- İstanbul - Galata Saint - Pierre Erkek Okulu
- İstanbul - Haydarpaşa Saint - Louis Erkek Okulu
- İstanbul - Kadıköy Assomption Erkek Okulu
- İstanbul - Kumkapı Erkek Okulu
- İstanbul - Pangaltı Saint - Esprit Kız Okulu
- İstanbul - Şişli Opital de la Paix Kız Okulu

98) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.88; bu okulların Osmanlı dönemindeki konumları için bkz. Polvan, a.g.e., s.138-140, 172-173, 197-200, 211, 213-215.

İstanbul - Topkapı Saint - Joseph Kız Okulu

İstanbul - Üsküdar Sainte - Marie Erkek Okulu

İstanbul - Yeşilköy Sacre Coeur Erkek Okulu

İstanbul - Saint - Esprit Erkek Okulu

İzmir - Alaybey Karma Okulu

İzmir - Buca Kız Okulu

İzmir - Bornova Kız Okulu

İzmir - Gündoğdu Karma Okulu

İzmir - Karşıyaka Dame de Sion Kız Okulu

İzmir - Kaçışme Karma Okulu

Zonguldak - Saint - Jeanne Karma (Sen Jöneviyev)

Zonguldak - Saint Barp Erkek Okulu

Maarif istatistiklerinden çıkartılan bu listede de görüldüğü üzere, toplam 25 Fransız ilkokulununun 10'u erkek, 7'si kız, diğerleri karımadır. Bu okullardan 16'sı İstanbul'da 7'si İzmir'de, 2'si Zonguldak'tadır. Haydarpaşa Saint - Louis Erkek okulu 1932-33 ders yılı sonunda kapanmış olup, Fransız ilkokullarının sayısı 1937-38 yıllarına gelindiğinde 4'e düşmüştür. 3'ü İstanbul'da biri İzmir'dedir (99).

1932-33 yıllarında Fransız ilkokullarındaki öğrenci sayıları şöyledir: Ana sınıflarında 15'i erkek 58'i kız toplam 73 öğrenci; ilk kısımda 811'i erkek, 1094'ü kız olmak üzere toplam 1905 öğrenci vardı. Bunlardan 808 erkek ile 1012 kız öğrenci gündüzlü, 18 erkek 140 kız öğrenci yatılıdır. Sonuç olarak 826'sı erkek, 1152'si kız olmak üzere toplam 1978 öğrenci Fransız ilkokullarında öğrenim görüyordu. Aynı yıl

99) **Maarif 1937-38 İstatistiği**, s.XII, 106; bu tarihlerde faaliyetine devam eden okullar şunlardır: Feriköy Notre Dame de Lourdes Kız, Pangaltı Saint Eporit Erkek, Pangaltı Saint Eporit Karma, İzmir Gündoğdu Kız Okulu.

okullardan 24'ü erkek, 48'i kız toplam 72 öğrenci mezun oldu. 54'ü erkek 110'u kadın olmak üzere toplam 164 öğretmenin görev yaptığı Fransız ilkokullarında, bir öğretmene yaklaşık 12 öğrenci düşmektedir. Öğretmenlerin 1/3'ü öğretmen okulu mezunudur (100).

1932-33 Maarif istatistiklerinde Fransızlara ait bir de ana okulu zikredilmektedir. İstanbul'un Moda semtindeki ana okulunda 9'u erkek 4'ü kız toplam 13 öğrenci ile bir kadın öğretmen görev yapıyordu (101).

Fransız ilkokullarının ders programları MEB'nca onaylanıyordu. Dersler Türkçe ve Fransızca olarak yapılıyordu. Fransız Kız ilkokullarına örnek teşkil etmesi bakımından Bornova Kız okulunun müfredat programı aşağıya alınmıştır.

1936 yılında okulda şu dersler okutuluyordu (102) :

Birinci ve İkinci Sınıflarda: Türkçe (8), Fransızca (10), Hesap (4), Resim (2), Musikî (1), Dikiş (1), Jimnastik (1).

Üçüncü Sınıfta: Yukarıdaki dersler aynı olmakla birlikte Hesap dersi haftada (5) saat, Resim (1) saattir.

Dördüncü ve Beşinci Sınıflarda: Türkçe (6), Tarih (2), Coğrafya (2), Yurtbilgisi (2), Fransızca (6), Hesap (3), Sians (Sciences) (2), Resim, Musikî, Dikiş, Jimnastik birer saattir.

100) Fransız İlkokullarındaki öğrenci ve öğretmen sayıları ile öğretmenlerin öğretim durumları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Maarif 1932-33 İstatistiği**, s.88, 158.

101) **Maarif 1932-33 İstatistiği**, s.91.

102) 8.8.1936 tarih ve 59 sayılı yazı ile Kültür Kurulu'nun kabul ettiği program. **TTD Arşivi, 1935-36 Kültür Kurulu Kararları**, C.1, s.256-258.

Beş sınıflı olan okulda, Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurtbilgisi dersleri Kültür Bakanlığı*'nın kabul ettiği prensipler dairesinde ve ders saatleri dahilinde Türk öğretmenler tarafından Türkçe verilmektedir.

Fransız erkek ilkokullarının programlarına örnek olarak Kadıköy Assomption Fransız erkek ilkokulunun 1934 yılına ait müfredat programı şöyledir (103): Türkçe, Tarih, Coğrafya ve Yurtbilgisi dersleri resmî programa göre okutuluyordu. Ahlâk dersi 2. sınıftan itibaren 1'er saat. Fransızca: Gramer (4. ve 5. sınıflarda 5'er saat), Kıraat-Ezber (12, 12, 14, 4, 4), Riyaziyat = Hesap (9, 8, 10, 7, 4) Hendece (5. sınıfta 2 saat), Eşya dersleri (1. ve 2. sınıfta 2'şer saat), Tarihi Tabii (4. sınıfta 3, 5. sınıfta 4 saat), Yazı (3'e kadar 2, 4. ve 5. sınıflarda 1'er saat), Resim ve Musiki bütün sınıflarda 1'er saattir.

Erkek ilkokulunun programı haftalık ders saati açısından kız okuluna göre daha yoğun. Zira, kız okulunda haftada 27 saat, erkek ilkokulunda 35 saat ders vardır.

Fransız ilkokullarının gelirlerini öğrencilerden alınan ücretlerle cemaatin yardımları ve diğer gelirler oluşturuyordu. 1932 yılında Fransız ilkokullarının toplam bütçesi 101.758 liraydı. Bunun 74.809 lirası öğrencilerden alınıyordu. Toplam gelirin 46.428 lirası öğretim elemanlarına maaş olarak ödeniyordu. 9.955 lirası cemaatin yardımındı (104).

103) 22.1.1934 tarih ve 22 sayılı yazı ile Millî Talim ve Terbiye Dairesince kabul edilen program, bkz. TTD Arşivi, **Kurul Kararları 1933-34**, s.42-43.

* M.E.B.'nin adı 1935'den sonra Kültür Bakanlığı olmuştur.

104) Fransız İlkokullarının gelir ve giderleri için bkz. **1932-33 İstatistiği**, s.168.

1932-33'te 25 olan ilkokul sayısı 1937-38'e gelindiğinde anılan sebeplerden dolayı 4'e düşmüştür. Bu tarihte 4 Fransız ilkokulunda 206 öğrenci ile 24 öğretmen vardı (105). Böylece beş yıl aradan sonra Fransız ilkokullarının sayısında 1/6 öğrenci sayısında 1/9 oranında bir düşüş meydana gelmiştir. Öğretmen sayısı ise 1/7 oranında azalmıştır.

B. Orta Dereceli Okullar

Fransızlara ait ilkokullardan başka Cumhuriyet Türkiye'sinde faaliyetlerine devam eden orta ve lise seviyesinde okulları da vardı. Bunların sayıları ilkokullar kadar olmamakla beraber etkileri daha fazla olan kurumlardı.

Ortaokul seviyesindeki Fransız okulları şunlardır (106) :

İstanbul - Beyoğlu Saint - Pulchérie Kız Ortaokulu

İstanbul - Sainte - Elisabeth Fransız Kız Okulu

İstanbul - Feriköy Ste - Jeanne d'Arc Fransız Erkek Okulu

İstanbul - Galata Saint - Benoit Kız Okulu

İstanbul - Haydarpaşa Sainte - Euphémie Fransız Kız Okulu

İstanbul - Kumkapı Ste - Jeanne d'Arc Erkek Okulu.

İzmir - Alsancak Erkek Okulu.

1932-33 ders yılında 6'sı İstanbul'da 1'i İzmir'de toplam 7 Fransız ortaokulu vardır. Bu sayı 1937-38'e gelindiğinde 3'e düşmüştür. 2'si kız okulu olan bu okullar şunlardır: Beyoğlu Saint Pulchérie, Galata Saint - Benoit, İzmir Saint Joseph Fransız Ortaokuludur (107).

105) Maarif 1937-38 İstatistiği, s.XII.

106) Bu liste, Maarif 1932-33 İstatistiği, s.195'den alınmıştır. Okullar hakkında bilgi için bkz. Özel Okullar Rehberi, s.160, 164-165; ÖÖK Arşivi, Beyoğlu Saint Pulchérie Fransız Kız Ortaokuluna ait özel dosyadan.

107) Maarif 1937-38 İstatistiği, s.XIII, 106.

Fransız ortaokullarında 1932-33 ders yılında toplam 1991 öğrenci vardı. Bu öğrencilerin 543'ü erkek, 1408'i kızdır. 20 kız öğrenci anaokulu kısmında; 1368 öğrenci (378'i erkek, 990'ı kız) ilk kısımlarda, 127 kız öğrenci hazırlıkta ve 476 öğrenci (205'i erkek, 271'i kız) orta kısımdadır. Bunlardan 583 erkek ile 1372 kız öğrenci gündüzlü, 36 kız öğrenci yatılıdır. Toplam (45'i erkek, 90'ı kadın olan) 135 öğretmenin görev yaptığı okullarda, öğretmenlerin çoğunluğu yüksek okul mezunuydu. Aynı yıl ilkten 209, ortadan 108 öğrenci mezun olmuştur (108).

Fransız ortaokullarının müfredat programlarına örnek olması açısından; elde edilebilen İzmir Saint - Joseph Fransız okulunun programını vermek yararlı olacaktır. Okulda 1937 yılında şu dersler okutuluyordu (109) :

Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurtbilgisi, Askerlik gibi kültür dersleri Türkçe olarak resmi programlara göre veriliyordu. Okulda okutulan diğer dersler ise şunlardı: Fransızca, Edebiyat, Hayat Bilgisi, Matematik, Ticaret Dersleri, Fizik, Kimya, Tabii Bilgiler, Stenografi, Resim, Jimnastik, Musiki. Haftada her sınıf için toplam 33'er saat ders vardı. Okulun ilk kısmı beş, hazırlık bir, orta kısmı üç sınıflıydı.

1937-38'de faaliyetine devam eden 3 Fransız ortaokulunda öğretmen sayısı 37, öğrenci sayısı ise 582'dir. Böylece 1932-1938 arasında ortaokul sayısı 1/2, öğrenci ve öğretmen sayısı 3/4 oranında azalmıştır.

108) Fransız ortaokullarındaki öğrenci sayıları için bkz. Tablo 2. (Rakamlar Maarif 1932-33 İstatistiği, s.190-191'den alınmıştır) Öğretmenlerin sayısı ve öğrenim durumları için bkz. aynı eser, s.195.

109) 26.1.1937'de Talim Terbiye tarafından kabul edilen program.

Tablo 2: Fransız Ortaokullarındaki Toplam Öğrenci Sayıları (1932-33) *

Okullar	Ana	İlk	Hazırlık	Orta	GENEL TOPLAM				Mezun Olanlar	
					Gündüz	Yatılı	Toplam	İlk	Orta	
İst.Beyoğlu Saint Pulchérie Kız	20	286	103	70	479	—	479	12	13	
İst.Beyoğlu Saint Elisabeth Kız	—	91	—	29	120	—	120	18	10	
İst.Feriköy Ste. Jeanne d'Arc E.	—	154	—	109	263	—	263	—	22	
İst.Galata Saint Benoît Kız	—	328	—	46	374	—	374	35	16	
İst.Haydarpaşa Saint Euphémie Kız	—	163	—	60	187	36	223	50	7	
İst.K.kapı Ste. Jeanne d'Arc E.	—	126	24	66	216	—	216	34	17	
İzm.Alsancak Erkek	—	220	—	96	316	—	316	60	23	
TOPLAM (7)	20	1368	127	476	1955	36	1991	209	108	

*) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.190-191.

Fransız ortaokullarının gelirlerinin büyük bir kısmını öğrencilerden alınan ücretler meydana getiriyordu. 1932-33'te toplam bütçeleri 104.694 liradır. Bu gelirin 103.909 lirası öğrencilerden alınan ücretlerdi. 704 lirası ise cemaatin yardımındı (110). Bu rakamlar Fransa'nın okullarına yaptığı yardımları azalttığını gösteriyor.

Fransızlara ait orta dereceli okullar arasında lise seviyesinde faaliyette bulunan okullar ise şunlardı (111) :

İstanbul - Beyoğlu Saint Louis Erkek Lisesi

İstanbul - Galata Saint Benoît Erkek Lisesi

İstanbul - Galatasaray Saint Michel Erkek Okulu

İstanbul - Kadıköy Saint Joseph Erkek Lisesi

İstanbul - Kadıköy Notre Dame de Sion Kız Lisesi

İstanbul - Pangaltı Notre Dame de Sion Kız Lisesi.

Dördü erkek, ikisi kız okulu olan toplam 6 Fransız liselerinde 1932-33 yıllarında toplam 1719 öğrenci öğrenim görüyordu. Bu öğrencilerin 652'si (477'si erkek, 175'i kız) ilk kısımlarda; 118'i (25'i erkek, 93'ü kız) hazırlıkta; 650'si (534'ü erkek, 116'sı kız) orta kısımlarda ve 299'u (244'ü erkek, 75'i kız) lise kısımlarındaydı. Aynı yıl öğrencilerin 157'si ilkten, 107'si ortadan, 54'ü liseden mezun olmuştur (112).

Fransız liselerinde toplam 183 öğretmen görev yapıyordu. Bunların 113'ü erkek 70'i kadındır ve 43 öğretmen yabancı üniversite, diğerleri yüksek okul ve öğretmen okulu mezunudurlar.

110) Fransız ortaokullarının bütçeleri için bkz. 1932-33 İstatistiği, s.199.

111) Okulların isimleri, 1932-33 İstatistiği, s.212'den alınmıştır.

112) Okullardaki öğrenci sayıları için bkz. Tablo 3. (1932-33 İstatistiği, s.212-213; Öğretmen sayıları ile öğretmenlerin öğrenim durumları için bkz. aynı eser, s.216)

Osmanlı döneminde genç kızlara Fransız Dili ve Edebiyatı, Katolik Tarihi ve dinî kaidelerle ev işi, el işleri ve el sanatları dallarında eğitim vermek; erkekler ise katip, rehber ve tercüman olarak yetiştirmek gayesiyle eğitim veren bu okullar (113); Cumhuriyet döneminde Türk Hükümeti'nin yabancı okullar hakkındaki yönetmeliklerine uymak durumundaydılar. Türk millî eğitiminde ve Türk - Fransız ilişkilerinde önemli rol oynayan bu kurumları ayrıntılı incelemekte yarar vardır.

1. Saint - Benoît Erkek Lisesi

Fransız Lazarist Rahipleri adına Jean Bertrand tarafından 1783'te öğretime başlayan okul ilk açıldığında ilk, orta ve lise kısımlarını kapsıyordu (114). Bugün orta ve lise kısımlarıyla faaliyetine devam eden okulun başlangıçtaki öğrencileri Rum ve Yahudi çocukları idi ve okulda Fransızca, Matematik, eski Grekçe, Latince, Serbest Sanatlar ... gibi dersler gösteriliyordu (115).

Cumhuriyet döneminde faaliyetine devam eden okulda 1932-33'te 139'u ilk kısımda, 211'i orta, 89'u lise kısmında olmak üzere toplam 439 öğrenci bulunuyordu. Gündüzlü olan bu öğrencilerden aynı yıl 21'i ilk, 21'i orta ve 16'sı lise kısmından mezun olmuştur (116). 30'u

113) Mears, a.g.e., s.131.

114) ÖÖK Arşivi, Özel Saint - Benoit Fransız Lisesi Dosyasından; bir araştırmada bu okulun İstanbul'da kurulan en eski Fransız okulu oldu ve ilk olarak 18 Kasım 1583'te Cizvit misyonerlerince açıldığı belirtilmektedir. Bkz. Polvan, a.g.e., s.145.

115) Polvan, a.g.e., s.146-148.

116) Bkz. Tablo 3. Okula ait dosyada yer alan bilgilere göre, 1931-32 ders yılında hazırlık sınıfında 196, ilk kısımda 226, ortada 237, lisede ise 91 olmak üzere toplam 750 öğrenci ile 41 öğretmen vardır. 1932-33'te ise hazırlıkta 108, ilk'te 146, orta'da 163, lisede 92 öğrenci olmak üzere 515 öğrenci ile 32 öğretmen vardır. Bkz. ÖÖK Arşivi 420-4. İstanbul Özel Saint Benoit Lisesi, Dosyası.

erkek 4'ü kadın olmak üzere toplam 34 öğretmenin görev yaptığı okulda, bir öğretmene yaklaşık 13 öğrenci düşüyordu (117).

1932-33'te okulun toplam geliri 59.022 liradır. Bunun 48.713 lirası öğrenci ücretleri olup, kalanı diğer gelirlerdir. Toplam gelirin 40.594 lirası öğretim elemanlarına maaş olarak ödeniyordu. 1937-38 yıllarına gelindiğinde toplam gelir 27.501 liraya düştü. Bunun 27.137 lirası öğrenciden alınıyordu. Toplam gelirin 2/3'ü öğretim elemanlarının masraflarına gidiyordu (118). Görüldüğü gibi altı yıl aradan sonra okulun geliri yarıya yakın düşmüş ve dışarıdan gelen yardımda oldukça azalmıştır. Araştırmalarımız esnasında okula ait bir programa rastlanamamıştır.

2. Saint - Louis Ruhban Erkek Okulu

4 Eylül 1882 tarihinde Beyoğlu'nda Saint Louis Manastırında açılmıştır. İlk kısmı yoktur. Okulun Nizamnamesi'nden alınan bilgilere göre; "St. Louis" okulu sırf katolik müessesesi olup asıl maksadı şark idare-i ruhaniyelerine papas yetiştirmektir. Fakat rahip olmak istemeyen klâsik öğretim yapmak isteyen öğrencilerin de okula kabul edildiği belirtiliyordu. Okula yatılı ve gündüzlü öğrenci kabul ediliyordu. Yatılı öğrenciler genelde ruhbanlığı kabul edenlerden oluşuyordu. Okula girebilmek için Katolik olmak ve dokuz yaşında olmak gerekiyordu. Okul altısı ortaöğrenim, birisi felsefe sınıfı olmak üzere yedi sınıftıydı (119).

117) **Maarif 1932-33 İstatistiği**, s.216; öğretmen sayısı 1937-38'de 30'a düşmüştür.

Bkz. **Öğretmenler İstatistiği**, 1934, 38, 42, s.340-341.

118) Okulun bütçesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Maarif 1932-33 İstatistiği**, s.219; **Maarif 1937-38 İstatistiği**, s.234.

119) TTD Arşivi, "25.3.1934 tarih ve 82 sayılı St. Louis Ruhban Mektebinin Muadelet Talimatnamesi hk." yazı. Bkz. **1934 Kurul Kararı**, C.I, s.32-333.

Tablo 3'te de görüldüğü üzere 1932-33 yıllarında okulda toplam 53 öğrenci vardır. Bunlardan 45'i orta, 8'i lise kısmındadır ve 24'ü gündüzlü, 29'u yatılıdır. Hepsi erkek olan toplam 13 öğretmen görevlidir. Bir öğretmene 4 öğrencinin düştüğü okulda görev yapan öğretmenlerin 10'u yabancı üniversite mezunudur.

Aynı yıllarda okulun toplam bütçesi tamamı öğrenci ücretlerinden oluşan - 3858 liraydı. Bu gelirin 1440 lirası öğretim elemanları maaşlarına gidiyordu (120).

1937-38 ders yılında okulun gelirleri %100'e yakın artarak 6809 liraya çıkmıştır. Bu gelirin 2998 lirası öğrenciden, 4811 lirası ise ce-maatlerin yardımlarından oluşuyordu (121). Böylece 1932-38 arasında okulun gelirleri artmış, daha önce öğrenciden ücret alınmazken daha sonra alınmaya başlamıştır. Okula ait müfredat programına rastlanmamıştır.

3. Özel Saint - Michel Fransız Lisesi

Okulun ilk kurucusu Saint Jean Kristom olup, maliki Freres Des Ecoles Chretiennes kurumudur. İlk açıldığında İstanbul Beyoğlu'nda olan okul bugün Şişli'dedir ve MEB bağlı özel Fransız Lisesi olarak faaliyetine devam etmektedir (122).

1886 yılında kurulan ve öğretime başlama iznini 1901 yılında alan Saint Michel Fransız Erkek Okulu ilk ve orta dereceli olup Fransızca öğretim yapmaktadır. Üçü ilk, üçü orta, üçü lise olmak üzere 9 sınıflı bir lisedir.

120) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.212-213, 216, 219.

121) Maarif 1937-38 İstatistiği, s.234.

122) ÖÖK Arşivi, 420-4 No'lu Okula ait Dosya'dan; ayrıca bkz. Polvan, a.g.e., s.200-204.

Tablo 3: Fransız Liselerindeki Toplam Öğrenci Sayıları (1932-33)*

Okullar	İlk	Hazırlık	Orta	Lise	Gündüz	Yatılı	Toplam	İlk	Orta	Lise
İst.Beyoğlu Saint Louis Erk.	—	—	45	8	24	29	53	—	—	—
İst.Galata Saint Benoît Erkek	139	—	211	89	439	—	439	21	21	16
İst.Saint Michel Erkek	139	—	101	83	323	—	323	33	27	26
İst.Kadıköy Saint Joseph Er.	199	25	177	44	282	163	445	64	32	9
İst.Notre Dame de Sion Kız	88	17	50	8	119	44	163	22	13	—
İst.P. Notre Dame de Sion K.	87	76	66	67	215	81	296	17	14	3
TOPLAM (6)	652	118	650	299	1402	317	1719	157	107	54

*) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.212-213.

1932-33 ders yılında okulda toplam 323 öğrenci bulunuyordu. Öğrencilerin 139'u ilk, 101'i orta, 83'ü lise kısmındadır ve öğrencileri gündüzlüdür. Aynı yıllarda ilkten 33, ortadan 27, liseden de 26 öğrenci mezun oldu. Büyük bir kısmı yabancı üniversite mezunu olan toplam 24 erkek öğretmen görevliydi. Bir öğretmene yaklaşık 13 öğrencinin düştüğü lisenin, gelirlerini öğrenciden alınan ücret ile diğer yardımlar oluştuyordu. 1932 yılında toplam bütçesi 23.162 liraydı. Bununun 20.897 lirası öğrenciden alınıyor ve 9958 lirası öğretim elemanlarına maaş olarak ödeniyordu (123). 1937-38 yıllarında 18.369 liraya düşen toplam gelirin 14.821 lirası öğrenciden alınıyordu. 3.548 lirası cemaat yardımındaydı (124). Okula ait müfredat programı elde edilememiştir.

4. Kadıköy Saint - Joseph Fransız Erkek Lisesi

Bu Okul, Freres Des Ecoles Chretiennes rahipleri tarafından kurulmuş. Hicri 1280 (1864) tarihli Sultan Abdülaziz'in İrade-i Seniyesini belirten ferman ile Fransızlara kurum açma izni verilmişti. 1870 yılında öğretime başlayan okul ilk ve orta derecelidir (125). 1903 yılında okula ilave olarak Ticaret Enstitüsü kuruldu. Gençleri ticarî ve idarî mesleklere hazırlamayı amaçlayan bu bölüm iki yıllıktı. Diğer yabancı okullardan farklı olarak bu okulda, Türkçeye büyük önem verildiği, Türk hocaların görev aldığı ve alanında değerli pek çok şahsın okulda çalıştığı görülmektedir. Bu özelliklerinden dolayı Osmanlı döneminde oldukça büyük etkiye ve öneme sahip olan okula, daha çok durumu iyi

123) Okulun öğrenci, öğretmen sayıları ile bütçesi hakkındaki bilgiler için bkz.

Maarif 1932-33 İstatistiği, s.212-213, 216, 219.

124) *Maarif 1937-38 İstatistiği*, s.234.

125) Okulun tarihçesi hakkında bkz. ÖÖK Arşivi, 420-4 Nolu Okul'a ait Dosya'dan; ayrıca bkz. TTD Arşivi, Özel Fransız Okulları 341.42/212 nolu dosya.

ailelerin ilgi gösterdikleri dikkati çekiyordu (126). 1910'larda okuldaki Türk öğrenci sayısı %50'den fazladır (127).

Cumhuriyet döneminde aynı etkinliğini devam ettiren okulda 1932-33 yıllarında toplam 445 öğrenci bulunuyordu. Bu öğrencilerin 199'u ilk, 25'i hazırlık, 177'si orta ve 44'ü lise kısmındadır. Aynı yıl ilk'ten bu, ortadan 32, liseden 9 öğrenci mezun olmuştur. Yarıya yakını yabancı üniversite mezunu olan, toplam 43 erkek öğretmenin görev yaptığı okulda; bir öğrenciye yaklaşık 10 öğrenci düşüyordu. Maarif istatistiklerinden aldığımız bu bilgilerde öğrencilerin etnik kökenleri hakkında bir bilgi yoktur. Ancak, aynı yıllara ait bir arşiv belgesinde okuldaki toplam 438 öğrencinin, 214'ü Türk, 96'sı azınlık ve 38'i yabancı olarak gösterilmektedir (128). Buna göre toplam öğrenci sayısının 2/3'ü Türk'tür.

1932 yılında Kadıköy Saint Joseph Fransız Lisesinin toplam geliri 123.635 liradır. Bu paranın 109.059 lirası öğrenciden alınan ücretlerdi. Diğer Fransız liseleri arasında en yüksek gelire sahip olan okulun 1937-38 yılındaki bütçesi 86.322 liraya düşmüştür. Bu gelirin 69.638 lirası öğrenciden alınan ücretlerdi. 13.070 lirası cemaatlardan, 3614 lirası da diğer gelirleren meydana geliyordu.

126) 1914'de yapılan bir çizelgede kolejdeki ailelerin durumu şöyle gösterilmiştir: 8 Prens, 22 Mareşal ve general, 90 yüksek şahsiyet, 30 Banka Direktörleri, 805 memur, 80 Bankacı ve Komisyoncu, 90 Tıp Doktoru, 20 Avukat, 20 Mühendis ve 300 gelir sahibi. Bkz. Ergin, a.g.e., C.1-2, s.780-782.

127) Roderic H. Davison, "Osmanlı Türkiye'sinde Batılı Eğitim", *Bellekten*, C.LI, Sayı: 200, s.1037; Ergin, a.g.e., C.1-2, s.777. Çev. Mehmet Seyitdanhoğlu, Ağustos 1987'den ayrı basım, Ank. 1987.

128) N.A.U.S. "Some of the Current Problems of the Foreign Schools in Turkey"; başlıklı rapor. Microcopy No: 1224, Roll No: 12, Enclosure No: 1, Despatch No: 885; 1932-33 yıllarına ait istatistiki bilgiler için bkz. Tablo 3.

1932 yılında okulun toplam bütçesi (129)

Gelirler: (Lira)

Öğrenciden alınan ücretler	:	109.059
Diğer Gelirler	:	14.576
Toplam	:	123.635

Giderler:

Öğretmen maaşına	:	19.897
İaşe	:	48.074
İnşaat ve Tamirat	:	10.946
Diğer masraflar	:	44.718
Toplam	:	123.635

5. Pangaltı Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi

Okul, İstanbul Pangaltı'da Notre Dame de Sion Rahibeleri adına Louise Weyvada tarafından 1856 Kasımında açıldı. İlk açıldığında ilk ve ortaöğretim veren okula, yatılı ve gündüzlü öğrencileri kabul ediyordu (130). Kurulduğunda 50 kadar öğrenci ile faaliyete başlayan kız lisesinde 1932-33 yıllarında 296 öğrenci bulunuyordu. Bu öğrencilerin 87'si ilk, 76'sı hazırlık, 66'sı orta, 67'si lise kısmındaydı. 215'i gündüzlü, 81'i yatılı olan öğrencilerden aynı yıl 17'si ilkten, 14'ü ortadan, 3'ü liseden mezun olmuştur. Aynı yıllara ait bir belgede 309 toplam öğrencinin 177'sinin Türk, 62'sinin azınlık, kalanının ise yabancı olduğu belirtilmektedir (131). 296 öğrencinin bu-

129) 1932-33 İstatistiği, s.219.

130) ÖÖK Arşivi, Okula ait dosya'dan okulun ilk açılışının 1840'larda Filles de Chariée Cemiyeti rahibelerince olduğuna ilişkin görüş var; Polat, a.g.e., s.117, bkz. Polvan, a.g.e., s.206.

131) N.A.U.S., "Some of the Current...", "Ocak 1936 tarihli yazı.

lunduğu 1932-33 yıllarında okulda 44 öğretmen görevliydi. Öğretmenlerin biri hariç hepsi kadındı ve bir öğretmene yaklaşık 7 öğrenci düşüyordu (132). Okulun gelirlerini öğrenciden alınan ücretler oluşturuyordu. 1932 yılında toplam geliri 62.170 liradır. Bunun 9.246 lirası öğretim elemanlarının maaşlarına gidiyordu. 1937-38 yılında ise toplam geliri 68.797 liradır (133). Bu durumda, 6 yıllık süre zarfında okulun gelirlerinde önemli bir değişiklik olmamıştır.

6. Kadıköy Notre Dame de Sion Kız Lisesi

1863 yılında açıldı. Gündüzlü ve yatılıydı. 1932-33 yıllarında okulda toplam 163 öğrenci vardı. Bu öğrencilerin 88'i ilk, 17'si hazırlık, 50'si orta 8'i lise kısmındaydı. 119'u gündüzlü 44'ü yatılı olan öğrencilerden aynı yıllarda 22'si ilkten, 13'ü orta'dan mezun olmuştur. 23'ü hanım toplam 25 öğretmenin görev yaptığı okulda, bir öğretmene yaklaşık 6-7 öğrenci düşüyordu. Toplam geliri 24.426 lirası öğrencilerden alınan ücretlerle 2406 lirası cemaatin yardımı olmak üzere 27.832 liradır. Bunun 12.740 lirası öğretmen ve memur maaşlarına gidiyordu (134). Bu okulun 1937,38 Maarif istatistiklerinde yer almadığı görülmektedir. Bu durum okulun faaliyetinin sona erdiğini göstermektedir. Ancak, ne zaman ve ne sebepten dolayı kapandığına ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Şu var ki, öğrenci azlığı, Türk Hükümeti'nin yabancı okullara getirdiği bazı uygulamalar ve ekonomik bazı sıkıntıların bu okulun kapanmasına veya bir başka Fransız okulu ile birleşmesine yol açtığı düşünülebilir.

132) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.216.

133) Maarif 1937-38 İstatistiği, s.234.

134) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.219.

Osmanlı döneminde Fransız Hükümeti ve cemaatlerden önemli miktarda yardım gören (135) Fransız okullarının Cumhuriyet dönemindeki durumları özetle şöyledir:

Fransız Hükümeti Türkiye'deki okullarına Fransız Katolik Kilisesi, Hıristiyan Kardeşler (Christian Brothers), Hayırsever Kardeşler (Sisters of Charity) ve Zion Kardeşler ... gibi kuruluşlar ile bazı Yahudi ve Ermeni azınlıkları vasıtasıyla yardımlarda bulunuyordu. 1935 yılında okullara ödenen miktar 630.000 Frank'tır (136).

Resmi istatistiklerde 1927-28'de Fransız okullarının toplam bütçesi 531.019 liradır. Bunun 501.298 lirası öğrenciden alınmaktadır. Bu rakam 1930-31'de 1.436.160 liraya çıkmıştır. Toplam gelirin 612.948 lirası öğrenciden alınıyordu. Bu durumda 1930-31'de Fransız okullarına dışarıdan yapılan yardım yarından fazla oranda artmıştır. Ancak 1931-32 tarihlerinde 564.014 liraya tekrar düşmüştür. Bu tarihte öğrenciden toplam 539.465 lira alınmıştır. Görülüyor ki, tekrar dış yardımlar azalmış, öğrenci ücretleri toplam gelirin büyük kısmını oluşturmuştur (137).

Cumhuriyet Türkiye'sinde faaliyetlerine devam eden Fransız Liselerine ait müfredat programlarına rastlanamamıştır. Ancak bu okulların da diğerleri gibi Türkçe kültür derslerine ağırlık verdiklerini ve Fransızca öğretim yaptıklarını, diğer yabancı liselerin programlarına paralel bir uygulamayı takip ettiklerini düşünmek mümkündür.

135) O dönemde Fransa'nın Osmanlı'daki okullarına 1.200.000 Frank tahsisatta bulunduğu görülmüyordu. Bkz. Ergin, a.g.e., C.1-2, s.809.

136) Bu bilgiler için bkz. N.A.U.S., "Some of".

137) Fransız okullarının 1927-32 tarihleri arasındaki bütçeleri için bkz. Maarif 1923-32 İstatistiği, s.101.

Kısaca özetlemek gerekirse, Osmanlı döneminde kapitülasyonların verdiği geniş haklardan yararlanarak serbestçe faaliyette bulunan Fransız okullarına karşı, yeni Türkiye Devleti'nin takip ettiği millî ve lâik eğitim politikası çerçevesinde denetim uygulanması ile onların olumsuz çalışmaları önlenmeye çalışılmıştır. Herşeye rağmen Fransız kültürünün yayılmasında önemli bir unsur olarak görüldüğü için Fransa okullarının varlığını sürdürmesini uygun bulmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk-Fransız ilişkilerinde en çok tartışılan konular arasında yer alan Fransız okullarına karşı, Türk Hükümeti'nin kararlı tutumu sürmüş ve bir iç mesele olarak nitelendirilerek bu konuda taviz verilmemiştir.

III. İTALYAN OKULLARI

Diğer ülkeler gibi, İtalyanlar da misyonerler yoluyla çoğu İstanbul'da olmak üzere Hatay, Beyrut, Selânik, Bingazi, Derne, Humus ve Trablusgarp gibi İmparatorluğun değişik bölgelerinde okullarını açmışlardı (138).

Daha çok İtalyan Cezvitleri ile yine İtalyan soyundan gelen Ivrea Rahibeleri tarafından açılan ilk ve ortaöğretim seviyesindeki okulların amacı, İtalyanca'yı öğretmek ve kendi kültürlerinde nesiller yetiştirmek olarak belirlenmiştir (139).

Pek çoğu ruhsatsız olarak faaliyet gösteren okullar Birinci Dünya Savaşı ile kapanmış; ancak, Mütareke'yle birlikte tekrar

138) Polat, "Türk-İtalyan İlişkileri Çerçevesinde İtalyan Okulları", *Atatürk Yolu*, A.Ü.T.İ.T.E. Dergisi, Kasım 1989, Yıl: 2, Sayı: 4, s.574.

139) İtalyan Okullarının Osmanlı dönemindeki durumları için bkz. Polvan, *a.g.e.*, s.94, 116, 134-135, 141-142, 218-219; Polat, *a.g.e.*, s.147-159.

açılmışlardı. Sözkonusu İtalyan okullarının Cumhuriyet döneminde tanınmaları Lozan'a ekli mektuplar ile oldu (140).

A. İlk Dereceli Okullar

Atatürk Döneminde (1932-33 yıllarında) faaliyette bulunan İtalyan ilk okulları şunlardır (141) :

- İstanbul - Beyoğlu İtalyan Erkek
- İstanbul - Büyükdere İtalyan Muhtelit (Karma)
- İstanbul - Feriköy Guistiniani İtalyan Erkek
- İstanbul - Galata San Pietro Erkek
- İstanbul - Kadıköy Mühürdar Karma
- İstanbul - San Pietro İtalyan Karma
- İstanbul - Yedikule İtalyan Karma
- İstanbul - Yeşilköy İtalyan Karma
- İzmir - Alsancak İtalyan Erkek
- İzmir - Alsancak İtalyan Kız
- İzmir - Bayraklı İtalyan Karma
- İzmir - Göztepe İtalyan Karma
- İzmir - Kordon İtalyan Kız
- Edirne - İtalyan Karma Okulu.
- Toplam (14)

Yukarıdaki listede görüldüğü gibi ilkokul seviyesindeki okulların 8'i İstanbul'da 5'i İzmir'de 1'de Edirne'dedir. Bunlardan 4'ü erkek 2'si kız, diğerleri karmadır.

140) Mektup'un metni için bkz. Birinci Bölüm V'de s. 27.

141) Bu liste Maarif 1932-33 İstatistiği, s.88, 158, 190, 216'dan çıkarılmıştır; ayrıca bkz. Tablo 1.

Bu 14 İlkokuldan başka Maarif istatistiklerinde aynı tarihlerde İstanbul Beyoğlu'nda bir kız ortaokulu ile bir İtalyan Ticaret Lisesi'nin de adı zikredilmektedir. Bu durumda 1930 larda 16 İtalyan okulunun eğitim ve öğretimine devam ettiği söylenebilir. Yine Maarif istatistiklerinde bu sayı 1927-28 yılları itibariyle 17 olarak gösterilmektedir (142). Bu rakamın Cumhuriyetin ilk yıllarında daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Zira, Yeni Türkiye devleti'nin getirdiği sıkı denetimi sonucu bu konuda tamimlere riayet etmeyen pek çok İtalyan okulunun kapandığı görülmüştür (143). 1937-38 yıllarına gelindiğinde İtalyan ilkokullarının sayısı 6'ya düşmüştür. Bunun sebeplerinden biri, Türk Hükümeti'nin 1931 yılında Türk çocuklarının yabancı okullara gitmesini yasaklayan kanunu çıkarması üzerine bu okulların çoğunun öğrencisiz kalmasından dolayı kapanmasıdır. 1932-33 yıllarında faaliyette bulunan 14 İtalyan okulunda 1216 öğrenci okurken -2/3 oranında azalma olmuş- bu sayı 6 yıl sonra 442'ye düşmüştür. Aynı tarihlerde öğretmen sayısı 1932-33'te 90 iken, 1937-38'de 40'a düşmüştür (144).

İtalyan okullarının görevlileri İtalyan Maarif Nezareti tarafından tayin ediliyordu (145).

Amerikan Arşivinde bulunan 1936 tarihli bir belgeye göre (146) Türkiye'de faaliyette bulunan İtalyan okullarının sayısı ondur. Bunlar

142) *Maarif, 1923-32 İstatistiği*, s.66-67.

143) "Ruhban Mektepleri" *TANİN*, 11 Nisan 1924; *The Times*, 10 Nisan 1924, p.9; 1927-32 tarihlerindeki İtalyan okullarındaki öğrenci ve öğretmen sayıları için bkz. 1923-32 İstatistiği, s.66-67.

144) *Maarif 1932-33 İstatistiği*, s.88-158-159; *Maarif 1937-38 İstatistiği*, s.XII.

145) N.A. Kansu, *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, 1. bs. İst. 1930, s.150.

146) N.A.U.S., "Some of...". Bu belgede İstanbul'daki İtalyan okulu 10 olarak verilmekle beraber kesin sayının bilinmediği de vurgulanıyordu.

Tablo 1: İtalyan Okulları (1927-32) *

Yıllar	OKUL SAYISI					Toplam	ÖĞRENCİ SAYILARI					MEZUNLAR		
	Ana	İlk	Orta	Lise	Toplam		Öğret.S.	Ana	İlk	Orta	Lise	İlk	Orta	Lise
1927-28	—	—	—	—	17	146	—	1817	184	29	107	—	—	
1928-29	—	—	—	—	17	154	394	1624	331	25	94	15	—	
1929-30	—	—	—	—	17	155	390	1625	231	32	74	40	—	
1930-31	—	14	1	1	16	145	337	1485	233	33	87	26	10	
1931-32	—	14	1	1	16	136	301	1368	240	37	50	25	9	

*) Maarif 1923-32 İstatistikleri, s.66-67.

Tablo 2: İtalyan İlkokullarındaki Öğrenci Sayıları (1932-33) *

Okullar	Ana Sın.	İlk Sın.	Gündüz	Yatılı	Toplam	Mezun
İstanbul Beyoğlu İtalyan Erkek	—	226	226	—	226	49
İstanbul Büyükdere İtalyan Karma	11	27	38	—	38	—
İstanbul Feriköy Guistiniani İtalyan Erkek	—	52	52	—	52	12
İstanbul Galata San Pietro İtalyan Karma	—	52	52	—	52	—
İstanbul Kadıköy Mühürdar İtalyan Karma	18	70	88	—	88	11
İstanbul Yedikule İtalyan Karma	22	62	84	—	84	—
İstanbul Yeşilköy İtalyan Karma	—	33	33	—	33	—
İzmir Alsancak İtalyan Kız	9	73	68	14	82	4
İzmir Ayyıldız Kordon İtalyan Erkek	—	119	119	—	119	7
İzmir Bayraklı İtalyan Karma	25	20	45	—	45	—
İzmir Göztepe İtalyan Karma	15	93	97	11	108	6
İzmir Alsancak İtalyan Kız	141	67	208	—	208	—
Edirne İtalyan Karma	—	27	27	—	27	—
Toplam (13)	241	975	1128	88	1216	89

*) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.88.

biri erkekler, diğeri kızlar için iki ortaokul (secondary school) ile 8 ilkokuldur. 8 İtalyan ilkokulunda 270'i İtalyan 100'ü Türk ve çoğu Rum olan 190 diğeri milletlerden çocuklar öğrenim görüyordu. Propaganda okulları olarak nitelendirilen ortaokullarda ise 250 İtalyana karşılık 210 Türk ve yine çoğunluğu Rum olan 90 diğeri milletlerden öğrenci vardı. Bu okullarda ücretleri İtalyan Hükümeti tarafından ödenen 72'si İtalyan, 31'i Türk olmak üzere toplam 103 öğretmenin görevli olduğu belirtiliyordu.

B. Orta Dereceli Okullar

1. Beyoğlu İtalyan Kız Ortaokulu

İstanbul Beyoğlu'ndaki İtalyan Kız Ortaokulu 1870 yılında Clara Vergani isimli bir şahıs tarafından kurulmuştur. Sahibi İtalyan Hükümeti'dir. Ana ve ilkokul seviyesinde açılan okul 1915-19 arası kapalı kalmış ve 1919'da ortaokul ilavesiyle tekrar açılmıştır. Okulun ilk kısmı 1937 yılında Türk öğrencilere kapanarak yalnız yabancı öğrencilerin gittiği yer olmuştur (147).

İtalyan Kız Ortaokulunda 1932-33 yıllarında 35'i ana, 183'i ilk, 5'i hazırlık ve 57'si orta kısımda olmak üzere toplam 280 öğrenci bulunuyordu. Bu öğrencilerin 269'u gündüzlü, 11'i yatılıdır. Aynı yıl okuldan 28'i ilkten, 11'i ortadan toplam 39 öğrenci mezun oldu. Çoğu öğretmen okulu ve darülfünun mezunu olan 14'ü kadın toplam 17 öğretmen görevliydi (148). 1937-38 yılına gelindiğinde öğrenci sayısı

147) Okulun tarihçesi için bkz. ÖÖK Arşivi, 420-4 Nolu Özel İtalyan Kız Ortaokulu Dosyası, 1934'ten itibaren ilk ve ana kısımlarına Türk öğrenci alınması yasaklanmıştır.

148) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.190-191, 195.

139'a, öğretmen sayısı ise 9'a düşmüştür. Böylece 6 yıl içinde yarı yarıya bir azalma olmuştur (149). Bunda Türk Hükümetinin yabancı okullar konusunda getirdiği sıkı uygulamaların etkisi fazladır.

2. Beyoğlu İtalyan Lisesi ve Ticaret Okulu

Maarif istatistiklerinde lise seviyesinde gösterilen tek İtalyan Okulu Beyoğlu İtalyan Lisesi ve Ticaret Okulu'dur. Maliki İtalyan Hükümeti olan okul 1888'de açılmış ve 1911-12 ile 1915-19 tarihleri arasında kapalı olan okul, 1919 yılında yeniden açılmış lise ve ticaret kısımları olan 7 yıllık bir okuldur (150). Hazırlık sınıfı da bulunan okul, orta kısmı 4, lise kısmı 3 yıllık olup üçer sınıflı orta ve liseye paralel ticaret kısmı vardır (151).

1932-33 yıllarında okulda toplam 250'si erkek olmak üzere 300 öğrenci öğrenim görüyordu. 1/3'ü darülfünun 1/3'ü yabancı üniversite mezunu olan 21 öğretmenin görev yaptığı okulda bir öğretmene yaklaşık 14 öğrenci düşüyordu.

Türk milli eğitiminin belirlenen esaslarına uygun faaliyette bulunmaları istenen İtalyan okullarında takip edilen müfredat programı aşağıdaki gibidir.

Feriköy Giustiniani ilkokulunda 1934 yılında şu dersler okutuluyordu (152) :

149) Maarif 1937-38 İstatistiği, s.XIII; 1934, 38, 43 İstatistiği, s.263.

150) ÖÖK Arşivi, 420-4 İtalyan Okulları Dosyası, Özel Okullar Rehberi, s.146-149.

151) Tebliğler Dergisi, C.3, Sayı: 123, s.180.

152) 24.1.1934 tarih ve 61 nolu yazı ile Talim - Terbiyece kabul edilen program. Bkz. T.T.D. Arşivi İtalyan Okulları Dosyası.

Türkçe okutulan dersler: Türkçe, Tarih, Coğrafya ve Yurtbilgisi. İtalyanca olarak okutulan dersler: Tarih ve Malumat-ı Vataniye (yabancı tebaa için), Hesap, Hendese, Hıfzıssıhha, Resim, Yazı, Jimnastik, Musiki (eğlenceli mesagili zihniye), Fransızca. Haftada birer saat bütün sınıflar için yalnız hıristiyan çocuklara din dersleri vardı.

Beyoğlu Ağahamamı İtalyan Kız Okulunda 1933 yılında şu dersler okutuluyordu (153) :

Türkçe kültür dersleri yanında İtalyanca olarak; Latince, Riyaziye, Tarih, Coğrafya, Ulûmu Tabiiye (hikmet ve kimya), Tarihi Tabiî (nebatat ve hayvanat), İdare-i Beytiye (dikiş, biçki, elişleri, ütü, kola, usulü tatbik), Resim, Jimnastik, Güzel Yazı, Musikî, Usulü Defterî ve Muhasebe-i Ticariye, Stenografi, Fransızca ve İngilizce - Din dersi haftada bir kere katolik öğrencilere veriliyordu.

Görüldüğü gibi oldukça yoğun bir program. Okulda Türkçe ve İtalyancadan başka Fransızca ve İngilizce gibi yabancı dil dersleri de vardı. Özellikle kız çocuklarına el becerileri kazandırmayı amaçlayan bir program hazırlanmıştı.

İtalyan lisesine ait müstakil bir programa rastlayamadık. Ancak, burada da Türkçe kültür dersleri yanında diğer liselerde olduğu gibi bir programın İtalyanca ağırlıklı olarak uygulandığı düşünülmektedir (154). 1934, 38, 42 Maarif istatistiklerinden çıkardığımız bilgilere göre okulda Türkçe ve Edebiyat, Felsefe, İçtimaiyat, Tabii İlimler, Jeoloji, Fizyoloji, Riyazi İlimler, Fizik,

153) TTD Arşivi, "22.8.1933 tarih ve 173 sayılı yazı" ile kabul edilen program.

154) Özel Okullar Rehberi, s.146-149.

Kimya, Ticari ve İktisadi İlimler, Tezyini ve Umumi Resimler ve El işleri ile Beden derslerinin okutulduğu görülmektedir (155).

İtalyan okullarının gelirlerinin yarısını öğrenci ücretleri oluştururken diğer yarısı dışarıdan yardım olarak gelmektedir. 1927-28 yıllarında 78.181 lira olan toplam bütçenin 33.919 lirası talebeden alınıyordu. Bu paranın 69.930 lirası öğretim elemanlarına ödeniyordu (156).

1932 yılında İtalyan okullarının gelir ve giderleri aşağıdaki gibidir (157) :

Okul	Gelirler		Giderler	
	Öğrenciden alınan ücret	Toplam bütçe	Maaşlar	Diğer Giderler
İlkokullar	6.804	15.807	22.286	41.120 (lira)
Ortaokul	2.497	4.546	3.606	4.546
Lise	5.571	20.360	17.363	20.360

Yukarıda görüldüğü gibi bütçenin ortaokulda 1/2'si, ilk ve lisede 1/3 ile 1/4'ü öğrenciden alınırken kalanının çoğu cemaatin yardımı olarak gösterilmektedir. Orta ve lisenin geliri giderine denk gelirken ilkokullarda büyük bir açık vardır.

İncelediğimiz dönemde sınırlarımız dışında olduğu için, ele almadığımız bir diğer İtalyan okulunu burada zikretmekte yarar vardır. 1939'dan sonraki istatistiklerde yer alan İtalyan okulu Karmel

155) 1934, 38, 42 İstatistiği, s.294-297.

156) 1927-32 arası İtalyan okullarının gelirleri ve giderleri için bkz. Maarif 1923-32 İstatistikleri, s.101.

157) 1932-33 İstatistiği, s.168, 199, 219.

Cemaatine ait Hatay'daki İskenderun Santa Tereza Ortaokulu'dur. Karma olan okulun ilk kısmı beş, orta kısmı 4 sınıflıdır (158).

Özetlemek gerekirse, Cumhuriyet'in ilk yıllarında toplam 16 okula sahip olan İtalya'nın 1937-38 yıllarına gelindiğinde 7'si ilkokul olmak üzere toplam 9 okulu faaliyetini sürdürmüştür.

1932-33 yıllarında İtalyan okullarındaki toplam öğrenci sayısı 1796, öğretmen sayısı 128'dir. Okulların toplam bütçesi ise 40.713 liradır. Bu paranın 14.872 lirası öğrencilerden alınan ücretlerdir. Bu durumda İtalyan okullarının gelirlerinin yaklaşık 2/3'ü dışarıdan yardım olarak gelmektedir (159).

Daha çok ilkokul seviyesindeki okulları ile önemli bir yere sahip olan İtalya'ya ait okullar Türk Hükümeti'nin kararlı politikası sonucunda 1930'lardan sonra sayıca azalmışsa da gerek yabancı dil bilgisi gerekse batılı eğitim sistemi ile meslek sahibi gençler yetiştirmede Türk Millî eğitimi içindeki yerini almıştır.

IV. İNGİLİZ OKULLARI

19. yy. dan itibaren daha çok Mezopotamya ve Ege yöresinde yoğun olarak görülen İngiliz okulları İstanbul, Antakya, Harput, Ankara, İzmir, Erzurum, Bursa, Antep gibi ... şehirlerde açılmıştı (160).

158) Öğretmenler İstatistiği, 1934, 38, 42, s.160, 280-281; Mesut Fani Bilgili, *Hatay Kültür Hayatı*, Antakya 1939, s.25, 27; *Tebliğler Dergisi*, C.3, s.180.

159) *Maarif 1932-33 İstatistiği*, s.88, 158, 168, 190-191, 195, 199, 216, 219.

160) Tekeli, a.g.m., s.653; Dinçer, a.g.e., s.70; Kırşehirlioğlu, a.g.e., s.27, 30.

WORLD'S MISSIONS'un 1914 yılına ait istatistiklerine göre Osmanlı İmparatorluğu'nda İngiliz Misyoner Cemiyetlerinin (British Missionary Societies) 178 okulu ile 12.800 öğrencisi vardı (161). Milli Mücadelenin başlarında 1919 yılına ait bir rapora göre ise; İngiltere'nin Anadolu topraklarında 23 misyoneri, 1 çocuk yuvası, 7 ilkokul ve 5 ortaokulunun bulunduğu ifade edilmiştir. Buralarda 86'sı çocuk yuvasında, 740'ı ilkokullarda, 1364'ü ise ortaokullarda olmak üzere toplam 2190 öğrenci bulunuyordu (162).

Bu okullardan yalnız iki tanesinin Cumhuriyet döneminde faaliyetine devam ettiği görülmektedir. Bunlardan biri 1905 yılında W. N. Birks tarafından kurulan İstanbul Nişantaşı'ndaki İngiliz Erkek Lisesi (English High School)'dir. Diğeri ise 1857'de Estelle Daisy Thompson'un kurduğu İstanbul Beyoğlu'ndaki İngiliz Kız Ortaokulu (English High School For Girls)'dur (163).

1927-28 yıllarına ait Maarif istatistiklerinde yeralan İngiliz okullarında toplam 609 öğrenci ile 48 öğretmen bulunmaktadır. Bu öğrencilerin 238'i ilk, 231'i orta, 140'ı lise kısmındadır. Bir öğretmene yaklaşık 12 öğrenci düşmektedir. 1929-30 yıllarında ise öğrenci sayısı 314'e öğretmen sayısı 33'e düşmüştür. Bu durumda öğrenci sayısı yarı

161) Mears, a.g.e., s.131; Bir başka eserde Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı İmparatorluğundaki İngiliz okulunun 30 civarında olduğu, ve bu okullarda 131 öğretmen ile 2996 öğrencinin bulunduğu belirtilir. Bkz. Çavdar, **Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu**, İst. 1970, s.87.

162) Tefik Çavdar, **Milli Mücadele Başlarken Sayılarla "... Vaziyet ve Manzara-i Umumiye"**, Milliyet yay., 1971, s.88.

163) **Özel Okullar Rehberi** isimli kitapta bu iki okulun adı geçmektedir. s.133-134; Oysa 1923-32 yıllarına ait Maarif İstatistiklerinde 1930 yılına kadar üç, 1930 sonrası iki İngiliz ortaokulundan bahsedilmektedir.

yarıya düşerken öğretmen sayısı sadece %30 oranında düşmüştür. 1931-32 yılında da öğrenci sayısı 363'e çıkmış, öğretmen sayısı aynı kalmıştır (164).

A. Beyoğlu İngiliz Kız Okulu (English High School For Girls)

1932-33 yıllarında İngiliz Kız Ortaokulunda 6'sı ana sınıfında 75'i ilk, 6'sı hazırlık ve 15'i orta kısımda olmak üzere toplam 110 öğrenci vardı. Çoğunluğu üniversite ve yüksek okul mezunu olan 15'i kadın olmak üzere toplam 18 öğretmen görevliydi (165).

B. Nişantaşı İngiliz Erkek Okulu (English High School)

Aynı yıllarda İngiliz Nişantaşı Erkek Okulu'nda ise 6'sı hazırlıkta, 155'i orta kısımda olmak üzere toplam 161 öğrenci ile 16'sı erkek 2'si kadın toplam 18 öğretmen vardı.

Böylece her iki okulda da toplam 271 öğrenci ile 36 öğretmen bulunuyordu. 1937-38 yılında ise her iki okulda aynı yıl ilk kısımdan 5, orta kısımdan 3 öğrenci mezun olmuştur (166). Aynı tarihlerde okulların bütçesi ise şöyleydi: Kız okulunun toplam bütçesi tamamı öğrenci ücretlerinden oluşan 37.339 liradır. Bu gelirin %50'ye yakını öğretim elemanlarına ödenmektedir. Erkek okulunun ise 24.731 lirası öğrenciden 94 lirası diğer yardımlardan oluşan toplam 24.825 lira geliri vardı.

Amerikan arşivindeki bir belgeye göre, diğer yabancı okullardan farklı olarak İngiliz okullarının paralı ve tamamen ticarî okullar olduğu görülmektedir. Öğretmenleri İngiltere'den temin edilen okul-

164) 1927-32 tarihleri arasında verilen rakamlar için bkz. **Maarif 1923-32 İstatistikler**, s.68-69.

165) **Maarif 1932-33 İstatistiği**, s.190-191, 195.

166) **Maarif 1937,38 İstatistiği**, s.XII-XIII, 132-133.

ların faaliyetlerini sürdürmeleri MEB denetlenmesi ile devam eder. Okullarda İngiliz programı uygulanmaktadır (167).

Kısaca, iki İngiliz okulunda 1937-38'de 26 öğretmen ile 228 öğrenci vardı. Bir öğretmene yaklaşık 9 öğrencinin düştüğü İngiliz Okullarına ait müfredat programlarına rastlanamamıştır.

V. ALMAN OKULLARI

Almanların Osmanlı ülkesine gelerek bazı kültürel faaliyetlerde bulunmaları, 19. yüzyılın sonlarına rastlar. Geldikleri bölgelerde okullarını açmalarına rağmen, diğer Avrupa ülkeleri kadar bu konuda fazla yaygın ve etkili oldukları söylenemez.

Kültür propagandası uzmanları denilen bazı Almanlar, Yakındoğu'daki Alman çıkarlarının ve iktisadî kuruluşlarının ihtiyacı olan faaliyetlere yardımcı olacak Osmanlı gençlerini yetiştirmek amacıyla, Bağdat Hattı civarında okullar kurulmasını istediler. Böylece, başta İstanbul olmak üzere İzmir, Beyrut, Selânik gibi bölgelerde ilk ve ortaokul seviyesinde okullar kurdukları görülmektedir (168). Elazığ'a gelen Alman misyonerleri burada da 1895 yılında Ermeniler için bir ortaokul kurdular (169).

Bu okulların dinî propagandadan ziyade, Almanya'nın ekonomik ve siyasî nüfuzunun yayılmasına hizmet eden kurumlar olarak faaliyette bulunmaları isteniyordu (170).

167) N.A.U.S., "Some of ...", Roll: 12, Microcopy No: 1224'den.

168) İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfusu*, İst. 1983, s.63.

169) Stone, *a.g.e.*, s.172; Yine İ. Sunguroğlu, *Harput Yolları*, isimli eserinde 3 Alman misyonerinin Elazığ'a geldiklerini belirtir. II. Cilt, s.97.

170) Hugo Grothe, *Die asiatische Türkei Und die Deutschen Interressen*, Halle, ads, Gebauer Schwetschke Verlag M6H 1913, s.54'den nakleden Ortaylı, *a.g.e.*, s.63.

Zamanla, istenilen güzergahta, Maraş ve Filistin'i de içine alacak şekilde yetimhane ve okullarının sayısını arttıran Almanlar, sözkonusu bölgelerde kültürel çalışmalara da ağırlık verdiler (171).

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine kapitülasyonları kaldıran Osmanlı Hükümeti ülkedeki yabancı okullara karşı gösterdiği sert tavrı, müttefikimiz olmasından dolayı Alman kurumlarına pek uygulamadı (172).

1919 tarihli bir rapora göre, Kurtuluş Savaşı öncesinde Türkiye'de, Alman misyonerlerinin sayısı 79 eğitim elemanı ve 791 rahip olmak üzere 870'dir. Ayrıca 7 çocuk yuvası, 17 ilkokul ve 1 ortaokul ile 2 hastane ve 1 dispansere sahipti (173).

Lozan'da ekli mektuplarla Fransız, İngiliz ve İtalyan okullarının tanınması üzerine, fiilî durumlarından dolayı Alman okullarının faaliyetine de izin verildi. Bu dönemde Türkiye'de faaliyette bulunan Alman okulları sayıca pek fazla değildir. 1923-32 tarihlerini içeren Maarif istatistiklerine göre ana, ilk ve orta kısımları bulunan lise seviyesinde bir okul zikredilmektedir. Buna göre sözkonusu tarihlerde bu okulda ortalama beşyüz öğrenci bulunmaktadır. Aynı tarihlerde görevli öğretmen sayısı ise ortalama 30'dur. Bu sayı yıllara göre

171) Ortaylı, **a.g.e.**, s.63.

172) Koçak, **a.g.m.**, s.490.

173) Çavdar, **Milli Mücadele Başlarken...**, s.87; Polat, 20. yy. başında Osmanlı topraklarında tahminen 5 ya da 7 Alman okulunun bulunduğunu belirtir, **a.g.e.**, s.101; bir başka incelemede ise Türkiye'deki Alman okullarının 140 civarında olduğunu tahmin edildiği ifade edilmektedir. Bkz. Ergün, "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türk - Alman Eğitim İlişkileri", **OTAM**, Sayı: 3, Ank. Ocak 1992, s.209-210.

azalıp çoğalmaktadır. (1927-32 yılları itibariyle Alman okullarındaki sayısal gelişme Tablo 1'de gösterilmiştir)(174)

Ülkedeki bütün yabancı okullar gibi Alman Okulları da Türk hükümetinin belirlediği esaslara uymak zorundaydı. Ancak pek çok okulda karşılaşıldığı gibi bu okullarda da Türk Hükümeti bazı olumsuz tavırla karşılaştı. Zaman zaman istenilen kurallara uyulmadığı, fakat durumun yetkililerce farkedilmesi üzerine uymak durumunda kaldıkları görülüyordu (175).

Birinci Dünya Savaşı sonunda 1918 yılında kesintiye uğrayan Türk-Alman ilişkileri, 1924 Mayısında Rudolf Nadolny'nin Türkiye'ye elçi olarak atanmasıyla yeniden kuruldu. Diplomatik ilişkilerin kurulmasından hemen sonra 1918 Kasımında kapatılmış olan İstanbul'daki Alman okulu 16 Kasım 1924 tarihinde yeniden açıldı (176).

A. Alman Lisesi ve Ticaret Okulu

Bu okul, Alman ve İsviçre'li temsilciler tarafından kurulu "Alman Mektebi İdare Cemiyeti" tarafından 1868 yılında 24 öğrencisiyle öğrenime başladı. Okul, başlangıçta yabancı uyruklu öğrenciler için öğretim yapmakta iken; 1879 yılında Okul Müdürü Mühlmann'ın hazırlık kurları açarak Almanca bilmeyen öğrencilerin de alınması sağlandı. 1882'de "kindergarten"ın da faaliyete geçtiği okul, 1911'de Alman Lisesi niteliğini kazandı ve son sınıf imtihanı yaparak diploma verme hakkını elde etti. Birinci Dünya Savaşı sırasında

174) Maarif 1923-32 İstatistikleri, s.69.

175) Johannes Glasneck, *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası*, Çev. Arif Belen, Onur yay. Ank. (?), s.34-35.

176) Cemil Koçak, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, Ankara 1991, s.38.

Tablo 1: Alman Okulundaki Toplam Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (1927-32) *

Yıllar	Toplam		ÖĞRENCİ SAYILARI					MEZUNLAR			
	Öğret.S.	Ana	İlk	Orta	Lise	Toplam	İlk	Orta	Lise		
1927-28	28	—	193	78	132	414	—	—	—		
1928-29	29	58	260	171	56	545	32	29	—		
1929-30	32	56	303	99	24	482	—	—	—		
1930-31	39	30	532	88	77	727	—	—	—		
1931-32	44	—	431	114	67	612	43	27	10		

*) Maarif 1923-32 İstatistikleri, s.69.

kapanarak binası bu sürede işgal kuvvetleri tarafından kullanılan okul, 1924 yılında geçici bir binada faaliyete tekrar başladı ve 1925 yılında da esas binasına geçti (177).

Söz konusu okul, faşist Almanlar tarafından "Almanya için Reklam etkeni" olarak görülmeye başlandı. 1937-38 yıllarında okuldaki 642 öğrencinin yalnız 150'si Alman'dı (178).

Faşizmin dış okullar politikası arasında "öğretim görevlilerinin sürekli olarak anayurttan tamamlanması" ve "devlet ve parti makamları ile yurt içinde ve dışında sıkı bir işbirliği" ilkeleri ön plândaydı. Bunun en açık örneği, İstanbul'daki Alman öğretmenlerinin siyasal etkinliklerini anlatan bir listeye göre, 20 Alman öğretmenden 18'inin nazi örgütlerinde görevleri vardı (179).

Okulda altı sınıflı bir ilk kısım, üçer sınıflı orta ve lise kısımları ile yine üç sınıflı ikinci derecede orta ihtisas okulu olan Ticaret kısmı vardır (180). Öğretim dili Almanca olan okulda, yabancı dil olarak Almanca ve İngilizce ile seçmeli dersler Fransızca ve Latince'dir (181).

177) Okulu 1945'de MEB emriyle İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü geçici olarak devralmış ve bu binada İstanbul Atatürk Kız Lisesi öğretim yapmıştır. 1 Ekim 1953 tarihinde ise Alman Lisesi olarak yeniden faaliyete başlamıştır. Tarihçe ile ilgili bilgiler, ÖÖK Arşivinde Alman Okulları dosyasından alınmıştır. Ayrıca bkz. **Özel Okullar Rehberi**, s.136-137.

178) Glasneck, **a.g.e.**, s.32.

179) DZA Potsdam, RMWEV, Dış Ülkelerde Alman Okulları, No: 6656, s.531'den nakleden Glasneck, **a.g.e.**, s.33.

180) MEB Hasan Ali Yücel'in "5.VI.1941 tarih ve 9/2181 Sayılı Tamimi gereği yabancı okulların derece ve sınıf teşkilatlarının tesbiti hakkında" yazısı. Bkz. M.V. Tebliğler Dergisi, C.3, Sayı: 123, 9 Haziran 1941, s.179.

181) Okan, **a.g.e.**, s.18.

1937 yılında okulun Ticaret kısmında şu dersler okutuluyordu (182) : Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurtbilgisi, Almanca, Fransızca, Hesabi Ticarî, Riyaziye, Fizik, Teknoloji, Beden Terbiyesi, Muhasebe, Malumatı Ticariye, Stenografi. Bu derslerden Yurtbilgisi ve Teknoloji 2. ve 3. sınıfta, Stenografi ise 1. ve 2. sınıfta verilmektedir.

B. Galata Sankt Georg Lisesi

Bu dönemde faaliyette bulunan diğer Alman okulları, Sankt Georg Alman Kız Ortaokulu ile Sankt Georg Alman Erkek Lisesidir. Bunlardan ortaokulun ilk kısmı beş, orta kısmı üç sınıflı olup, orta kısmın son iki sınıfına paralel iki ticaret kuru vardır. Lisenin ise, ilk kısmı beş, orta ve lise kısımları üçer sınıflı olup, lise sınıflarına denk üç sınıflı bir de ticaret kısmı vardır. Ticaret kısmı birinci derecede orta ihtisas okuludur (183).

Atatürk döneminde faaliyette bulunan Alman okullarındaki sayılarla gelişme şöyledir (184) :

1932-33 yıllarında İstanbul Beyoğlu Karma Ticaret lisesinde toplam 724 öğrenci bulunuyordu. Bu öğrencilerin (208'i erkek, 205'i kız) 413'ü ilk kısımda; (72 erkek, 47 kız) 119'u hazırlık sınıfında; (59'u erkek

182) TTD Arşivi, 341.42/202 nolu Özel Alman Lisesi Dosyası, "13.5.1937 tarih ve 6 sayılı" Kültür Kurulu'nca kabul edilen Alman Lisesi Ticaret Kısmının müfredat programı. Özel Alman Lisesi yönetmelik ve program Dosyasından ayrıca bkz. 1937-38 Kültür Kurulu Karar Defteri, C.1, s.90.

183) **Tebliğler Dergisi**, C.3, Sayı: 123, Haziran 1941, s.179. Bu okullar hakkında fazla bilgi bulunamamıştır. 1937-38 Maarif İstatistiklerinde ayrı ayrı zikredilirken, daha önceki tarihlerde yer almamaktadırlar. Bkz. **Maarif 1923-32 İstatistikleri; 1932-33 İstatistiği, Öğretmenler İstatistiği 1934, 38, 42**, s.280-281, 336-337.

184) **Maarif 1932-33 İstatistiği**, s.212-213.

40'ı kız) 99'u orta kısımda; 16 erkek 14 kız 30'u lisede; 36 erkek 27 kız 63'ü orta ticaret kısmındadır. Aynı tarihte ilk kısımdan 60 (28 erkek, 32 kız), ortadan 19 (12'si erkek, 7'si kız), lisede 5 (3'ü erkek, 2'si kız) öğrenci mezun olmuştur.

1933-34 tarihlerinde ise Alman orta ve liselerinin ilk kısımlarında toplam 325 öğrenci vardır. Bunun 173'ü erkek, 152'si kız öğrencidir. Aynı tarihte ilkokullarda 2'si erkek 1'i kadın olmak üzere toplam 3 öğretmenin olduğu belirtiliyor. Ancak, öğrenci sayısına karşılık öğretmen sayısı oldukça yetersizdir. Zira, aynı istatistikte bir öğretmene 18 öğrenci düşüyor demektir. Bu durumda okullarda 18 öğretmenin görevli bulunması gerekmektedir.

Aynı tarihte Alman lisesinin orta kısmında 25'i erkek 6'sı kadın toplam 31 öğretmen'e karşılık 100'ü erkek 94'ü kız toplam 194 öğrenci bulunuyordu. Bu durumda bir öğretmene 6 öğrenci düşmektedir. Alman okulunun lise kısmında da öğretmen sayısı aynı olmakla beraber 96 öğrenci mevcuttu. Bu öğrencilerin 52'si erkek, 44'ü kız'dır. Bir öğretmene 3 öğrenci düşmektedir (185).

1937-38 yılına gelindiğinde, ortaokullara bağlı ilk okullarda 9 öğretmen (5'i erkek, 4'ü kadın) ile 308 öğrenci (155'i erkek, 153'ü kız) bulunuyordu. Aynı tarihte 48'i erkek 37'si kız 85 öğrenci mezun olmuştur. Alman kız ortaokulunda ise 15 kadın öğretmene karşılık 210 kız öğrenci öğrenim görüyordu. Böylece bir öğretmene 14 öğrenci düşüyordu. Aynı yıl okuldan 17 öğrenci mezun olmuştur. Liselerin orta kısımlarında ise, 15 öğretmen ile 226 öğrenci vardı. Öğretmenlerin 8'i

185) 1933-34 İstatistikleri için bkz. **Maarif 1933-34 Muallimler İstatistiği**, Neşriyat No: 58, İst. 1935, s.IV-V.

erkek 7'si kadın; öğrencilerin de 162'si erkek, 64'ü kızdır. Aynı yıl 40'ı erkek, 18'i kız toplam 58 öğrenci mezun olmuştur.

1937-38 yıllarında İstanbul Sankt Georg Alman Kız Ortaokulunda; 5'i ilkokulda, 15'i ortaokulda olmak üzere toplam 20 öğretmen görev yapıyordu (186).

Alman okullarının gelirlerini öğrenciden alınan ücretlerle, değişik kanallardan gelen yardımlar oluşturuyordu. Buna göre 1927-32 tarihleri arasında okulların toplam bütçesi aşağıdaki gibidir (187) :

Yıllar	Gelir		Gider
	Öğrenciden Al. Ücret	Toplam (Lira)	Mem. ve Öğrt. Ücretleri
1927-28	30000	56000	32000
1928-29	44000	82500	64000
1929-30	60000	96150	77500
1930-31	70630	124790	88110
1931-32	72353	116149	89277

Yukarıda görüldüğü üzere okulların gelirlerinin büyük bir kısmını öğrenci ücretleri oluştururken, giderlerin yarısından çoğu öğretim elemanlarına ücret olarak ödenmektedir. Ele alınan beş yıllık zaman sürecinde okulun bütçesinde %100'ü biraz aşan oranda bir yükselme meydana gelmiştir.

İstanbul Beyoğlu Alman Lisesinin 1932 yılındaki bütçesinin hemen tamamı öğrenciden alınan ücretlerden oluşuyordu. Buna göre

186) 1937-38 yıllarına ait sayısal gelişmeler için bkz. **Maarif 1937-38 İstatistiği**, s.XII, XIII, 132-133.

187) **Maarif 1923-32 İstatistikleri**, s.102.

Kısaca özetlemek gerekirse, sıkı bir denetim ve düzenlemelerle, faaliyetlerine izin verilen Alman okullarının hiç şüphe yok ki, Cumhuriyet eğitimine gerek yabancı dil bilgisi açısından gerekse Türk-Alman ilişkilerindeki yeri açısından önemli katkılar sağladıkları gözardı edilemez. Bunun yanında Alman kültürel etkilerinin de beraberinde geldiğini söylemek yerinde olacaktır. Şöyleki, Alman Dışişleri Bakanlığı'nın, Alman okul ve üniversite çalışmalarını denetlemek üzere Türkiye'ye yolladığı Württemberg Kültür Bakanlığı'ndan Genel Müdür Dr. Löffler, 23 Temmuz 1935 tarihinde şu sonuca varıyordu: "İstanbul ve Ankara yüksek okullarında Alman dilinde okuyan çok sayıda profesör, Alman dil öğretmenlerinin artan sayısı, ekonomi, teknik ve sanat alanlarında Alman uzmanları ve bunların yanında İstanbul Alman okulunun çalışmaları.... yaptığım gözlemlere göre, her yerde olumlu etkiler yapıyor, böylece Türkiye'de Almanya'nın zihinsel ve ekonomik etkisi geliyor ..." (192).

VI. AVUSTURYA OKULLARI

Osmanlı döneminde açılan katolik okulları arasında Avusturya okulları da zikredilebilir. Bu kurumlar İstanbul'un Galata semtinde toplanmış, Sankt Georges (St. Georg) okulları olarak bilinirler (193). Lozan Barış Andlaşması'ndan sonra fiilî durumlarından dolayı tanınan Avusturya okullarından yalnızca ikisinin Cumhuriyet döneminde faaliyetine devam ettiği görülmektedir.

192) Glasneck, a.g.e., s.31.

193) Polvan, a.g.e., s.132, 168, 181; Özel Okullar Rehberi, s.156, 158.

Amerikan arşivindeki bir belgeye göre (194), Avusturya'nın İstanbul'daki okulları Lazarist Kardeşler (Lazarist Brothers) ile Yardımsever Kardeşler (Sisters of Charity) tarafından yönetiliyordu. Bunlardan St. Georg Erkek Koleji (St. Georges College for Boys) 1882 yılında Alman Lazarist Kardeşlerce kurulmuş ve 1892 yılında Avusturyalılar tarafından devralınmıştır (195). 1936 tarihli bu belgeden edinilen bilgiler ışığında okuldaki 194 öğrencinin 110'u Türk vatandaşı kalanı Avusturya ve Almandı. Türk uyruklu bu öğrencilerin sadece 47'si müslümandı; 5'i Katolik, 19'u Rum Ortodoks; 12'si diğer hıristiyanlardan ve 27'si Yahudi idi. Geri kalanlar ise ondört farklı millete mensuptu ve bunlar arasında da Macarlarla İranlılar çoğunlukta idi.

Bu dönemde okuldaki öğretim, biri okulun müdürü olan 7 Lazarist ile 3 Alman ve 9 Türk öğretmen tarafından yürütülüyordu. Alman öğretmenleri Alman elçiliğinden temin ediliyordu. Öğretmenlerden birinin Nazi Partisi üyesi olduğu; okulun maddî açıdan fakir olduğu ve Avusturya Hükümeti'nden yardım görmediği belgede yer alan fikirler arasındadır.

Okulun siyasi bir amacının olmadığı belirtilen bu belgeden, başka Maarif istatistiklerinde Kolejle ilgili şu bilgilere rastlanmaktadır.

1932-33 yıllarında okulda toplam 202 öğrenci bulunmaktadır. Bunların 113'ü ilk, 65'i orta ve 24'ü lise kısmındadır. Toplam 202

194) Amerikan Arşivinde bulunan bu belge İstanbul'daki yabancı elçilik ve diplomatlardan alınan bilgilere dayanılarak hazırlanmış. Bkz. N.A.U.S. "Some of..."

195) Tarihçe için bkz. ÖÖK Arşivindeki dosya.

öğrencinin 162'si gündüzlü 40'ı yatılıdır. Aynı yıl ilk'ten 21, orta'dan 15, lise'den ise 1 öğrenci mezun olmuştur. 1/3'ü yabancı üniversite mezunu olan 23'ü erkek 1'i kadın toplam 24 öğretmenin görev yaptığı okulda; bir öğretmene yaklaşık 8 öğrenci düşüyordu (196).

Araştırmalarımız esnasında okulun müfredat programına rastlanamamıştır. Okulun; bütçesini öğrenciden alınan ücretlerle, dışarıdan gelen yardımlar oluşturuyordu. Buna göre, 1932-33 yıllarında okulun toplam bütçesi 15.035 lirası öğrenciden alınmak üzere 16.482 liradır. Görüldüğü gibi gelirlerin büyük bir çoğunluğunu öğrenci ücretleri oluşturmakta, 1447 lira gibi çok düşük bir rakam dışarıdan gelen diğer yardımlardan oluşmaktadır. Bu paranın yarıya yakını öğretim elemanlarına maaş olarak ödenmektedir. Avusturya'nın Erkekler için lise seviyesindeki bu okuldan başka, kız öğrenciler için ortaokul seviyesinde bir okulları daha vardı. Tarihi hakkında bilgi bulunamayan bu okul, diğer Avusturya okulu gibi 1919 yılında İtilâf Devletlerince kapatılarak rahip ve rahibeleri sınır dışı edilmiş, ancak 1923 yılında yeniden açılmıştır (197).

1933 tarihli "Avusturya Sen Jorj Kız Ortaokulu Talimatname"sinde okulun amacı şöyle anlatılmaktadır (198) : Okul, kadına verilmesi gereken ciddî, medenî ve namuslu bir terbiye ile kızları mükemmel bir anne olarak yetiştirmeyi amaçlıyordu. Din ve mezhep ayırımının yapılmadığı ve Türkiye Cumhuriyeti ilkokullarının

196) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.212-213, 216, 219.

197) Polat, a.g.e., s.162.

198) 8.8.1933 tarih ve 155 nolu Milli Talim ve Terbiye Dairesinin "S. Jorj Kız Mektebinin Talimatnamesinin Tasdiki...." hakkındaki yazısı. Bkz. TTD Arşivi 1933 yılına ait **Kurul Karar Defteri**.

müfredat programına hemen aynen uyulduğu vurgulanıyordu. Okul, bir ana sınıfı ile beş ilkokul (iptidai), 3 orta sınıf ile iki sınıflı ticaret kursundan ibaretti. Ayrıca Almanca bilmeyenler için iki sınıflı hazırlık vardı. Ana sınıfına 4-6 1/2 yaşına kadar olan yabancı çocukları gidebilirken, ilkokul kısmına 7-15 yaşına kadar olan öğrenciler alınıyordu. Okul gündüzlü ve yatılı olup, her yıl Eylül başında açılıyordu. Okulda tam puan (10) olup 5'ten aşağı alan, o dersten bütünlemeye kalıyordu. Okulda Türkçeye gereken önem verildiği vurgulanmakta olup haftada bir saat Katolikler için din dersi vardı.

1932-33 ders yılında okulda, toplam 270 öğrenci öğrenim görüyordu. Bu öğrencilerin 21'i ana, 177'si ilk, 72'si orta kısımdaydı. 221'i gündüzlü 49'u yatılı olan okuldan aynı yıl 30'u ilkten 16'si ortadan olmak üzere toplam 46 öğrenci mezun olmuştur. 1/3'ü darülfünûn mezunu olan 3'ü erkek 13'ü kadın toplam 16 öğretmenin görev yaptığı okulda, bir öğretmene yaklaşık 17 öğrenci düşüyordu (199).

1933-34 yıllarında okulun yalnız orta kısmında 84 öğrenci bulunup, 5 öğretmen görev yapıyordu (200). Kız okulunun gelirlerini öğrenciden alınan ücret oluşturuyordu. 1932-33 ders yılında okulun toplam bütçesi 12.848 liradır. Bu paranın 1/3'ü memur ile öğretmen maaş ve ücretlerine gidiyordu (201).

1927-33 tarihleri arasında her iki Avusturya okulunda ortalama 500'e yakın öğrenci öğrenim görmüştür. Her iki okulda 1927-28 ders

199) Rakamlar için bkz. **Maarif 1932-33 İstatistiği**, s.190-191, 195.

200) **1933-34 Muallimler İstatistiği**, S. V; Burada öğrenci ve öğretmen durumu ayrı ayrı verilmediği için toplam öğrenci sayısı verilememiştir.

201) **Maarif 1932-33 İstatistiği**, s.199.

yılında toplam 406 öğrenci ile 31 öğretmen bulunuyordu. Bu rakam 1931-32'de 557 öğrenci ile 42 öğretmene çıkarken 1932-33'de öğrenci sayısı 472'ye öğretmen sayısı 40'a inmiştir (202).

Kısaca özetlemek gerekirse Türk Hükümetinin belirlediği kurallara uyarak faaliyetini devam ettiren Avusturya okullarının Türk Milli eğitimine katkı sağladığı söylenebilir.

VII. BULGAR OKULLARI

Bulgaristan, Yıldırım Beyazıt döneminde 1393 yılında Osmanlı topraklarına katıldı. Diğer hıristiyan tebaaya tanınan haklar burdaki insanlara da tanındı (203). Yüzyıllardır Rumların yönetimindeki Fener Patrikhanesine bağlı olan ve "Rum Milleti" içinde yer alan Bulgarlar 19. yüzyılın ortalarına doğru ayaklanmaya başladılar; bağımsız milli kiliselerini kurarak önce Rum hakimiyetinden kurtulmak, sonra da siyasî birliklerini sağlamak amacındaydılar. Bu çabaları sonunda 1870 yılında "Bulgar Eksarklığı" adı altında yeni bir kilise kurma iznini aldılar (204). Böylece yeni bir ruhanî daireye bağlanan Bulgarlar, 1908 yılında bağımsızlıklarını kazandılar.

Osmanlı Devleti'nin gayri müslimlere tanıdığı eğitim serbestiyetinden yaralanan Bulgarların ilk okullarını 1835 yılında Balkan sıradağları içindeki Gabrova kasabasında açtıkları ve 1876'da bu

202) 1927-32 tarihleri arasında Avusturya okullarındaki öğrenci ve öğretmen sayıları ile bütçeleri için bkz. **Maarif 1923-32 İstatistikleri**, s.68-69, 102.

203) İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.1, 4. bs., Ank. 1982, s.193, 274.

204) Gülnihâl Bozkurt, "II. Meşrutiyet Osmanlı Meclis Zabıtlarında Bulgar Aznhklarının Kilise ve Okul Sorunları" **OTAM**, Sayı: 4, Ank. 1933, s.101-102.

sayının 1600'e ulaştığı ifade edilmektedir (205). Çoğu ruhsatsız ve denetimsiz olduğu için kesin bir rakam vermek güç olmakla beraber bu sayının abartılmış olduğu düşünülebilir. 1323-24 (1906-7) Maarif Nezareti istatistiğine göre (206) Edirne'de 19, Gümülcine'de 2, Kırkkilise (Kırklareli)'de 4, Dedeağaçta 3, İstanbul'da 2 karma Bulgar okulu bulunmaktadır. Böylece ilkokul seviyesinde toplam 30 okuldan bahsedilmektedir.

Bu okullardan sınırlarımız içinde kalan yalnızca beş Bulgar okulunun Cumhuriyet döneminde faaliyetini sürdürdüğü görülmektedir. Bunların birer tanesi Edirne ve Kırklareli'nde olup, diğerleri İstanbul'dadır.

1927-32 arası Bulgar okullarının toplam sayısı şöyledir (207) :

Yıllar	Okul S.	Öğretmen S.	İlk K.Öğr.	Orta K.Öğr.
1927-28	5	31	292	—
1929-30	5	33	207	—
1931-32	5	26	296	16

Görüldüğü üzere verilen tarihler arasında okul, öğretmen ve öğrenci sayısında önemli bir değişme yoktur. Bir okula yaklaşık 5-6 öğretmen düşerken, bir öğretmene ortalama 10 öğrencinin düştüğü dikkati çekmektedir.

205) Polat, a.g.e., s.173; 1600 rakamını ihtiyatla karşılayan araştırmacı, aynı eserin 101. sayfasında 1889-1916 arası "212 Bulgar Okulu" nun olduğunu belirtmektedir.

206) 1328-1910 Salnamesi, s.336-399.

207) Maarif 1923-1932 İstatistiği, s.68-69.

1932-33 yıllarında okullardaki toplam öğrenci ve öğretmen sayısı şöyledir (208) :

Okul Adı	Öğrenci S.	Mezun S.	Öğretmen S.
Edirne Bulgar	32	—	4
İst.Fener Balat Bul.	8	—	2
İst.Kumkapı Bul.	67	7	10
Kırklareli Bulgar	9	—	2
Toplam (4)	116	7	18

Yukarıda görüldüğü gibi Edirne Bulgar karma ilkokulunda bir öğretmene 8 öğrenci, Fener Balat'ta 4 öğrenci, İstanbul Kumkapı'da yaklaşık 6 öğrenci ve Kırklareli'nde ise 4 öğrenci düşmektedir. Bu tarihte öğrenen sayısı 18 iken, 1933-34 yıllarında 23'e 1937-38'e gelindiğinde ise 9'a düştüğü görülmektedir (209).

Ortaokul seviyesinde tek Bulgar okulu İstanbul Beyoğlu'ndadır. 1897'de Bulgar Erzarhlığı tarafından açılan okulda (210), 6 sınıflı ilkokul ile 1 sınıflı orta kısım bulunmaktadır. 7 sınıflı olan bu karma okulda 1932-33 yılları itibariyle toplam 180 öğrenci öğrenim görüyordu (211). Öğrencilerin 155'i ilk, kalanı ise orta kısımdadır. 18 öğrencinin mezun olduğu okulda, 14 öğretmen görev yapıyordu. Öğretmelerin 10'u erkek 4'ü kadındır. 1937-38 yılında okulda 128 öğrenci ile 8 öğretmen vardı

208) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.89, 159.

209) Öğretmenler İstatistiği 1934, 38, 42, s.126-127; Maarif 1937-38 İstatistiği, s.XII; Sayının düşmesinde Edirne dışında diğer okulların kapanmış olması etkili-
dir. Bkz. Maarif 1937-38 İstatistiği, s.106-107.

210) Özel Okullar Rehberi, s.132.

211) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.190-191, 195.

(212). Buna göre, 1932-38 yılları arasında öğrenci ve öğretmen sayısında 1/3 oranında bir azalma meydana gelmiştir.

1934 yılında, okulun ilköğretim müfettişi tarafından denetlenmesi üzerine okuldan alınan bilgilere göre; okulda o yıl ilk ve orta kısımda toplam 168 öğrenci vardır. Öğrencilerin 100'ü erkek 68'i kızdır. İlk üç sınıfta Türk vatandaşı öğrenci bulunmazken, 4. sınıfta kayıtlı olan 31 öğrencinin Türk vatandaşı olduğu dikkati çekmiştir. Bu durumun 1931 tarihli Türk çocuklarının yabancı ilkokullara gitmelerini yasaklayan kanuna aykırı olduğu belirtilmektedir (213).

Bulgar ilkokullarının müfredat programlarına örnek olması açısından Edirne karma ilkokulunda 1934 yılında okutulan dersler şunlardı (214) : Bu okullarda okutulan Türkçe, Tarih, Coğrafya ve Yurtbilgisi dersleri resmî okullarınki ile aynıydı ve Türk öğretmenler tarafından Türkçe olarak okutuluyordu. Diğer dersler ise şunlardı: Bulgarca ve Alfabe, Hesap, Hendese, Hayat Bilgisi, Resim, Cimnastik, Musikî ve Din dersleri idi.

7-15 yaşlarında çocukların kabul edildiği okul, parasız ve gündüzlü olup, okulda iki dersten zayıf alan öğrenci sınıfta kalıyordu (215).

212) **Maarif 1932-33 İstatistiği**, s.190-191, 195; **Maarif 1937-38 İstatistiği**, s.XII-XIII.

213) "28.4.1934 tarih ve 24 sayılı" rapora göre, 21, 26 Nisan 1934'te yapılan teftiş. **ÖÖK Arşivi Bulgar okulları dosyasından.**

214) "21.1.1934 tarih ve 62 sayılı "Talim ve Terbiye Dairesince kabul edilen Edirne Bulgar Mektebi Müfredat Programı. **TTDA 1933-34 Kurul Karar Defteri**, s.244-245.

215) "24.1.1932 tarihli" Edirne Bulgar Okulunun Talimatnamesinden.

Beyoğlu Bulgar Okulunda ise 1936 yılında şu dersler okutuluyordu (216) : Din dersleri, Türkçe, Bulgarca, Fransızca, İlmî Eşya (Hayat Bilgisi), Hesap, Hendese, Türkçe Tarih, Ulusal Tarihi (Bulgarca dilinde), Türkçe Coğrafya, Genel ve Ulusal Bulgarca Coğrafya, Yurtbilgisi, Tabiat dersleri, Tarihi tabîî, Fizik-Kimya, Resim, Elishleri, Güzel Yazı, Musikî ve Jimnastik. Bu derslerden Din dersi, Türkçe, Bulgarca, Hesap, Resim, Elishleri, Musikî, Jimnastik bütün sınıflara verilirken, Türkçe Coğrafya ve Tarih 4. sınıftan itibaren 2'şer saat olarak okutuluyordu.

Bulgar okullarının bütçesini öğrenciden alınan ücret ile diğer yardımlar oluşturuyordu.

1932 yılında okulların toplam bütçesi şöyleydi (217) :

Okullar	Gelir		Gider
	Öğrenciden Al. Ücret	Toplam (Lira)	Mem. ve Öğrt. Ücretleri
İst.Fener B.B.	25	1945	1485
İst.Kumkapı Bul.	128	6834	3436
Kırklareli Bul.	10	1494	1224
Edirne Bul.	—	3693	3192
İst.Beyoğlu Bul.	401	12233	11016
Toplam (5)	564	26198	20353

Okulların gelirlerinin büyük bir kısmı öğretim elemanlarına maaş olarak giderken, kalanı diğer masraflara harcanmaktadır.

216) Bu program TTD Arşivi 341.42/207 Nolu İst. Bulgar Okulu Dosyasından alınmıştır.

217) Maarif 1932-33 İstatistiği, s.169; 199.

Kısaca özetlemek gerekirse, Osmanlı döneminde sayıları kesin olarak bilinmeyen ve Osmanlı aleyhinde bağımsız Bulgaristan politikasına hizmet eden kurumlar durumunda bulunan Bulgar okulları, Atatürk döneminde uygulanan Milli eğitim politikası sonucunda sıkı bir denetime tabi tutularak sayıları azaltılmış ve bir ilkokul, bir de ortaokul olmak üzere toplam 2 okulun faaliyetine izin verilmiştir.

VIII. İRAN OKULLARI

Osmanlı ülkesinde okul açan ülkelerden biri de İran'dı. İranlıların daha çok şiilerin çoğunlukta bulunduğu yerlerde sayıları 3 ya da 4'ü geçmeyen okullarını açtıkları bilinmektedir (218).

Bu okullardan yalnız bir tanesi Cumhuriyet döneminde faaliyetini sürdürmektedir. Debîstan-î İraniyan adıyla da anılan İran okulu 1884'te İstanbul'daki İranlılar tarafından Beyazıt semtinde açılmış ve daha sonra bir kaç bina değiştirerek, en son 1934 yılında Sultanahmet'te bir binaya taşınmıştır. İran Millî Eğitim Bakanlığı'nın sahibi olduğu okul halen resmî okullarımız gibi eğitim yapmaktadır (219). Okul beş sınıflı olup ilkokul derecelidir (220) ve öğretim Farisicedir (221).

1928-1938 tarihleri arasında okuldaki toplam öğrenci ve öğretmen sayıları şöyledir (222) :

218) Polat, a.g.e., s.101, 166.

219) Bu bilgiler ÖÖK Arşivindeki İran Okuluna ait dosyadan alınmıştır.

220) M. V. Tebliğler Dergisi, C.3, Sayı: 123, s.180.

221) Okan, a.g.e., s.24; Özel Okullar Rehberi, s.135.

222) 1928-32 istatistikleri için bkz. Maarif 1923-32 İstatistikleri, s.68-69; 1932-33 İstatistikleri için bkz. Maarif 1932-33 İstatistikleri, s.89-159; 1937-38 istatistikleri için bkz. 1937-38 İstatistikleri, s.XII.

Yıllar	Öğretmen S.	Öğrenci S.	Mezun S.
1928-29	10	80	15
1931-32	10	108	6
1932-33	13	97	8
1937-38	9	117	—

Tabloda görüldüğü gibi on yıllık dönem içinde öğrenci sayısında yaklaşık 1/3 oranında bir artış meydana gelirken, öğretmen sayısında önemli bir değişiklik olmamıştır. Okulda görev yapan öğretmenlerin çoğu yüksek okul, lise ve orta dereceli meslek okulu mezunlardır.

Okulun bütçesini öğrenciden alınan ücret ile dışarıdan gelen yardımlar oluşturuyordu. Yıllara göre okulun bütçesi şöyledir (223) :

Yıllar	Gelir		Gider
	Öğrenciden Al. Ücret	Toplam (Lira)	Öğrt. ve Mem. Maaşları
1928-29	1233	5565	4030
1931-32	1361	5110	4474
1932-33	1361	1361	4473

Toplam Bütçenin 1/5'ini öğrenciden alınan ücretler oluştururken, bu paranın 4/5'i öğretim elemanlarına maaş olarak ödeniyordu.

223) Bütçe ile ilgili rakamlar için bkz. Maarif 1923-32 İstatistikleri, s.102; Maarif 1932-33 İstatistiği, s.169.

IX. YUGOSLAV OKULU

Araştırmalarımız esnasında Yugoslavya'nın Türkiye'deki eğitim ve öğretim faaliyetlerinin ne zaman ve ne amaçla başladığına dair herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Ancak, Maarif istatistiklerinde Yugoslavya'ya ait ilkokul seviyesinde bir okulun adı zikredilmektedir.

1927-28 yıllarında okulda 47'si erkek, 32'si kız olmak üzere toplam 70 öğrenci bulunup; 6'sı erkek 2'si hanım 8 öğretmen görev yapıyordu. 1931-32 yıllarına gelindiğinde öğretmen sayısında bir değişiklik olmazken, öğrenci sayısı 58'e düşmüştür. Bu öğrencilerin 30'u erkek 28'i kızdır. Bir öğretmene yaklaşık 7 öğrencinin düştüğü okulda 1932-33 yıllarında öğrenci sayısı 52'ye öğretmen sayısı 6'ya düşmüştür. Böylece beş yıllık süre içinde öğrenci sayısında 1/3, öğretmen sayısında 1/4 oranında bir azalma meydana gelmiştir.

Gündüzlü olan okulda öğrenciden ücret alınmıyordu. Masraflar Yugoslavya Hükümeti tarafından karşılanıyordu. 1927-28 yıllarında 6.532 Lira olan toplam bütçenin 3.792 lirası öğretmen ve memur maaşlarına gidiyordu (224). Geliri 1931-32 yıllarında 5978 liraya düşen okulun 1932-33 ders yılı sonunda kapandığı ifade edilmektedir.

224) İstatistiki bilgiler için bkz. Maarif 1923-32 İstatistikleri, s.68; Maarif 1932-33 İstatistiği, s.89, 159.

BEŞİNCİ BÖLÜM

YABANCI OKULLARIN TÜRK TOPLUMUNA ETKİLERİ

I. DİNİ PROPAGANDA AÇISINDAN

Yabancı okulların ilk açılışlarındaki gayeleri hıristiyanlığın yayılmasıydı. Kendi din ve mezheplerine inanan insanlar yetiştirmek için, çoğu misyonerlerce açılmış olan; Katolik ve Protestan misyonerlerine ait pek çok yabancı okul; daha sonra ülkelerinin siyasî, kültürel ve ekonomik çıkarları doğrultusunda faaliyet göstermeye başlamışlardır.

Yabancı okulların Osmanlı döneminde bariz bir şekilde ortaya çıkan bu yönleri Cumhuriyet Türkiye'sinde de dikkati çekiyordu. Yeni Türkiye Devleti'nin sıkı denetim ve kontrollerine rağmen eski alışkanlıklarını sürdürmek isteyen yabancı okullar vardı. Yalnız, bu tür faaliyetler Osmanlı dönemindeki gibi açıktan yapılamayıp değişik görüntülerde ortaya konuyordu.

Kendilerinin ifadesile bu eğitimin adı "ahlâkî eğitim" olmuş ve "isimsiz hıristiyanlık" (unnamed christianity) olarak gizli bir şekilde din propagandası yapılması yoluna gidilmiştir.

Böylece misyonerler "isimsiz hıristiyanlık" sayesinde, çoğunluğu Türk olan öğrencilerin kişiliklerini şekillendirebileceklerine inanıyorlardı. Bu konuda American Board'un 1924'deki raporunda(1): "Hıristiyan öğretmenler... hıristiyan düşünce ve yaşam te-

1) ABCFM Report, 1924, p.73'ten aktaran Trask, a.g.e., s.151.

melinde yatan prensipleri, öğrencilere aktaracaklardı. Böylece misyonerlik, Türk öğrencilerinin hayatına Hıristiyan karakterini sokma fırsatına kavuşacaktır" diye yazılmıştı ve "Bir ortaokul veya hastane açılarak, hıristiyanlık yayılabilir ... Türkiye'de bulunan hıristiyanlar, hıristiyanlığa yakışır iş ve hıristiyanlığa yakışır iş ve hıristiyanlığa yakışır ruh ile ... çalışıyorlar", bundan dolayı - açık din değiştirme girişimlerinde bulunmadan hıristiyanlığı yayacakları inancını temel alarak American Board - 1923'den sonra da işlerini sürdürmeye karar verdiler(2).

Hıristiyanlık propagandasını bir "ahlâk eğitimi" olarak yapmayı düşünen misyonerler; bu eğitim içinde, aile, aile hayatı, meslek duygusu, insan haklarına saygı, sorumluluk, boş zamanları değerlendirme... gibi konulara yer veriyorlardı(3).

Bursa'daki olay üzerine Hayat dergisinde çıkan bir yazıda; "Ahlâkî terbiye" adı altında, derslerde sürekli seciye teşkilinden (character building) bahsedildiği ve bunun da spor faaliyetleri ile Y.M.C.A. gibi kurumlarda yetişen öğretmenler sayesinde yapıldığı; öğrenci tartışmalarında sürekli sadakat, temiz kalplilik gibi belirli fikre doğru öğrencinin yönlendirildiği ifade ediliyordu(4).

Talas Amerikan Koleji'nde öğretmenlik yapan William Griswold bu konuda şunları yazmıştır(5): "... biz hıristiyan öğretmenler ahlâklı ve zeki bir karaktere sahip öğrenciler mezun etmeliyiz..."

2) Trask, aynı yer.

3) Tozlu, a.g.e., s.51-52.

4) "Tanassur Hadisesi", 2 Şubat 1928, Sayı: 62, C.3, s.1-3.

5) William J. Griswold, **Proof of the Pudding**, İst. 1964, s.5-9.

Bazı misyonerler ise hıristiyanlığın tebliğini sınıfın ve ders saatlerinin dışında tutarak, hıristiyan ahlâkının ve toplumsal yapısının anlatımına, özellikle kurulacak sıkı dostluklar vasıtasıyla anlatımın etkili kılınmasına ümit bağlıyorlar ve dinlerini "yaşayarak" yaymayı istiyorlardı. Hatta, "kuruluşlar, kişisel ilişkiler kadar etkili değildir, sınıfta öğretim yerine şahsî arkadaşlık netice alır - misyonerlik faaliyetlerinin meyveleri bu dine dönmüşler değil, İsa'nın yaşayış biçimini izleyecek olanlardır..." denilmiştir(6).

Misyonerler dinlerini yaymak için derslerde tartışma konularını İncil'den alırlardı ve yalnız bir fikre götüren yollar, daima gizli ve isimsiz kalmak şartıyla, hıristiyanlıktan geçerdi(7).

Öğrenimine Robert Kolej'de devam eden Kasım Gülek okulu hakkındaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır: "Robert Kolej o zaman misyoner mektebiydi. Hergün İncil okuturlardı, kiliseye götürürlerdi. Biz dindar insanız, ben isyan ediyordum" diyerek babasının kendilerine Şemsettin Günaltay'dan ders aldığını belirtmektedir(8).

Cumhuriyet Türkiye'sinde faaliyetini sürdüren yabancı okullardaki hıristiyanlık propagandası hakkında dönemin basınında çıkan haberler de oldukça önemli bilgiler vermektedir. Bu konuda **Resimli Ay** Mecmuasında yer alan yazılarda dikkate değer görüşler bulunmaktadır. Kızını mükemmel bulduğu Amerikan Kız Koleji'ne gönderen bir

6) ABCFM, Annual Reports, 1927, s.55'den aktaran M.Can, a.g.e., s.161.

7) Baytan, a.g.e., s.19.

8) **MİLLİYET**, 5 Ekim 1986 (Yener Süsoy'un Kasım Gülek'le Yaptığı Tatil Sohbeti'nden). (1920'ler kasedilse gerek.)

baba, kızının bu okulda geçirdiği değişiklikleri şöyle anlatıyordu(9): "Evvvela çocuk evdeki şeyleri beyenmez oldu... Kızımda bu değişikliği görünce mektep hakkında tetkikata başladım... Mektebe gidip hocalarla temasa geldim... Bütün bu tetkikat bana şu neticeyi verdi: Amerikan Kız Koleji denilen bu yer, muhteşem binalar içine gizlenmiş bir manastırdan başka birşey değildi. Muallimleri ali tahsil görmemiş, pedagoji nedir anlamamış, cahil ve zavallı bir takım rahiplerdi.... Bütün emelleri çocuklara hıristiyan telkini yapmak, onlara protestanlığı sevdirmektir. Bunun için her hafta hıristiyan ahlâkına ait konferanslar verirler.... Çocuk bu kozmopolit arkadaşlar arasında yavaş yavaş kendi benliğini kaybediyor... Kızım mektebe girerken Türktü, fakat çıkarken kozmopolit olmuştu... Amerikan kolejlerinde okuyan Türk çocuklarından hıristiyan olanlar bile vardır. Hatta bazen çocuklar imtihanlarda sınıf geçmek için kendilerini hıristiyanlığı kabul ediyor gibi gösterirler..."

9) "Kızımı Amerikan Kız Kolejine Nasıl Verdim Ne Halde Aldım?" **RESİMLİ AY**, Mayıs 1929, s.18, 40; misyonerlerin faaliyetleri için ayrıca bkz. "Fikir Hayatımız Kimin Elindedir. Misyonerler Çocuklarımızı Nasıl Zehirliyorlar" **RESİMLİ AY**, Nisan 1929, s.20, 38.

"Anneler Babalar Çocuklarınızı Bu Cahil Misyonerlerden Kurtarınız" **RESİMLİ AY**, 1929, s.15-16. (Burada Sörler okulunda öğrenim görmüş birinin hatıraları anlatılmaktadır. Okulda sürekli dua, tapınma ve dinî akidelerin yoğun olarak işlendiği ifade edilmektedir.)

"Frerler Mektebi" **RESİMLİ AY**, Haziran 1929, s.19'da da Saint Benoit ve Saint Joseph Kolejlerinden bahisle papasların tahrir, tarih ve özellikle ahlâk derslerinde hıristiyanlık prensiplerini telkin ettikleri yazılmaktadır. Aynı sayıda, Notre Dame De Sion'da okuyan Ahmet Cevdet Paşa'nın torunu Fatma Âliye'nin kızı İsmet Hanımın Hıristiyan olduğu ve Paris'e yerleşerek sörlük olmak için çalıştığı da yer almaktadır. "Cevdet Paşa'nın Torunu Nasıl Hıristiyan Oldu", s.20-22, 37.

Birleşmiş Kiliseler ve Dünya misyonerlerinin İstanbul'daki merkezleri olan "Bible House" (İncil Evi) vasıtasıyla yayınlanan bir broşürde de(10):

"Kırk senedir misyon üyeler, bilhassa Türkiye'deki hıristiyanlığı sistematik bir şekilde aşlamaya muvaffak olmuşlardır. Bu gaye için grup halinde çalışan öğretmen, doktor, hastabakıcı ve sair misyonerler Dünya Kiliselerinden devamlı maddî yardım görmekte ve maksatlarına erişmek için her türlü yola başvurmaktadır....." denilerek Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren misyonerlerin faaliyetlerinin gayeleri çok açık bir şekilde ortaya konmuştur.

Yabancılar kendi okullarından mezun olanlara, adeta kendilerinden biri imiş gibi bakmışlar ve 1925-35 arasında yazılmış romanlarda da özellikle Amerikan Kolejleri aleyhinde tavırlar alınmıştır(11).

Bursa Amerikan Kolejindeki din değiştirme olayı üzerine Cumhuriyet'te çıkan bir yazıda da yıl başlarında birçok Türk kızına protestan ayinlerine mahsus elbise yaptırıldığı ve protestan akidelerini kabul

10) Rauf Tamer, "İslam Camiasındaki Hıristiyan Casuslar", **YENİ İSTANBUL**, 22, 23 Eylül 1966.

Aynı yazar'ın "Hıristiyanlık faaliyeti yayılıyor" başlıklı yazıda (YENİ İSTANBUL, 30 Eylül 1966)da hıristiyanlığı Türkiye'de yaymak için kurulan 9 kuruluşun ismi verilmektedir. Bunlar arasında Amerikan Kolejlerinin de (Tarsus, Talas, vs.) isimleri geçmektedir.

11) İnci Enginün, "Romanımızda Yabancı Okullar Meselesi", **TÜRK EDEBİYATI**, Kasım 1978, s.13-15; Romanlardan biri, Müfide Ferid'in **Pervaneler'i**, diğeri ise, Necmeddin Halil Onan'ın "**Kolejli Nereye**"dir.

etmeyen öğrencilere ahlâk ve hareket namı altında notlar verildiği, hatta mezun edilmedikleri ifade ediliyordu(12).

Amerikan Arşivi'ndeki bir belgede de, İstanbul'daki İtalyan okullarında Cumhuriyet'in ilk yıllarında papazların haftada iki defa ortaokullarda çeşitli konular hakkında ders verdiklerinden bahsedilmekte ve bazı Türk öğrencilerine de misyonerlik faaliyetlerinin tatbik edildiği çok gizli başlığı altında verilmektedir(13).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı okullardaki misyonerlik propagandası hakkındaki bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak mümkündür(14).

Bunlar da göstermektedir ki, yabancı okullardaki sıkı denetime rağmen, bu okullarda eski uygulamalar devam etmiş ve dinî propaganda bütün okullarda yasaklandığı halde, derslerde yine de hıristiyan ahlâkından ve Hz. İsa'nın mükemmel hayatından bahsedilmiştir. Açıkça din propagandası yapamayan bazı misyonerler de faaliyetlerini

12) "Mektep Değil Mefsedet Ocağı", CUMHURİYET, 26 Kanunusani 1928. Benzer görüşleri Alman okulunda görev yapmış Richard Preuser'de belirtmiştir. O'na göre, bu okullarda Türk çocuklarına dinî tesir ve telkin yapılıyordu ve Türk çocuklarının suçları olduğunda salibi öptürdükleri, hıristiyan dua ve ibadetleri ile dinî merasimlerine iştirak ettirildikleri ifade ediliyordu. Bkz. "Yabancı Metepelerde Türkçe Öğretimi", Muallimler Mecmuası, Sayı: 46, 1926, s.1920-1921.

13) N.A.U.S., "Some of", Roll: 12, (Ocak 1936 tarihli belge).

14) Robert Kolej gibi bazı Amerikan okullarında 1970'li yıllarda bile, hıristiyanlık propagandasını yapan, Yahudilikten bahseden eserlerin ders kitabı olarak okutulduğu ortaya konmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hikmet Tanyu, "Robert Kolejde İslâmiyet ve Türk Düşmanlığı", Milli Eğitim ve Kültür, Aralık 1978, Sayı: 1, s.114-123.

ziraat, sağlık, ticaret, ev ekonomisi... konularında açılan kurslarla yetişen insanlar etkilenmeye çalışılmıştır(15).

Türk Hükümeti'nin Osmanlı dönemindeki olumsuzlukları ortadan kaldırabilmek amacıyla, yabancı okullar ve Hıristiyan misyonerlerine karşı uyguladığı sıkı denetim karşısında, bir misyonerin bu konuda yeni oluşturmak istediğı taktikler şöyle sıralanmıştır(16):

"1. Hıristiyanlığın doğrudan doğruya bildirilmesi,

2. Açık dinî iştirâk....

3. Zımnî dinî öğretim. Çalışmalarınızın aslında dinî olduğunu belli etmeyiniz... Bu şekilde, misyonerin öğretim ve rehberliğinin dinî olduğu bilinmese de öğrencinin dini felsefesi sadakati ve davranışı bununla fazlasıyla şekillenebilecektir.

Yazıda bu üç yoldan birincisinin sakıncaları üzerinde durulur ve bu yolla daha çok Hıristiyan tebliğini ilim, çocuk bakımı, yahut siyaset gibi mümkün olduğu kadar "lâyik" şartlar altında ifade etmenin yararları üzerinde durulur. İkinci yolla ise, müslümanlara eşit şartlarla yaklaşılması, Türk sosyal hayatına katılarak, insanî hareketlerle halkın sempatisini kazanıp bu arada dinî telkinlerde bulunulmasının yararları üzerinde durulur. Zımmî yani örtülü, dolaylı dinî öğretim tekniğinin Cumhuriyet'in ilânından sonraki otuz yılda takip edilen metot olduğu belirtilerek, Türk-Sosyal-kültürel hayatında temelli

15) Bazı Amerikan okullarındaki bu tür faaliyetler için bkz. Ethel W. Putney, A Brief History of Amerikan Board Schools in Turkey, s.6.

16) James e. Dittles, "The Christian Mission and Turkish Islam", **The Muslim World**, 1955, Cilt: XLV, s.134-144; bu yazı Turhan Yörükân tarafından, **Hıristiyan Misyonu ve Türk Düşmanlığı**, Ank. 1957, adı altında küçük bir kitapçık olarak tercüme edilmiştir.

değişiklikler yapmayı amaçlayan yol olduğu ifade edilen yazıda; dinî olmayan sözcüklerle verilen eğitimin, kolejlerde okutulan tabiat ve kültür derslerinden, köylülere öğretilen ziraat ve sağlık metotlarından pay çıkararak bir hıristiyanlık telkininin yapıldığı belirtilir.

Bir misyoner itirafı ve taktiği olarak görülen bu yazıda ifade edildiği gibi misyonerler, esas görevlerinden pek vazgeçmemişler ve gizli de olsa hedeflerine ulaşmaya çalışmışlardır.

II. KENDİ KÜLTÜRLERİNİ BENİMSETME VE YANDAŞ KAZANMA GİRİŞİMLERİ

Yabancı okulların dinî propaganda yayında önem verdikleri bir diğer husus, her yabancı ülkenin kendi kültürünü kendi okullarında yaymaya çalışmasıdır. Propaganda okulları olarak da nitelendirilen yabancı okullarda herşeyden önce, kendi dillerinde eğitim yapılması programlarının ve kitaplarının önceki dönemlerde denetlenememesi bu konudaki olumsuzluğu açıkça ortaya koyuyordu.

Ancak Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu durumun önüne geçmek için bütün yabancı okullarda Türkçe'ye ve Türkçe kültür derslerine gereken önemin verilmesi için çalışmış ve denetlemelerini sürdürmüştür.

Zira, bu okullarda yetişen nesillerin kozmopolit bir yapıya sahip insanlar olarak mezun oldukları dikkati çekiyordu(17) ve Türk çocukları Türkten fazla Türkçe çalar ve Türk kadar Fransız veya Alman veya İngilizce çalar olarak yetişiyorlardı(18).

17) "Papas Mektepleri", HAKİMİYETİ MİLLİYE, 21 Mayıs 1924.

18) Falih Rıfkı, "İşin Ruhu", HAKİMİYETİ MİLLİYE, 7 Mart 1932.

Osmanlı döneminde açıkça ortaya konan kendi kültürlerini üstün görme durumunu, Cumhuriyet Türkiye'sinde de devam etti. Öyle ki, bu kurumlarda, bağlı buldukları devletlerin kültürleri hakim kılınmaya çalışılırken, Türk kültürüne karşı olumsuz tavır takınılıyordu.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında bazı yabancı okullarda meydana gelen olaylar bunun en açık örneğiydi.

İstanbul Robert Kolej'de tarih ve sosyoloji profesörü olan Dr. Edgar Jacob Fisher İstanbul limanına gelen turist gemilerinde Anadolu tarihinin çeşitli yönleri üzerine konferanslar veriyordu. Bu amaçla, 7 mart 1924'te İstanbul'a gelen turist gemisi "Reliance" da "Türkiye'nin Tarihi Anıtları" konusunda konferans veren Fisher'in burada Türkleri eşeğe benzettiği yolundaki görüşler tartışmalara sebep olmuştur(19). Benzer bir olay da 1924-25 ders yılı sonlarına doğru İstanbul Kız Kolejinde (Constantinople Woman's College) meydana geldi. Kolejde Amerikan okullarına gelen bazı Türk çocuklarını, daha önce Türk okullarına devam ederken eşek şeklinde gösteren bir karikatür gösterildi. Amerikan okulunda bu çocuklar belli bir süre okuduktan sonra parlak ve akıllı gençler durumuna geliyorlardı(20).

Yine, Robert Kolej'de aynı yıl Paskalya Yortuları sebebiyle düzenlenen müsamerelerde yalnız hıristiyan öğrenciler yer alıp, müslüman Türk öğrenciler bulunmuyorlardı. Bu duruma müdahale eden Türk Hükümeti, ya Türk çocuklarının da bu tür faaliyetlere katılmalarını ya da böyle müsamerelerin düzenlenmemesini istemiştir(21).

19) Bu olayın ayrıntıları hakkında bkz. Johnson, a.g.e., s.165-184.

20) Johnson, a.g.e., s.178-179; yazar bu konuda kitabının sonlarına doğru, 1925 yılında Robert Kolej'de bir rahibenin Türk yetkililerinin gözü önünde Türkleri eşek olarak çizdiğini belirtmektedir (Johnson, a.g.e., s.246).

21) Mehmet Asım, "Robert Kolej Hadisesi", VAKİT, 10 Mayıs 1925.

M.E.B. 1925 Temmuzunda Dr. Caleb F. Gates'e Robert Kolej'in farklı etnik köken veya dile sahip Türk vatandaşları arasında ayrım yapmamasını bildirdi ve bunlar Rum ya da Ermeni olarak değil sadece Türk olarak adlandırılacaklardı(22).

Türk kültürüne karşı olumsuz bir diğer tavır ise 1928 yılı baharında yine İstanbul Kız Koleji'nde (Constantinople Woman's College) meydana geldi. Kolej'in hazırlık sınıfından biri Rum diğeri Malta'lı iki küçük yabancı öğrenci bir Türkiye haritasını yırtarak sınıfta teşhir etmişler ve Rumca Türkiye hakkında hoş olmayan sözler kullanmışlardır. Bu olay üzerine çocuklar okuldan atılmışlardır(23).

Kültürün önemine inanan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini kültür olarak gören yeni Türkiye Devleti'nin temsilcileri, bunun gibi Türk diline, tarihine ve coğrafyasına kısaca kültürüne yönelik olumsuzlukları ortadan kaldıracı için, yabancı okullarda Türkçeyi ve Türkçe kültür derslerini zorunlu tutarak bu derslerin öz Türk öğretmenler tarafından verilmesini istemişlerdir. Herşeye rağmen, yabancı okulların faaliyetlerine devam etmelerinin ana amaçlarından biri de, dinî propaganda yanında kendi kültürleri ile yaşam biçimlerini benimseyen insanlar yetiştirerek onları kendi ülkelerine bağlı kimseler durumuna getirmektir. Misyonerlerin de ifadesiyle önemli olan yaşam biçimini değiştirmektir.

22) G. Howland Shaw, Notes on Interview With Hamdullah Suphi Bey (National Archives Record Group 59), 367.1164/88, Constantinople, June 4, 1925'den nakleden Johnson, a.g.e., s.108.

23) Johnson, a.g.e., s.88.

III. TÜRK MİLLÎ EĞİTİMİNE KATKILARI

Yabancı okulların din propagandası yapmaları ve kendi kültürlerini benimsetmeye çalışmaları... gibi olumsuz faaliyetleri yanında Türk toplumuna etkileri açısından, millî eğitime sağladığı katkılar gözardı edilemez. Daha çok yabancı dil öğretme, batılı eğitim sistemini getirme ve daha iyi imkânlarda eğitim verme özelliklerine sahip olan yabancı okullar, bu yönleriyle tercih edilen okullar konumunda olmuşlardır.

Bundan dolayıdır ki, çağdaşlaşmak için yönünü batıya döndüren ve batının "ilim" ve "teknîğini" almayı amaçlayan yeni Türkiye Devleti'nde, bu kurumların Cumhuriyet Türkiye'sine sağladığı katkılar gözönünde bulundurulmakla beraber onların olumsuz faaliyetlerinden endişe duyuluyordu.

Bu konuyu M. Kemal Atatürk 1923 Ekiminde Fransız Muhabiri Maurice Pernet'ya verdiği demeçte şöyle ifade etmiştir(24):

"Fransız mekteplerinin ekserisi rahipler ve hemşireler tarafından idare edilmektedir. Şu halde meslekî bir mahiyetleri vardır. Binaenaleyh dinî bir propagandada bulduklarından endişe edebiliriz. Mamafih istiyoruz ki, bu mektepler kalsın. Fakat Türkiye'de bizim mekteplerimizin bile haiz olmadıkları imtiyazatı ecnebi mekteplerinin malik olması gayr-ı kabili kabuldür. Müesseseleriniz, aynı sınıfta Türk müesseselerine mevzu olan kanun ve nizamata riâyet ettikçe bakî kalabilirler...".

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkedeki okuma-yazma bilenlerin oranının %10 civarında olduğu düşünülürse, eğitim ve öğretim kurumları ile eğitilmiş insana olan ihtiyaç açıkça kendini göstermektedir.

24) ASD, C.III, 3. bs., Ank. 1981, s.67, Karal, Atatürk'ten..., s.96.

Türkiye'de faaliyette bulunan resmi okullar ve öğrenci sayıları (1923-24)* şöyledir:

	İlk	Orta	Lise	Öğrt.O.	Mes.O.	Yük.O.
Okul S.	4894	72	23	20	44	9
Öğrt. S.	10238	796	513	325	258	307
Öğr. S.	341941	5905	1241	2528	4019	2914
Kız	62.954	—	—	—	—	—
Erkek	273107	—	—	—	—	—

1923-38 yıllarında Türkiye'de faaliyette bulunan resmî okullarla ilgili sayısal durum şöyledir(25):

Yıllar	İlk	Orta	Lise	Öğretmen	Mes. ve Tek.
1923-24	4894	72	23	20	44
1927-28	6042	78	19	23	18
1932-33	6733	108	62	19	39
1937-38	6700	140	68	16	47

Ülke nüfusunun 12.000.000 civarında olduğu kabul edilirse okullardaki öğrenci sayısının genel nüfusa oranı ise şöyledir: İlkokullardaki öğrenci sayısının genel nüfusa oranı %2.8, ortaokullarda %0.05, Liselerde %0.01, Meslek okullarında %0.033, Yüksekokullarda ise, %0.024 civarındadır.

1923'lerde temel eğitimi oluşturan 4894 ilkokuldaki öğrenci sayısının 341.941 öğretmen sayısının 10.238 olduğu gözönüne alınırsa,

*) **Maarif 1923-32 İstatistikleri**, s.2-3.

25) **Maarif 1923-32 İstatistikleri**, s.2-3; T.C. M.E.B. Cumhuriyetin 50. Yılında Millî Eğitimimiz, İst. 1973, s.136-144.

bu durumda bir okula ortalama 70 öğrenci ile 2 öğretmen düşen, bir öğretmene yaklaşık 33 öğrenci düşüyordu.

Aynı tarihlerde çeşitli seviyelerdeki yabancı okulların sayısı 87'dir. Bu okullarda toplam 824 öğretmen ile 7297 öğrenci vardı(26). Buna göre bir okula 9 öğretmen ile 83 öğrenci; bir öğretmene yaklaşık 9 öğrenci düşüyordu.

1932-33'te yabancı ortaokul sayısı 15, lise sayısı ise 13'tür. Ortaokullarda 257 öğretmen ile 2436 öğrenci; liselerde de 411 öğretmen ile 708 öğrenci öğrenim görüyordu(27).

Rakamlardan çıkan sonuç göstermektedir ki, devlet okullarının nüfusa oranla yeterli olmaması, bir okula ve bir öğretmene düşen öğrenci sayısındaki fazlalık Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim ve öğretim alanındaki durumu pek iyi değildir. Aynı tarihlerde yabancı okullardaki öğrenci ve öğretmen sayılarının okullara oranla resmî okullardakinden daha fazla olması, bu kurumlardaki eğitimin olumlu yönleriydi.

Yabancı ve resmî okullardaki sayısal karşılaştırmadan başka, diğer bir fark da, bu kurumlardaki eğitimin kalitesinin daha yeterli olmasıdır. Zira, bu kurumlar pozitif bilimlerde yeterli donanıma sahip olup, ülkelerindeki programları uyguluyorlardı.

Bu yönleriyle de Cumhuriyet dönemi eğitim politikasına katkı

26) İstatistik Yıllığı, (1932-33), C.6, s.185; Maarif 1923-32 İstatistikleri, s.9.

27) 1923'te 23 resmi lise varken bu rakam 1932-33'te 30'a çıkmıştır. 1932-33'te yabancı okulların toplam sayısı 44'e, öğretmen sayısı 291'e, öğrenci sayısı ise 7028'e düşmüştür. Bu durumda bir okula 6 öğretmen ile 160 öğrenci, bir öğretmene ise 24 öğrenci düşmektedir.

sağlamaktaydılar. Hatta Cumhuriyet yöneticilerinin bu okullardaki eğitime paralel programları oluşturmak ve yabancı dil öğretme, teknik elemanlar temin etme konularında faydalanmak istedikleri görülmektedir(28).

Özetle, Cumhuriyet döneminde faaliyette bulunan yabancı okulların öncelikle yabancı dil bilgisini vermeleri batı ilim ve tekniğini teorik ve pratik olarak öğrencilere kazandırmaya çalışmaları bir başka deyişle batı düşüncesini yerleştirmede öncülük etmeleri bakımından Türk Millî Eğitime olumlu katkılarda buldukları söylenebilir.

28) Cumhuriyet'in ilk yıllarında John Dewey, Kuhne ve Buyse gibi yabancı uzmanların görüşlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca Hurewitz, Robert Kolej'in mühendislik kısmından teknik danışmanlık hizmetlerinin istendiğini de belirtir, **a.g.m.**, s.510.

SONUÇ

Atatürk döneminde faaliyette bulunan yabancı okulların çeşitli yönleriyle ele alındığı bu araştırmada, dönemin millî eğitim ve kültür politikasının yabancı okullara uygulanması ve bu uygulamanın sonuçları üzerinde durulmuştur.

Osmanlı'nın Cumhuriyet'e mirası olan yabancı okulların bağlı buldukları devletlerin dilini, dinini ve kültürlerini yadıkları, ülkelerinin emperyalist gayelerine hizmet ettikleri; gözönüne alınırsa, Atatürk döneminde yabancı okullara getirilen düzenlemelerin önemi daha iyi anlaşılır.

Millî Mücadelenin başarıyla sonuçlanması üzerine Lozan'da imzalanan anlaşma ile kapitülasyonlar kaldırılmış ve tam bağımsız millî bir devlet oluşturabilmek için çalışmalarda bulunulmuştur.

Türk toplumunu çağdaşlaştırmaya yönelik bu hareketler millî eğitim alanında da uygulandı. 3 Mart 1924'de Tevhid-i Tedrisat'la başlayan eğitimdeki **millîleşme** ve **lâikleşme** hareketi ile ülkedeki bütün okullar M.E.B.'na bağlanmış; medreseler kapatılmış, okul programlarından din dersleri ile Arapça ve Farsça dersleri kaldırılmıştır.

Türk okullarında görülen bu düzenlemeler varlıkları - Türk kanunlarına uymaları şartıyla Lozan'da tanınan - yabancı okullar üzerinde de uygulandı. **Tam hükümrânlık** haklarını eğitim alanında da kullanan yeni Türkiye Devleti'nde, Cumhuriyet'le birlikte kapitülasyonlardan arta kalan olumsuzlukları ortadan kaldıracak uygulamalara girişildi.

Bu dönemde yabancı okulların konumu, 1915 tarihli "M.H.T." ve 1935 tarihli "Yabancı Okullar Yönergesi" ile düzenlendi. Bu iki talimatnamenin dışında değişik zamanlarda yayınlanan tamim ve kanunlarla sözkonusu kurumların Türk Milli Eğitimi içindeki yerleri belirlenmeye çalışıldı.

Atatürk dönemi millî eğitim politikasının yabancı okullar üzerindeki uygulamalarının önemli sonuçlarından biri - yukarıdaki sözü geçen talimatnamelerin yürürlüğe konmasıyla - bu kurumların devletin denetim ve kontrolüne alınmış olmasıdır. Binalarını genişletememeleri, onaramamaları, yeniden okul vb. açamamaları getirilen kısıtlamalardandır. Kitap ve programları ile yönetici ve öğretmenlerinin de M.E.B. tarafından denetlenmesi bu dönemdeki ciddi uygulamalardandır.

Ayrıca, dinî propagandanın yasaklanması, millî kültürün korunması gayesiyle Türkçe'nin, Türk Tarih ve Coğrafyası ile yurtbilgisi derslerinin Türkçe olarak Türk öğretmenler tarafından okutulması mecburiyetinin getirilmesi; Türk öğretmenlerin M.E.B.'nce atanmaları, yabancı bir müdür yanında Türk müdür yardımcısı bulundurmaları şartlarının getirilmesi dikkate değer çalışmalar arasındadır.

Türk çocuklarını yabancı kültürün tesirlerinden koruyabilmek amacıyla 1931'de, Türk çocuklarının yalnızca Türk okullarına gidebileceklerine dair kanun çıkarılması; yabancı okullardan mezun olanların imtihan vermedikçe devlet okullarına gidememeleri, bitirme imtihanlarının - eskiden olduğu gibi - elçiliklerde yapılmasının yasaklanması, Türkçe vb. kültür derslerinden başarılı olamayan öğrencinin sınıfta kalması gibi kuralların getirilmesi, Türk hükümetinin yabancı okullara karşı hassasiyetini ortaya koymaktadır...

Bütün bu ciddî uygulama ve kararlara hatta denetlemelere rağmen, bu araştırmanın ortaya koyduğu bir diğer sonuç, bu kurumlardaki din propagandasının tam anlamıyla ortadan kaldırılamamış olmasıdır. Türkçenin ve Türkçe kültür derslerinin layıkıyla verilememesi de bu konudaki eksiklikleri ortaya koymaktadır. Bazı yabancı okulların kapitülasyonlar rejimini sürdürmekte ısrar ettikleri görülüyordu. Ne var ki, Türk Hükümeti'nin yürüttüğü "millî" ve "lâik" eğitim politikası karşısında açıkça din propagandası yapamayacaklarını anlayan misyonerler, faaliyetlerini "isimsiz hıristiyanlık" adı altında örtülü olarak sürdürmeyi düşündüler. Böylece, müslüman Türk öğrencileri üzerindeki etkilerini sırf insanî ve ahlâkî davranışlarıyla gösterebileceklerine inanan misyonerler, onların dinini değiştirmekten ziyade **yaşam biçimlerinin** değiştirilmesinin önemi üzerinde dururlar.

Ele aldığımız dönem itibariyle yabancı devletlerin okullarına sağladıkları maddî ve manevî desteğin devam etmesi ve faaliyetlerinin sona erdirilmesine rıza göstermemeleri de açıkça ortaya koymaktadır ki, yabancı devletler Osmanlı üzerindeki emperyalist gayelerini Türkiye Cumhuriyeti'nde de sürdürmek istemekteydiler. Dolayısıyla, sürdürülen yardımların, sadece Türk çocuklarının eğitimi ve aydınlatılması için yapıldığını söylemek biraz güçtür. Şurası muhakkaktır ki, eskiye nazaran yardım ve beklentileri daha azalmıştır. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin yürüttüğü kararlı politika karşısında pek çok yabancı okul faaliyetine son vermek zorunda kalmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarına göre 2/3 oranında bir azalma ile sadece İstanbul, İzmir ve Mersin gibi kıyı şehirlerindeki 30 kadar daha çok orta ve lise seviyesindeki yabancı okul faaliyetine devam etmiştir. Doğu ve iç bölgelerdeki okulların faaliyetleri Cumhuriyet'le birlikte sona ermiştir.

Ancak, yabancı dil öğretmeleri, meslek bilgisi vermeleri daha az sayıda öğrenci ve daha iyi imkânlarla eğitim vermeleri... açılardan tercih edilen bu okullara olan rağbetin azaltılabilmesi için aynı düzeyde daha iyi eğitim verecek devlet okullarının açılması ve mevcutların sayılarının arttırılması gerekmektedir. Nihayet, ÷lkemizin geleceğini oluşturan gençlerin yabancı k÷ltürün etkilerinden uzak, kendi değerlerine sahip, millî eğitim prensipleri doğrultusunda yetiştirilmelerini sağlamak için daha nitelikli eğitim verecek modern kurumların açılması ve çoğaltılmasında yarar vardır.

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV BELGELERİ

A. T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ:

- 3 Mayıs 1938 tarih ve 22144/51 sayılı Maliye Vekili'nin Başvekâlet Yüksek Makamına "Amerikan Kolejlerinin Kazanç ve Bina Vergileri Hk." yazısı.
- 31 Mart 1938 tarih ve 2-397 sayılı Kültür Bakanlığı'nın Başbakanlık Yüksek Onuruna yazısı.
- 23 Mart 1938 tarih ve 2-371 sayılı Kültür Bakanlığı'nın Finans Bakanlığı'na gönderdiği yazı.

B. T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ

- 2 Mart 1938 tarih ve 205/69 sayılı Türkiye'nin Washington Büyükelçisinden Dış Bakanlığı'na gönderdiği yazı.

C. T.C. M.E.B. ÖZEL ÖĞRETİM KURUMLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ

- 420-4 No'lu, İstanbul Özel Saint Benoit Fransız Lisesi Dosyası.
- 420-4 No'lu, İzmir Özel İtalyan İlkokulu Dosyası.
- 420-4 No'lu, Özel Saint Michel, Saint Joseph, Notre Dame de Sion Fransız Liseleri Dosyaları.
- 420-4 No'lu, Özel İran İlkokulu Dosyası.
- 420-4 No'lu, Özel İtalyan Kız Ortaokulu, İtalyan Lisesi ve Ticaret Mektebi Dosyaları.
- 420-4 No'lu, Özel Sankt Gerog Avusturya Lisesi ve Ticaret Okulu Dosyası.

- 420-4 No'lu, Özel Sankt Georg Avusturya Kız Lisesi Dosyası.

D. T.C. M.E.B. TALİM VE TERBİYE DAİRESİ ARŞİVİ

- 341-42/202 No'lu Özel Alman Lisesi Dosyası.
- 341-42/203 No'lu, Amerikan Board Okulları Dosyası.
- 341-42/203 No'lu, İstanbul Amerikan Kolejlere Dosyası.
- 341-42/217 No'lu, İngiliz Okulları Müşterek Dosyası.

341-42/207 No'lu, İstanbul Bulgar Okulu Dosyası.

341-42/212 No'lu, Özel Fransız Okulları I, Dosyası.

E. NATIONAL ARCHIVES OF THE UNITED STATES - A Micro-film Publication:

Microcop No: 353, Roll No: 50 (867.42).

Enclosure No: 1, Despatch No: 1248, Roll No: 12 (867.42/79)

Microcopy No: 1224, Roll No: 12, Enclosure No: 1, Despatch No: 885.

II. RESMÎ YAYINLAR

Düstur, 1. Tertip, C.2.

Düstur, 3. Tertip, C.2.

Düstur, 3. Tertip, C.5.

Düstur, 3. Tertip, C.7.

Düstur, 3. Tertip, C.10.

Düstur, 3. Tertip, C.12.

Düstur, 3. Tertip, C.18.

Düstur, 5. Tertip, C.4.

RESMÎ GAZETE, 18 Haziran 1965, Sayı: 12026.

TÜRK DEVRİM TARİHİ Ens. (Yay).

Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri, C.I, Ank. 1946.

TÜRK İNKILÂP TARİHİ Ens. (Yay).

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.1, İst. 1945; C.2, Ank. 1952.

TBMM, Kavanin Mecmuası, C.9, Devre: 3, İçtima: 4, Ank. 1931.

———, **Zabıt Ceridesi**, C.4, Devre: 1, İçtima: 1, 2. bs., 1942.

———, **Zabıt Ceridesi**, C.5, İnikad: 1, Devre: 3, 1928.

———, **Zabıt Ceridesi**, C.7, İçtima: 1, Devre: 2.

———, **Zabıt Ceridesi**, C.26, 38. İnikad, Devre: 3, İçtima: 4, Ank. 1931.

T.C. BAŞVEKÂLET İstatistik Umum Direktörlüğü, MAARİF, 1937-1938 İstatistiği, No: 145, İst. 1939.

- T.C. BAŞVEKÂLET İstatistik Umum Müdürlüğü, **MAARİF, 1923-32 İstatistikleri**, No: 26, İst. 1933.
- T.C. BAŞVEKÂLET İstatistik Umum Müdürlüğü, **MAARİF, 1932-33 İstatistiği**, No: 31, İst. 1934.
- T.C. BAŞVEKÂLET İstatistik Umum Müdürlüğü, **Öğretmenler İstatistiği**, 1934, 38, 42, Neşriyat No: 200, Ank. 1943.
- T.C. BAŞVEKÂLET İstatistik Umum Müdürlüğü, **MUALLİMLER İstatistiği, MAARİF 1933-34**, Neşriyat No: 58, İst. 1935.
- T.C. BAŞVEKÂLET İstatistik Umum Müdürlüğü, **İSTATİSTİK YILLIĞI, C.6**, 1932-33.
- T.C. MAARİF^{Yay.} (Yay), **İlkemektepler Talimatnamesi**, Ank. 1929.
- T.C. MAARİF^{Yay.} (Yay), **Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri**, İst. 1939.
- T.C. MAARİF^{Yay.} (Yay), **Türkiye'de Yabancı Müesseselerin Durumu Hakkında Rapor**, Ank. 1956.
- T.C. MEB (Yay), **Cumhuriyet'in 50. Yılında Millî Eğitimimiz**, İst. 1973.

III. GAZETELER

Akşam
 Cumhuriyet
 Hakimiyeti Milliye
 İkdam
 Milliyet
 Ortadoğu
 Tanin
 Vakit
 Vatan
 Yeni İstanbul

IV. DERGİLER

A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi
 A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Atatürk Yolu, A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi
 Belleten
 DTCF Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi
 DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi
 Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi
 H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi
 Hayat
 İ.Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası
 Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi
 Milli Eğitim ve Kültür
 Missionary Herald
 The Muslim World
 Muallimler Mecmuası
 Türk Dünyası Tarih Dergisi
 Türk Kültürü
 Türk Yurdu

V. TEZLER

HAYDAROĞLU, İlknur Polat, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar**, Ank. 1990.

GREENWOOD, Keith Maurice, **Robert College: The American Founders**, The Johns Hopkins University, Ph. D., 1965.

JOHNSON, H. Grayson, **The American Schools in the Republic of Turkey 1923-1933: A Case Study of Missionary Problems in International Relations**, The American University, Ph. D., 1975.

ÖKÇÜN, Gündüz, **Yabancıların Türkiye'de Çalışma Hürriyeti**, Ank. 1962, Türkiye İş Bankası Yay.

SEZER, Ayten, **Atatürk Dönemi Millî Eğitim Politikası (İlk ve Ortaöğretim)** H.Ü. A.İ.İ.T. Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1985.

- UÇAR, Ahmet, **Amerikan Misyonerlerinin Türkiye'deki Faaliyetleri, (1818-1930)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1988.
- VAHAPOĞLU, M. Hidayet, **Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları (Yönetimleri Açısından)**, Ank. 1990.

VI. KİTAPLAR

- ABADİ, Kolonol, **Türk Verdünü Gaziantep**, Gaziantep 1959.
- AFETİNAN, A., **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, 2. bs. Ank. 1977 T.T.K. yay.
- AFETİNAN, A., **M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım**, Ank. 1981, Kültür Bak. yay.
- AFETİNAN, A., **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, 4. bs. Türkiye İş Bankası yay. Ank. 1984.
- AKYÜZ, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919-1922**. 2. bs. Ank. 1988.
- AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, Ank. 1989.
- Amerikan Board Heyeti Okulları Genel Kurul Yıllık Raporu (1980-81).
- ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ank. 1983.
- ATATÜRK, Kemal, **NUTUK**, C. II, 1920-1927, 10. bs. İst. 1970.
- AYTEKİN, Halil, **İttihat ve Terakki Döneminde Eğitim Yönetimi**, Ank. 1991.
- AYVERDİ, Sâmiha, **Misyonerlik Karşısında Türkiye**, İst. 1969.
- BARLAS, Uğuroğ, **Gaziantep Tıp Fakültesi Tarihi ve Azınlık Okulları**, Karabük 1971.
- BARTHOLOMEW, Alan, **A History of Tarsus American School - 1888**, İst. 1988.
- BARTON, James L., **Story of Near East Relief (1915-1930)**, An Interpretation, New York, The Macmillan Company, 1930.
- BAŞGÖZ, İlhan - WILSON, Howard, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk**, Ank. 1968.
- BAYTAN, Enver, **Hıristiyan Misyonerleri Nasıl Çalışıyor**, İst. 1965.

- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C. 3, Kısım: 3, 2. bs. Ank. 1983.
- BERKES, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Doğu-Batı yay. 1978.
- BİLSEL, Cemil, **Lozan**, C. II, İst. 1933.
- BISBEE, Eleanor, **The New Turks Pioners of the Republic**, 1920-1950. 2. bs. Philadelphia 1951.
- BOZKURT, Gülnihal, **Alman - İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatan-daşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)**, TTK yay. Ank. 1989.
- BİLGİLİ, Mesut Fani, **Hatay Kültür Hayatı**, Antakya, 1939.
- BLAKE, Lynda, **Possible New Ventures For Board Schools in Turkey**, İst. 1964.
- CAN, Mehmet, **Ortadoğu'da Amerikan Politikası**, İst. 1993.
- CEVAT, Mahmut, **Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilât ve İcraatı**, İst. 1338.
- CİLACI, Osman, **Hıristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik Faaliyetleri**, Ank. 1990.
- CHP Programı**, İst. 1931.
- CUNBUR, Müjgân, **Atatürk ve Milli Kültür**, Ank. 1981, Kültür Bakanlığı yay.
- ÇAVDAR, Tefvik, **Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu**, İstanbul 1970.
- ÇAVDAR Tefvik, **Milli Mücadele Başlarken Sayılarla "... Vaziyet ve Manzara-î Umumiye"**, Milliyet yay. 1971.
- ÇAY, M. Abdulhalûk, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, Ank. 1993.
- DAVER, Bülent, **Türkiye Cumhuriyetinde Lâiklik**, Ank. 1955.
- De Novo, John A., **American Interests and Politicies in the Middle East 1900-1939**, University of Minnesota Press, 1963.
- DİNÇER, Nahit, **Türkiye'de Özel Okullar**, İst. 1978.
- EDMONDS, Anna G., **Opinion Survey of Co Education and the American Board Schools in Turkey**, Nowember 1980.
- ERGİN, Osman Nuri, **Türkiye Maarif Tarihi**, 5 Cilt, İst. 1977.

- ERİM, Nihat, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri, Osmanlı imparatorluğu Andlaşmaları**, C.I, Ank. 1953.
- FİNCANCI, May N., **The Story of Robert College Old and New, 1863-1982**, İst. 1983.
- Gn. Kur. Baş. Harp Dairesi Yay. **Türk İstiklâl Harbi, C.VI, İstiklâl Harbinde İç Ayaklanmalar**, Ank., 1974.
- GLASNECK, Johannes, **Türkiye'de Faşist Alman Propagandası**, Çev: Arif Gelen, Onur yay., Ank. (tarihsiz).
- GORDON, Leland James, **American Relations with Turkey, 1830-1930**, Philadelphia University of Pennsylvania Press 1932.
- GÖKMEN, Muzaffer, **50 Yılın Tutanağı 1923-1973**, İst. 1973.
- GRABİLL, Joseph L., **Protestant Diplomacy And Near East: Missionary Influence on American Policy, 1810-1927**, University of Minnesota 1971.
- GREW, Joseph C., **Turbulent Era, a diplomatic record of 40 years, 1904-1945**, Boston 1952.
- GREW, Joseph, **Atatürk ve İnönü (Bir Amerikan Elçisinin Hatıraları)** Çev: Muzaffer Aşkın, İst., 1966.
- GÜNGÖR, Erol, **Dünden Bugünden**, Ank. 1982.
- HALİDİ, M. - FERRUH, Ömer, **İslam Ülkelerinde Misyonerlik ve Emperyalizm**, Çev. Osman Şekerci, 3. bs. İst. 1968, Çeşme yay.
- HALİDİ, M. - Ferruh, Ömer, **Misyonerler, Eğitim ve Siyaset**, İst. 1991.
- HAMLİN, Cyrus, **My Life and Times**, Boston and Chicago 1893.
- Jöschke, Gotthard, **Yeni Türkiye'de İslâmlık**, Trc. Hayrullah Örs, Ank. 1972.
- KANSU, Mazhar Müfid, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C.II, Ank. 1968.
- KANSU, Nafi Atif, **Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme**, 1. bs. İst. 1930.
- KARABEKİR, Kazım, **Cihan Harbine Neden Girdik, Nasıl Girdik, Nasıl İdare Ettik**, C.II, İst. 1937.
- KARAL, E. Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C.8, 2. bs. Ank. 1983.

- KARAL, Enver Ziya, **Atatürk'ten Düşünceler**, İst. 1986.
- KARPAT, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, İst. 1967.
- KAZAMÍAS, Andreas M., **Education and the Quest For Modernity in Turkey**, London 1966.
- KIRŞEHİRLİOĞLU, Erol, **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, İst. 1963.
- KİLİ, Suna - GÖZÜBÜYÜK, Şeref, **Türk Anayasa Metinleri**, Ank. 1985, Türkiye İş Bankası yay.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, **Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika, 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları**, İst. 1989.
- KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, 3. bs. Turhan Kitabevi, 1984.
- KOÇAK, Cemil, **Türk - Alman İlişkileri (1923-1939)**, Ank. 1991.
- KOÇU, R. Ekrem, **Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar**, İst. 1934.
- KODAMANOĞLU, Nuri, **Türkiye'de Eğitim (1923-1960)**, 2. bs. Ank. 1964.
- KURAN, Ercümen, **Atatürkçülük Üzerine Denemeler**, Ank. 1981, Kültür Bakanlığı yay.
- KURAT, Akdes Nimet, **Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)**, Ank. 1959.
- LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, 2. bs. Ank. 1984.
- Maarif Teşkilâtına Dair Kanun**, İst. 1926.
- MARDİN, Şerif, **Türk Modernleşmesi, Makaleler 4**, İletişim yay., İst. 1991.
- MEARS, Eliot Grinnel, **Modern Turkey**, New York 1924.
- Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi**, İst. 1339.
- M.E.B. Özel Öğretim Genel Müdürlüğü; **Dünden Bugüne Özel Öğretim Kurumları I. Özel Okullar**, M.E.B. yay., Ank. 1991.
- Millî Eğitimle İlgili Kanunlar**, C.2, Ank. 1960.

- NEBİOĞLU, Osman, **Bir İmparatorluğun Çöküşü ve Kapitülasyonlar**, Türkiye İş Bankası yay., Ank. 1986.
- OĞUZALICI, Kudrettin, **Meriyetteki Osmanlı Mevzuatı**, İst. 1953.
- OKAN, Kenan, **Türkiye'deki Yabancı Okullar Üzerine Bir İnceleme**, Şubat 1971.
- ONAN, Necmeddin Halil, **Kolejli Nereye**, İst. 1977.
- ORTAYLI, İlber, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**, İst. 1983.
- Özel İzmir Amerikan Lisesi Veli ve Öğrenci El Kitabı**, 1989-90.
- ÖZEL OKULLAR MEVZUATI**, İst. 1954.
- Özel Okullar Rehberi**, İst. 1964.
- POLVAN, Nurettin, **Türkiye'de Yabancı Öğretim**, C.I, İst. 1952.
- PUTNEY, Ethel, **A Brief History of American Board Schools in Turkey**, İst. 1964.
- SAKAOĞLU, Necdet, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, İst. 1992.
- SALİŞİK, Selahattin, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etniki Eterya**, İst. 1968.
- SAUSA, Nasım, **The Capitulatory Régime of Turkey**, Baltimore 1933.
- SCIPIO, Lynn A., **My Thirty Years in Turkey**, New Hampshire 1955.
- SEVİĞ, Vedat Raşit, **Türkiye'nin Yabancılar Hukuku**, İst. 1981.
- SEVİNÇ, Necdet, **Ajan Okulları**, İst. 1974.
- SHAW, Stanford - SHAW, Ezel Kural, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Çev: Mehmet Harmanlı C. 2, E yayınları, İst. 1983.
- STONE, Frank A., **Communities of Learning: People and Their Programs The American Board Schools in Turkey From 1920 to 1970**, İst. 1970.
- STONE, Frank Andrew, **ACADEMIES FOR ANATOLIA, 1830-1980**, University Press of America, 1984.
- SUNGUROĞLU, Ishat, **Harput Yollarında**, C.II, İst. 1959.
- SZYLIOWICZ, Joseph S., **Education and Modernization in the Middle East**, Ithaka (N.Y) Cornell University Press 1973.

- TAÇALAN, Nurdoğan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İst. 1981, Hürriyet yay.
- Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti**, İst. 1931.
- TEKİNALP, Gülören, **Türk Yabancılar Hukuku**, İst. 1975.
- TOZLU, Necmettin, **Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar**, Ankara 1991.
- TRASK- Roger R., **The United States Response to Turkish Nationalism and Reform 1914-1939**, Minneapolis 1971.
- THE TREATY WITH TURKEY**, New York 1926.
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, İst. 1960.
- TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Ank. 1981.
- UNAT, Faik Reşit, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış**, Ank. 1964.
- URAS, Esat, **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, 2. bs. İst. 1987.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C.II, 3. bs. TTK yay. Ank. 1975.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, 4. bs. Ank. 1982.
- ÜLKE, Recep, **Amerikan Kolejinin Tarihçesi Kız ve Erkek Kısımları**, İstanbul 1956.
- ÜLMAN, Haluk, **Türk - Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939-1947)**, Ank. 1961.
- YAZICI, Nuri, **Milli Mücadele'de (Canik Sancağı'nda) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, Ank. 1989.
- YURDAKUL, Necdet, **Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar**, İst. 1981.
- YÜCEL, Hasan Ali, **Türkiye'de Ortaöğretim**, İst. 1938.
- WHITE, George E., **Adventuring With Anatolia College**, Grinnel 1940.
- WHO IS WHO IN THE RC-ACG ALUMNI COMMUNITY, RC-ACG Mezunlar Topluğunda Kim Kimdir?** İst. 1985.

VII. MAKALELER

AHMET Cevdet, "Bursa'da Vak'a", **İKDAM**, 22 Şubat 1928.

AKGÜN, Seçil, "Tevhid-i Tedrisat" **CDE**. İst. 1983, s.37-48.

———, "Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesindeki Rolü", **ATATÜRK YOLU**, A.Ü.T.İ.T. Ens. Dergisi, Mayıs 1988, yıl: 1, sayı: 1, s.1-12.

———, "Türkiye'de Cumhuriyet Öncesi Amerikan Eğitim Kurumları", **V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi**, Tebliğler, İst. 21-25 Ağustos 1989, Ank. 1990, s.591-602.

AKYÜZ, Yahya, "Abdülhamid Devrinde Protestan Okulları ile İlgili Orijinal İki Belge", **A.Ü. E.F. Dergisi**, C. 3, No: 1-4, 1970, s.121-128.

———, "Cevdet Paşa'nın Özel Öğretim ve Tanzimat Eğitime İlişkin Layihası", **OTAM**, Sayı: 3, Ocak 1992'den ayrı basım, Ank. 1992, s.85-114.

"Amerikan Koleji Tıp Fakültesi Sed Edildi", **TANİN**, 16 Nisan 1924.

BALCIOĞLU, Mustafa - KURTCEPHE, İsrail, "Harput Misyoner Merkezinin Belgelerine Göre Türkiye'de Amerikalı Misyonerlerin Faaliyetleri", **TÜRK KÜLTÜRÜ**, Sayı: 340, Ağustos 1991, s.41-49.

"Bayramda Ecnebi Mekteplerinde Tatil" **MİLLİYET**, 8 Nisan 1926.

"Bir Fransız Mektebi", **MİLLİYET**, 13 Mayıs 1927.

BOZKURT, Gülnihâl, "II. Meşrutiyet Osmanlı Meclis Zabıtlarında Bulgar Azınlıklarının Kilise ve Okul Sorunları", **OTAM**, Sayı: 4, Ank. 1993, s.99-115.

"Bursa Amerikan Kolejindeki Tanassur Hadisesi", **MİLLİYET**, 26, 27, 28, 29 Ocak 1928.

"Bursa'da Tanassur Hadisesi Anlaşıldı", **MİLLİYET**, 27 Ocak 1928
"Cyrus Hamlin", **Encyclopedia Americana** 1963, XIII, s.664.

ÇAYCI, Abdurrahman, "Atatürk'ün Medeniyet Anlayışı ve Batı Medeniyeti", **Atatürk Üniversitesi 50. Yıl Armağanı**, Sayı: 2 (Ayrı baskı), s.13-23.

- ÇETİN, Atilla, "Maarif Nazırı Ahmet Zühtü Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yabancı Okullar Hakkındaki Raporu", **Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 10-11'den ayrı basım, İst. 1983, s.189-219.
- ÇOKER, Fahri, "Kapitülasyonlar ve Lozan", **IX. Türk Tarih Kongresi**, Ank. 21-25 Eylül 1981, Kongreye Sunulan Bildiriler. III. Cilt, Ank. 1989, s.1660-1674.
- DAVISON, Roderic H., "Osmanlı Türkiye'sinde Batılı Eğitim", Çev. Mehmet Seyitdanlıoğlu, **BELLETEN**, C.LI, Sayı: 200, Ağustos 1987'den ayrı basım, Ank. 1987, s.1031-1044.
- DİTTLES, James E., "The Christian Mission and Turkish Islam", **The Muslim World**, Nisan 1955, No: 2, Cilt XLV, s.134-144.
- "Ecnebi Mektepler", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 9 Şubat 1926.
- "Ecnebi Mektepler", **VAKİT**, 9 Şubat 1926.
- "Ecnebi Mektepler", **AKŞAM**, 5 Mart 1926.
- "Ecnebi Mektepler İçin Mühim Bir Tamim", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 5 Şubat 1924.
- "Ecnebi Mektepler Hakkında Mukarrerat", **AKŞAM**, 6 Mart 1926.
- "Ecnebi Mekteplerinde Nasıl Kitaplar Okutulacak?", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 21 Mayıs 1926.
- "Ecnebi Mekteplerini Teftiş", **AKŞAM**, 12 Şubat 1926.
- ENGİNÜN, İnci, "Romanımızda Yabancı Okullar", **TÜRK EDEBİYATI**, Kasım 1978, s.13-15.
- ERGÜN, Mustafa, "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türk-Alman Eğitim İlişkileri", **OTAM**, Sayı: 3, Ank. Ocak 1992, s.209-210.
- FALİH Rıfkı, "İşin Ruhu", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 7 Mart 1932.
- , "Sever-Sevmez", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 12 Mart 1932.
- FEYZİOĞLU, Turhan, "Türk İnkılâbının Temel Taşı: Lâiklik", **ATATÜRK YOLU**, Ank. 1987, Ed. Turhan Feyzioğlu, s.171-230.
- "Fransa Papas Mekteplerini Müdafaa Edemez", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 26 Mart 1924.
- "Fransız Mektepleri", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 1 Eylül 1924.

- "Fransız Ruhban Mekteplerinin Seddi Hakkında Tahkikatımız",
9 Nisan 1924.
- "Fransız Mektepleri", **TANİN**, 29 Nisan 1924.
- "Foreign Schools in Turkey", **The Manchester Guardian**, 8 Haziran
1926.
- GÖYÜNÇ, Nejat, "Türkiye'de Eğitim", **Türk Dünyası El Kitabı**, Ank.
1976.
- GÜNGÖR, Erol, "Cumhuriyet Devrinde Türkiye'nin Kültür Politikası",
MEK, Sayı: 8 (1980).
- HUREWITZ, J. C., "Türk Amerikan İlişkileri ve Atatürk", **Çağdaş
Düşüncenin Işığında Atatürk**, İst. 1983, s.483-514.
- KARABEKİR, Kazım, "Misyonerlerin Faaliyeti", **YENİ SABAH**, 11-12
Kanunusani 1939.
- KILIÇ, Orhan, "XIX. yüzyılda Harput'ta Misyoner Faaliyetleri", **Fırat
Üniversitesi Dergisi**, 1989, 3 (I), s.119-137.
- "Kızımı Amerikan Koleji'ne Nasıl Verdim ve Ne Halde Aldım?,"
RESİMLİ AY MECMUASI, Mayıs 1929, s.18-40.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, "Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. Yüzyılda
Amerikan Matbaaları ve Yayımcılığı", **MURAT SARICA
ARMAĞANI**, İst. 1988, Ayrı bası, s.267-285.
- , "Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. Yüzyılda Amerikan
Yüksek Okulları", **BAHRİ SAVCI'YA ARMAĞAN**'dan ayrı
basım, Ank. 1988, s.305-326.
- , "Amerikan Okulları", **T.C.T.A.**, C.2, s.495-500.
- , "Doğu Sorunu Çerçevesinde Amerikan Misyoner Faaliyetleri",
Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu,
(Dün-Bugün-Yarın) H.Ü.A.İ.İ.T.E. Ank. 1992, s.65-73.
- KOÇAK, Cemil, "Tanzimat'tan Sonra Özel ve Yabancı Okullar",
T.C.T.A., C.2, s.485-494.
- KORKMAZ, Zeynep, "Atatürk ve Milli Dil", **Atatürk'ün Milliyetçilik ve
Devletçilik Anlayışı**, Ank. 1982, s.113-123.

- KÖPRÜLÜ, Orhan F., "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri", **BELLETEN**, C.LI (Ağustos) Ank. 1987, Sayı: 200, s.927-947.
- KÖPRÜLÜZADE, Mehmed Fuad, "Tanassur Hadisesi ve Hars Buhranı", **HAYAT**, Sayı: 63, C.3, 9 Şubat 1928.
- KURAN, Ercümen, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri", **Türk Dünyası El Kitabı**, Ank. 1976, s.1003-1013.
- , "Büyükelçi Joseph C. Grew'in Faaliyeti (1927-1932)", **YENİ FORUM**, 1 Nisan 1984, C.V., Sayı: 110.
- , "A.B.D.'de Türk Aleyhtarı Ermeni Propagandası", **Uluslararası Terörizm ve Gençlik Sempozyumu Bildirileri**, Sivas 1985'den ayrı basım, s.55-59.
- KÜÇÜK, Cevdet, "Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat", **T.C.T.A. C.4**, s.1007-1024.
- "Maarif-i Umumiye Kanunu'nun Son Şekli", **TANİN**, 19 Teşrinievvel 1924.
- MANTRAN, Robert, "Les Écoles Françaises En Turquie (1925-1931)" **Collection Turcica I, La Turquie et La France A L'epoque D'Atatürk**, Paris 1981, s.179-189.
- "Mektep Kapatıldı", **MİLLİYET**, 18 Mayıs 1927.
- "Mektep Sed Edildi", **VAKİT**, 31 Kanunusani 1928.
- "Mektep Değil, Mefsedet Ocağı", **CUMHURİYET**, 26 Kanunusani 1928.
- "Mektepler Birer Birer Kapanıyor", **İKDAM**, 10 Nisan 1924.
- "Mektepler Hakkında İttihaz Olunan Yeni Mukarrerat", **AKŞAM**, 23 Nisan 1926.
- "Mektepler Meselesinin Müzakeresine Başlandı", **VATAN**, 14 Mayıs 1924.
- MERDİVENLİ, Ahmet, "Robert Koleji'nin Türkiye'deki İlk Elli Yıllık Öğretim Faaliyetleri", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Kasım 1987, Sayı: 11, s.23-26.
- "Misyonerlik", **Ana Britannica**, C. 16, s.144.
- "Mülkümüzdeki Ecnebi Mektepleri", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 21 Teşrinisani 1922.

- ÖKÇÜN, A. Gündüz, "Yabancıların Türkiye'de Okutma Hürriyeti", **A.Ü. S.B.F. Dergisi**, C. XIV, Temmuz 1959, No: 2-3, s.140-166.
- ÖZALP, Reşat - ATAÜNAL, Aydoğan, "Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar", **C.D.E.**, İst. 1983, s.109-115.
- "Papaz Mektepleri", **VATAN**, 16 Mayıs 1924.
- "Papaz Mektepleri", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 21 Mayıs 1924.
- "Papaz Mektepleri", **İKDAM**, 20 Nisan 1924.
- "Papaz Mektepleri Bugün Kamilen Kapatılmış Olacaktır", **TANİN**, 10 Nisan 1924.
- POLAT, İlknur, "Türk İtalyan İlişkileri Çerçevesinde İtalyan Okulları", **ATATÜRK YOLU**, A.Ü. T.İ.T.E. Dergisi, Kasım 1989, Yıl: 2, Sayı: 4, s.563-575.
- , "Osmanlı İmparatorluğu'nda Açılan Amerikan Okulları Üzerine Bir İnceleme", **BELLE TEN**, Sayı: 203, C.II, s.627-652.
- "Robert College", **Encyclopedia Americana**, C.23, s.566.
- "Ruhban Mektepleri", **TANİN**, 11 Nisan 1924.
- "Ruhban Mektepleri Dün Kapatılmıştır", **VATAN**, 8 Nisan 1924.
- "Ruhban Mekteplerinin Seddi Meselesi", **VATAN**, 9 Nisan 1924.
- SUNGU, İhsan, "Tevhid-i Tedrisat", **BELLE TEN**, Sayı: 7-8 (1938), s.397-431.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut H., "Fatih Sultan Mehmed'in Galatalılara Verdiği Fermanın Türkçe Metinleri", **DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, 1981-1982, C. 14, Sayı: 25, s.211-225.
- ŞANLI, Cemal, "Türkiye'de Yabancı Dinî ve İlmî, Hayrî Kurumların Hukukî Durumu ve Gayrimenkul İktisapları", **Hıfzı Timur'un Anısına Armağan**, İst. 1979, s.839-877.
- ŞİMŞİR, Bilâl, "Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine", **Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumunu İle İlişkileri Sempozyumu**, (8-12 Ekim 1984, Erzurum), Ank. 1985, s.79-124.
- "Tanassur Etmedim", **VAKİT**, 29 Kanunusani 1928.
- "Tanassur Hadisesi", **CUMHURİYET**, 26-27 Kanunusani 1928.

- TANYU, Hikmet, "Robert Koleji'nde İslamiyet ve Türk Düşmanlığı", **Milli Eğitim ve Kültür**, Sayı: 1, Aralık, 1978, s.114-123.
- TAŞDEMİRCİ, Ersoy, "Atatürk Devrinde Lâiklik", **DTCF Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi**, Ank. 1982.
- TEKELİ, İlhan, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", **CDTA**, C.3, s.650-675.
- TİMUR, Hıfzı, "Türkiye'de Bulunan Yabancıların Okuma ve Okutma Bakımından Durumu", **İ.Ü. H.F.M.**, C.XI, Sayı: 1-2, İst. 1945, s.271-287.
- TRASK, Roger R., "(Unnamed Christianity) in Turkey (during the Atatürk Era).", **The Muslim World**, Vol: 55, No: 1-2, January, April, (Hartford, Conn.) 1965, 1 pt: 66-76 y, 2. pt. 101-111 y.
- "Türk Vatanı ve Fransız Mektepleri", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 5 Şubat 1924.
- "Türkçe Tedrisat", **HAKİMİYETİ MİLLİYE**, 2 Mart 1932.
- "Türkiye'de Tedrisat Seviyesi Birleştiriliyor", **MİLLİYET**, 2 Mart 1932.
- YUNUS NADİ, "Türkiye'de Ecnebi Mektepleri", **CUMHURİYET**, 5 Şubat 1933.
- YUSUF ZİYA, "Ecnebi Mekteplerinde Türkçe", **CUMHURİYET**, 21 Şubat 1933.

BAZI OLAYLARIN KRONOLOJİSİ

- 1920, 23 Nisan; T.B.M.M.'nin Kurulması.
- 1921, Mart; Merzifon'daki Amerikan Kolejinin kapanması (Anadolu Koleji).
- 1921, Eylül; Bithynia High School İstanbul Göztepe'ye taşınması ve American Collegiate Institute adını alması.
- 1921, 20 Ekim; Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Ankara İtilâfnamesine ekli mektupla Türkiye'deki Fransız kurumlarının tanınması.
- 1923, 24 Temmuz; Lozan Barış Andlaşmasının İmzalanması ve Lozan'a ekli mektuplarla Türkiye'deki Fransız, İngiliz ve İtalyan okullarının varlığının tanınması.
- 1923, 6 Ağustos; Lozan'ın hükümlerine uygun olarak Türkiye ile A.B.D. arasında imzalanan bir anlaşma ile Amerika'nın Türkiye'deki kurumlarının varlığının tanınması.
- 1923, 29 Ekim; Cumhuriyetin ilanı ve Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhurbaşkanı seçilmesi.
- 1924, 3 Mart; Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü, Medreselerin kapatılması, "Hilâfet" ve "Şer'îye ve Evkâf Vekâleti"nin kaldırılması.
- 1924, 8 Nisan; Şer'îye Mahkemelerinin kaldırılması.
- 1924, 20 Nisan; Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun kabulü.
- 1924; Maarif-i Umumiye Kanunu Tasarısının hazırlanması.
- 1924; Antep ve Maraş'taki Merkezi Türkiye Kolejlerinin kapanması.
- 1924; Yabancı okullardaki dini sembollerin kaldırılması.
- 1924, Nisan, Türk Hükümeti'nin getirdiği kurallara uymayan İstanbul'daki Fransız ve İtalyan okullarının kapatılması.
- 1924; Merzifon'daki Anadolu Koleji Kampüsün'de "Kız Hayat Okulu"nun açılması.

- 1926, 17 Şubat; Türk Medeni Kanunu'nun kabulü.
- 1926, 22 Mart; Maarif Teşkilâtına Dair Kanununun kabulü.
- 1927; Türkiye'deki ortaokullarda karma eğitime geçilmesi ve din derslerinin okul programlarından çıkarılması.
- 1927; Robert Kolej ve Arnavutköy Kız Koleji'nin NECA'ya katılması.
- 1927; Türk-Amerikan Diplomatik ilişkilerinin on yıllık aradan sonra yeniden kurulması.
- 1927; Joseph C. Grew'in, A.B.D.'nin Türkiye Büyükelçisi olması.
- 1928; Bursa'daki Amerikan Koleji'nin kapatılması.
- 1928; Talas'taki Amerikan okulunun yeniden açılması.
- 1929; Arapça ve Farsça derslerinin okul programlarından çıkarılması.
- 1931, 23 Mart; Türk çocuklarının yabancı ilkokullara gitmesini yasaklayan kanunun çıkarılması.
- 1931, Bithynia Lisesi'nin kapanması.
- 1931, 13 Ağustos; Lozan Mektuplarının süresinin sona ermesi.
- 1932, Halkevlerinin açılması.
- 1932, Adana'daki Amerikan okulunun kapanması.
- 1933; Gedikpaşa'daki Amerikan okulunun kapanması.
- 1933, (1932-33 ders yılı sonu); Haydarpaşa Saint-Louis Fransız Erkek ilkokulunun kapanması.
- 1934, 31 Ağustos; İzmir Uluslararası Kolej'in kapanması.
- 1937, 5 Şubat; Lâiklik İlkesinin Anayasaya girmesi.
- 1938; Merzifon'daki Kız Hayat Okulunun faaliyetinin sona ermesi.

SAYI : 476 Genel Arşiv Şb.Md.

ANKARA

KONU : Araştırma

7736

23 /5/1989

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Atatürk İlkeleri ve İnkilâp Tarihi Enstitüsü
Müdürlüğüne

Beytepe/ANKARA

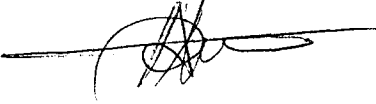
İLGİ : 15.5.1989 tarih ve 200.453 Sayılı yazınıza

Bakanlığımız Arşivinin tasnifi tamamlanmamış olduğundan, 12 MAYIS 1989 gün ve 20163 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanan " Devlet Arşivlerinde araştırma veya inceleme yapmak isteyen Türk ve Yabancı Uyruklu"Gerçek ve Tüzel Kişilerin Tabii olacakları esasların 9. uncu maddesi gereğince, Enstitünüz öğretim elemanlarından Ayten SEZER'in Arşivimizde araştırma yapması mümkün görülmemektedir.

Bilgilerinize arz ederim.

Sefer APLAK
Baire Başkan V.

Ayten Sezer
Tebliğ İttim
29-5-1989

1923-38 Arası Yabancı Okulların (İlk,Orta,Lise)

Beşer Yıllık Gelişimi :

YABANCI İLKOKULLAR

<u>Ders Yılı</u>	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı		Öğrenci Sayısı	
		<u>E</u>	<u>K</u>	<u>E</u>	<u>K</u>
1924-1925	87	575	249	3838	3459
1928-1929	81	504	540	5085	5647
1932-1933	44	113	178	3050	3978
1937-1938	22	44	89	809	964

YABANCI ORTAOKULLAR

1924-1925	-	-	-	1230	670
1928-1929	-	-	-	1462	985
1932-1933	15	92	165	1512	924
1937-1938	10	128	104	1649	1630

YABANCI LİSELER

1923-1924	-	-	-	-	-
1924-1925	-	-	-	563	370
1928-1929	-	-	-	614	348
1932-1933	13	268	143	457	251
1937-1938	13	133	59	672	498

KAYNAK: İSTATİSTİK YILLIĞI, 1939-1940, Yayın No:159,
C.11, s.480-482. (Orta ve liselerin öğretmen sayı-
ları-1923-32 arası- ilkokullar kısmında gösterilmiştir

Türkiye'deki Yabancı Okullar ve Öğrenci Sayıları (1939-40) *

	OKUL SAYILARI				ÖĞRENCİ SAYILARI			
	İlk	Orta	Lise	Toplam	Ana Sınıfı	İlk Kısım	Orta Kısım	Lise Kısım
Alman	—	1	2	3	—	163	361	229
Amerikan	—	1	4	5	—	—	566	548
Bulgar	—	1	—	1	—	100	20	—
Fransız	4	3	5	12	26	335	1216	770
İngiliz	—	2	—	2	6	27	234	—
İran	1	—	—	1	—	114	—	—
İtalyan	5	2	1	8	61	602	376	223
Toplam	10	10	12	32	93	1341	2773	1770

*) T.C. Maarifi 1940-41, İst. 1941, s.133 (Bu tabloda Avusturya okulları bulunmamakla beraber aynı tarihlerde faaliyette bulunan iki Avusturya okulu daha vardır)

OKULUN Adı Üsküdar Amerikan Kız Lisesi

Derecesi (İlk, orta, lise, ertik, Dersane)	Lise
Gecelik veya gündüzlük:	Gecelik ve gündüzlük
Erkek ve erkek yahut karışık:	Kız
Ruhsatname tarih ve numarası:	Ruhsatname Harbi Umumiye zayı olmuştur. Lise olarak tasdik edildiği tarihi 18 Ağustos 1928
Alimatname dosya numarası:	Talimatnamenin tasdiki tarihi 24/4/1930

Meklebin kısaca tarihi: Bu mekteb merkezi Boston şehirinde bulunan Amerikan Bord. yeti tarafından 1885 tarihinde Adapazarında 9 senelik idadi bir mekteb olarak tesis edilmiştir. 1885 tarihinden 1915 tarihine kadar Adapazarında faaliyette bulunmuş ve harbi umumiden sonra 1922 de gene Amerikan Meclisi Heyeti vasıtasıyla Üsküdarına nakledilmiştir.

Üsküdarında bir ana sınıflı ve beş senelik iptidai ve altı senelik tali kısımları ihtiva eden bir lise halini almıştır şu kadar ki ilköncü sınıftan itibaren Koleç, Ticari ve Ev İdaresi kısımlarına ayrılarak faaliyetine devam etmiştir. Mektebin lise derecesi olduğu Maarif Müdürlüğü tarafından 18 Ağustos 1928 yüksek tezkeresiyle resmen tasdik edilmiştir.

1927 senesinde ana sınıfı ilga edilmiş ve 1929 tarihinden itibaren iptidai kısmının her sene birer sınıfı ilga edilmek suretiyle 1933-1934 ders senesinden itibaren yalnız orta ve lise kısımları kalmıştır.

AMİRAL BRISTOL
ÖZEL SAĞLIK MESLEK LİSESİ

I

Telefon : 46 05 07

LEPHE

Fotoğraflar ÖÖK Arşivi'nden alınmıştır.

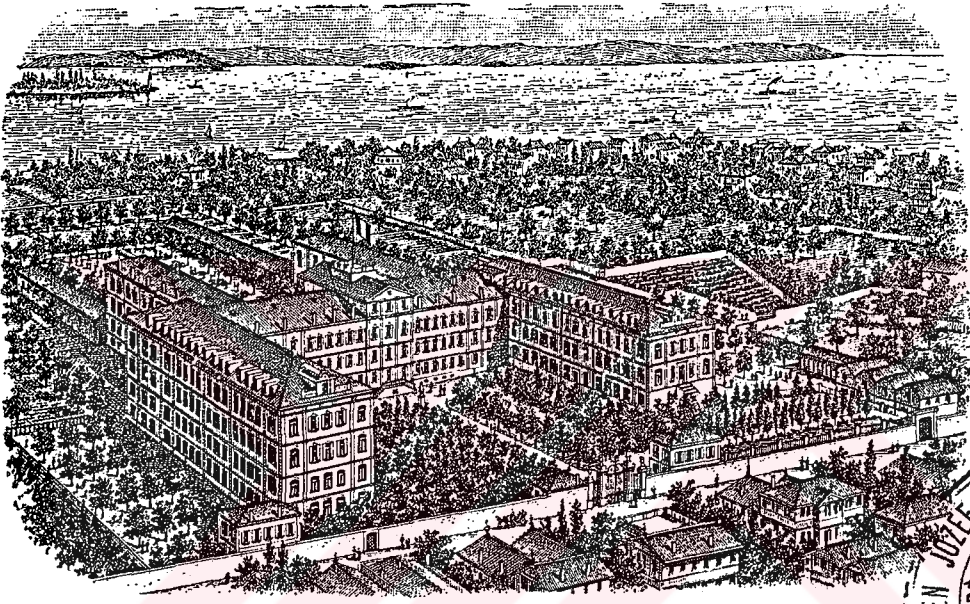
LA CEPHE, OKUL GİRİŞİ.

OKULUN
ADI

SEN JOZEF LİSESİ

recesi (ilk, orta, lise, ertik, Dersane)	Lise
cecelik veya gündüzlük:	Gecelik ve gündüzlük
z ve erkek yahut karışık:	Erkek
hsatname tarih ve numarası:	Numarası okunamadi. Tarih: 1870
limatname dosya numarası:	514/196 : 18/2/932

COLLÈGE SAINT-JOSEPH
DIRIGÉ PAR LES FRÈRES DES ÉCOLES CHRÉTIENNES
CONSTANTINOPLE (Kadi-Keui)

Okulun kısaca tarihi:

Fotoğraf, ÖÖK Arşivi, 420-4 Nolu Okula ait dosyadan alınmıştır.

vilâyet: *.....*

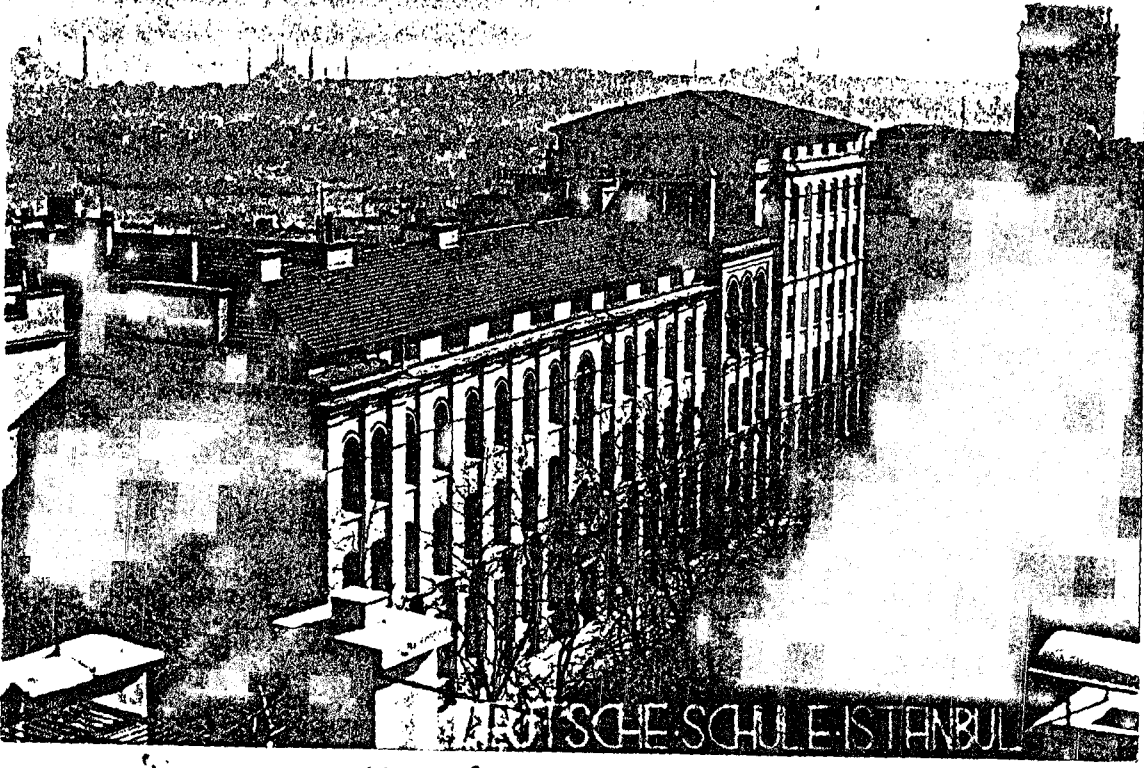
Kaza: *Beyoğlu*

NOTRE DAME DE SION
Mektebin ismi: *Fransız Kız Lisesi*
PANGALTI

Esas cephe fotoğrafı

Fotoğraf, ÖÖK Arşivi, 420-4 nolu İstanbul Özel Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi' dosyasından alınmıştır.

Okulun genel görünüşü

flar ÖÖK.
den alınmış

1923-38 Arası ROBERT KOLEJ MEZUNLARI ve MESLEKLERİ :

MESLEKLER	MEZUNİYET YILI	MEZUNLARIN İSİMLERİ
AVUKAT	1931	Palankov B. Nikolov
"	1936	Rabi Koral
"	1937	Daniş Ünsal
BANKACI	1924	John Enepekides
DOKTOR	1927	Emin Kılıç Kale
"	1931	Ahmet Deniz
GAZETECİLER	1938	İbrahim Çamlı
DİPLOMAT	1925	Theodore Georgiades
"	1934	Nuri Eren
"	1935	Rasim Fenmen
"	1935	Robert C. Moore
HUKUKÇU	1929	Mircho Angelov Stankov
"	1931	Tarık Onan
EKONOMİSTLER	1920	Constantin Adamidis
"	1934	S. Athanassov
MİMARLAR	1932(Müh)	Adli Yener
"	1936(Müh)	Antonio Joannidis
"	1937(Müh)	Konstantin İskarpatyoti
MALİYECİ-MUHASEBE- Cİ	1928	Dimitrios Marietis
MÜHENDİS(Genel)	1926	Fotzos Gatanos
"	1931(Müh)	John Vallis
"	1934(Müh)	Mahmut Paksoy
"	1936	V.Varteresyan Korlu
"	1937(Müh)	Vona Ludvigron
ELEKTRİK-ELEKTRO- NİK MÜH.	1933(Müh)	Alexander Mexis
İNŞAAT MÜH.	1930(Müh)	John Tucker Russel
"	1932(Müh)	Halet Affan Taşpınar
"	1933(Müh)	Theodore Dimopoulos
"	1933(Müh)	Tarık Hakkı Koyutürk
"	1935(Müh)	İbrahim Sabit Aksoy
"	1935(Müh)	İhsan Ahmet Erdal
"	1935(Müh)	Mazhar Kudsi
"	1936(Müh)	Konstantin Grevendulis
MAKİNA MÜH.	1929(Müh)	Theadore Karakash
"	1937(Müh)	Saffet Arın

"	1935(Müh)	Erol Yaltkaya
"	1936(Müh)	George Mantikas
"	1938	George J.Pimenides
"	1938	Vitalis Tarragano
SANATÇI-MÜZİSYEN	1929	John Boumis
"	1931	Harutyun Hanesyan
"	1933	A.Necdet Bengi
SANAYİCİ	1932	Nejat Ferit Eczacıbaşı
"	1934	Kemal Eczacıbaşı
"	1934(Müh)	Fazıl Asım Zobu
İŞADAMLARI-YÖNETİCİ	1928(Müh)	Hüseyin E.Sermet
"	1928	H.Rıfat Gülek
"	1929	Halil Maçı
"	1929	İ.Gantcheaf Gazurkoff
"	1936	Müfit Kepenek
"	1937	Niyazi Kıran
SEYAHAT-TURİZM AĞENTLARI	1928	Sami Özelsel
SİGORTACI	1937	Bedi Yazıcı
TEKNİK UZMAN	1938	Ara Cilacıyan
TERCÜMAN	1929	A.Haojimitsos
"	1930	Jndan Michailov
"	1936	Metin Nigar
TİCARETÇİ	1924	Nasri Caha
"	1924	John F.Giras
"	1925	Michel İvanof
"	1926	Constantine Ciras
"	1935	John Polychronidis
YAYINCI	1937	salih Akgöl
"	1937	İsmail H.Torun
YÜKSEK ÖĞRETİM UYELERİ	1924	Vasil Andoni
"	1933	Fikret Kortel
"	1935	Feridun Özgür
"	1937	Roderic Davison

EK: 6-ii

1923-38 Arası AMERİKAN KIZ KOLEJİ MEZUNLARI ve MESLEKLERİ:
(The American College For Girls Arnavutköy)

<u>MESLEKLER</u>	<u>MEZUNİYET YILI</u>	<u>MEZUNLARIN İSİMLERİ</u>
ARKEOLOG	1931	Evanka Jandova
"	1935	Halet Çakıncan
BANKACI	1931	Zoe Nambledon
BANKERLER	1930	Nebile Omay
BEŞERİ BİLİMLER	1928	Belkıs Vassaf
"	1937	Süheyla Kunt
DOKTOR	1931	Metine Bilger
"	1933	Satenik Sevan
"	1937	Selma Sedef
ECZACI	1933	Beki Çiprut
HEMŞİRE	1925	Julia Georgiades
ÖĞRETMEN	1923	Sahire Çilli
"	1927	Şayeste Erman
"	1930	Hacer Özışık
"	1929	Mayda Davutyan
"	1933	Neriman Hızıroğlu
"	1932	Sevim Saka
PAZARLAMACI	1937	Leyla Kutri
SANATÇI-MÜZİSYEN	1928	Ferhunde Erkin
TERCÜMAN	1925	Seniha Yazıcıoğlu
"	1934	M.Dobreva Geliaskova
YÜKSEK ÖĞRETİM ÜYESİ	1931	Ksnija Ugrinovic
"	1932	Makibe Uzgören
"	1933	Mürvet Hasmal

KAYNAK:WHO IS WHO IN THE RC-ACG ALUMNI COMMUNITY
RC-ACG MEZUNLAR TOPLULUĞUNDA KİM KİMDİR?
İst.1985, C.2, s.104-128.

22 Tev 1934

HULÂSASI

T. C.

İSTANBUL MAARİF MÜDÜRLÜĞÜ

Leffi

MÜSÜSİ MEKTEPLER KALEMİ

Um. 6361

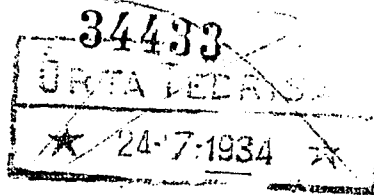
Hu. 1361

Maarif Vekâleti Yüksek Makamına

İtalyan Lisesi ve ticaret mektebinde jimnas-
tik derslerinde talebeye italyanca lisanile kuman-
da verildiği haber alınması üzerine ecnebî mek-
teplerinde türk tabiiyetindeki talebeye beden ter-
biyesi derslerinde türkçe kumanda verilmesi icap
eylemekte olduğundan mektepte türk talebe tefrik
edilmeksizin umumuna italyanca kumanda verilmekte
ise keyfiyetin tetkiki ve emre muhalif bu hareket
hakkında mektep müdirinin müdafaanamesinin alına-
rak bildirilmesi mintaka müfettişine havale edil-
miş idi. Mektep müdürü verdiği müdafaanamede türk
talebelere jimnastik derslerinde kumandaların
türkçe verileceğini yazmakta ise de mektepte
talebeye yine eskisi gibi jimnastik dersleri ital-
yanca olarak gösterilmekte olduğu müfettiş rapo-
rile sabit olduğundan bu mektep müdürü hakkında
yapılacak muamelenin emir ve iş'ar buyurulması
rica olunur efendim.

Maarif Müdürü

Ab. Dlaydan

Hangi kalem evrakına cevap teşkil ettiğinin tasrihi rica olunur.

JH

Özet: Alsancak Senjozef okulunu ziyaret eden Fransız müfettişler hakkında.

Kültür Direktörlüğüne

Direktörlüğün mahrem emri üzerine tetkiki istenen meseleleri inceledim, Edindiğim kanaati saygı ile arz ediyorum:

- 1- Okul tam manasile bir firer mektebidir. Öğretmenler hatırlanarak okul direktörü bile bunu açıkca söylemekte ve kendilerine defatle edilen ihtarlar rağmen ilişik sorgu kâğıdında da da görüleceği üzere, yine imzalarında firer kelimesinin baş harflerini eklemektedirler.
- 2- Okul kilisesi Pazar günleri ile dinî bayramlarda hariçten de gelenlerin iştirakile dolup dolup boşalmaktadır.
- 3- Okul her yıl merkezi Romada bulunan Firerler cemiyeti ile, biri tedrisatı, diğeri hesap işlerini teftiş eden iki yabancı müfettiş tarafından teftiş edilmektedir.

Okulun her yıl gördüğü bu teftişi direktör şimdiye kadar şiddetle inkâr etmekte idi.

Fakat 20/I/939 da okul yarıdirektörü Hayrinin bir ihparı üzerine dairenin emrile 21/I/939 günü saat dokuzda mektebe gittim.

İhzarî sınıf öğretmeni Polikarp Çavuşoğlu tarafından bana müfettişi umumî diye taktim edilen tedrisat müfettişini, okul direktörü ve sınıf muallimi ile birlikte sınıfta buldum. Teftişte beraber bulunmaklığımıza müsaade etmeleri üzerine ders sonuna kadar orada kaldım.

Yabancı zat öğretmen kürsüsünde idi. Evvela haftanın kardelerini dağıttı. İyi not alanları tebrik ederek beraberinde getirdiği bonlardan ikram etti. Bu iş bitince bir parçayı dikte ettirdi. Kâğıtları toplatarak gözden geçirdi. Kaligrafisi iyi olanlarla yanlışsız yazanlara yine şekerler dağıttı. Sonra çocuklardan birini tahtaya kaldırarak cümleler yazdırıp gramer tahlilleri yaptı. Dersin sonlarına doğru resitasyonlar okundu. Kelimeler

BÖLGE

İlk Öğretim İnceleme Kurulu

Dürüsü.....

Sayısı.....

soruldu.Yine şekerler dağıldı.Kendisine teşekkür edip veda ettiğim zaman ders saati da bitmişti.

Pazarıesi günü tekrar okula giderek ilişik sorgu kâğıdını cevaplamasını direktörden rica ettim.

Direktör sùallere muttaliğ olunca telaşlandı.Ve müfettişle konuşmadan cevap veremeyeceğini söyledi.Bir müddet kayp oldu.

Sonra iki gün evvel teftişle meşgul bulup selamladığım ve bir ders saati beraber bulunduğum zatla birlikte geldiler..

Mösyö enspektör,kendisi okulda buldukça bu suallere direktörün cevap veremeyeceğini ne öğrenmek istiyorsam kendisinden sormanı istedi.Bu defa bu zata resmî bir sıfatı haiz olmadığı için kendisile resmî bir şekilde konuşamayacağımı,zaten bu sualler ancak direktörün cevap verebileceğini söyledim.Bunun üzerine da fazla ısrar etmedi.

Birgün evvel bana umumî müfettiş olarak tanıtılan bu zat bugün ısrarla müfettişliğini inkâr ediyor,sadece vizitör olduğunu ileri sürüyordu.İstizahıma cevap verirken,vizitörün ne demek olduğunu ve okullarda ne iş yaptığını bir türlü anlatamadı.Daha doğrusu sözleri kendisinin bir enspektör olduğunu farz ettiriyordu.Ona sordum: Vizitör değilde enspektör olsaydınız okulda yaptıklarınızdan ayrı ne işler yapardınız?..Bu sorum karşısında mantıkî bir cevap bulamayan aziz vizitör çekilip gitmeği m vafık buldu..

Biraz sonra hesapları teftiş eden zat geldi.Bu da kendisini seyyah diye tanıtıyordu.İlkin cevap vermekte tereddüt eden müdür bu ikinci zatın huzurunda ilişik sorgu kâğıdını doldurmuş oldu..

Direktör verdiği yazılı cevapta bu zatların şarkın yalınız fiirerler mekteplerini ziyaret ettiklerini,enspektör değil vizitör olduklarını,her yıl muayyen zamanlarda okulu ziyaret ettiklerini,bu suretle Fıransız öğrencileri ile öğretmenlerini cesaretle dirdiklerini itiraf etti..

Daha evvel kendisine sorulan müteaddit sorularda tam bir inkâr

Alsancak Fransız Senjozef okulu Direktörü:

Okul binası içinde misafir edilerek, sınıflar teftişine açık bulundu-
gulan ve 2I/I/939 cumartesi gününde böyle bir teftişe girişmiş bulun-
duğu müşahedemle dahi sabit olan zat kimdir..Nereden gelmiştir.Fransız
okullarını teftiş salahiyetini kimden almıştır.Geldiğinden ve göreceği
işten polise ve maarif idaresine haber verilmiş midir.

Bu zatın gelişi muşayen zamanlarda mı olur?.Bu veya başka bir zat bun-
dan evvelde okulu teftiş etmiş midir?..

Buyk Direktör,lütfen yukardaki sorularımı cevaplayınız.

Haır bu müfettiş değildir, Fransız cerrihatinin (?) resimli bir
iştir.

Kendisi İstanbulda oturur. Oradan gelmiştir.

Haır teftiş yapması, fakat Şarkın her okularına girer
dir. Rosnada Fransız Cerrihatinin umumî Direktörlüğünden.

Evvel polise haberdar edildi, fakat Kültür Bakanlığı
madir.

Her yıl ekseriyetle aynı zamanda.

Şehidenberi bu zat girisleri yapmaktadır.

Fisli öğretmenleri ve öğrencileri selamlamaya gelir.
Bu bant bir kontrol. Fransız öğretmenleri ile bütün
öğrencileri cesaretlendirmiş olur.

J. Anselme

Ce - 25 - 1 - 1939

9 Tarsus Amerikan Koleji'nin açılmasına dair yazı ve telgraflar suretleridir.

TELGRAF

8/4/341

Numara: 1771

Ankara.

Mektebi

Tarsus Amerikan ~~Koleji~~ Müdürü
Nilson Efendi'ye.

Evrakın iadesi beklenilmeyerek derhal tedrisata
mubaşeretiniz için Kaymakamlığa bildirilmiştir.

İlk Tedrisat Müdürü Umumisi vekili
Hilmi

TELGRAF

2117/1397

6389: Ankara

Tarsus Kaymakamlığına

Tarsus Amerikan Mektebinin tekrar küşadına müsaade edilmiştir.
Hususi mektepler talimatnamesi dahilinde hareket etmek üzere.
Gönderilen evrakın ne suretle ikmal edileceği ayrıca bildirilecektir.

16 Mart 1341

Maarif Vekili
Hamdullah Suphi

Türkiye Cumhuriyeti
Mersin Umuru Maarifine
Memur Ticaret İdadisi
Müdürüyeti

Tarsus Amerikan Mektebinin
Tedrisata başlamasına dair

Umuru Maarif dairesi: 147/43

Tarsus Amerikan Mektebi Müdürüyetine

İlk Tedrisat Müdürüyeti Umumiyesinden mevruz 13/4/341
tarihli ve 1737 numaralı emri telgrafi mucibince mektebinizde tedrisa-
ta bağlanması için müsaade edilmiştir. Binaen'aleyh işbu emir ve
müsaadenin kıymet ve ehemmiyetine münasip olarak münhasıran Türk
Vatanının ve Türk harsinin teâli ve inkişafı uğrunda sarfıgayret
ve bezli ~~makderet~~ makderet olunması lüzumu bir kerre daha ~~katyid~~
te'yid ve beyan olunur efendim. 15/4/341

Mersin Umuru Maarif
Müdürü
imza (okunamadı)

Esbera uygundur

29/5/1951 R. G. M. M. M.

2-14
Tarsus Kaymakamlığı
Tahrirat Kalemi
351

Amerikan Mektebi Müdürüytinr.

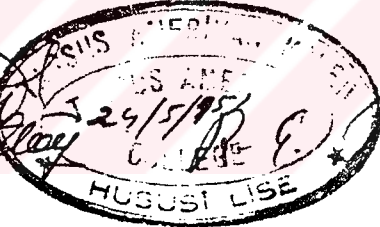
29/9/341 tarih ve 667/4047 numaralı Emriâliî Vekâletpenah:
ile mektebinizin küşadına müsaade edilmiştir. Yalnız taahhüdat
ve talimatname ahkâmına tevfiikan tedrisat icrasına mezun olduğunu-
zu Mersin Maarif Memurluğunun 4/10/341 tarih ve 547/160 numaralı
tahrirati üzerine tebliğ eylerim.

8 Teşrinievvel 341

Tarsus Kaymakamı
Mehmet Ali

aslına uygundur

Hümmetullah
Ali
P. E. Raymond

سن زورز انات مکتبی

استنبول

غلطه

ST. GEORG
Mädchenschule und Erziehungsanstalt
GALATA

۱۹۱۶

۱۷ مارچ ۱۹۱۶ء کو بروی نذرہ عدلیہ بیلنگ در کربک تینی خود کوی
بروخی درینہ مکتبہ اور تابلتہ اولر دتین اولرک کونڈلہ نذرہ کونڈلہ مکتبہ
اولر کوی نذرہ تانبہ نذرہ کونڈلہ کال کونڈلہ مکتبہ اولرک تانبہ
مدیرہ
سویا

تھو مکتبہ
نذرہ
کونڈلہ

۲۰۰۰
۹۵۶

کون نذرہ نذرہ کونڈلہ
مکتبہ اولرک تانبہ
کونڈلہ مکتبہ
۹۵۶
۲۹

بک اوغلو دردنجی کاتب عدلی مدحت جمال

هاتش یازمنه مخصوص قسم

تورک کاتب عدلی

۱۳۴۷

بنا به درخواست

۲۰۰۰

س. زور. تکی. مدینه

کتابت این بینه از طرفه واقع حقا و نقا حقا در حق خود برادر کسی حقه و حق است
است و از طرفه لیسوا حقیقت و حقیقت برادر او است و در آن طرفه برادر
حقه باید حفظ و برادر کسیه طریح بر حقد باز کوزی آورده پس با حقین و برادر
فره و لیسوا قاجا حقه بری و تقید بری و بری او بری و صاحبان بری
او بری هم شده چون سه در سه طرفه ابراهیم تریس و ابراهیم تریس
بر کاتب عدلی است و بر کاتب عدلی است و بر کاتب عدلی است
مردود بر کاتب عدلی است و بر کاتب عدلی است و بر کاتب عدلی است
تقید بری و امانا حقیقت بری و بر کاتب عدلی است و بر کاتب عدلی است
طرفه او بر کاتب عدلی است و بر کاتب عدلی است و بر کاتب عدلی است
آنجا ایوان و منصفه زقا آورده حقیقت بری اعصه سه محی کوزی بر کاتب عدلی است

۱۳۴۷

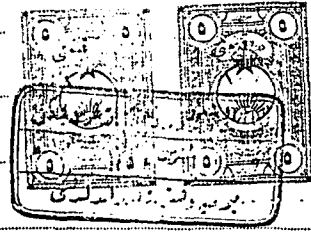
کاتب عدلی

صاحب عدلی

(امضا) اوقو او

بومیه قید اول شد
موی تورک ۱۳۴۷
مخصوصی و...

بر صورتی داورده محفوظ بوضع تک ابراز اولیوبیت شامله اجاده قتلان... محرد اصله مطابق تصدیق آید.

آدرس : غلطه، خراجی سوقاق، دار خان
تلفون : بک (اوقلو) ۳۴۴۷

انظار : طهرینه یازلیه جقدو

(۱۹۲۳)

Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti

Yönlü dördüncü kâtip-i-adli Mithat Cemal

ve Büyük Millet Meclisi hükümeti İstanbul Vilayeti Maarif Müdüriyeti
20.201

Sen Jorj Mektebi Müdüriyetine

Binizin Burgaz adasındaki vaki hastahane ve nekahathaneyi muhtevi
n kısmı hakkında ruhsat itası istida olunmakla usulen tahkikat
kikat-i-lazime icra olunmuştur. Mezkûr adada bulunan mektep yalnız
da bulunan mektebiniz talebesinden bir kısmının yaz günleri ada-
odil hava için buldukları sarada yevmiye birkaç saat tedris ve
lerine mahsus bir mahal olduğu ve mekâtibi saireye mümasil olacak
te bütün sene-i-dersiyeye zarfında icra-yi-tedrisat eylemediği ve ay-
talebe-i-mahsusası da bulunmadı anlaşılmıştır. Bu babda Maarif Ve-
-i-celilesi ile muhabere edilerek ~~icra-olunan~~ ahiren alınan emirde
r müessesenin harb-i-umumiden mukaddem ~~bu~~ mevcut bulunması hasebi-
ükümetin kavanin, nizamaat ve talimatlarına tamamen riayet edilmesi
rkçe ile Türk Tarih ve Coğrafyasının Türk muallimler tarafından
lması şartıyla tedrisata devam edilebileceği ~~bu~~ iş'ar buyurulmuş ol-
a ve müessesenin ânif ul beyan (yukarıda beyan edilen) vaziyetine
an ayrıca ruhsatı resmiye itasına (verilmesine) mahal görülemediği
n olunur efendim.

1 Temmuz 1339 (1923)

Maarif Müdürü

(İmza)

İmzadan tebyiz (temize çekilmiş)

İkabele (karşılaştırılmıştır) olunmuştur

)

sureti dairede mahfuz, bu suverin ibraz olunup yine hâmiline

kalınan Türkçe muharrer (yazılı) aslına mutabık olduğunu tasdik

im.

Yönlü dördüncü kâtip-i-adliyi

1 Ağustos 1339 (1923)

12X

16 - I - 929

Şurayı Devlet Riyasetine

2406 Numaralı ve 31 - 12 - 1928 tarihli tezkereye cevaptır .
50

~~30 Teşrinievvel - 1914 senesindeki mevcudiyeti mısaddak İzmir Göztepe~~

Fransız kız mektebi Müdürü Sör Fiyevenin itiraznamesi okundu .

Mezkûr Müessesinin emsali gibi Türkiyede icrayı faaliyeti Lozan
muahedenamesine merbut 24 Temmuz 1923 tarihli teati olunan mektupla

la kabul edilmiştir ^{vede} Bu müsaadat , Lozanda teati olunan salifüla
mektupta da sarahaten yazılı olduğu veçhile mevzuatı kanuniyeye v

hususî mektepler talimatnamesine hürmet ve riayetle mukayyettir

Hususî mektepler talimatnamesinin 13 ^{ancu} maddesinde iki ser

faaliyette bulunamıyan hususî mekteplerin ruhsatnameleri istirdat

olunur Denilmektedir . İşte talimatnamenin bu maddesine istinat

en vekâletimiz Lozan muahedenamesinin teatisinden bu güne kadar f

yet göstermiyen ve fermanların ^{tebedili} teadidi için hükûmetçe tayin oluna

nehil zarfında müracaatta bulunmıyan İzmir Göztepe Fransız mekte

sin haiz olduğu Fermanın hukukî ve kanunî kâmeti kalmadığından

ıyı küşadına müsaade etmemiştir .

muahedata ve mevzuata daima hürmetkâr olan vekâlet kararında isak

ettiğine kanidir . ifayı mütaazasına rica ederim efendim .

(Hangi daire evrakına teskil etdiginin tasrihi reca olunur.)

16 - I - 929

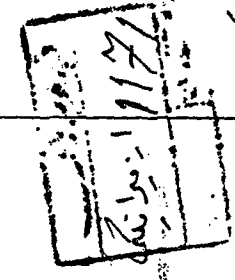
معارف و کالت ميسر

3664

۱۷- ۱۹۲۸ تاریخلی و ۲۲۷۵ نومرولی تحویرات علیله اسه
 مکتبی بناسنه نقلله مساعده بیوریلان کوزنه ایترالیان مکتبه
 ایندیکی بناده کوزنه فرانسز قیز مکتبی نامیله بو مکتب تاسیس
 قنده واقع مراجعته عائد اوراق طاقیله برحلا تقدیم قلنشد اوراق
 بولوان فرزان و ورته تزاراً حرب عمودین مقدم بو موقده بو فرانسز
 مودود اولدیغی اکلاشلقده ایسهده استرداددن بری مکتبک کشا
 حقدده هینج بو مراجعت واقع اولماسی و بونک ایچین استدا نامده
 کوستورکلری اسبابک حاکم اهمیت بولونماسی مکاتب خصوصیه تعلیم
 سنک ۱۳ نجی ماده سی موجبجه کشا دینه مساعده ایدهله سنتری ای
 ایتدیومکده ایسهده قفقاسنک کالت و جلیله سنه ۱۹۲۸ قسن اماریه
 ریجا ایدم اقدم

۲۵ ایلول ۱۹۲۸

رف ایینی

Handwritten signature and notes.

9661
286

کوزنه

9713
802
30

3664

کوزنه فرانسز مکتبی دایره سی سور فیدوره اعصا سیله ایتر ا بولین استدا عانا، مک اده
 برحلا تقدیم قلنشد، مودود ادر اقدم

۱۹۲۸

رف ایینی

Handwritten signature and notes.

شورای ایالتی

معرفه نامه هیئت

رئیس هیئت
شماره 24.06...

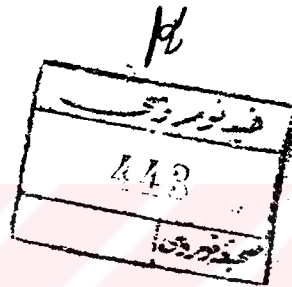
50

از میرده کوز بریده مور فیروزه غنیمت طرفدن اقامه اولونان دعوای اداری به عائد
استدعنامه و مربوطاتی نسخه ثانیه لری لفا تقدیم قلمشدر . شورای دولت قانونک 28 نجی ماده سنه توفیقاً
مدافعه نامه در برینله ایکی نسخه اوله رق مدت معینه قانونیه اولان اون بش کون طرفنده ارسالی دعاوی
دائرة سی افاده سیله رجا اولتور اقدم .

شورای دولت رئیس

محمد رضا

معاونت
محمد رضا

744 189
19
6 K.S

S III
6.11.15

Dairesi

Umumi

Hususi

Hulasa: Göztepe Fransiz mektebi

hakkında

124

16-IV-1929

İzmir Mintakası Maarif Eminliğine

2/1V/1929/ tarih ve 1405 numaralı tahrirata cevaptır .

Göztepede Harbi umumîden evvel bir Fransiz mektebinin mevcut olduğu esasen kabul edilmektedir . Ancak ecnebi mekteplerinin ruhsatnamele rinin tecdidî hakkında yapılan tebliğden sonra bu mektep müessisini ruhsatnamesini değıştirmek ve tedrisatta bulunmak için şimdiye kada muracaatları sebkemediğinden hususî mektepler talimatnamesinin "13 üncü maddesine tevfi kan tekrar küşadına müsaade olunamamıştır . Bir mahallinin bulunması mevzuata müstenit bulunan kararın tadiline ve mektebin küşadına imkân olmadığı hususunu tekrar kendilerine tebli ğini rica ederim efendim .

Maarif vekili

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI

Özel Okullar Direktörlüğü

G.9

Sayı: 96114

Kültür Direktörlüğü

İstanbul

Ankara 31 K.Emel/1935

Özet: ~~Senbenuva Fransız~~
~~okulunda Şube açılması~~
~~uygun görülmediği H.~~

16/12/935 tarih ve 60405/405 sayılı bitik karşılığıdır :

Senbenuva Fransız okulunun altıncı sınıfına bir şube açılması
7/II/935 tarih ve 2684 sayılı emre göre uygun görülmemiştir.

Kültür Bakanı

N. M.O.
23/12/935

23/12

Kültür Direktörlüğü
İstanbul

za-
in-

63365/5269 sayılı ve 20/4/37 tarihli betinize karşılıktır :

Saint-Benoît Providence Fransız Kız okulu Direktörlüğünün ihzarî sınıfın ikiye ayrılması mes'elesine dair yaptığı müracaati ildiren yazınız gözden geçirilmiştir.

Yabancı okullar yönergesinin 17, 18, 19 uncu maddelerine göre yabancı okullarında yeniden şube ve ihzarî sınıf açılması ve sınıf sayılarının artırılması caiz değildir.

Binaenaleyh bundan sonra talebe çokluğu dolayısıyla sınıfların bölünmesine müsaade edilmeyeceğinden kayıt zamanlarında dersanelerin istiap kabiliyetlerine ve bir dersanede okuyabilecek talebe miktarına göre böyle iddialarda bulunmamak üzere yeteri kadar öğrenci kabul edilmesinin ilgililere bildirilmesini dilerim.

Kültür Bakanı

K.K.
Gönderi bekl.

25. M.O.
/5/1937

okullar hakkındaki yönergeye muhalif olduğundan bu teklifin kabul
uygun görülmediğini arz ile Özel Okullar Direktörlüğüne sunuldu.

ÖZEL OKUL	
Sayı	Göndermeç
357	20 T.Evel 1937

Kültür Kurulu Başkanı

Ihan Sungur

A.B. K. 16/10/1937

TÜRKİYE CUMURİYETİ

Ankara; / /19

CÜLTÜR BAKANLIĞI

Özet:.....

Özel Okullar Direktörlüğü

Sayı :

Kültür Direktörlüğü

Istanbul

67223/5269 sayılı ve 2/10/37 tarihli yazıya karşılık-
tır :

Saint-Benoît Fransız kız ortaokulunda yeniden ihzarî
sınıf açılması yönergeye aykırı bulunduğundan uygun görülmemiş ve
keyfiyet 9/792 sayılı ve 22/5/37 tarihli tezkere ile makamınıza
bildirilmiştir. Bu hususta Bakanlıkça yapılacak bir iş olmadığı için
okul idaresine bildirilmesini dilerim.

Kültür Bakanı

K.Ü. K.Ü.
7/10/1937

EK: 15

TÜRKİYE
BÜYÜK ELÇİLİĞİ
VAŞINGTON

Hususi

2 Mart 1938

A	V-6
	54
F	123

Sevgili kardeşim ,

Haddi zatında küçük gözükmeyle beraber Türk Amerika dostluğuna hiç istenilmeyen tesirat yapabilecek bir istidadda bulunan Robert College Müessesesi işleri hakkında Hariciye Vekâletine yazdığım tahrirain bir suretini leffen gönderiyorum .

Maarif ve Maliye Vekillerini gördüğünüzde bu işi hatırlatmanızı çok rica eder ve gözlerinizden öperim .

M. Münir Ertegun

~~20-III-978~~

Raki Vekâletine gönderildi.

E.
21-III-978

18/10

Bekiriyem Şefi Mr. Wallace Murray ile görüşürken gayri resmi ve dostane bir şekilde İstanbuldaki Robert College Mektebinin müfkiâtından bahsederek ihtimâli pek yakında bu mektebin kapanmak mecburiyetinde bulunduğundan ve bu vaziyeti istilama eden müfkiâtın bahsetti . Bir mektebin açılması ve kapanması meselesi haddi zatında gayani ehemmiyet almamakla beraber mesele iki memleket efkârı umumiyeti arasında misli görülmemiş bir mütakabil tevaccüh ve destluktan doğan çok müsaide havasının bulunması Amerika Haricîyesince ne kadar gayanı temenni ise bizim için de o kadar arzu edilir bir şey olacağını ümid ettiklerini ve mesele her ne şekilde hâl edilirse edilsin bu noktaya nazari dikkatten uzak tutulmasını tavsiye ettiğini söyledi .
His ettiğinin nazaran mesele şudur :

Mektep vergiler hususunda müfkiâta mâruf kalmış . Evvelâ bir iki seneye gelineye kadar emlak vergisinden muaf tutulmuş, bilâhira bu muafiyet iptâl edilerek eski vergilerle beraber büyük bir yekûn tutan ve ödenmesi mektebin kudretinin fevkinde bulunan bir vergi istenmiş . Haniyen, ticaret ettiği tahmin edilerek hayli bir miktarda kazanç vergisi istenmiş . Mektebin ağız daima hakikaten Amerikadaki heyetleri tarafından kapatılmak suretile idare olunabildiği mâlum olduğundan belki bu kazanç vergisi talebi bir yanlışlık olmak itibarıyla tashih edilebilir . Fakat emlak vergisi hakkında bir vakit verilen ve bilâhira iptâl edilen muafiyetin evamili hakkında malumatın yoktur . Mr. Murray'ın Robert College'ın emlak diğer emmâli mektepleri gibi umumî bir memalaye tabi tutulmakta olmasını tabii gördüğünü ve diğer mektep binalarından böyle vergi alınmaması Robert College'ın istinası müfkiî olacağını takdir edeceklerinde şübhan olacağını ve

D	54
F	123-2

Robert College'e karşı bir antipati mevcut bulunmasına hiç bir sebep görmediğimi ve böyle bir vaziyet yüzünden Amerika Efkarı umumiyesinde yanlış fikirler hasıl olması çok şayanı teessüf olacağını ve işi alâ-kadar makamata arz ederek vaziyetin tenvirine ve mümkün olabilen tes-hilâtın gösterilmesine memnuniyetle tavassuâ edeceğimi ifade ettim .

Hükümetimizin Kültür siyaseti ve bu siyaset iktizasınca ecebi mekteplerinin idamei mevcudiyetinin hoş görülmesi caiz olup olmadığı meseleleri tamamen hükümetin yüksek ve basiretkâr olan tak-dirine bağlı bir iştir . Bittabi bu hususta hiç bir şey diyemem . Fa-kat memleketimizde ecebi müesseseleri kaldıkça bunlar içinde en son dokunulması caiz olacak Amerika müesseseleri olması lâzım geleceği kanaatındayım . Amerika efkarı umumiyesinin ve hükümetinin yeni Tür-kiyeye karşı umumiyetle gösterdiği sempati ve muhabbet gerçektir . Matbuatın bir çok ecebi memleketleri hakkında ardı arkası kesilmaz taarruzlarına karşı ve büyük Cumhuriyetimiz ve onun kurduğu müterek-ki ve sulhperver idare ve siyaset mekanizmasının lâyenkati takdirler colbetmekte olduğu daima gönderilegelen maktualardan tezahur etmek-tedir . Bizzat Amerika Hükümetinin sempatisine gelince her hangi bir teşebbüsümüzün daima gayet dostane telekki edilegelmesi Amerikalılar metalibi meselesinde bizim vermeyi kabul etmiş olduğumuz bir paranın tevziyatını gayet sıkı bir hakkaniyet terazisine urarak bu paradan tasarruf edilen yarım milyon lira gibi mühim bir meblâğın hükümetimiz hesabına matlup kaydedilmesi, velhasıl Reisioumhur Mr. Rooseveltin Atatürke ve yeni Türk Demokrasisine pek müstesna bir alaka ve muhab-bet göstermesi hususlarile sabittir .

Bu gün tecerrüdperver bir siyaset tâkip etmesine rağmen bütün dünyada sempatisine hususi bir kıymet verilen bu memleketin ilmi mahafilini ve o mahafilin nüfuzuna çok tabi bulunan efkarı uma-niyesine dokunmak hükümetimizce tasvip edilmeyeceğine şübham yoktur . Sinaenaleyh bütün ecebi müesseselerinin memlekettten bilâistisna gi-

A	√ - 6
D	54
F	123-3

hükümetimizin mümkün olduğu kadar okumasını çok lüzumlu ve faide-
li görmekteyim . Esasen vergi ve saire meselelerinin bunların söyleme
dikleri ve fakat vaziyetlerinden istişmam olunduğu üzere ve bazdırmak
için yapılmış kasdı bir hareket olacağına asla kani değilim . Esasen
şayed bu mektebi istemeyorsak ve kapanmasını iltizam ediyorsak bura-
daki dostlarımızın da ihsas ettikleri veçhile bunun iki memleket ara-
sındaki sevişmeğe müessir olmayacak açık ve dostane bir şekilde hal
edilmesi elbete şayanı tercihtir .

Şu zikrettiğim mülâhazat meselenin ehemmiyetini tebarüz
ettirmiş olacağı ümidile mevcut müşkilâtın tatlı bir şekilde izalesi
esbabının temin buyrulmasını hükümetimizin takdirine arz ederim .

Büyük Elçi

T. C.
BAŞVEKÂLET
Yazı İşleri Dairesi
Müdürlüğü
Sayı :

No.
5503

Dosya işaretleri

M.
5503

149
3

Gelen	Tarihi	<i>4</i>
Evrakın	Numarası	<i>3366</i>
Müsevid		<i>P.A.</i>
Tesvid tarihi		<i>4.5.1938</i>
Mübeyyiz		
Tebyiz tarihi		<i>4 "</i>
Mukabele edenler		
Sadira	Umumi	<i>6</i>
No.	Hususi	<i>1890</i>
Merbutatı		
Sevk tarihi		<i>5-5-38</i>
Mukayyidin imzası		

Maarif Vekilliğine

31.3.1938 tarihli ve Kültür Kurulu: 2/397

sayılı tezkere cevabıdır.

İstanbul - Arnavutköyündeki Amerikan

Kollejinin bina ve kazanç vergileri hakkında Vekilliginiz ile Maliye Vekilliği arasında yapılan temas neticesinde; mezkûr Kollejin umumî maarife hâdim olduğunun bildirilmesi ve bu suretle vergi mısafiyetinin temini şekli kararlaştırılmış ise de Vekilliginize bu meseleye dair bazı hususların tavsiye edilmesinin zarurî görülmesinden işin henüz intac edilemediği ve ancak icabının sür'atle yapılmasına çalışılmakta olup neticeden ayrıca malâmat verileceği müşarileyh Vekillikten bildirilmiştir. Arz ederim.

Başvekil Yerine
Müsteşar

Yaz. K. G.

T. C.
MALİYE VEKÂLETİ

Varidat Umum Müdürlüğü

Ankara : / 4 / 193 8

- 3 Mayıs 1938

Şube : I.....

Baş Vekâlet Yüksek Makamına

Özü :

Sayı :22144/51

14307

Amerikan Kollajinin kazanç
ve bina vergileri H:

Yazı İşleri D. M.

4/4/938 tarih ve 6/1300 numaralı yazıları K:

Maarif Vekâletinin 23/3/938 tarih ve 2/371 nu-
maralı yazısında mevzuubahs İstanbulda Arnavut Köyün-
deki Amerikan Kollajinin bina ve kazanç vergileri hak-
kında müşarünileyh Vekâletle yapılan temas neticesin-
de, mezkûr kollajin umumî maarife hadim olduğunun Ve-
kâletimize bildirilmesi ve bu suretle vergi muafiyet-
inin temini kararlaştırılmış ve bu karar dairesinde
yazılan tezkere bu günlerde alınmış ise de Maarif Ve-
kâletine bazı hususların tavzih ettirilmesi zarurî
görüldüğünden iş henüz intaç edilememiştir.

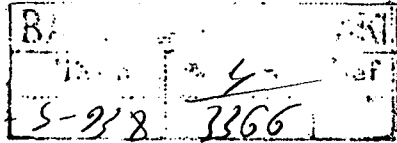
İcabının süratle yapılmasına çalışılmakta olup
neticeden ayrıca malûmat verileceği arz olunur.

A. İ. İ.

Maliye Vekili

yazı İşlerine?
4.V-938

atcağış.

1 — Bu yazı tarihinde tekid edilecektir.

2 — Her yazımıza ayrı ayrı karşılık yazılması, karşılıklarda yazımızın tarihle
mevcut üç numaranın ve subesinin gösterilmesi rica olunur.

F.D

5503

2 22/15

Başbakanlık Yüksek Orununa

Yabancı okulların bina vergileri hakkında Bakanlığımızdan Finans Bakanlığına yazılan 23/3/1938 tarihli ve 2-371 sayılı tezkerenin bir suretinin iliştilirilerek yüksek Orunlarına sunulduğunu arzeder, en derin saygılarımı sunarım.

I. Sungu

Kültür Bakanı

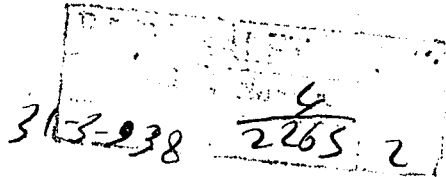
I. Ankar

yazı İşlerine

2-IV-938

Lef. 2 Suret

I.S. K. 28/3/1938

S u r e t

Finans Bakanlığına

1 - Vaşington Büyük Elçiliğimizden Dış Bakanlığına sunulmuş olup bir sureti Bakanlığımıza da gönderilen 2/3/1938 tarihli ve 205.69 sayılı yazının bir kopyesi ilâştirilerek sunulmuştur.

Büyük Elçimiz bu yazısında, ahiren Vaşington'da görüşmüş olduğu Hariciye Nezareti Yakın Şark Seksiyonu Şefi Mr. Wallace Murray'nın İstanbul Amerikan Okulu için tarhedilen bina vergisinin ağırlığından dolayı bu okulun kız ve erkek kısımlarının kapanmak tehlikesine maruz kaldığını ve bu okulların bu yüzden kapanmaları Amerika efkârı umumiyesi üzerinde fena tesir yapacağını ileri sürdüğünden bahsetmekte ve Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletler arasında sıkı bir dostluk teessüs ettiği ve Amerika efkârı umumiyesinin lehimizde büyük bir inkişaf gösterdiği şu sırada Türkiyedeki Amerikan okullarını hükümetimizin mümkün olduğu kadar okşamasını çok lüzumlu ve faideli görmekte olduğunu izah eylemektedir.

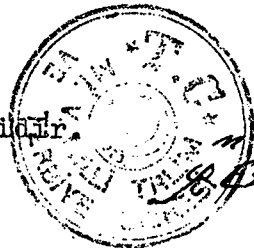
2 - 1837 sayılı bina vergisi kanununun üçüncü maddesinin 5 inci fıkrasında yazılı muafiyetten istifade edememekte olan İstanbul Amerikan Koleji kız kısmı için senede 4800 lira bina vergisi ve 3000 lira asgarî kazanç vergisi, erkek kısmı için de 3750 lira bina vergisi ve 2022 lira asgarî kazanç vergisi tahakkuk ettirilmiş ve 1931 yılındanberi kız kısmının tahakkuk eden vergileri 49333 liraya, erkek kısmının tahakkuk etmiş olan vergileri de 37316 liraya baliğ olmuştur. İstanbuldaki Dam dösiyon Fransız okulu için senelik tahakkuk ettirilen bina vergisinin ancak 239 liradan ibaret olduğu dikkate alınırsa Amerikan kollejer:

Sayı: _____

için tahakkuk ettirilen vergilerin ağır olduğu meydana çıkar. Buna sebep olarak Dam dösiyon binasının tek bir bina olmasına mukabil Amerikan kollejlerinin müteaddit binalardan mürekkep olması hatıra gelirse de okul binaları vergilerinin tarhında ticarethane veya irat getiren binaların vergilerinin tahakkuk ettirilmesinde takip edilen esaslara riayet edilmesi doğru olmayıp okul binaları için ayrı esaslar tesbiti Bakanlığımızca uygun görülmektedir. Bunun için Yüksek Bakanlıklarınca bir kanun projesi hazırlanmasını ve bu kanun projesinde bir okul binası ne kadar muhtelif binalardan teşekkül ederse etsin o okul için tarhedilecek bina vergisinin en çok 300 lirayı aşmamasının ve bu okulların asgarî kazanç vergisinden muaf tutulmasının esas olarak tesbit edilmesini yüksek tasviplerine arz ederim.

3 - İstanbul Amerikan Kolejinin kız ve erkek kısımlarının 1931 yılındanberi tahakkuk etmiş olan bina ve asgarî kazanç vergilerinin tutarı 86649 liraya baliğ olup okul idaresinin gelirinin bu parayı bir defada ödemeğe müsait olmadığı anlaşıldığından Amerikan okullarile diğer yabancı okullar için bina ve asgarî kazanç vergisi olarak tahakkuk etmiş olup henüz ödenmemiş olan paranın yirmi beş llyda ödenmesine imkân verecek bir kanun projesinin Yüksek Bakanlıklarınca hazırlanmasına yüksek müsaadelerini dilerim. Bu projeye okul idaresi, kendisi için tahakkuk ettirilmiş olan borcu ödemededen önce okulu kapatmak mevkiinde kalırsa kalan borcunu bir defada ödemeğe mecbur olacağına dair bir kayıt ilâvesini de yüksek tasviplerine arz eder, saygılarımı sunarım.

Aslı gibidir.

Kültür Bakanı
S.Arıkan

6

OTER

SIN

Karşısı

IR

116

I.—

Türkiye Cumhuriyeti

İzmir vilâyeti

Maarif müdürlüğü .

adet : 5782

Funtada İtalyan kız mektebi müdüriyetine

Makama vilâyete bu istid'aname vuku bulan müracaatınıza nazarı dikkate alınarak maarif vekâleti velilesinden telekifi edilen emre tevfikân mekâtibi hususiye talimatnamesi şâhâkına ve evamiri hükûmete tamamen reayyet etmek ve dershane ve salonlardan dini heykel ve tasvirleri kaldırmak ve zirda münderiş hususata yirmi gün zarfında ifa etmek şartı ile zirdaki tarihten itibaren mektebinizin ve tekrar küşadına müsadde edilmiştir .

1.- Bir beyanname tanzim edilecektir . bu beyannameye evlâ mektebin müessisliğini deruhte eden zatın ismi ve şifreti ve mahalli ikameti ve tabi'iyeti, saniyen mektebin derecesi , saniyen hangi mahalle ve sokakta ve kaç numaralı binada küşat edilmekte olduğu , masarifi dâimenin ne suretle tedarik edileceği mektebin kız veya erkeklere mahsus olduğu , Leyli veya nihari bulunduğu yazılacak ve müessisin tabiyet vesikası ile hüsnü hal varakası raprt edilecektir .

2.- Mektep ittihaz edilen binanın plânı ve mektebe elv erişli ve metaneti lâzime ve şeraiti sıhhiyeyi hâiz olduğuna ve ne kadar talebe ihtisabına müsait bulunduğuna dair minâ ve tabib raporları .

3.- Müdürü kas'ul ile muallimlerin " Türkçe ve Türkiye tarihi ve Coğrafiyesi muallimleri , maaşları mektep idaresi tarafından verilmek üzere maarif idâresinden tayin edileceklerinden bunlar için bir say yazılmalıdır " ismi ve

OTER
SİN

arşısı

R

16

-

.....

nurune veçhile bir cedvel ile dercei tahsillerini mutazammın şahadetname veya ehliyetnameleri sureti musaddakaları ve hisnü hallerini müş'ir mukim oldukları mahalleden polis karakolunca musaddak hisnü hal şahadetnamesi ile tabi'âyetlerini mübeyyin konsoloshaneden musaddak birer vesika .

4.- Müdürü mes'ulun imzası altında mektebin dahili talimatnamesi , " talebe kayıt ve kabûli , mektebin şekli icarresi , imtehanların sureti icrası , mücazat ve mükâfat , eyyamı tâtiliye ve ilâahiri ... Tafsilten derç edilecektir".

5.- Müfredat ders programı " her sınıfta bir senelerfında okunacak ulum ve fununum kâffesi alel müfredat geçmiş bulunacaktır "

6, - her sınıfta okunacak kitapların ve müelliflerinin isimlerini ve mahalli tabiiatına mübeyyin bir cedvel ile kitâplardan bir nüshası".

7. - merbut nurune veçhile haftalık tevzi'i durus cedveli .

8.- keza merbut nurune veçhile bir kit'a evkatı - mesai cedveli .

Bulîdaki mevatta münderiç hususatın tayin edilen müddette ifası temenni edilmele beraber mevaddı atıye dahi nazarı dikkatinize vaz olunur .

1.- Bil'unun mekâtibi ecnebiyede Türkçenin ve Türkiye tarihinin ve coğrafyasının Türkçe olarak Türk muallimler tarafından tedrisi mecburidir .

2.-Türkçe ve Türkiye tarihi ve coğrafyası muallimleri muarrif idaresi tarafından tayin edilecektir .

3.- Bu muallimlere kısmı iptidîde beher ders saati için yetmiş beş kuruş hesabıyla mektep idaresi tarafından - şehri bir ücret ita edilecektir .Ücretin eyyamı tâtiliye dede tediyesi mecburidir .

TER
İN

vesumufu

iki saattib dun olacaktır .

5.- Türkiye tarihi her sınıfta haftada iki saat ve Türkiye Coğrafyası bir saat olacaktır .

6.- İptidai derecede olan mekâtip müdür ve muallimlerin darulmuallim ve darulmalimattan veyahut mekâtibi taliyeden mezun veya ehliyetnameyi haiz olmaları şarttır .

7.- Ana sınıflarına yedi yaşından küçük ve iptidai sınıflara yedi yaşından büyük çocuklar kabul olunacaktır .

8.- Müfettişler her zaman mektebe gitmek ve teftişatı icra etmek selâhiyetini hâsıl ederler .

9.- Mektebe nüfus teskeresiz veya tabiyet vesikasız ve ağı kâğıtsız hiç bir çocuk alınmaz .

10.- mektebin talebey ait sicil , sınıf , yoklama not defterleri Türkçe olarak tutulacak ve muhaberat Türkçe yapılacaktır .

II.- Eyyam diniyede Türk talebeye mezuniyet verilecek ve eyyam milliyede mektep tâtil edilecektir efendim .

5/12/340

Hakkı İzzası .

Maarif müdürü

Ahmet Nâsili İzzası .

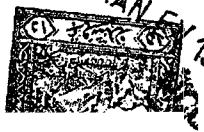
15965 4/26
Puhstatmanı suretinin daireye gösterilen dosyasında alınmayan suretine mutabık olduğu tasdik edilmiştir.

18. K. Evvel 1933

17.8. KANUNU

17.8. KANUNU 1933

T. C.

Maarif Vekilliği

Millî Okullar Direktörlüğü

Sayı: 9-785

Ek = 18

Alınan: 1/11/1939

Özet: _____

Saint-Benoît Fransız Erkek Lisesi Direktörlüğü,
İstanbul,

Türkiye Cumhuriyeti, Teşkilâtı Esasiye kanunumuz mucibince lâik bir Devlettir. Bu umde resmî ve hususî Türk mekteplerinde hassasiyetle tatbik edilmektedir.

Bütün Türk müesseselerinde tedrisat tam bir lâiklik havas içinde cereyan ettiğine göre memleketimizdeki yabancı mekteplerinde okuyan Türk çocuklarının da aynı esaslar dahilinde yetiştirilmeleri icap eder. Bundan dolayı bu çocukların :

- Mektep harimindeki her türlü dinî mahallere alınmaması
- Dinî mahiyetteki râsimelere iştirâk ettirilmemeleri,
- Dinî akidelerin telkini mahiyetinde olan Moral dersleri alınmaması, bu mevzularda ait konferanslarda bulundurulmaması lâzımdır.

Muhelif vesilelerle tebliğ edilmiş bulunan bu hususa di ve itina gösterilmesi zarurîdir.

Bu yazıyı aldığınızı ve icabının yapıldığını onbeş gün içinde bildirmenizi ehemmiyetle dilerim.

Maarif Vekili

J.

24/0

N.P.

Y.Ü. K.O.
25/III./1939

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

APPENDIX C

ISMET PASHA'S STATEMENT TO THE AMERICANS AT LAUSANNE

عصمت پاشانك لوزانده آمر يقالير ه بيانان

ه شينك فو قنده اوله قق آمر يقاليرك ، توركياده بولنان
 علمي وانسانيتورور مؤسسهرلينك استقبالي حقنده نديشه
 ايتيجكربني اميد ايدرم .
 بو مؤسسهرلك حلكنمزده قلسني آرزو ايدرز وضع
 ايديلان قانونلره آمر يقاليرك شيان عبطه و غير انديش
 مساعيرنك ملتزم بينده ارامه سنه مالع اولتي نيتنده دكلز .

ISMET PASHA'S STATEMENT TO THE AMERICANS AT LAUSANNE
(translation)

I hope above all things that Americans will not worry about
 the future of their educational and philanthropic institutions in
 Turkey.

We want these institutions to stay, and have no intention of
 adopting laws that will embarrass the continuation of the admirable
 American altruistic work among our people.

Bkz. Johnson, a.g.e.

APPENDIX D

ISMET PASHA'S LETTER TO JOSEPH C. GREW¹

LAUSANNE, August 4, 1923

MR. MINISTER: I have the honor to inform Your Excellency that as a result of the discussions of the Convention of "establishment" signed at Lausanne on July 24, 1923, it had been planned at one time to annex to the aforesaid Convention, in the form of a declaration, certain provisions concerning the religious and philanthropic institutions of the nationality of the three inviting Powers.

However, it was finally decided that this declaration should be replaced by letters from the Turkish Delegation addressed to the three inviting Powers.

In transmitting to Your Excellency identic copies of these letters, I have the honor to inform you that during the duration of the Convention of "establishment" in question, similar institutions of the nationality of the United States of America shall enjoy in Turkey, under the same conditions, the same treatment as that applied to the institutions of the Powers referred to above.

Accept (etc.)

ISMET

¹Ismet, Letter to Joseph C. Grew, State Department translation (National Archives Record Group 59), 711.672/170, Lausanne, August 6, 1923.

Bkz. Johnson, a.g.e.,

formerly they had to take the history lessons as taught in the lycées). Only the history of the nationality of the school may be taught in the appropriate non-Turkish language. General history must be taught in Turkish by Turkish teachers for all students in foreign and minority schools of lycée or secondary type.

4. In principle, sociology in foreign schools of lycée standing is taught in Turkish and by Turkish teachers, but this subject may be taught in foreign language if it is wished.

5. The teaching of civics in Turkish or in foreign language is left to the choice of foreign schools.

6. Turkish geography is taught in Turkish. General geography may be taught in Turkish or in a foreign language.

7. Turkish holidays are considered the holidays of foreign schools. However, Christmas may for instance, be considered a holiday for foreign students; but Turkish students must attend their classes on Christmas holidays.

8. There will be no more branches of schools now existing or new classes or courses in other schools. There will be no more preparatory classes organized. The increase of the number of classes is forbidden.

9. Excepting the Turkish language, those who fail in two Turkish classes (for example, history and geography) are allowed to attend the school classes. This regulation does not apply to the "scholarship class."

It has been especially pointed out that the Turks are determined that the general history of their own history, but also the history of the world, shall be imparted in Turkey. However, the general history taught in the foreign schools of the Turkish Empire by Turks, and now this is to be extended to include general history. The new regulations also have some bearing upon the teaching of sociology, civics, and geography, but there is a good deal more latitude given than in the field of history.

Another

Roll 50 -

[Handwritten signature]

U.S. DEPARTMENT OF STATE
OFFICE OF THE ASSISTANT SECRETARY FOR NEAR EASTERN AFFAIRS
WASHINGTON, D.C.
JUL 10 1925

[Handwritten scribble]

From

Green
Constantinople

Dated July 9, 1925.
Sent 10:25 A.M. 10th.

U.S. DEPARTMENT OF STATE, JUL 10 1925
Washington

JUL 10 1925
DIVISION OF NEAR EASTERN AFFAIRS

NY, July 9, 11 A.M.

Turkish Minister of Public Instruction has requested my assistance in securing services of six Americans as teachers in Turkish schools primarily for physical instruction. Through local representatives I have requested cooperation of Y.M.C.A. and Y.W.C.A. They are telegraphing their home offices through Department. See my telegrams

NY, July 9, Noon; 70, July 9, 1 P.M.

BRISTOL

867.42/32

JUL 11 1925
FILED

EK-21.

2011 -

ORIENT

Lausanne,

Dated May 15, 1923.

Recd. 2:06 P. M.

Secretary of State,
Washington.

331, May 15, 5 P. M.

As a result of meeting of special school committee on May 14th and 15th, Turkish delegate has accepted following formula proposed in substance by Shaw regarding institutions established since war:

"The Turkish Government declares itself ready to examine with sympathy the case of other similar institutions existing in fact in Turkey on the date of the treaty of peace of (blank) with a view to regularizing their position."

Turkish delegate, however, persisted in refusing to meet allied wishes with respect to one-a, reference to special character of foreign schools and their functioning; two-a, regarding institutions that may be established in three, customs exemptions for institutions; and four, extension of benefits of declaration to all countries instead of only to Great Britain, France and

26768114 P/27

EM

OREW.

Roll 14

EK = 22

DECLASSIFIED: E.O. 12958, Sec. 3-A(2); State Dept. Guidelines, 6/2/79
By Mills D. Gutzman NARS, Date 1-28-80

Enclosure No. 1 to Despatch No. 174 of March 1932, from the Embassy at Istanbul.

Reference is made to the copy of order 37323 from the Ministry of Public Instruction issued February 27, 1932.

The order 257/5 is hereby explained, and it is necessary that action be taken in accordance with the instructions given below:-

(1) The Turkish Language is required of all students in all schools in Turkey - whether those students be Turkish citizens or foreigners.

(2) Beginning with the school year 32-33 this requirement will also be extended to the study of Turkish History, based on the book compiled by the Turkish History Research Committee, published by the Ministry of Public Instruction. That is to say foreign students in foreign schools will also study Turkish History in Turkish.

If the foreign schools so desire they may translate this book into the language of the school and after the translation has been accepted by the Ministry it may be utilized in the school.

Therefore since foreign students are required to study Turkish they must continue in their Turkish classes.

Moreover - we would inform you that beginning with the next school year they must also study Turkish History. You are therefore advised to make the necessary preparations for carrying out this order.

Istanbul Direction of Public Instruction

A. Heydar

EMBASSY OF THE
UNITED STATES OF AMERICA

No. 833 Istanbul, Turkey, November 18, 1935.

Subject: Instruction in the Turkish Language and History.

FOR DISTRIBUTION

RECEIVED
DEPARTMENT OF STATE

85 DEC 19 11 3 22

Office of Education of the
Department of State
C. A. F. W.

FEB 11 1936

867.42/131

The Honorable
The Secretary of State,
Washington, D.C.

DEPARTMENT OF STATE
DEC 20 1935
R. A. W. H. O. X.

I am indebted to one of our Turkish secretaries
report on the new ministerial regulations concern-
foreign and minority schools. These regulations,
words in which they have been reported to me, are
as follows:

FILED
FEB 19 1936

1. It is allowed to teach the Turkish language in courses as well as in classes in foreign schools.
2. Foreign students attending elementary schools will have to follow the history (text-book) taught in Turkish elementary schools. This is taught in Turkish and by Turkish teachers.
3. Foreign students attending both secondary and lycee schools will have to take history lessons as taught in Turkish secondary schools. Formerly